

Eft. Giannoula

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΥΤΕΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

(Άνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 1970 - 74)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1975

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ὑμνογραφίας ἔξι-
χουσαν θέσιν κατέχουν οἱ κανόνες τοῦ διαιρεποῦς μελῳδοῦ τοῦ Ή'
αἰῶνος Κοσμᾶ ἐπισκόπου Μαΐουμᾶ, θετοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Δα-
μασκηνοῦ· καὶ ἐξ αὐτῶν πάλιν διακρίνονται οἱ τῆς Μεγάλης Ἐβδο-
μάδος, γνωστότατοι μὲν εἰς πάντας τοὺς φιλακολούθους Χριστιανούς,
οὐκ ὅλιγον δμως δύσληπτοι καὶ οὐκ ὅλιγα προβλήματα γεννῶντες καὶ
εἰς αὐτοὺς τοὺς δπωσδήποτε πεπαιδευμένους. Η ἐλλειψὶς συστημα-
τικῆς τινος ἐρμηνείας τῶν ὑμνῶν τούτων εἶναι καταφανής. Τπάρχει
βεβαίως τὸ «Ἐορτοδόμιον» Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ἀλλ' ὡς πα-
ρατηρεῖ δ. π. Ἐπιφάνιος Θεοδωρόπουλος, «τοῦτο δὲν ἐρμηνεύει κατὰ
λέξιν τοὺς κανόνας· ἀναπτύσσει μᾶλλον τὰς ἐννοίας αὐτῶν καὶ διατυ-
ποῖ δογματικὰς καὶ ἥθικὰς διδασκαλίας ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν» (Ἀρχιμ.
Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, Η Μ. Ἐβδομάδας μετὰ ἐρμηνείας τῶν
ὑμνῶν, σ. 11).

Τὴν ἐλλειψιν ταύτην ἥθιλησα νὰ ἀναπληρώσω διὰ τῆς παρού-
σης ἐργασίας, προσφέρων τὴν κατὰ δύναμιν συμβολὴν εἰς τὴν μελέ-
την τοῦ τεραστίου θησαυροῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως. Η
ἐκ παιδικῆς ἥλικιας ἐνασχόλησίς μου μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνογρα-
φίαν καὶ ἡ ἐκ ταύτης κτηθεῖσα τριβὴ καὶ οἰκείωσις, ἐνόμισα, διτ
παρέχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δυνατότητα νὰ προβῶ εἰς τὸ ἔγχειρημα
τοῦτο. Ἀπαραίτητος βεβαίως ἦτο ἡ μελέτη καὶ χρησιμοποίησις τῶν
ἥδη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γενομένων προσπαθειῶν. Ἀτυχῶς δμως
δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ εῦρω καὶ νὰ ἔχω ὅπ' ὅψιν τὰ εἰς τοὺς ἐν λόγῳ
ὑμνους ὑπομνήματα τῶν παλαιῶν σχολιαστῶν τοῦ ιεροῦ αἰῶνος Θεοδώ-
ρου τοῦ Προδρόμου καὶ Γεργυρίου Μητροπολίτου Κορίνθου, διν τὸ μὲν
πρῶτον ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ τῷ 1888 ὑπὸ τῶν H. M. Stevenson καὶ J.
Pitra (Theodori Prodromi, Commentarius in carmina sacra Cosmae Hieros. et Joannis Damasceni) εἶναι λίαν δυσεύρετον, τὸ
δὲ δεύτερον τυγχάνει ἀνέκδοτον. Τοῦτο θεωρῶ σοβαρὸν μειονέκτημα

τῆς παρούσης ἐργασίας. Οὐχ ἡτον δμως δὲν ἔθεώρησα σκόπιμον νὰ παραιτηθῶ τῆς προσπαθείας, ἀλλὰ συνέχισα αὐτὴν στηριζόμενος εἰς τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν διάθεσίν μου βοηθήματα, τὰ δποῖα καὶ μνημονεύνω κατωτέρω.

Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ἀκολουθεῖται ἡ ἔξῆς σειρά: Προτάσσεται τὸ κείμενον ἐκάστου τροπαρίου καὶ ἀκολουθοῦν ἀφ' ἐνδος μὲν τὰ σχόλια ἐν ὑποσημειώσειν, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοσις τοῦ νοήματος. Σύντομος εἰσαγωγὴ κατατοπίζει τὸν ἀναγγώστην ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἐρμηνευομένου κανόνος. Τῆς ὅλης δὲ ἐργασίας προτάσσονται δλίγα τινὰ περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κανόνων.

Ἐχων πλήρη συναίσθησιν τῶν ἀτελειῶν τῆς παρούσης ἐργασίας ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ εὔχομαι, δπως ἄλλοι ἴκανώτεροι ἐμοῦ παρουσιάσουν ἐρμηνευτικὰ ἐργα πληρέστερα καὶ τελειότερα. Θδε εἶμαι εὐτυχής, ἐὰν διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης συντελέσω ἔστω καὶ κατ' δλίγον εἰς τὴν εὑρυτέραν γνῶσιν τῶν θησαυρῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως καθιστῶν τὰ νοήματά των προσιτότερα εἰς τοὺς εὐσεβεῖς μελετητάς των.

Τὸν ἀγαπητὸν κ. Ἰωάν. Φουντούλην, καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, δὲ δποῖος ἐπισκοπήσας τὴν ὅλην ἐργασίαν συνέβαλε δι' εὐστόχων ὑποδείξεων εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῆς καὶ μὲ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς, εὐχαριστῶ θερμότατα.

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Τριώδιον, έκδοσις Νικολάου Γλυκέας τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετήσιν 1820.

Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐορτοδόφμιον, ἡτοι ἔρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικοὺς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν Ἐορτῶν, Βενετία 1836.

Τοῦ αὐτοῦ, Κῆρος χαρίτων, ἡτοι ἔρμηνεία γλαφυρὸν εἰς τὰς ἑννέα ὠδὰς τῆς στιχολογίας, ἔκδ. Β', Βόλος 1958.

Ἄγαθαγγέλου Μητροπολίτου Κυδωνίων, Γερηγόριος δ Ναζιανζηνὸς ὡς ποιητὴς ἐν σχέσει πρὸς τὸν Εὐφιτίδην καὶ τὴν ὑμνογραφίαν, Θεσσαλονίκη 1947.

Θεοδώρου Ξύδη, Τὰ κείμενα στὸν "Ορθρὸν τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ἐν περιοδικῷ «Ἀκτίνες» 1948, σ. 132 κ.ε.

Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἐκλογὴ Ἑλληνικῆς Ορθοδόξου Τμηνογραφίας, Ἀθῆναι 1949.

Ἀναστασίου Κάτων, Ἐρμηνεία τῶν εἰρημῶν τῶν ἀσματικῶν κανόνων τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν θορτῶν, ἔκδ. Β', Χαλκὶς 1959.

Αρχιμ. Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, Ἡ Μεγάλη Ἐβδομάς μετὰ ἔρμηνειας τῶν ὑμνῶν, Ἀθῆναι 1968.

Ιωάννου Φουντούλη, Λειτουργική. Τεῦχος Ε'. Ἀκολουθία τοῦ νῦν θημέφουν, Θεσσαλονίκη 1969.

Διὰ τὴν διασάφησιν τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐχρησιμοποιήθη τὸ Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν H. Liddel καὶ R. Scott (ἔκδ. Ἰωάννου Σιδέρη, Ἀθῆναι 1946).

Διὰ τὴν ἔρμηνειαν τῶν ἀγιογραφικῶν χωρίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ εἰς τὴν Κανὴν Διαθήκην καὶ τινὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς ὑπομνήματα τοῦ καθηγητοῦ κ. Παναγιώτου Τρεμπέλα καὶ ἡ Ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιμανδρίτου Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου (Καλάμαι - Ἀθῆναι 1955 - 65).

Σημείωσις: Λόγῳ τεχνικῶν δυσκολιῶν τὸ ὀμέγα (ω) εἰς τὴν λέξιν ὠδὴ ἐντὸς τοῦ κειμένου εἶναι ἀνευ ὑπογεγραμμένης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ολίγα τινά περὶ τῶν κανόνων

Εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας — καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου — εἰσήχθη λίαν ἐνωπὸς ἡ στιχολογία, ἥτοι ἡ κατὰ στίχον ἀντιφωνικὴ ψαλμῳδία, ἐννέα βιβλικῶν ὁδῶν. Αὗται εἶναι κατὰ σειρὰν αἱ ἔξηνται.

1. Ἡ ὁδὴ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τῇ θαυμαστῇ διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ('Ἐξοδος' 1 - 19).
2. Ἡ ὁδὴ τοῦ Μωϋσέως δλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (Δευτερον. λβ' 1 - 43).
3. Ἡ ὁδὴ τῆς Ἀννης, μητρὸς τοῦ κριτοῦ Σαμουήλ, ἐπὶ τῇ λύσει τῆς στειρώσεως αὐτῆς (Α' Βασιλ. 6' 1 - 10).
4. Ἡ ὁδὴ τοῦ Προφήτου Ἀββακούμ ('Ἄββακ. κεφ. γ').
5. Ἡ ὁδὴ τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου ('Ἡσ. κατ' 1 - 20).
6. Ἡ προσευχὴ τοῦ Προφήτου Ἰωνᾶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήπους ('Ιων. 6' 3 - 10).
7. Ἡ προσευχὴ τοῦ Ἀξαρίου ἐν τῇ καμίνῳ (Δανιήλ γ' μετὰ τὸν στίχ. 23, 2 - 30).
8. Ὁ ὄμνος τῶν τριῶν νέων ἐν τῇ καμίνῳ (Ἀντόθι, 34 - 65), καὶ
9. Ἡ ὁδὴ τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ α' 46 - 55) δμοῦ μετὰ τῆς προσευχῆς Ζαχαρίου, πατρὸς τοῦ Προδόρου (Ἀντόθι, 68 - 79).

Εἰς τὸν στίχους ἑκάστης ὁδῆς ἐπισυνήπτετο κατ' ἀρχὰς μικρὸν ἐφύμνιον ἐπαναλαμβάνομενον μεθ' ἑκαστον στίχον αὐτῆς. Τὸ ἐφύμνιον τοῦτο ἐξειλίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μικρὸν τροπάριον.

Τὸ ἐπόμενον βῆμα ἦτο νὰ συντεθοῦν πλείονα τοῦ ἐνδές τροπάρια εἰς τὸν αὐτὸν ρυθμὸν δι' ἑκάστην ὁδήν, ὅστε νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνηται πολλάκις τὸ αὐτὸν τροπάριον. Οὕτω προέκυψαν διμάδες τροπαρίων δι' ἑκάστην ὁδήν, φέρουσαι καὶ αὐταὶ τὸ ὄνομα ὃ δαί. Τὸ σύνολον δὲ τῶν διὰ τὰς ἐννέα ὁδᾶς πεποιημένων διμάδων τροπαρίων (ὁδῶν) ὀνομάσθη καὶ νότος. Τοιοῦτοι κανόνες ἐποιήθησαν εἰδίκοι δι' ἑκάστην ἔօρτὴν καὶ ἡμέραν, εἰσήχθη δὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ Ὁρθρου καὶ εἰς τὸ Ἀπόδειπνον καὶ εἰς τὸ Μεσονυκτικὸν τῆς Κυριακῆς.

Κατὰ ταῦτα δὲ κανῶν εἶναι ὄμνος συγκείμενος ἐκ πολλῶν τροπα-

ρίων κατανενεμημένων εἰς ἐννέα (ἢ καὶ διιγωτέρας, ὡς θὰ ἴδωμεν) ὀδάς. Τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν ὁδὴν τροπάρια εἶναι πεποιημένα εἰς τὸν αὐτὸν ρυθμὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν, τὸ διποίον καλεῖται εἰς μόρος. ‘Ως πρὸς τὸ περιεχόμενον δὲ μὲν εἰριδὸς ἀναφέρεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὸ θέμα τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὁδῆς, τὰ δὲ λοιπὰ τροπάρια εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμέρας. Τὸ τελευταῖον τροπάριον ἔκάστης ὁδῆς εἶναι θεοτοκίον, σπανιώτερον δὲ ὑπάρχει πρὸ αὐτοῦ καὶ τριαδικόν.

Κανόνες ἐννεαδιοι ὑπάρχουν ἐλάχιστοι. Οἱ πλεῖστοι εἶναι δικταδιοι, στερούμενοι δέ της ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὁδῆς ἢ χρῆσις λόγῳ τοῦ ἐπιτιμητικοῦ καὶ ἐλεγκτικοῦ αὐτῆς περιεχομένου περιωρίσθη ἐνωρίτατα εἰς μόνην τὴν περίοδον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πλείστων κανόνων ἔχοντων δέ της ὁδῆς δὲν συμπεριελήφθη αὐτή εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Τοῦτο εἶναι εὐκόλως ἀντιληπτὸν εἰς πλείστους κανόνας τῆς 'Οκταήχου, ἐκ τῶν διποίων ἐλλείπει ἢ δέ της ὁδῆς, καίτοι ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος μαρτυρεῖται ἢ ὑπαρξίες αὐτῆς.

Καὶ αἱ λοιπαὶ ὁδαὶ δύος δὲν ἔστιχοι γοῦντο δλαι καθημερινῶς, ἀλλ' ἀπαραιτήτως μὲν ἢ η' καὶ ἡ θ', ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μία ἢ δύο. Ἡ τάξις αὐτῇ τηρεῖται μέχρι σήμερον κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, δτε στιχολογοῦνται ἔκάστην Δευτέραν ἡ α' ὁδή, ἔκάστην Τρίτην ἡ δ', ἔκάστην Τετάρτην ἡ γ', ἔκάστην Πέμπτην ἡ δ', ἔκάστην Παρασκευὴν ἡ ε', ἔκαστον Σάββατον ἡ στ' καὶ ἡ ζ', καθ' ἔκάστην δὲ ἡ η' καὶ ἡ θ'. Οὕτω προέκυψαν καὶ κανόνες μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὀδᾶς κληθέντες τριώδια καὶ τετραώδια, σπανιώτερον δὲ μὲ δύο ὀδᾶς (η' καὶ θ') κληθέντες διώδια.

Πλείστων κανόνων τὰ τροπάρια συνδέονται δι' ἀκροστιχίδος, ἢ τοι τὰ ἀρχικὰ γράμματα αὐτῶν ἀποτελοῦν στίχον ἱαμβικὸν ἢ ἥρωϊκὸν ὑποδηλοῦντα τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κανόνος. Συχνότατα ἀκροστιχίς εἶναι τὸ ἀλφάρητον.

Εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ἀλλοτε μὲν περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰριδοί, δὲν δὲ ἀποκλείονται. Κατὰ κανόνα περιλαμβάνονται μέν, ἐὰν ἔποιηθησαν πρωτοτύπως διὰ τὸν κανόνα, εἰς δὲν ἀνήκει ἡ ἀκροστιχίς, ἀποκλείονται δέ, δταν δὲ ποιητὴς τονίζῃ κανόνα ἐπὶ τῇ βάσει εἰριδῶν ποιηθέντων μπὲ παλαιοτέρων ποιητῶν.

Θεμελιωταὶ τοῦ ποιητικοῦ εἴδους τῶν κανόνων θεωροῦνται οἱ μεγάλοι ποιηταὶ τοῦ η' αἰῶνος Ἀνδρέας δὲ Ιεροσολυμίτης, ἐπίσκοπος Κρήτης (650 - 720), Ιωάννης δὲ Δαμασκηνὸς (676 - 756) καὶ Κο-

σιμᾶς δ ἐπίσκοπος Μαιονιμᾶ, θετὸς ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (685 - 750), παραγωγικώτατοι δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπῆρξαν Θεοφάνης δ Γραπτός (778 - 845) καὶ Ἰωσὴφ δ Τύμνογράφος (840 - 883).

2. Οἱ κανόνες τῆς Μ. Ἐβδομάδος

Εἰς τὰς ἀκολουθίας τῆς Μ. Ἐβδομάδος ὑπάρχουν δύο διάδεις κανόνων. Τὴν πρώτην ἀποτελοῦν τὰ τριάδια τῶν ἀποδείπνων, ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἀνδρέαν Κρήτης καὶ χαρακτηριζόμενα, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κανόνες τοῦ Ἀνδρέου, ἀπὸ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τροπαρίων, τὴν Ἑλλειψιν ἀκροστιχίδος καὶ τὴν ἐπισφράγισιν ἐκάστης ὥδης διὰ τριαδικοῦ καὶ θεοτοκίου. Τοιαῦτα τριάδια ὑπάρχουν διὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς Μ. Ἐβδομάδος ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων μέχρι τῆς Μ. Τετάρτης.

Ἡ δευτέρα διμάς περιλαμβάνει τοὺς κανόνας τῶν "Ορθῶν ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς Μ. Ἐβδομάδος, ποιήματα τοῦ Κοσμᾶ. Ἐκ τούτων μόνον οἱ τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τοῦ Μ. Σαββάτου εἶναι πλήρεις (δικταδιοί). Οἱ λοιποὶ εἶναι τριάδια, δὲ τῆς Μ. Τρίτης διώδιον. Πάντες οὗτοι οἱ κανόνες ἔχουν ἀκροστιχίδα μαρτυροῦσαν τὴν ἡμέραν, δι' ἣν ἔκαστος ἐποήθη. Εἰς τὰς ἀκροστιχίδας συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ εἰρημοὶ πλήν τῶν εἰρημῶν τῶν τεσσάρων πρώτων ὥδῶν τοῦ κανόνος τοῦ Μ. Σαββάτου, αἱ διποῖαι, ὡς θὰ ἴδωμεν, δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν Κοσμᾶν. Ἐκάστη ὥδη περιλαμβάνει μικρὸν ἀριθμὸν τροπαρίων (3 - 5 μετὰ τοῦ εἰρημοῦ), δὲν ὑπάρχουν δὲ τριαδικὰ οὕτε θεοτοκία.

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κανόνων τούτων τοῦ Κοσμᾶ χωροῦμεν ἥδη.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Ο εἰς τὴν Μεγάλην Δευτέραν κανὼν τοῦ Κοσμᾶ εἶναι τριώδιον περιλαμβάνον α', η' καὶ δ' ὁδήν¹. Τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος τούτου μετά τῶν τοῦ διωδίου τῆς Μ. Τρίτης καὶ τοῦ τριώδιου τῆς Μ. Τετάρτης, ἔργων τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἔχουν ἐνιαίαν ἀκροστιχίδα, τὴν ἀκόλουθον:

«Τῇ Δευτέρᾳ, Τρίτῃ τε, Τετράδι φαλῶ».

‘Η ἀκροστιχὶς αὕτη, ἀποτελοῦσα ἴαμβικὸν ἔξαμετρον κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Κοσμᾶ καὶ τῶν πλείστων ποιητῶν, καταμερίζεται εἰς τοὺς τρεῖς κανόνας τῆς Δευτέρας, Τρίτης καὶ Τετάρτης καθ' ἀ τριήματα ἀναφέρονται αἱ δνομασίαι τῶν τριῶν ἡμερῶν. Οὗτος αἱ λέξεις «Τῇ Δευτέρᾳ» ἀκροστιχίζουν τὸ τριώδιον τῆς Μ. Δευτέρας. Ἐκάστη ὠδὴ τοῦ τριώδιου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ εἰρημοῦ καὶ δύο τροπαρίων, οἵτινες ἐν συνόλῳ ἐννέα, δσα καὶ τὰ γράμματα τῆς ἀκροστιχίδος.

Εἰς τὸ τριώδιον τοῦτο, κανὼν καὶ εἰς τοὺς μέχρι τῆς Μ. Παρασκευῆς κανόνας τοῦ Κοσμᾶ, κυριαρχεῖ ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ. Ἰδιαιτέρως τὸ παρὸν τριώδιον θὰ ἡδονάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀποκλειστικῶς ἀφηγηματικόν, ἐκτὸς ἵσως τῶν εἰρμῶν τῆς α' καὶ δ' ὁδῆς, ἐν οἷς ὑπάρχει καὶ παρόρμησις καὶ δοξολογία.

Τὸ θέμα δέ, ὅπερ πραγματεύεται ἐν αὐτῷ ὁ ποιητής, εἶναι ἡ ἀνέφραστος συγκατάβασις καὶ ταπείνωσις τοῦ Κυρίου καὶ αἱ περὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐξυπηρετικότητος ὑποθῆκαι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς, κυρίως ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραλόγου ἀπαιτήσεως τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου περὶ πρωτείων. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν προείλευσην τοῦ Κυρίου καὶ τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν Ιερουσαλήμ ἐξ ἀφορμῆς προορήσεως τοῦ Κυρίου περὶ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεώς του. Τὸ δλον ἐπεισόδιον διηγοῦνται διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν λέξεων οἱ λεροὶ εὐαγγελισταί

¹ ‘Ως ἐστιμεώθη ἀνωτέρω, ή μὲν α' ἐκ τῶν ἐννέα βιβλικῶν ὁδῶν στιχολογεῖται ἐκάστην Δευτέραν, αἱ δὲ η' καὶ δ' καθ' ἐκάστην. Διὰ τοῦτο τὰ εἰς τὰς Δευτέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τριάδια περιλαμβάνουν α', η' καὶ δ' ὁδήν.

Ματθαῖος (κ' 17 - 28) καὶ Μᾶρκος (ι' 32 - 45). Αἱ διηγήσεις αὐταὶ ἔχονται σαν ὡς βάσις διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ τριψδίου, ἢ δὲ ἐπίδρασίς των εἶναι καταφανῆς ἐπὶ τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ ποιήματος. Δὲν περιορίζεται ὅμως ὁ ποιητὴς εἰς τὰ ορθέντα χωρίᾳ ἀλλὰ συνυφαίνει πρὸς αὐτὰ καὶ ἄλλας φήσεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου περὶ ταπεινοφροσύνης λεχθείσας εἰς ἄλλας περιστάσεις, ὡς θέλει σημειώθη ἐν οἷςειφ τόπῳ.

Σημειωτέον, ὅτι τὸ αὐτὸν θέμα πραγματεύονται καὶ τρία ἰδιόμελα τῆς αὐτῆς ἡμέρας (τὸ δοξαστικὸν τῶν Αἴνων καὶ τὰ δύο πρῶτα ἰδιόμελα τῶν ἀποστίχων), τὸ μὲν α' τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου, τὸ δὲ β' τὴν αἴτησιν τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ τὸ γ' τὴν ἐξ ἀφορμῆς ταύτης διδασκαλίαν. Τὰ τρία ταῦτα ἰδιόμελα ἔχοντα ἐνότητα θέματος, πεποιημένα εἰς τὸν αὐτὸν ἥχον (πλ. α') καὶ ἀρχόμενα δμοιομόρφως διὰ τοῦ «Κύριε», εἶναι προφανῶς ἔργον ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, καίτοι ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ ἔχωρισθησαν ἀπ' ἀλλήλων. 'Ο ποιητὴς οὗτος δὲν είναι ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ Κοσμᾶς².

Ἄξιοσημείωτον τυγχάνει τὸ διτι, τόσον ἐν τῷ τριψδίῳ ὅσον καὶ ἐν τοῖς τρισὶν ἰδιόμελοις τοῦ Κοσμᾶ εἰς τὴν Μ. Δευτέραν, οὐδεμία μνεία γίνεται τῶν ὑπὸ τοῦ συναξαριστοῦ ἀναφερομένων ὡς ὑπόθεσεων τῆς ἡμέρας ταύτης, ἣτοι τοῦ σώφρονος Ἰωσήφ καὶ τῆς ἔηρανθείσης συκῆς. Ἀλλὰ καὶ γενικότερον ἐκ τῆς ὑμνογραφίας τῆς ἡμέρας μόλις ἀνὰ ἐν ἰδιόμελον ἀφιεροῦται εἰς τὰ θέματα ταῦτα, ἣτοι τὸ γ' ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων εἰς τὴν συκῆν καὶ τὸ δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων εἰς τὸν Ἰωσήφ. Ταῦτα μοι. ἐγέννησαν τὴν σκέψιν, μήπως ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ συκῆ δὲν ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κοσμᾶ τὰ θέματα τῆς Μ. Δευτέρας, ἀλλ' εἰσήχθησαν βραδύτερον. Ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀνατρέπει τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῷ τριψδίῳ τοῦ ἀποδείπνου τῆς ἡμέρας ταύτης («Ἰωσήφ τὴν σώφροσύνην») ποιηθεῖτι ὑπὸ Ἀνδρέου Κρήτης, συγχρόνου ἢ μᾶλλον διλύγω προγενεστέρου τοῦ Κοσμᾶ, γίνεται εὐρύτατος λόγος περὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς συκῆς, τὸ δὲ κοντάκιον τῆς ἡμέρας («Ο Ιακώβ ἀδύρετο»), ποίημα τοῦ πολὺ προγενεστέρου Ρωμανοῦ τοῦ Μελφοῦ, ἀναφέρεται ἐξ διοκλήρου εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καὶ ἔτερον δὲ κοντάκιον ἐποίησεν ὁ Ρωμανὸς διὰ τὴν Μ. Δευτέραν ἀφιερωμένον καὶ αὐτὸν εἰς τὸν Ἰωσήφ³. Μᾶλλον λοιπὸν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι

² Βλ. Νικολάου Παπαδοπούλου, 'Τμνογράφοι ἀδεσπότων ὕμνων, ἐν περιοδικῷ «Ἐκκλησία» 1953, σ. 109.

³ Βλ. Π. Τρεμπέλα, 'Ἐκλογὴ Ἐλλην. Ορθοδόξου 'Τμνογραφίας, σ. 81 κ.τ.

ο. ρόδεα φ. τού π. κυριου

Διαρθρωτικές παραγνησίεις.

1.- Τό κοντάκιον «Ο γλαυκὸς ἀδύτης καὶ ὁ φίκος ἕπος τοῦ
ἀδύτη» δέν είναι ποίημα του Ρυμανού. Οι^c Maas-Tzy-
panis δέν τυπωπειδαρκώνουν αὐτὸν οὐτε εἰς τὰ γρήγορα οὐ-
τε εἰς τὰ ἀρχιβαττόφερα ποίηματα του Ρυμανού.

(P. Maas - C. Tzypanis, Sancti Romani Melodi can-
tica. Cantica genuina, Oxford 1963. Cantica
dubia, Berlin 1970). «Υπάρχουν ὅμις δύο ἄλλα
κοντάκια εἰς τὸν γλωττικό, συγκατασχόμενα ωτὸν τῶν
ἄνωτέρων εἰς τὰ γρήγορα ποίηματα του Ρυμανού
(Cantica genuina 6. 339 και' 354). Τούτο ἐνισχύει τὴν
γνώμην ὅτι η μνήμη του γλωττικού έχει περιελθεῖ τὸ θέμα
τῆς Μ. Δευτέρας.

2.- Κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ γενοῦ τῆς Αναστάσεως εἰς
τὴν Αειδουργίαν τῆς Μ. Δευτέρας ἀνεγρινόντεο νι
εὐαγγελικὴ περιοπὴ Μαγ. κτ 17-28, ἢ ἀναφερομένη
εἰς τὸ αἴτημα τῶν νικῶν Σεβεδαίου καὶ τῆς ἐξ ἀφορ-
μῆς αὐτοῦ σιδασιαλίας τοῦ Χριστοῦ (Α. Παπαδόπολον-
Κεραμέως, Ανάτηνα σεροβιωτικίσκης Σχαχνοδογίας,
Τ. 2ος, ἀναστατική ἐπανεκδοσις, Βρυξέλλα 1963, σελ. 46).

Τούτο ἔχει διατὶ ο Κορκαΐς πραγματεύεται τὸ θέμα
τούτον εἰς τὸ γρίψιδιον, ὃσον καὶ εἰς τὰ ἴδια μέδα.

3.- Τὰ γρία ἴδια μέδα του Κορκαΐ, τὰ ὅποτα κατὰ τὴν εγ-
μερον κραζοῦσαν τάξιν χωρίζοντας εἰσρόχως καὶ φαίνον-
ται τὸ μὲν αἱ ὡς δοξαργίκοντας τῶν αἵρων, τὰ δὲ ὅποτα
δύο ὡς ἀπόβριχα, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Αναστάσεως
ἔφεγγοντα δροῦ ὡς ἐπέρια δριχηρὰ εἰς τὸν Επε-
πιόν τῆς Μ. Δευτέρας, εἰς τὸν ὅποτον ἀνεγρινόντεο
η̄ δινωτέρων μυηκονευομένην εὐαγγελικὴν περιοπὴν
(Α. Παπαδόπολον-Κεραμέως, ἔντ. ἀντ. σ. 44). Τροποποι-
ουμένης ζελαφρῶς τῆς σημερον κραζούσης τάξεως, ηὰ κ-
το δηναρίον τὸ μὲν ἴδια μέδαν τῆς ξυραγδείης ευτύχης καὶ
φέντεσσαν ὡς δοξαστικὸν τῶν αἵρων, τὰ δὲ γρία ἴδι-
μέδα του Κορκαΐ ὡς ἀπόβριχα.

τὰ θέματα τῆς ἡμέρας ἡσαν ἐξ ἀρχῆς περισσότερα τῶν ὑπὸ τοῦ συνα-
ξιούστοῦ μνημονευομένων, δὲ Κοσμᾶς ἐξέλεξεν ἐν ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ
διαπραγματευθῇ εἰς τὸ τριώδιον καὶ τὰ ἴδια μελά του. Ἐξέλεξε δὲ ἐκεῖ-
νο, τὸ ὅποῖον δὲν είχον πραγματευθῇ οἱ ἄλλοι ποιηταί. Ὁμοιογουμέ-
νως δὲ ἡ ἐκλογή του ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Αἱ περὶ τοῦ πάθους προρρή-
σεις καὶ αἱ περὶ ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαι τοῦ Κυρίου ἀποτελοῦν
ἀρίστην προεισαγωγὴν εἰς τὴν ἑδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

·Ωδὴ α'. ·Ο εἰρμός. ·Ἔχος β'.

Τῷ τὴν ἀβατον,² κυμαινομένην³ θάλασσαν⁴, θείῳ αὐτῷ προσ-
τάγματι,⁵ ἀναξηράντι,⁶ καὶ πεζεῦσαι⁷ δι' αὐτῆς, τὸν Ἰσραηλίτην
λαὸν καθοδηγήσαντι,⁸ Κυρίῳ⁹ ἀσωμεν¹⁰ ἐνδόξως γάρ δεδόξασται¹¹.

(1) 'Ο εἰρμός ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ θέμα τῆς βιβλικῆς
α' ὁδῆς, ἦτοι τὴν ὑπὸ τῶν Ἰσραηλίτῶν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐ-
ρυθρᾶς θαλάσσης. Τὸ θέμα δημοσίου τοῦτο διαπραγματεύεται διὰ ποιητῆς
ἔλευθρως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ κειμένου τῆς βιβλικῆς ὁδῆς. Μό-
ναι λέξεις εἰλημμέναι ἐξ ἐκείνης εἶναι αἱ τελευταῖαι τοῦ τροπαρίου
«Κυρίῳ ἀσωμεν¹² ἐνδόξως γάρ δεδόξασται», αἵτινες εἶναι αὐτούσιαι αἱ
πρῶται λέξεις τῆς βιβλικῆς ὁδῆς («Ἄ σω μεν τῷ Κυρίῳ ἐν-
δόξως γάρ δεδόξασται», Εξ. ιε' 1) καὶ ή μετοχὴ «καθοδη-
γήσαντι» (πρόβλ. «ῳ δή γη σας τῇ δικαιοσύνῃ σου τὸν λαόν σου»
Αὐτόδι στ. 13).

(2) "Ἄβατος = δ ἀπάτητος, δ ἀδιάβατος, Ἐκεῖνος, τὸν ὅποιον
οὐδεὶς διέβη, οὕτε δύναται νὰ διαβῇ.

(3) Κυμαίνω ἢ κυμαίνομαι = ὑψοῦμαι εἰς κύματα.

(4) Διὰ δύο ἐπιθέτων χαρακτηρίζεται ἡ θάλασσα (ἄβατος, κυ-
μαινομένη) καὶ δύο ἐνέργειαι ἀποδίδονται εἰς τὸν Θεόν (ἀναξηρά-
ναντι, καθοδηγήσαντι πεζεῦσαι). Ἐκ τούτων τὸ «ἀναξηράναντι» συν-
δέεται πρὸς τὸ «κυμαινομένην», τὸ δὲ «πεζεῦσαι» πρὸς τὸ «ἄβατον».
Αἱ ἀντιθέσεις εἶναι διατεταγμέναι κατὰ σχῆμα χιαστόν.

(5) Δοτικὴ φανεροῦσα τὸν τρόπον τῆς ἀποξηράνσεως.

(6) 'Αποξηραίνω = τελείως ξηραίνω. Πρόβλ. τὴν σχετικὴν διή-
γησιν «καὶ ὑπῆγαγε Κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ ὅλῃν
τὴν νύκτα καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν ξηρὰν» (Ἐξοδ.
ιδ' 21).

(7) Πεζεύω = βαδίζω πεζός, πορεύομαι ἐπὶ τῆς ἔηρᾶς, ἐν ἀντιδέσει πρὸς τὸ ιππεύω ἢ πορεύομαι διὰ θαλάσσης. Ἐνταῦθα: διέρχομαι διὰ τῆς θαλάσσης ὡς διὰ ἔηρᾶς. Τὸ «πεζεῦσαι» τελικὸν ἀπαρέμφατον ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ «καθοδηγήσαντι».

(8) «Ἀναξηράναντι» καὶ «καθοδηγήσαντι». Ἐπιθετικαὶ μετοχαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ «Κυρίῳ». Ὁ Κύριος ἐνήργησεν ἀμφότερα, καὶ τὴν ἀναξήρανσιν τῆς θαλάσσης καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ, διπος διέλθῃ δι' αὐτῆς.

(9) Ἡ κεντρικὴ λέξις, περὶ ἣν τιλέκεται ὁ ὅλος εἰρημός. Τὰ πρὸς αὐτῆς δηλοῦν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ· τὰ ἐπακολουθοῦντα τὸ καθῆκον ἡμῶν ἔναντι τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Θεοῦ.

(10) Ἐθραίσμὸς συνηθέστατος δηλῶν τὸν ὑπερθετικὸν βαθμόν· ἐδοξάσθη μὲ δόξαν μεγάλην, ἐδοξάσθη πάρα πολὺ. Ἡ φράσις ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἐπωδὸς καὶ εἰς τὸ α' τροπάριον, δχι διμως καὶ εἰς τὸ β'.

Ἐρμηνεία

*Ας ψάλωμεν εἰς τὸν Κύριον, ὁ δποῖος μὲ τὸ θεῖκὸν του πρόσταγμα ἐξήραντε τελείως τὴν θάλασσαν, τὴν δποίαν οὐδείς ποτε εἶχε διαβῆ καὶ ἡ δποία ὑφοῦτο εἰς κύματα, καὶ καθωδήγησε τὸν Ἰσραὴλίτην λαὸν νὰ διέλθῃ πεζῇ δι' αὐτῆς ὡς διὰ ἔηρᾶς· Δις ὑμνήσωμεν τὸν Κύριον διὰ τὰς ἐνεργείας του αὐτάς, διότι δι' αὐτῶν ἐδοξάσθη πάρα πολὺ.

Τροπάριον α'.

*Ἡ ἀπόρρητος,² Λόγου Θεοῦ κατάβασις,³ ὅπερ Χριστὸς αὐτός εστι, Θεὸς καὶ ἀνθρωπος,⁴ τὸ Θεὸς⁵ οὐχ ἀρταγμόν, εἰναι⁶ ἡγησάμενος,⁷ ἐν τῷ μορφοῦσθαι δοῦλον,⁸ δεικνύει τοῖς μαθηταῖς⁹ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.¹⁰

(1) Ἡ περίπλοκος σύνταξις τοῦ τροπαρίου τούτου παρέχει δυσχερείας εἰς τὴν κατανόησιν τὸν, διὰ τοῦτο καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλων ἡρμηνεύθη. Οὗτως δ Θεόδωρος Πρεδδόμος θεωρεῖ τὴν σύνταξιν Ἑλλειπτικὴν ἀναζητῶν τὸ ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύεις» ἐν τοῖς ἐπομένοις τροπαρίοις. Ὁ δὲ Νικόδημος δ 'Αγιορείτης ἀκολουθῶν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Γρηγορίου Κορίνθου ἐρμηνεύει ὡς ἀκολούθως· «Ἡ ἀπόρρητος συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ κένωσις, ἥτις αὐτός εστιν δ Χριστός, δ ὑπάρχων Θεὸς διμοῦ καὶ ἀνθρωπος... μὲ τὸ νὰ ἐμορφώθῃ τὸν δοῦλον... δεικνύει εἰς τοὺς μαθητάς του ὅτι δὲν ἐνόμισεν ἀρταγὴν τὸ νὰ ἦναι Θεὸς Ιησος μὲ τὸν Πατέρα» ('Εορτοδόμιον, σ. 290). Κατὰ τὴν ἐρμη-

νείαν ταύτην ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύει» δέον νὰ εἶναι τὸ «ῆγησάμενος». Ἀλλὰ καὶ ἡ σύνταξις αὐτῇ δὲν φαίνεται δόκιμος. Διὰ τοῦτο ὡς ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύει» δέον νὰ ἐλλάθωμεν τὴν πρότασιν «ὅπερ Χριστός ἐστι», θεωροῦντες αὐτήν ὅχι ὡς ἀναφορικήν ἢ ἐπεξήγηματικήν ἀλλ' ὡς πλαγίαν ἐρώτησιν, ὅπότε ἡ συντακτική σειρὰ τῶν λέξεων τοῦ τροπαρίου ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἀπόρρητος Λόγου Θεοῦ κατάβασις δεικνύει τοῖς μαθηταῖς, ὅπερ Χριστός ἐστιν».

(2) Ἀπόρρητος = δ ἀπηγορευμένος, δ περὶ οὗ δὲν πρέπει νὰ γίνηται λόγος, δ μυστικός, ἀλλὰ καὶ δ περὶ οὗ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος, δ ἀνέκφραστος, δ μυστηριώδης.

(3) Κατὰ τὸν Νικόδημον «τὸ ἀφηρημένον ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου ἔξελαθεν ὁ ποιητὴς κατὰ συνεκδοχῆν· ἵτοι τὴν κατάβασιν ἀντὶ τοῦ καταβάντος» («Ἐορτοδ., σ. 290). Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἦν ἀκολουθεῖ δ Νικόδημος ἔρμηνείαν, δὲν ενδούται δικιαστικής τοῦ δικαίου τὴν ὑφ' ἡμῶν ὑποδεικνυομένην. Οἰανδήποτε δικιαστικής ἔρμηνείαν καὶ ἄντα ἀκολουθήσωμεν, ἡ κατάβασις εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ ρ. «δεικνύει».

(4) Ἡ μὲν πρότασις «ὅπερ Χριστός ἐστι» εἶναι, ὡς ἐλέγθη, ἀντικείμενον εἰς τὸ φῆμα «δεικνύει», τὰ δὲ οὖσιαστικά «Θεὸς» καὶ «ἄνθρωπος» εἶναι ἐπεξήγησις τοῦ ἀντικείμενου. Πρὸς ταῦτα συνδετέον καὶ τὸ «αὐτός». Τὸ νόημα δηλ. εἶναι: Ἡ ἀνέκφραστος συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγου δεικνύει εἰς τὸν μαθητάς, τί ἀκριβῶς εἶναι δ Χριστός, δτὶ δηλ. εἶναι δ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

(5) Τὰ ἐπόμενα εἶναι ἀπήχησις τοῦ περιφήμου χριστολογικοῦ χωρίου Φιλιπ. β' 5 - 7: «Τοῦτο φρονείσθω ἐν ἡμῖν δ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγὴ μάτιον ἡ γῆσατο τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔσαντὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν διμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος». Αἱ σημειούμεναι λέξεις παρατίθενται αὐτολεξεῖ ἐκ τοῦ ὡς ἀνω χωρίου εἰς τὸ ἔρμηνομενον τροπάριον. Ἀλλὰ καὶ ἡ φράσις «ἔσαντὸν ἐκένωσεν» ἀπηχεῖται διὰ τῆς λ. «κατάβασις», καὶ αἱ λέξεις «Θεὸς» καὶ «ἄνθρωπος» εἶναι κοιναὶ εἰς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον καὶ εἰς τὸ τροπάριον. Οὐλόληρον λοιπὸν τὸ τροπάριον ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου. (Διὰ τὴν πλήρη ἔρμηνείαν αὐτοῦ 6. Π. Τρεμπέλα, «Τπόμνημα εἰς τὰς ἐπίστολὰς τῆς Κ.Δ., τ. 2ος, σ. 185 κ.ε.).

(6) «Οπως καὶ εἰς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον, οὗτω καὶ ἐδῶ τὸ μὲν «ἀρπαγμὸν» εἶναι κατηγορούμενον; τὸ δὲ «εἶναι» ἀντικείμενον εἰς

τὴν μετοχὴν «ἡγησάμενος», τὸ δὲ «Θεὸς» κατηγορούμενον εἰς τὸ «εἶναι».

(7) Μετοχὴ ἀναφορικὴ συνδεομένη πρὸς τὸ Χριστός.

(8) Ὁ ἐμπρόθετος προσδιορισμὸς «ἐν τῷ μορφοῦσθαι δοῦλον» δηλοῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ κατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγου.

(9) Τὸ τροπάριον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηῇ ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὰ ἐπόμενα, εἰς τὰ δποία δ ποιητῆς θὰ παραθέσῃ τὸν περὶ ταπεινώσεως λόγους τοῦ Κυρίου. Ἡ ταπεινώσις δηλ., τὴν δποίαν ἐν τῇ διμήλᾳ του ἐκείνῃ ἐδίδαξεν δ Κύριος, διδάσκεται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως Αὐτοῦ.

(10) Ἡ ἐπωδὸς ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεί, ὡς καὶ εἰς τὸν εἰρμόν. Συνδετέα πρὸς τὸ τροπάριον ὡς ἔξῆς: Διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ κενώσεως του δ Λόγος ἐδοξάσθη.

Ἐρμηνεία

Ἡ μυστηριώδης καὶ ἀνέκφραστος συγκατάβασις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ δποία συντελέσθη μὲ τὸ νὰ λάβῃ οὗτος τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, δεικνύει εἰς τὸν μαθητάς, τί ἀκριβῶς είναι δ Χριστός, δτι δηλ. είναι δ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀνθρωπὸς συγχρόνως, δ ὅποιος δὲν ἐθεώρησε τὴν θεότητά του ὡς ἀρπαγμα, ἀλλ' ὡς κάτι τὸ δποῖον ἐκ φύσεως ἔχει· διότι διὰ τῆς ταπεινώσεως του αὐτῆς ἐδοξάσθη πάρα πολὺ.

Τροπάριον β'.

Διακονῆσαι, ² αὐτὸς ἐλήλυθα, οὐ³ τὴν μορφὴν⁴ δ πλαστούργοδς⁵, ἐκὼν περίκειμαι, τῷ πτερωχεύσαντι⁶. Ἀδάμ, δ πλουτῶν⁷ Θεότητι, θεῖται² ἐμήν τε αὐτοῦ, ψυχὴν⁸ ἀντίλιντον,⁹ δ ἀπαθῆς⁹ Θεότητι.

(1) Ἀπὸ τοῦ τροπαρίου τούτου ἀρχεται δ ποιητῆς νὰ παραδέτῃ τὴν περὶ ταπεινώσεως διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, τὴν γενομένην ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπαιτήσεως τῶν νιῶν Ζεβεδαίου, ὡς ἐσημειώσαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ. Ἡ παράθεσις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου συμπληροῦται εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς η' ὁδῆς. Δὲν τηρεῖται δμως ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ σειρὰ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὑπάρχει ἀντιστροφή τις· ὑπομνηματίζονται δηλ. πρῶτον οἱ ἔσχατοι λόγοι τοῦ Κυρίου (Ματθ. κ' 28) ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ καὶ ἔπειτα οἱ πρῶτοι (Ματθ. κ' 25, 27) ἐν τῷ β' τῆς η' ὁδῆς. «Ως βάσις λοιπὸν τοῦ παρόντος τροπαρίου ὑπόκεινται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου» ἐδιηδότην οὐκ ἥλθε διακονηθῆναι

ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μαθ. κ' 28. Μάρκ. ι' 45).

(2) 'Τπάροχει καὶ ἡ γραφὴ «διακονήσων» καὶ «θήσων», τελικαὶ μετοχαί. 'Τπάροχει καὶ ἄλλῃ τις γραφὴ «διακόνησαι» καὶ «θήσων», ὅπό τε ἡ μετοχὴ «θήσων» δέον νὰ ἐκληγφθῇ ὡς τροπικὴ ἐρμηνεύουσα τὸ «διακονῆσαι». Προτιμοτέρα δύμας ἡ γραφὴ «διακονῆσαι» καὶ «θεῖναι» ὡς συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ἀγιογραφικὸν κείμενον. Τὰ ἀπαρέμφατα εἶναι τελικὰ ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ ἐλήλυθα.

(3) 'Η ἀναφορικὴ πρότασις «οὐ τὴν μορφὴν δὲ πλαστουργὸς ἐκῶν περίκειμαι» ἀναφέρεται εἰς τὸν 'Αδάμ τοποθετηθεῖσα πρωθυστέρως.

(4) 'Αντίθεσις: 'Ο πλαστουργός, δὲ δίδων μορφὴν εἰς τὸ πλάσμα, περίκειται τὴν μορφὴν τοῦ πλάσματος δὲ ἄλιος ὑλοποιεῖται.

(5) Δευτέρα ἀντίθεσις: 'Ο «πλουτῶν θεότητι» ἔρχεται διακονῆσαι τῷ «πτωχεύσαντι 'Αδάμ».

(6) 'Η φράσις «θεῖναι τὴν ψυχὴν» ὑπονοεῖ θυσίαν, πάθος· ἐπομένως ἔχομεν τρίτην ἀντίθεσιν δὲ ἀπάθης ὑφίσταται πάθος.

(7) 'Αντίλυτρον = τὸ ἀντὶ λύτρου διδόμενον (Βλ. Α' Τιμ. β' 6). Τὰ λύτρα ἡσαν κυρίως χρήματα ἢ ἄλλα δῶρα διδόμενα πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων. Διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς αἰχμαλώτου εἰς τὴν ἀμαρτίαν ἀνθρωπότητος προσεφέρθη ὡς λύτρον τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Βλ. καὶ Α' Πέτρ. α' 18 - 19· «εἰδότες διτὶ οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ δὲ ἡ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότουν, ἄλλὰ τιμίῳ αἷματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ». «Βασιλεὺς γὰρ τῶν ἀνω δυνάμεων ὁν, ἀνθρωπος ἥβουλήθην γενέσθαι, καὶ καταφρονηθῆναι κατεδεξάμην καὶ ὑδροισθῆναι. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἥρκεσθην, ἄλλὰ καὶ ἐπὶ θάνατον ἥλθον. Διὰ τοῦτο φησιν, διτὶ 'Ο Τίδες τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἥλθε διακονηθῆναι, ἄλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν εἰτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου ἔστην, φησὶν, ἄλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἔδωκα λύτρον καὶ ὑπὲρ τίνων; Τῶν ἐχθρῶν. Σὺ δὲ ἀν ταπεινωθῆς, ὑπὲρ σαυτοῦ ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ» (Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον διμιλία ξε').

Ἐρμηνεία

'Ηλίθα εἰς τὸν κόσμον ἐγὼ δὲ πλούσιος κατὰ τὴν θεότητα, διὰ νὰ ὑπηρετήσω αὐτορροσώπως τὸν ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαρτίας πτωχεύσαντα 'Αδάμ, τοῦ διποίου τὴν μορφὴν θεληματικῶς ἔχω φορέσει ἐγὼ δὲ πλα-

στονδρόγες, καὶ νὰ προσφέρω τὴν ψυχήν μου ὡς ἀντίλιντρον χάριν αὐτοῦ ἐγώ, δ ὅποιος εἶμαι ἀπαθῆς καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ τὴν θεότητα.

•Ωδὴ η'. Ὁ εἰρημὸς¹

"Ἐφριξε² Παΐδων εὐαγῶν³, τὸ δύναστολον⁴ ψυχῆς ἀσπιλον σῶμα⁵ καὶ εἰξε⁶ τὸ τραφέν⁷, ἐν ἀπελέω φλυγός ὅλῃ ἀκάματον⁸ πῦρ. Ἀειζόνου δέ, ἐκμαρανθεῖσης φλογός⁹, διαιωνίζων ὑμνος¹⁰ ἀνεμέλπετο· τὸν Κύριον¹¹ πάντα τὰ ἔργα ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερψυφοῦτε εἰς πάντας τὸν αἰῶνας."

(1) 'Η ξ' καὶ ή η' ὁδὴ ἔχουν ὡς βάσιν τὴν ἐν τῇ καμίνῳ προσευχὴν καὶ ὁδὴν τῶν Τριῶν Παΐδων (Δανιὴλ γ' 23 κ.δ.). Καὶ ή μὲν ξ' περιλαμβάνει τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀξαρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕμνου τῶν Παΐδων, ή δὲ η' τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὕμνου συντεταγμένου ὑπὸ μορφὴν παρορμήσεως πρὸς πάντα τὰ ὄντα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, διτοις εὐλογοῦν τὸν Κύριον. Οἱ εἰρημοὶ δύμως τῶν ὁδῶν τούτων δὲν στηρίζονται μόνον ἐπὶ τῆς προσευχῆς καὶ τοῦ ὕμνου, ἀλλ' ἐπεκτείνονται συνήθως καὶ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὄλου θαυμαστοῦ γεγονότος τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς διασώσεως τῶν Τριῶν Παΐδων, ὡς ἐπιφόδον δὲ μόνον χρησιμόποιον οἱ μὲν τῆς ξ' ὁδῆς τὸν σ. 28 τῆς βιβλικῆς ὁδῆς, οἱ δὲ τῆς η' τὸν σ. 34. Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν παρόντα εἰρημόν, ἐν φ δ ποιητῆς ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ὁδῆς περιγράφει τὸ ἔξαίσιον θαῦμα τῆς καμίνου καὶ μόνον ὡς ἐπιφόδον χρησιμοποιεῖ τὸν σ. 34. Τὸ ἰδιάζον ἐνταῦθα είναι, ὅτι τὸ γεγονός ἐξιστορεῖται ὅχι ἀπὸ τῆς ἀπόφεως τῶν Παΐδων, ὡς εἰς τὸν πλείστους εἰρημόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀπόφεως τοῦ πυρὸς περιγράφεται δηλ., τί ἔκαμε τὸ πῦρ, ὅταν ἐρρίφθησαν εἰς αὐτὸν οἱ τρεῖς νέοι.

(2) 'Αόριστος τοῦ φρίττω=ἀνατριχιάζω. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ δύψυχων ἐνταῦθα δύμως λέγεται ἐπὶ τοῦ πυρός, διτερ προσωποποιεῖται. 'Ομοίως καὶ τὸ «εἴξε» κατωτέρω.

(3) Εὐαγῆς=δ ἀπηλλαγμένος ἄγους, δ καθαρός, δ ἀμίαντος, ἐν συνεχείᾳ δὲ δ εὐσεβής.

(4) 'Ομόστολος= δ συμπορευόμενος μετά τινος, δ δύμοιος. Τὸ σῶμα τῶν Παΐδων χαράκτηρίζεται ὡς δύμοιον μὲ τὴν ψυχὴν των κατὰ τὴν ἀγνότητα. Τοῦτο δ Νικόδημος θεωρεῖ μὲν ὡς ὑπερβολήν, εὐρίσκει δύμως αὐτὴν ἀπό τινος τούλαχιστον ἀπόφεως δεδικαιολογημένην, «καθότι οἱ τρισμακάριοι ἐκεῖνοι Παΐδες ἐφάνησαν εὐσεβεῖς εἰς τὸν Θεόν ὅχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα· οὕτε γάρ

μὲ τὴν ψυχὴν ἐκαταδέχθησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Θεὸν οὔτε μὲ τὸ σῶμα ἐκαμψαν τὰ γόνατα καὶ ἐπροσκύνησαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ναού υχοδονόσορος, ἀλλ’ οὔτε μὲ τὴν γλῶσσαν ὀμοιόγηησαν ἐκείνην Θεόν, οὔτε τὰς χεῖράς των ἐμόλυναν προσφέροντες εἰς ἐκείνην θυσίαν ἢ λίβανον» ('Εορτοδρ. σ. 293).

(5) Τὸ «σῶμα» εἶναι τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἔφριξε», ὅπερ ἔχει ὡς ὑποκείμενον τὸ πῦρ. Ἡτοι: τὸ πῦρ ἔφριξε τὸ ἀσπιλον σῶμα τῶν νέων. Τὴν ψυχὴν δὲν ἥδυνατο νὰ βλάψῃ τὸ πῦρ ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμά των ἔφριξε καὶ ἐσεβάσθη διὰ τὴν ἀγνότητά του.

(6) 'Αόριστος τοῦ εἴκω=ὑποχωρῶ. Καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ πῦρ. 'Τπομιμνήσκεται δι' αὐτοῦ ἡ βιβλικὴ διήγησις, καθ' ἣν «οὐδὲ ἦψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἐλύτησεν οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοὺς» (Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 26).

(7) Λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἡ δλη φράσις «τὸ τραφὲν ἐν ἀπειρῷ ὕλῃ» ὑπενθυμίζει καὶ πάλιν τὴν βιβλικὴν διήγησιν, καθ' ἣν ἡ «κάμινος ἐξεκαύθη ἐπταπλασίως» «καὶ οὐ διέλιπον οἱ ἐμβάλλοντες αὐτούς ὑπῆρεται τοῦ βασιλέως καίοντες τὴν κάμινον νάρθαν καὶ πίσσαν καὶ στυπτίον καὶ κληματίδα» (Δαν. γ' 19, 22. Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 22).

(8) 'Ακάματος=δ μὴ αἰσθανόμενος κόπωσιν, δ ἀκούραστος. Λέγεται καὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολήν, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ ἀειζώουν, ἐπὶ τοῦ πυρός, ἵσως διότι «ὅσην ὕλην δώσῃ τινὰς εἰς αὐτό, δλην τὴν κατακαίει, καὶ διὰ μέσου τῆς ὕλης ἡμπορεῖ νὰ μὴ σθεσθῇ, ἀλλὰ νὰ μένῃ πάντοτε καῖον» ('Εορτοδρ. σ. 294).

(9) «Ἀειζώουν φλογὸς ἐκμαρανθείσης». 'Αντίθεσις. Ἡ παντοδύναμία τοῦ Θεοῦ ἐνέκρωσε καὶ κατέστησεν ἀκίνδυνον διὰ τοὺς Παῖδας τὴν ἀκάματον καὶ ἀειζων φλόγα. Τὸ «μαραίνομαι» δὲ κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τῆς φλογὸς ἐκ τῶν φυτῶν διποτας δηλ. δ βλαστὸς τῶν φυτῶν καταπίπτει, διατα ταῦτα μαρανθοῦν, οὗτο κατέπεσε καὶ ἡ φλόξ τῆς καμίνου, ἡ δποία προηγουμένως ὁρθοῦντο πρὸς τὰ ἄνω, ὡς δ βλαστὸς τοῦ θάλλοντος φυτοῦ.

(10) «Διαιωνίζων δὲ δονομάζεται δ ὕμνος τῶν Τριῶν Παΐδων, καθότι, ἀφ' οὗ ἐξεφωνήθη παρ' ἐκείνων, διαμένει ἐν δλῳ τῷ παρόντι αἰῶνι, κατὰ διαδοχὴν ὑπὸ τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων ἀναμελόμενος» ('Εορτοδρ. σ. 294).

(11) Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰρμοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐπωδόν, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται διίγον παρηλλαγμένη καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς ὡ-

δῆς. Αἱ λέξεις τῆς ἐπωδοῦ εἶναι αἱ μόναι εἰλημμέναι ἐκ τῆς βιβλικῆς ὀδῆς ἐν τῷ εἰρμῷ τούτῳ:

*Ερμηνεία

Τὸ πῦρ τῆς βασιλωνιακῆς καμίνου, τὸ διποῖον ἐτροφοδοτήθη μὲν πολὺ μεγάλην ποσότητα εὐφλέκτου ὕλης καὶ ἐφαίνετο ἀκούραστον, ἔφριξε πρὸ τῆς ἀγνότητος τοῦ σώματος τῶν εὐσεβῶν νέων, οἱ διποῖοι ἐρρίφθησαν εἰς αὐτό, διότι τὸ σῶμά των ἦτο ὅμοιον μὲ τὴν ψυχήν των κατὰ τὴν ἀγνότητα, καὶ, ὡς νὰ ἐσεβάσθῃ τὸ σῶμά των, ὑπεχώρησε, χωρὶς νὰ βλάψῃ καθόλου αὐτό. Ἀφοῦ δὲ ἡ ἀείζωος ἐκείνη φλόξε ἐμαράνθη τελείως καὶ ἐνεκρώθη, ἀνεμέλπετο ὑπὸ τῶν νέων πρὸς τὸν Θεόν ὑμνος, δ ὁ διποῖος ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ ἀναμέλπηται ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ὁ ὑμνος οὗτος εἶναι δ ἐξῆς: «Ολα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, δ ὁ διποῖος εἶναι δ δημιουργός σας, καὶ ὑψώνετε αὐτὸν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλων τῶν αἰώνων.

Τροπάριον α'

«Υμᾶς μον τότε μαθητάς, πάντες γνώσονται, εἰ τὰς ἐμὰς ἐγτολὰς τηρήσετε¹, φησὶν δ Ἡριστὸς τοῖς φίλοις² πρὸς πάθος μολῶν³. Εἰληγνεύετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ πᾶσι⁴ καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες ἀνυψώθητε⁵ καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερχρυσότε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δύο χωρία ἐκ τῆς τελευταίας ὅμιλίας τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς του συγχωνεύει ἐνταῦθα δ ποιητής. Τὸ πρῶτον: «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, δτι ἐμὸν μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ιωάν. ιγ' 35). Τὸ δεύτερον: «Ἐὰν ἀγαπᾶτε με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε» (Αὐτ. ιδ' 15). «Ο Νικόδημος ἀναφέρει μόνον τὸ πρῶτον ἐπειδὴ δὲ δ Κύριος ἐν αὐτῷ ὅμιλει μόνον περὶ ἀγάπης, ἐνῷ δ ποιητής γενικῶς περὶ ὅλων τῶν ἐντολῶν, ἐπιλέγει δ Νικόδημος, δτι «δ Ιεράρχης Κοσμᾶς ἐστοχάσθη, δτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐντολῶν, καὶ ἀκολούθως μέσα εἰς αὐτὴν περιέχονται πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ» καὶ διὰ τοῦτο «καθολικῶς προσφέρει τὸν λόγον δι' ὅλας τὰς ἐντολὰς» (Ἐορτοδρ. σ. 294). Μᾶλλον ὅμως δ ποιητής συνδυάνει ἐλευθέρως τὰ δύο χωρία. «Ἡ ἀγάπη, ἡ δποία ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ α' χωρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ β', ἔγινεν δ συνδετικὸς κρίκος, διὰ τοῦ δποίου ἥνωθησαν τὰ δύο χωρία.

(2) Αὐτὸς δ Κύριος ἔχαρακτήρισε τοὺς μαθητάς του ὡς φίλους:

«Τιμᾶς δὲ εἴρητα φίλον τούς» ('Ιωάν. ιε' 15). Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον χρησιμοποιεῖ ὁ Κοσμᾶς οὐ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς.

(3) Εἰς πολλὰς ἐκδόσεις γράφεται «μολῶν», ἢτοι μετοχὴ ἀορίστου. 'Αλλ' ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται μετοχὴ ἐνεστῶτος. "Οθεν δρθέτερον «μολῶν» ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου τύπου τοῦ ἐνεστῶτος μολέω - ὦ ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου βλώσκω. Οἱ ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ μνημονεύμενοι λόγοι τοῦ Κυρίου δὲν ἐλέχθησαν ἐν συνεχείᾳ, οἱ πλεῖστοι δῆμως προέρχονται ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πρὸς τὸν μαθητάς ὑποθηκῶν. "Οθεν δρθῶς λέγει ὁ ποιητὴς «φησὶν δὲ Σωτήρ... πρὸς πάθος μολῶν», μολονότι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἀπηχήσεις καὶ ἄλλων λόγων εἰς ἄλλας περιστάσεις λεχθέντων.

(4) Περὶ εἰρήνης ὅμιλησεν ὁ Κύριος πρὸς τοῦ πάθους: «Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» ('Ιωάν. ιδ' 27). 'Αλλ' ἐνταῦθα ἡ παράθεσις εἶναι ἐκ τοῦ Μάρκου. θ' 50 «ἔχετε ἐν ἐστοῖς ἄλλας καὶ εἰρήνην εἰς τὸν ἀλλήλοις». Τὸ δὲ «καὶ πᾶσι» ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀπήχησην τῶν λόγων τοῦ Παύλου «εἰ δυνατὸν τὸ ἔξημῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (Ρωμ. ιβ' 18) καὶ «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων» ('Εβρ. ιβ' 14), (Βλ. Εορτοδοξ. σ. 294, 295).

(5) Καὶ ἐδῶ ἔχομεν ἐλευθέρων ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «Οστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ δοτις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται» (Ματθ. κγ' 12), τοποθετούμενων ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰς τὰς πρὸς τοῦ πάθους διδασκαλίας. Ἡ μετοχὴ «φρονοῦντες» δῆμως προέρχεται ἐκ τοῦ Ρωμ. ιβ' 16 «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες».

(6) Ἡ ἐπωδὸς ἐλαφρῶς τροποποιηθεῖσα, διὰ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ συνδεθῇ μετὰ τῶν προηγούμενων, ὑπενθυμίζει καὶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «ὑμεῖς φωνεῖτε με, ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἴμι γάρ» ('Ιωάν. ιγ' 13).

*Ερμηνεία

Ο Χριστὸς πλησιάζων πρὸς τὸ Πάθος λέγει τὰ ἔξης πρὸς τοὺς φίλους του: Τότε θὰ σᾶς ἀναγνωρίσουν δλοι ὡς μαθητάς μου, ἐὰν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου. "Ἐχετε εἰρήνην μεταξύ σας καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιδιώξατε νὰ ὑψωθῆτε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης· καὶ ἀναγνωρίζοντές με ὡς Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερηφοῦτε ἐμὲ εἰς δλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'¹

Τάξεως ἔμπαλιν² ὑμῖν, ἐθνικῆς ἔστω τὸ κράτος ὅμογενῶν³
οὐ κλῆρος γὰρ ἐμός, τυραννίς δὲ γνώμη αὐθαίρετος⁴. Ὁ οὖν πρό-
κριτος ἐν ὑμῖν εἶναι θέλων, τῶν ἀλλοι ἔστω πάντων ἐσχατώτερος⁵,
καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερψυφοῦτε εἰς πάντας τοὺς
αἴωνας.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο συνεχίζεται καὶ διοκληροῦται ἡ πα-
ράθεσις τῶν περὶ ταπεινώσεως λόγων τοῦ Κυρίου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ
παραλόγου αἰτήματος τῶν υἱῶν Ζεβδαίου. Περὶ τῆς σειρᾶς τῆς πα-
ραθέσεως βλ. ὑποσ. 1 εἰς β' τροπ. τῆς α' ἀδηῆς. Τοῦ παρόντος τροπα-
ρίου βάσις ὑπόκεινται οἱ στίχοι Ματθ. κ' 25-27: «Ο δὲ Ἰησοῦς
προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν οἴδατε δτι οἱ δοκοῦντες ἀρχειν τῷ ν ἐ-
θνῷ ν κατακυριεύοντιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐ-
τῶν. Οὐχ οὗτως ἔσται ἐν ὑμῖν ἀλλ' δι οἱ ἐὰν θέλῃ ἐν ὑ-
μῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ οἱ
ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος» (Προβλ. καὶ Μάρκ. ι' 42-44). Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ παράθεσις τῶν
λόγων τοῦ Κυρίου εἶναι ἐλευθέρα καὶ συνεπτυγμένη.

(2) Ἐμπαλιν μετὰ γενικῆς=ἐναντίον πρός τι. Ἡ δλη φράσις
«τάξεως ἔμπαλιν... ὅμογενῶν» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ
Κυρίου «οἴδατε δτι οἱ ἀρχοντες... οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν».

(3) Ὁμογενῆς=ὅ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, συγγενῆς. Ἐνταῦθα εί-
ναι γενικὴ ἀντικειμενικὴ εἰς τὴν λ. «κράτος». Ἡτοι: ἡ ἐπὶ τῶν ὅμο-
γενῶν σας ἔξουσία θὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν παρὰ τοὺς ἔθνεσι
κρατοῦσαν τάξιν. «... δεικνὺς δτι ἐθνικὸν τὸ τοιοῦτον, τὸ τῶν πρω-
τείων ἐρᾶν... Καὶ τῶν ἔθνων δὲ διὰ τοῦτο ἀνέμνησεν, ήνα καὶ ταύτη
τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον καὶ βδελυκτὸν ἀποδείξῃ» (Χρυσοστ. εἰς τὸ
κατὰ Ματθαίον ὅμιλία ἔε').

(4) Ἡ φράσις «οὐ κλῆρος... αὐθαίρετος» δὲν στηρίζεται εἰς
λόγους τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀποτελεῖ σχόλιον τοῦ ὑμνῳδοῦ τιθέμενον εἰς
τὸ στόμα τοῦ Κυρίου. Ἐκτὸς ἐὰν θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς ἀμυδρὰν ἀ-
πήκησιν καὶ ἐντελῶς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «οἴ-
δατε δτι... κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν». Ἡ δλη φράσις ἡρμηνεύθη
διαφοροτρόπως. Ὁ Νικόδημος, ἀκολουθῶν τὸν Κορίνθου Γεργύριον,
ἔρμηνενει: «Ἐπειδὴ ἡ τυραννικὴ ἔξουσία δὲν εἶναι κλῆρος καὶ μερί-
διον, οὕτε προσταγὴ καὶ νόμος ἴδιος μου, ἀλλὰ ἡ γνώμη ἡ αὐτεξού-
σιος καὶ αὐτοπροσάρετος, μὲ τὴν δύσιαν ἐτιμήθη, ἐξ ἀρχῆς τὸ γένος

τῶν ἀνθρώπων». Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἀμφότερα τὰ οὐσιαστικά «τυραννίς» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» εἶναι ὑποκείμενα εἰς τὸ ὑπονούμενον φῆμα «ἐστί» τὸ δὲ «κλῆρος ἔμδος» κατηγορούμενον. "Ητοι: οὐ γάρ ἐστι κλῆρος ἔμδος ἢ τυραννίς ἀλλ' ἢ αὐθαίρετος γνώμη. 'Ο Θεόδωρος Πρόδρομος ἐρμηνεύει ἄλλως: «Ἡ αὐθαίρετος γνώμη, ἢ γουν τὸ νὰ κάμνῃ τινάς ὅλα του τὰ ἔργα κατὰ τὴν ἴδικήν του θέλησιν καὶ ἀρέσκειαν, αὐθεντικῶς δηλ. καὶ δεσποτικῶς, χωρὶς νὰ πείθεται καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς κανένα, τοῦτο δὲν εἶναι κλῆρος, οὐδὲ νομοθεσία καὶ διάταγμα τοῦ Λεσπότου Χριστοῦ, ἀλλὰ εἶναι τυραννίς βαρδαρική καὶ ωμή καὶ ἀπάνθρωπος». Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην μόνον τὸ «αὐθαίρετος γνώμη» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλῆρος ἔμδος» καὶ «τυραννίς» κατηγορούμενα. "Ητοι: ἡ γὰρ αὐθαίρετος γνώμη οὐκ ἐστὶ κλῆρος ἔμδος ἀλλὰ τυραννίς (Έργοτοδο. σ. 207). Θὰ ἥδυνάμεθα προσέτι καὶ κατὰ τρίτον τρόπον νὰ συντάξωμεν τὴν φράσιν: «ἡ γὰρ τυραννικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἀλλών δὲν εἶναι κλῆρος ἴδιος μου, ἀλλ' εἶναι αὐθαίρετος θέλησις καὶ ἐξουσία, τὴν δποίαν διὰ τῆς θίας λαμβάνει τις παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ὑπηκόων. Κατὰ τὴν σύνταξιν ταύτην τὸ «τυραννίς» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλῆρος ἔμδος» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» κατηγορούμενα. Πιθανώτεραι αἱ δύο τελευταῖαι ἐρμηνεῖαι. Οἰανδήποτε δμως ἐκ τῶν τριῶν συντάξεων καὶ ἀν προτιμήσωμεν, τὸ νόημα τῆς φράσεως εἶναι τὸ αὐτό: δτι δηλ. ἡ ὑπό τινος αὐθαίρετος καὶ καταπιεστικὴ καταδυνάστευσις τῶν συνανθρώπων του εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν θέλησιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου.

(5) «Ο οὖν πρόκριτος... ἐσχατώτερος». 'Αντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «καὶ δις ἐὰν θέλῃ ἐν διμῇ εἶναι πρῶτος, ἔσται διμῶν δοῦλοις». 'Αλλὰ τὸ «ἐσχατώτερος» προέρχεται ἐκ παραπλησίων λόγων τοῦ Κυρίου λεχθέντων εἰς ἄλλην περίστασιν (Μάρκ. θ' 33 - 35). «Μὴ δὲ φοβηθῆς ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρούμένης, ἐὰν ταπεινώσῃς σαντόν ταύτη γὰρ μᾶλλον ἐπαίρεται σου ἡ δόξα ταύτῃ μείζων γίνεται. Αὕτη τῆς βασιλείας ἡ θύρα» (Χρυσοστ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(6) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ 6λ. ὑποσημ. 11 τοῦ εἰρημοῦ καὶ 6 τοῦ α' τροπαρίου τῆς η' ὁδῆς.

*Ερμηνεία

'Ο τρόπος μὲ τὸν δποῖον σεῖς οἱ μαθηταί μου θὰ ἐξουσιάζετε καὶ θὰ κυνθερνᾶτε τοὺς συνανθρώπους σας, πρέπει γὰ εἶναι ἀγτίθετος

πρὸς τὴν τάξιν καὶ συνήθειαν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ διάφορα ἔθνη. Διότι ἡ τυρρανικὴ ἔξουσία, μὲ τὴν διοίσαν συνήθως κυβερνῶνται τὰ ἔθνη, δὲν ἀποτελεῖ κλῆρον καὶ θέλησιν ἴδικήν μου, ἀλλ' εἶναι γνώμη αὐθαίρετος τῶν κρατούντων. "Οστις λοιπὸν ἐξ ὑμῶν θέλει νὰ εἶναι πρῶτος καὶ νὰ διακρίνηται, διφέλει νὰ γίνῃ τελευταῖος ὅλων τῶν ἄλλων ταπεινούμενος καὶ ὑπηρετῶν τοὺς ἄλλους· καὶ ὅλοι ἀναγνωρίζοντες ἐμὲ ὡς Κύριον νὰ μὲ ὑμνήτε καὶ ὑπερψυχοῦτε εἰς ὅλους τοὺς αἰώνας.

*Ωδὴ Θ'. *Ο εἰρμὸς

*Ἐμεγάλυνας¹, Χριστέ², τὴν τεκοῦσάν σε Θεοτόκον, ἀφ' ἣς διάστης ἡμῶν, δμοιοπαθὲς³ ἡμῖν⁴ περιέθον σῶμα, τὸ τῶν ἡμετέρων λυτήριον⁵ ἀμπλακημάτων⁶· ταύτην μακαρίζοτες, πᾶσαι γενεαῖ⁷ σὲ μεγαλύνομεν⁸.

(1) Τρεῖς παραθέσεις συνδέουν τὸν παρόντα εἰρμὸν μὲ τὴν ὠδὴν τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ α' 46 κ.ἔ.), τὴν διοίσαν οὗτος ἔχει ὡς βάσιν: α) «Ἐμεγάλυνας Χριστὲ»=ὅτι ἐποίησέ μοι με γαλεῖα ὁ δυνατὸς (Λουκ. α' 49). β) «Ταύτην μακαρίζοτες πᾶσαι γενεαῖ»=ἴδον γὰρ ἀπὸ τοῦ γῆν μακαρίον σὶ με πᾶσαι αἱ γενεαὶ (α' 48). Καὶ γ) «Σὲ μεγαλύνομεν»=Με γαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον (α' 46). 'Ο σύνδεσμος λοιπὸν τοῦ Παρόντος εἰρμοῦ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον βιβλικὴν ὠδὴν εἶναι στενότερος παρ' ὅτι τῶν εἰρμῶν τῶν δύο προηγουμένων ὠδῶν.

(2) «Ο μελῳδὸς πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν λέγει· ὃ Θεάνθρωπε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ ἐμεγάλυνας τὴν γεννήσασάν σε Θεοτόκον· καθὼς καὶ αὐτὴ ἀμοιβαίως ἐμεγάλυνεν ἐσένα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Θεομητροπρεποῦς καὶ γλυκυτάτης ὡδῆς της, ὡς εἰρηται· σὺ ἐμεγάλυνας αὐτήν, διότι ἐποίησας εἰς αὐτὴν μεγαλεῖα πάμπολλα, τῶν διοίσων τὸ ὄψος καὶ βάθος καὶ πλάτος καὶ μῆκος εἶναι ἀδύνατον καὶ νοῦς νὰ νοήσῃ καὶ γλῶσσα νὰ λαλήσῃ καὶ κάλαμος νὰ περιγράψῃ» ('Εορτοδρ. σ. 297).

(3) «Νοεῖται δὲ ἡ δμοιοπάθεια τοῦ Θεούποστάτου σώματος τοῦ Κυρίου μὲ τὸ ἴδικόν μας ψιλὸν σῶμα κατὰ μόνα τὰ φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ συστατικὰ τοῦ σώματος πάθη, ἀτινα καὶ ἀναμάρτητα καὶ ἀδιάβλητα ὀνομάζονται· ταῦτα δὲ εἶναι πεῖνα, δίψα, ψύχρα, θέρμη, ὑπνος, κόπος, πόνος, τὸ τύπτεσθαι, τὸ κεντᾶσθαι, τὸ πάσχειν, τὸ σταυροῦσθαι, τὸ θνήσκειν καὶ τὰ ὅμοια· τὴν δὲ ἀμαρτίαν οὐ προσέλαβεν ὁ Κύριος· καθότι ἡ ἀμαρτία παρὰ φύσιν ἐστὶ καὶ ἐπείσακτος» ('Εορτοδρ. σ. 297 - 98).

(4) Τὸ «ἡμῖν» δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριάδια, εἶναι δῆμος ἀναγκαῖον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ «ὅμοιοπαθέτη».

(5) «'Αφ' οὖ δὲ εἴπεν ὅτι ὁ Κύριος προσέλαβεν δῆμοιοπαθήτην σῶμα μὲν ἡμᾶς, ἀκολούθως λέγει καὶ ὅτι αὐτὸν εἶναι λυτήριον τῶν ἴδιων μας ἀγνοημάτων, ἵνα διὰ μὲν τῆς δῆμοιοπαθείας δεῖξῃ ὅτι εἶναι ἀνθρώπινον ἀληθῶς κατὰ φύσιν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, διὰ δὲ τοῦ εἶναι λυτήριον τῶν ἀγνοημάτων δεῖξῃ τὴν χάριν διποὺς ἔλαβε παρὰ τῆς προσλαβούσης τοῦτο Θεότητος, διά τε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ διὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν δύο φύσεων περιχώρησιν» (Ἐορτοδρ. σ. 298).

(6) Ἀμπλάκημα καὶ ἀμπλακία = σφάλμα, ἀμαρτία. Τπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «ἀγνοημάτων», τὴν ὄποιαν υἱοδετεῖ καὶ ἔρμηνεύει ὁ Νικόδημος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λ. ἀγνοήματα κατὰ κυριολεξίαν νοεῖται μόνον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἀμάρτημάτων, ὁ Νικόδημος προσθέτει: «Διαιροῦνται τὰ ἀμαρτήματα εἰς τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ γινόμενα· λέγονται δῆμος καὶ ὅλα τὰ ἀμαρτήματα ἀγνοήματα κατὰ λόγον καὶ αἰτίαν ἀλλην, δηλαδὴ κατὰ τὸν καιρόν, καθ' ὃν πράττει ὁ ἀνθρωπός τὴν ἀμαρτίαν, δελεαζόμενος ἀπὸ τὴν ἥδονὴν αὐτῆς καὶ τυφλούμενος ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὸν διάβολον· κατ' ἐκεῖνον γὰρ τὸν καιρὸν καὶ αὐτὰ τὰ προφανῶς παρὰ τὸν ἀνθρώπου γινωσκόμενα ἀμαρτήματα, τὴν πορνείαν, φέρεντεν, καὶ τὴν κλεψίαν, φαίνεται ὅτι τὰ ἀγνοεῖ· διάτι σκοτίζεται κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς» (Ἐορτοδρ. σ. 299).

(7) Συναπτέον πρὸς τὸ «μακαρίζοντες» κατὰ τὸ τῆς Θεοτόκου «ἴδον γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσι με πᾶσαι αἱ γενεαί».

(8) Σημειωτέα ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρησιμοποιουμένων προσώπων. Εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς α' ὠδῆς δῆμιλει αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς α' πρόσωπον. Εἰς τὰ τροπάρια τῆς η' ὠδῆς δὲ ποιητὴς δῆμιλῶν εἰς γ' πρόσωπον εἰσάγει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου («φησὶν δὲ Χριστὸς τοῖς φίλοις»). Εἰς τὴν θ' ὠδὴν δῆμιλει εἰς β' πρόσωπον πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν.

*Ερμηνεία

Ἐμεγάλυνες καὶ ἐδόξασες, Χριστέ, τὴν Θεοτόκον, ἡ δποία σὲ ἐγέννησεν, ἀπὸ τὴν ὄποιαν σὺ δὲ πλάστης μας ἐφόρεσες σῶμα δῆμοιον μὲ τὸ ἴδιον μας κατὰ τὰ ἀδιάβλητα πάθη τὸ σῶμα δὲ τοῦτο ἔγινε τὸ μέσον, διὰ τοῦ δποίου ἀπηλλάγημεν τῶν ἀμαρτιῶν μας. Μακαρίζοντες λοιπὸν αὐτὴν ὅλαι αἱ γενεαί, μεγαλύνομεν καὶ δοξάζομεν σέ, δὲ δποῖος τὴν ἐμεγάλυνες.

Τροπάριον α'

Ρύπον¹ πάντα ἐμπαθῆ ἀπωσάμενοι, ἐπάξιον² τῆς θείας βασιλείας, γνώμην ἀναλάβετε³ ἐμφρονα⁴, τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις προσφῆς, ἡ πάντων Σοφία⁵, ἐν ᾧ δοξασθήσεσθε⁶, λάμποντες ἡλίου τηλανγέστερον⁷.

(1) 'Ο Νικόδημος ὑποθέτει, ὅτι τὰ νοήματα τοῦ τροπαρίου τούτου ἔχει ἐρανισθῆ ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων καὶ εἰδικότερον ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἀνευ ἐνδώματος γάμου εἰσελθόντος κεκλημένου (Ματθ. αβ' 2 - 14). 'Η γνώμη φαίνεται πιθανή, διότι ἐκ τῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πάθους γενομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδασκαλιῶν μόνη ἡ παραβολὴ αὕτη ὅμιλεῖ περὶ συμπεριφρορᾶς ἀνταξίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. 'Αλλ' ἡ ἀπήχησις τῆς παραβολῆς ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ εἶναι ἀμυδροτάτη, συνυφαίνεται δὲ μετ' ἀπηχήσεων ἄλλων γραφικῶν χωρίων καὶ δὴ καὶ παυλείων, ὃς σημειοῦται κατωτέρῳ.

(2) 'Η ὅλη φράσις «ἐπάξιον τῆς θείας βασιλείας» ἐνθυμίζει τοὺς σχετικοὺς λόγους τοῦ Παύλου: «ἀξιώς περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἡς ἐκλήθητε» (Ἐφεσ. δ' 1), «ἀξιώς τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεσθε» (Φιλιπ. α' 27), «περιπατῆται ὑμᾶς ἀξιώς τοῦ Κυρίου» (Κολ. α' 10) καὶ μάλιστα «περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξιώς τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν» (Α' Θεσ. β' 12).

(3) Καὶ τοῦτο ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Παύλου «ἀναλαβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ» (Ἐφ. στ' 13).

(4) "Ἐμφρων=συνετός, φρόνιμος.

(5) 'Η φράσις «ἡ πάντων σοφία» πιθανώτατα ἀπηχεῖ τὸ Σοφ. Σολ. ζ' 21 «ἡ πάντων τεχνίτης ἐδίδαξέ με σοφία». 'Ο Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὑποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Προβλ. καὶ Παροιμ. η' 27 - 31.

(6) Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου ἔξητησαν τιμητικὰς θέσεις ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑποίαν ἐφαντάζοντο ἐπίγειον καὶ κοσμικήν. Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς δ'⁸ ὡδῆς παρατίθενται λόγοι τοῦ Κυρίου ὑποδεικνύοντες τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποκτᾶται ἡ ἀληθῆς καὶ αἰωνία τιμὴ καὶ δόξα ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

(7) Τηλαυγὴς=δὲ λάμπων μακράν, ή μακρόθεν, δὲ ἀκτινοβολῶν. 'Η κατακλεις τοῦ τροπαρίου εἶναι εἴλημμένη ἐκ τῶν λόγων, δι' ὃν ὁ Κύριος ἐπεσφράγισε τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγρου; «τότε

οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς δῆλοις ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν» (Ματθ. 1η' 43). 'Ο Νικόδημος παρασυρόμενος ἀπὸ τὸ συγκριτικὸν ἐπίρρημα τηλαυγέστερον, τὸ διποῖσαν χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, λέγει, ὅτι καὶ ἐν τῷ γραφικῷ χωρίῳ «τὸ ὡς δὲν εἶναι δμοιωματικόν, ἀλλὰ ἐπιτακτικὸν ἀντὶ τῆς 'Τπέρ» (Ἐορτοδρ. σ. 299). 'Αλλ' ἡ τοιαύτη ἔρμηνεα δὲν φαίνεται εὐστοχος. Φυσικώτερον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ποιητής ἀποδίδων ἐλευθέρως τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου χρησιμοποιεῖ τὸ σχῆμα τῆς ὑπερβολῆς.

*Ερμηνεία

Σύ, Κύριε, ἡ ἀληθής σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς διποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, προειπες εἰς τοὺς Ἀποστόλους σου τὰ ἔξῆς: 'Αφοῦ ἀποβάλλητε ἀπὸ τὴν ψυχήν σας κάθε ἐμπαθή μολυσμόν, ἀναλάβετε καὶ ἐνδυθῆτε γνώμην ἐνάρετον καὶ σώφρονα, ἀρμόζουσαν εἰς τὴν θείαν βασιλείαν, εἰς τὴν διποίαν ἐκλήθητε, καὶ εἰς τὴν διποίαν θὰ δοξασθῆτε λάμποντες καὶ ἀκτινοβολοῦντες περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Τροπάριον β'

'Αφορῶντες¹ εἰς ἐμέ, εἴπας Κύριε, τοῖς σεαυτοῦ μαθηταῖς, μὴ φρονεῖτε ὑψηλά, ἀλλὰ συναπάχθητε τοῖς ταπειροῖς² ἐμὸν δπερ πίνω, πίετε ποτήριον³: ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός, ἐμοὶ συνδοξασθήσεσθε⁴.

(1) Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος προβάλλει δὲ Κύριος ἑαυτὸν ὡς παράδειγμα ταπεινόσεως πρὸς μίμησιν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Πράγματι δὲ Κύριος ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ εἴπε πρὸς αὐτούς: «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιήσετε» (Ιωάν. 1η' 15). Τὴν προβολὴν ταῦτην τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου ἀσφαλῶς ἔχει ὑπ' ὅψιν ὁ ποιητής ἐνταῦθα ἀντὶ διμως τῶν ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Κυρίου λόγων χρησιμοποιεῖ ἀλλὰ ἀγιογραφικὰ χωρία ἐκφράζοντα τὰ αὐτὰ νοήματα. Οὕτω τὸ «ἀφορῶντες εἰς ἐμὲ» ἐκφράζει μὲν τὸ νόημα τοῦ «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν...», ἀλλ' εἶναι ἀπήχησις τοῦ «ἀφορῶν τε εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν 'Ιησοῦν» (Ἐερ. 1η' 2).

(2) Καὶ ἡ παρακέλευσις αὗτη ἀνταποκρίνεται μὲν πρὸς τὴν περὶ ταπεινόσεως διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, εἶναι δμως παράθεσις τῶν λόγων τοῦ Παύλου «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς

τα πεινοῖς συναπαγόμενοι» (Ρωμ. ιβ' 16). Συναπάγομαι = ἀποπλανῶμαι, συμπεριφέρομαι ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνω. (Βλ. καὶ Π. Τρεμέλα, 'Τπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τῆς Κ.Δ., τ. 1ος σ. 185). «Συναπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς» = Συμπεριφερθῆτε, ὅπως οἱ ταπεινοὶ κατατάξατε ἑαυτοὺς εἰς τὴν χορείαν τῶν ταπεινῶν.

(3) Τελευταία παράδεσις ἐκ τῆς ἐξ ἀφορμῆς τοῦ αἰτήματος τῶν οὐών Ζεβεδαίου διδασκαλίας τοῦ Κυρίου: «Τὸ μὲν ποτήριόν μοι πίε σθε...» (Ματθ. κ' 23). 'Αλλ' ἀντὶ τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα ἔχομεν προστακτικήν. «Μεγάλα αὐτοῖς προεφήτευσεν ἀγαθά· τούτεστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἀπερ ἐγώ, θιασίφ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε, καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε» (Χρυσοστ. ἔνθ' ἀνωτ.).

(4) Περὶ συμμετοχῆς τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν βασιλείαν του καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὗτοι θὰ δοξασθοῦν μετ' αὐτοῦ, ὡμίλησεν δὲ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Τὰ σχετικὰ χωρία: «Τμεῖς ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· κάγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετο μοι δὲ πατήρ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου; καὶ καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ» (Λουκ. κβ' 28-30). «Οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτῳ ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἔως τῆς ήμέρας ἁξείνης, ὅταν αὐτὸν πίνω μεθ' ὑμῶν καὶ δινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου» (Ματθ. κστ' 29). Τὰ ἀνωτέρω προφανῆς ἔχει ὑπ' ὅψιν δὲ ποιητής ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Παύλου «εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθεῖτε—εἴναι ἀνάγκη προηγουμένως νὰ γίνετε κοινωνοὶ καὶ τῶν θλίψεών μου καὶ τῶν παθημάτων μου. Πίετε λοιπὸν μετὰ χαρᾶς τὸ ποτήριον τῶν παθημάτων, τὸ δποῖον καὶ ἐγὼ πρὸ ὑμῶν πίνω, διὰ νὰ γίνετε καὶ τῆς δόξης μου συμμέτοχοι καὶ κοινωνοί.

**Ερμηνεία*

"Ἐχοντες ὑπ' ὅψιν τὸ ἴδιακόν μου παράδειγμα—εἴπεις, Κύριε, πρὸς τοὺς μαθητάς σου—μὴ καλλιεργεῖτε φρονήματα ὑπερηφανείας, ἀλλὰ συγκαταβῆτε μαζὶ μὲ τοὺς ταπεινούς. Πίετε καὶ σεῖς τὸ ποτήριον τῶν θλίψεών, τὸ δποῖον πρόκειται νὰ πίω ἐγώ, διότι καὶ θὰ δοξασθῆτε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρός μου.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΡΙΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Η ἀκροστιχὶς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Τρίτης ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Δευτέρας, ὡς ἥδη ἐσημειώσαμεν. ‘Ο μικρὸς ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων τῶν λέξεων «Τρίτη τε» ὑπῆρξε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲ λόγος, διὰ τὸν διοῖον δὲ ποιητὴς παρέλειψε τὴν β' ὁδήν, ἥτις κατὰ τὸ Τυπικὸν στιχολογεῖται ἐκάστην Τρίτην τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς, καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν η' καὶ τὴν θ'. ‘Ο κανὼν οὗτος μετὰ τῶν κατὰ μίμησιν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένων προεορτίων κανόνων τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων (‘Απόδειπνα 21ης Δεκεμβρίου καὶ 2ας Ἰανουαρίου) καὶ τοῦ ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης ποιηθέντος δύοισιν προεορτίουν τῆς ἔορτῆς τοῦ ‘Αγίου Δημητρίου κανόνος¹ εἶναι τὰ μόνα γνωστὰ διώδια.

Τὰ θέματα δέ, περὶ τὰ διοῖα περιστρέφεται δὲ κανών, εἶναι αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων καὶ ἡ εἰκὼν τῆς μελλούσης κρίσεως, περιλαμβανόμεναι ἀπασιὶ εἰς τὸ κε' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαίον Εὐαγγελίου, τὸ διοῖον ἀναγινώσκεται εἰς τὴν Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων τῆς Μ. Τρίτης. Τὸ Συναξάριον τῆς ήμέρας ποιεῖται μνεῖαν μόνον τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, ἵσως ἐπειδὴ εἶναι ἡ πρώτη κατὰ σειράν· ἐκ τῆς ἀναγινωσκομένης δύμως εὐαγγελικῆς περικοπῆς, τοῦ κανόνος καὶ τῶν λοιπῶν ὅμνων τῆς ήμέρας συνάγεται, ὅτι τὸ θέμα τῆς ήμέρας ταύτης εἶναι γενικῶς ἡ μέλλουσα δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ κρίσις, περὶ τῆς διοίας ἐκτενῶς διμίλησεν δὲ Κύριος κατὰ τὰς τελευταίας πρὸ τοῦ Πάθους του ήμέρας. Εἰδικώτερον εἰς μὲν τὴν η' ὁδὴν τοῦ παρόντος διψδίου μνημονεύονται αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων (α' καὶ β' τροπάριον) καὶ τῶν ταλάντων (γ' τροπάριον), εἰς δὲ τὴν θ' ἡ μέλλουσα κρίσις. Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ τὸ α' ἐκ τῶν καθισμάτων τῆς ήμέρας (τὰ ἄλλα δύο ἀναφέρονται εἰς τὰς προπαρασκευάς τῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ Ἰουδα διὰ τὴν προδοσίαν καὶ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου) καὶ τὸ β' τροπάριον τῶν Αἴνων.

¹ Ι. Φούντο ύλη, Συμεὼν ‘Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 188.

Τὰ δοξαστικὰ αἰνῶν καὶ ἀποστίχων καὶ τὸ α' ἴδιόμελον τῶν ἀποστίχων ἀφορμῶνται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ταλάντων, ἐνῷ τὸ β' τῶν ἀποστίχων ἀναφέρεται εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Τέλος τὸ α' στιχηρὸν τῶν αἰνῶν καὶ τὸ γ' τῶν ἀποστίχων ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων, εἰς δὲ τὸ κοντάκιον γίνεται μνεῖα τῆς παραβολῆς τῆς ἀκάρπου συκῆς· ἀμφότεραι δύμως αὗται ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν.

Εἰς τὰ δλίγα τροπάρια τοῦ διψίου δὲν ἥτο βεβαίως δυνατὸν νὰ συμπεριληφθοῦν πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω παραβολαὶ καὶ διὰ τοῦτο δὲ ποιητὴς περιωρίσθη εἰς τὰς τρεῖς κυριωτέρας, τὰς δποίας δὲ Κύριος ἐν συνεχείᾳ καὶ δλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους ἐδίδαξεν.

Εἰς τὸ διώδιον τοῦτο δὲν εἶναι τόσον ἔντονος δὲ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ, δσον εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μ. Δευτέρας, διότι τὰ μὲν τρία τροπάρια τῆς η' ὀδῆς ἔχουν μορφὴν παροτρύνσεως, τὸ δὲ β' τῆς θ' προσλαμβάνει μορφὴν ἱκεσίας κατακλειούσης τὸ δλον ποίημα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

•Ωδὴ η'. •Ο εἰρημὸς

Τῷ δόγματι¹ τῷ τυραννικῷ, οἱ δσιοι² τρεῖς Παΐδες μὴ πεισθέντες, ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες³ Θεὸν ώμολόγουν⁴ ψάλλοντες⁵ εὐλογεῖτε⁶ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Δόγμα = ἀπόφασις, διάταγμα. Πρὸ διὰ τοῦτο δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην». Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀπήχησιν ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως περὶ τῶν Τριῶν Παΐδων «οἱ οὐδὲν ὑπήκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγματι σού» (Δανιήλ γ' 12).

(2) «Οσιος ἐπὶ προσώπων: δενθεής, δὲ φωσιωμένος εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ τὸν Νικοδήμον οἱ Τρεῖς Παΐδες δονομάζονται δσιοι «οἵχι μόνον διότι ἔδειξαν ἐγκράτειαν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὰ μολυσμένα φαγητά τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφύλαξαν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν ἔως αὐτῆς τῆς δσίας: ἥτοι τὸν θανάτου τῶν» (Ἐορτοδρ. σ. 302). Μᾶλλον δύμως πρέπει νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν βασικὴν σημασίαν τῆς λέξεως θεωροῦντες ὡς ἐξεζητημένην τὴν ἔρμηνειαν τοῦ Νικοδήμου.

(3) Δευτέρα παράθεσις ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως: «καὶ ἐθλήθη σαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρός τῆς καιομένης» (Δαν. γ' 21). Ο παρὸν εἰρημὸς συνδέεται περισσότερον μετὰ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως ἢ ὁ ἀντίστοιχος τῆς Μ. Δευτέρας.

(3) 'Ο νῦνος τῶν Παιδῶν ἡτο συγχρόνως καὶ διολογία τῆς πίστεώς των εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. 'Αλλὰ καὶ διὰ τῆς ὅλης σθεναρᾶς στάσεώς των ἀνεδείχθησαν ἀληθῶς διολογηταί. 'Ομοιογηταὶ δὲ εἰναι ὅσοι διολόγησαν μὲν τὴν εὐσέβειαν καὶ τῆς εὐσέβειας τὰ δόγματα ἐνώπιον τῶν τυράννων καὶ ἔλαβον βάσανα, δὲν ἀπέδανον δὲ ἐν ταῖς βασινοῖς, ἀλλὰ ἔμειναν ζῶντες». Καὶ οἱ Τρεῖς Παιδεῖς εἶναι διολογηταί, «διότι διολόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλέως Ναδουχοδονόσορ, καὶ ἔμπροσθεν εἰς ἣνα διόκληρον ἔθνος τῶν ἀσεβεστάτων Χαλδαίων» (Ἐορτοδρ. σ. 302).

(5) «Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ἐρμηνευτὴν σχῆμα ἀσύνδετον μεταχειρίζεται δι Μελῳδὸς ἐν τῷ τροπάριῷ τούτῳ, χωρὶς νὰ δάλῃ κανένα σύνδεσμον» (Ἐορτοδρ. σ. 302). 'Ἐν τούτοις δυνάμεθα, νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ τροπάριον σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν, ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν μὲν μετοχὴν «βληθέντες» ὡς χρονικὴν (= διταν ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον) ή ἐναντιωματικὴν (= μολονότι ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον), τὴν δὲ μετοχὴν «μὴ πεισθέντες» ὡς αἰτιολογικὴν εἰς τὸ «βληθέντες».

(6) 'Η ἐπωδὸς εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ νῦν τῶν Τριῶν Παιδῶν (στίχ. 34) αὐτολεξεὶ μὲ προσθήκην τῆς λέξεως «πάντα», ἐπαναλαμβάνεται δὲ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὁδῆς.

Ἐρμηνεία

Οἱ ἀφωτιωμένοι μέχρι θανάτου εἰς τὸν Θεὸν τρεῖς Παιδεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἐπειδράχησαν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ τυράννου, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον ἀλλ' ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ διολογοῦν τὴν πρὸς τὸν Θεόν πίστιν των φάλλοντες; δὰ τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐδογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον α'¹

Ραθυμίαν² ἄπωθεν³ ἥμῶν βαλώμεθα, καὶ φαιδραῖς⁴ ταῖς λαμπάσι, τῷ ἀθανάτῳ Νυμφίῳ Χριστῷ⁵ ὕμνοις συναντήσωμεν, εὐλογεῖτε⁶ βοῶντες τὰ ἔργα τὸν Κύριον.

(1) Τὸ α' καὶ τὸ β' τροπάριον τῆς η' ὁδῆς ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων. 'Ο Νικόδημος διαβλέπει εἰς μὲν τὸ α' παρότυνσιν, δπως μιμηθῶμεν τὰς φρονίμους παρθένους, εἰς δὲ τὸ β' δπως μὴ μιμηθῶμεν τὰς μωρὰς (Ἐορτοδρ. σ. 303 - 304). 'Αλλ' ή διάκρισις δὲν εἶναι ἀπόλυτος· διότι τὸ μὲν «ραθυμίαν ἄπωθεν ἥμῶν βαλώμεθα» τοῦ α' τροπαρίου ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὰς μωρὰς παρθέ-

νους, τὸ δὲ «ίκανούσθω τὸ κοινωνικὸν ψυχῆς ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγελίαις» τοῦ β' εἰς τὰς φρονήμους. Μᾶλλον λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε παρὰ τῷ ποιητῇ πρόδεσις τοιαύτης διακρίσεως ἀλλ' ἀμφότερα τὰ τροπάρια ἀναφέρονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας τῶν παρθένων ἀλλ' εἰς μὲν τὸ α' προηγεῖται ἡ προτροπή, ὅπως ἀποφύγωμεν τὴν μίμησιν τῶν μωρῶν παρθένων («ραθυμίαν ἀπωθεν ἡμῶν βαλώμεθα») καὶ ἔπειται ἡ τοιαύτη ὅπως μιμηθῶμεν τὰς φρονήμους («καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι κλπ.»). εἰς δὲ τὸ β' ἀντιστρόφως προηγεῖται ἡ β' («ίκανούσθω τὸ κοινωνικόν...») καὶ ἔπειται ἡ α' («ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας»).

(2) Ραθυμία = ἀδιαφορία, ἀφροντισία, ὀκνηρία. Ἐνταῦθα, καὶ γενικῶς προκειμένου περὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, νοεῖται ἡ ἀδιαφορία διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τὴν πρόδοδον ἐν τῇ ἀρετῇ, ἡ ἀμέλεια ὡς πρὸς τὴν ἐτοιμασίαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ μέλλοντος νὰ ἔλθῃ εἰς ἄγνωστον χρόνον Νυμφίου. Ἡ ραθυμία ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἐγρήγορσιν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην εὑρίσκομεν εἰς τὸ γνωστὸν τροπάριον «Ἴδον δὲ Νυμφίος», ἐμπνευσμένον καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, καὶ δὴ εἰς τὰς φράσεις «καὶ μακάριος δοῦλος, ὃν εὐρήσει γρηγοροῦντα, ἀνάξιος δὲ πάλιγ, διὸ εὑρήσει ραθυμοῦντα».

(3) "Απωθεν μετὰ γενικῆς = μακρὰν ἀπό τινος.

(4) Φαιδρὸς = λαμπρὸς (ἐκ τοῦ φάω = φωτίζω, λάμπω). Ἡ φράσις «καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι» ὑπενθυμίζει τὰ σχετικὰ χωρία τῆς παραβολῆς· «Τότε ἥγερθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι καὶ ἐκ δομῆς αὐτῶν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονήμοις εἴπον· δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑμῶν, διτι αἱ λαμπάδες ἡ μῶν σδέννυντα» (Ματθ. κε' 7 - 8).

(5) Ἐπεξηγεῖ, ποῖος εἶναι δὲ Νυμφίος τῆς παραβολῆς.

(6) Ἡ ἐπωδὸς τροποποεῖται ἔλαφρῶς ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ. παρεισάγεται ἡ μετοχὴ «βοῶντες», ήτις συνδέει τὴν ἐπωδὸν μετὰ τοῦ λοιποῦ τροπαρίου καὶ παραλείπεται χάριν τοῦ μέτρου ἡ λ. «Κυρίου», ήτις ὅμως δὲν παύει νὰ ἔξυπάκουηται ὡς προσδιορισμὸς τῆς λ. «ἔργα».

*Ερμηνεία

"Ἄς ἀπορρίψωμεν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν τὴν πνευματικὴν ἀμέλειαν καὶ ἀδιαφορίαν καὶ ἔχοντες δχι ἐσθεαμένας καὶ σκοτεινὰς ἀλλ' ἀνημένας καὶ φωτεινὰς τὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας ἀς συναντήσωμεν τὸν ἀθάνατον Νυμφίου Χριστὸν μὲ νῦνος πνευματικούς, λέγοντες μεγαλοφύνως· ὅλα τὰ δημιουργήματα (τοῦ Κυρίου) εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον β'

Ίκανούσθω¹ τὸ κοινωνικόν², ψυχῆς³ ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγείοις⁴, δπως ἐπάθλων μὴ θέντες⁵ καιρὸν ἐμπορίας, ψάλλωμεν εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Ἐκ τοῦ ἴκανὸς = ἐπαρκής, ἀρκετός.

(2) Κοινωνικὸς = ὁ μεταδοτικός. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ ποιητὴς ἔξειδικεύει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔλαιον εἰς τὴν ἐλεημοσύνην. ‘Τπὸ τὸ ἔλαιον δηλ. τῆς παραβολῆς ἔννοεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. Ο Κύριος διηγούμενος τὴν παραβολὴν δὲν εἶχεν ἐν νῷ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐλεημοσύνην ἀλλὰ τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἐν γένει καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ἐπάγρυπνησιν, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει γὰρ σθεοῦ ή λαμπάς τῆς ψυχῆς ἀλλὰ διατηρεῖ ταύτην ἀσθετον, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου (Βλ. ΙΙ. Τρεμπέλα, ‘Τπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σ. 454). ‘Αλλ’ ή δμοηχία τῶν λέξεων ἔλαιον - ἔλεος συνετέλεσεν ἀσφαλῶς, ώστε πολλοὶ τῶν ἐρμηνευτῶν, ἐν οἷς καὶ διερδός Χρυσόστομος, νὰ ἔννοήσουν ὑπὸ τὸ ἔλαιον κυρίως τὴν ἐλεημοσύνην, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείσουν καὶ τὴν καθόλου ἀρετὴν. «Καθὼς γάρ τὸ φῶς τοῦ λύχνου καὶ τῶν αἰσθητῶν λαμπάδων μὲν ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται, πάρεξ μὲ τὸ αἰσθητὸν ἔλαιον τοιουτορόπως καὶ τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος μὲ ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται εἰς τὰς νοητὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας, πάρεξ μὲ τὰς ἀρετάς, καὶ ἔξαιρέτως μὲ τὴν εἰς τὸν πτωχοὺς ἐλεημοσύνην· καθὼς ἔνα τοιοῦτον δμοίωμα φέρει διθεῖος Χρυσόστομος· Καθάπερ γάρ τὸ λυχνιαῖον φῶς ἔλαιοφ κατέχεται, καὶ ἀναλωθέντος τούτου, κάκεῖνο σθέννυται· οὕτω δὴ καὶ ή τοῦ Πνεύματος χάρις, παρόντων μὲν ἡμῖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ἐλεημοσύνης πολλῆς ἐπιχειρέντης τῇ ψυχῇ, μένει καθάπερ ἔλαιοφ κατεχομένη ή φλόξ· ταύτης δὲ οὐκ οὖσης, ἄπεισι καὶ ἀναχωρεῖ» (‘Εορτοδ. σ. 304).

(3) Συνιδετέον πρὸς τὸ «ἀγγείοις» ὡς γενικὴ κτητική.

(4) Ταῦτα ἀντιρροσωπεύοντι τὰ βάθη τῶν καρδιῶν (ΙΙ. Τρεμπέλα, ἔνθ’ ἀνωτ. σ. 455).

(5) Μὴ θέντες = μὴ θεωροῦντες, μὴ ἐκλαμβάνοντες. Μετοχὴ τροπική.

(6) «Οπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας». Φράσις ἔλλειπτική. Ή πλήρης θὰ ἦτο· «Οπως καιρὸν ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας» = μὴ θεωροῦντες τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων ὡς καιρὸν ἔργασίας καὶ ἀγορᾶς ἔλαιον. Ήτοι τὸ μὲν «καιρὸν ἐπάθλων» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὴν μετοχήν, τὸ δὲ «καιρὸν ἐμπορίας» κατηγο-

ρούμενον. 'Ο ποιητής κάμνει σαφῆ διάκρισιν τῶν καιρῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνταποδόσεως. «Ἐργασίας μέν ἐστιν δὲ παρὸν καιρός, δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως» Πρηγόριος δὲ Θεολόγος. «Μεταμελεῖας καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν» Θεοφύλακτος ('Αμφότερα παρὰ Νικοδήμῳ, 'Εορτοδρ. σ. 304). «Διόπερ ἐνταῦθα τὸ ἔλαιον συναγαγεῖν χρή, ἵνα ἔκει χρήσιμον γένηται, δταν δὲ καιρὸς ήμᾶς καλῇ. Οὐ γάρ ἔκεινός ἐστιν δὲ καιρὸς τῆς συλλογῆς, ἀλλ' οὗτος» (Χρυσοστόμου, διμιλία οη' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

**Ἐρμηνεία*

“Ἄξιον ἔχωμεν ἀρχετὸν ἔλαιον μεταδοτικότητος καὶ εὐσπλαγχνίας εἰς τὰ ἀγγεῖα τῶν ψυχῶν μας, ὥστε, μὲ τὸ νὰ μὴ θεωρήσωμεν τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν δραστηρίων ὡς καιρὸν ἐργασίας καὶ ἔξαγορᾶς τοῦ ἔλαιου, γίνωμεν ἄξιοι νὰι: ψάλλωμεν δὲ τὰ ἔργα εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον γ'

Τὸ τάλαντον¹ δος πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἰσοδύναμον² χάριν,
ἐπικουρίᾳ τοῦ δόντος Χριστοῦ³ αὐξήσατε ψάλλοντες εὐλογεῖτε τὰ
ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν ταλάντων, τῆς δοπίας ὃποιοῦ μορφὴν προτροπῆς διατυποῖ τὴν κυρίαν ἔννοιαν, ἢτοι τὴν ἀνάγκην τῆς αὐξήσεως τῶν χαρισμάτων, τὰ δοπία ἐλάσσομεν ἀπὸ Θεοῦ. Χρησιμοποιεῖ δὲ δὲ ποιητής ἑνικὸν (τὸ τάλαντον) καὶ οὐχὶ πληθυντικόν, διὰ νὰ δείξῃ, διτὶ καὶ «δὲ τὸ ἐν τάλαντον εἰληφώς» δοφεύλει νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν ἀξιοποίησίν του. «Τάλαντα γὰρ ἐνταῦθα ἡ ἕκαστου δύναμις, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν ὅλῳ φύσει δήποτε πράγματι τοιούτῳ. Μηδεὶς οὖν λεγέτω, διτὶ ἐν τάλαντον ἔχω, καὶ οὐδὲν δύναμαι ποιῆσαι. Δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἐνὸς εὐδοκιμῆσαι» (Χρυσοστόμου, 'Ομιλία οη' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(2) 'Ισοδύναμος = δὲ Ἰσος κατὰ τὴν δύναμιν. 'Ο Νικόδημος ἐρμηνεύει ὡς ἔξῆς τὸ τροπάριον: «Ολοὶ ἐσεῖς δπου ἐλάβετε τάλαντον ἀπὸ τὸν Θεόν... μὲ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ δπου σᾶς ἔδωκε τὰ τοιαῦτα χαρίσματα, αὐξήσατε αὐτὰ καὶ ποιήσατε ἰσοδύναμον τὴν χάριν: ἢτοι διπλασιάσατε τὰ δοθέντα εἰς ἐσᾶς χαρίσματα» ('Εορτοδρ. σ. 305). Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνείαν η σύνταξις τοῦ

τροπαρίου δέον νὰ ἔχῃ ως ἐξῆς: «Οσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε τὸ τάλαντον, αὐξήσατε ἵσοδύναμον χάριν», ήτοι τὸ μὲν «τάλαντον» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «ἵσοδύναμον χάριν» εἰς τὸ «αὐξήσατε». Άλλὰ τὸ «ἵσοδύναμον» ὑπενθυμίζει σαφῶς τὸ τῆς παραβολῆς «έκαστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν» (Ματθ. κε' 15) ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διανομὴν τῶν χαρισμάτων καὶ ὅχι εἰς τὴν αὐξήσιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν δούλων. Άλλὰ καὶ ὅχι ή λ. «χάρις» ἀρμόζει εἰς τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅχι εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ τοῦτο δρούτερον εἶναι νὰ συντάξωμεν τὸ τροπάριον ως ἐξῆς: «Οσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἵσοδύναμον (=ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμίν σας) χάριν, αὐξήσατε τὸ τάλαντον», νὰ ἐναλλάξωμεν δηλ. τὰ ἀντικείμενα συνάπτοντες τὸ μὲν «ἵσοδύναμον χάριν» πρὸς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «τάλαντον» πρὸς τὸ «αὐξήσατε».

(3) Ἡ σκέψις, δτι ἡ αὐξήσις τῶν ταλάντων δὲν γίνεται ἰδίᾳ δυνάμει ἀλλὰ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Χριστοῦ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παραβολῇ ἀλλ ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὴν προσθήκην γενομένην ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ἐρμηνεία

«Οσοι ἐλάβετε ἀπὸ τὸν Θεὸν χάρισμα ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμίν σας, μὴ τὸ κρατεῖτε νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον, ἀλλὰ αὐξήσατε τὸ τάλαντον μὲ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ, δ δποῖος σᾶς τὸ ἔδωκε, ψάλλοντες· ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Ωδὴ 3'. Ο εἰρημὸς

«Ἡ τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασα¹, καὶ χαρὰν τῷ κόσμῳ κυήσασα², σὲ ὑμοῦμεν, Παναγία Παρθένε.

(1) Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰρημοῦ οἰαδήποτε σχέσις πρὸς τὴν βιβλικὴν δ' ὡδήν. Ἐντελῶς ἐλευθέρως δ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν Θεότοκον, τονίζων κυρίως τὸ δτι ἡ Παρθένος ἀχώρητος τὸν ἀχώρητον. Ἰσως δ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἐπιφανίου «Μεγάλη ὡς ἀληθῶς Μαριάμ ἡ Ἄγια Παρθένος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων πῶς γὰρ οὐκ ἀν εἴποιμεν ταύτην μεγάλην, χωρὶς ή σασαντὸν ἀχώρητον, οὐδὲν αὐξανότος καὶ γῆ χωρεῖν οὐδὲναται, αὐτὸς δὲ ἀχώρητος ἀν, κατ' ἰδίαν εὐδοκίαν ἐχωρὶς η θη βουλόμενος, καὶ οὐ κατ' ἀνάγκην;» (Παρὰ Νικοδήμῳ, Ἐορτοδρ. σ. 306).

(2) Ως πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ τροπαρίου παρατηρεῖ δ Νικόδη-

μος, δτι «μερικοί, ἐκ τῶν ὅποίων εἶναι καὶ ὁ ἀνώνυμος ἔρμηνευτής, ἐνόησαν δτι ὁ Εἰρμὸς οὗτος εἶναι σόλοικος καὶ δὲν εὔοδοῦται κατὰ τὴν τέχνην τῆς Γραμματικῆς· δθεν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσουν αὐτὸν οὕτω· Τὴν τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασαν καὶ κυήσασαν, σὲ ὑμνοῦμεν· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια· . . . ὁρθὸς οὖν ἔστι καὶ ἔντεχνος ὁ εἰρμός, ἐὰν ἀπὸ τῶν κάτω ποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ εἴπωμεν οὕτως· ³Ω Παναγία Παρθένε, ἥτις ἔχώρησας ἐν τῇ γαστρὶ σου σωματικῶς τὸν ἀχώρητον ὄντα τοῖς πᾶσι κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ἐγένητης κοινὴν χαράν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν πᾶσαι αἱ γενεαὶ καὶ μακαρίζομεν» (Ἐορτοδρ. σ. 396). ⁴Η παρατήρησις τοῦ Νικοδήμου εἶναι δρθῆ. Οἱ εὐδίσκοντες σόλοικον τὸν εἰρμὸν καὶ μετατρέποντες τὰς ὀνομαστικὰς εἰς αἰτιατικάς, θέλουν νὰ συνδέσουν αὐτὰς πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν «σε». Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διόρθωσις καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι καὶ ἀστοχος, διότι φθείρει τὴν ἀκροστιχίδα. ⁵Εὰν δημως συνάψωμεν τὰς μετοχὰς πρὸς τὴν κλητικὴν «Παναγία Παρθένε» ὡς παραθέσεις, αἰρεται ἡ δυσκολία καὶ ἔχομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου ὑποδεικνυομένην σύνταξιν καὶ ἔρμηνείαν.

Ἐρμηνεία

³Ω Παναγία Παρθένε, ἡ δποία ἔχώρησες εἰς τὴν κοιλίαν σου τὸν Θεόν, ὁ δποῖος εἶναι ἀχώρητος εἰς τὸ σύμπαν δλόκληρον, καὶ ἐγένητης χαράν εἰς τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν.

Τροπάριον α'

*Τοῖς μαθηταῖς¹ ὁ ἀγαθός², γρηγορεῖτε³ ἐφησας· ἢ γὰρ ὥρᾳ
ἥξει δι Κύριος, ἀγνοεῖτε, ἀποδοῦται ἐκάστω⁴.*

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐξ δλοκλήρου ἀφηγηματικὸν ἐν τῷ ἔρμηνομένῳ διφδίῳ. ⁶Οπως καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς θ' ὀδῆς τοῦ τριφδίου τῆς Μ. Δευτέρας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δ ποιητὴς ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπαναλαμβάνει τοὺς λόγους του.

(2) ⁷Αξιοσημείωτον, δτι ἐν τροπαρίῳ ἀναφερομένῳ εἰς τὴν μέλουσαν κοίσιν καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ μνημονεύεται ἀποκλειστικῶς ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. «Καθότι τοῦ ἀγαθοῦ αὐθέντου ὅπου δὲν θέλει νὰ κτυπᾷ καὶ νὰ δέργῃ τοὺς δούλους του, τούτου εἶναι ἴδιον τὸ νὰ προλέγῃ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ διαμαρτύρεται δτι νὰ ἀγρυπνοῦν καὶ νὰ κάμνουν τοῦτο καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ πάθουν τάδε καὶ τάδε κακά· σχεδὸν

γάρ μὲ τοῦτο ὅπου προλέγει εἰς τοὺς μαθητάς του ὁ Κύριος, καὶ τοὺς φοβερίζει τὰς παιδείας καὶ κολάσεις ὅπου μέλλουν νὰ λάθουν οἱ νυστάξαντες καὶ ἀμελήσαντες, καὶ γίνεται εἰς αὐτοὺς φοβερὸς δείχνει τὴν ἀγαθότητά του· καθότι διὰ νὰ μὴ θέλῃ νὰ δαρμθοῦν οἱ δοῦλοι καὶ μαθηταί του, διὰ τοῦτο ἐπρόλαβε καὶ τοὺς ἐφοβέρισεν, ἵνα ἐκεῖνοι φοβούμενοι, μὴ πάθουν ἐπὶ τῶν ἔργων τὰς προφρητείας παιδείας, ἀλλὰ μείνουν ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ βάσανον» ('Εορτοδο. σ. 307). 'Ο χαρακτηρισμὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἔχει ληφθῆ ἐκ τῆς συνομιλίας τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ πλουσίου νεανίσκου· «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἴμην εἰς ὁ Θεός» (Ματθ. ιδ' 17).

(3) Τὸ τροπάριον τοῦτο συνδέεται στενότατα μὲ τὸ συμπέρασμα, τὸ διοῖον ἐξήνεγκεν ὁ Κύριος μετὰ τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων· «Γεννόρειτε οὖν, διτοι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν τῇ δὲ Τίδες τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Πιθανὸν δύμως νὰ εἶχεν διοιητής ἐν τῷ καὶ τοὺς ἄλλους λόγους τοῦ Κυρίου· «Ἔξει δὲ οὐδεὶς τοῦ δούλου ἑκείνου ἐν ἡμέρᾳ τῇ δέξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ τῷ πρᾶξιν αὐτοῦ» (Ματθ. ιστ' 27). Σχετικὸν ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ τοῦ Παύλου «ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ τῷ πρᾶξιν αὐτοῦ» (Ρωμ. β' 6). Οὕτως η εἰκὼν τῆς μελλούσης αἰφνιδίου ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου συμπληροῦται καὶ διὰ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, διτοι εἰναι η ἀνταπόδοσις καὶ η ἀμοιβὴ ἐκάστου κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

*Ἐρμηνεία

Σύ, Κύριε, δι μόνος ἀγαθὸς Θεός, εἶπες εἰς τοὺς μαθητάς σου· νὰ εἰσθε πάντοτε ἔξυπνοι καὶ ἔτοιμοι, διότι δὲν γνωρίζετε, ποίαν ὕραν θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, διὰ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἔκαστον ἀνθρώπων κατὰ τὰ ἔργα του.

Τροπάριον β'

*Ἐν τῇ δευτέρᾳ σου φρικτῇ παρονοίᾳ¹ Δέσποτα, δεξιοῖς προβάτοις με σύνταξον, τῷ πταισμάτων παριδών μου τὰ πλήθη².

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τῆς δ' ὥδης καὶ τοῦ ὅλου κα-

νόνος ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως, τὴν διποίαν μετὰ τὰς παραβολάς τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων περιέγραψεν ὁ Κύριος (Ματθ. κε' 31 - 46). Ἡ συμφόρηση τοῦ τροπαρίου δὲν ἐπέτρεψεν ἀναφορὰν εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως καὶ διὰ τούτο διηγήσης περιωρίσθη εἰς ἓν καὶ μόνον, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Κυρίου τοποθέτησιν τῶν δικαίων «καὶ στήσει τὰ μὲν πρόσωπα ταῦτα ἐκεῖναν αὐτοῦ» (κε' 33). Ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἀφοριμώμενος διατυποῖ ἵκεσίαν δπως ἀξιωθῇ τῆς μεριδίους τῶν προβάτων, διὰ τῆς ἵκεσίας δὲ ταύτης κατακλείεται λαλῶν ἐπιτυχῶς τὸ δόλον ποίημα.

(2) Ἡ μετὰ τῶν προβάτων συναριθμησις, ἣτοι ἡ δικαίωσις, μόνον διὰ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, παραβλέποντος καὶ συγχωροῦντος τὰ σφάλματά μας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ. «Πῶς δὲ καὶ μὲ ποῖον τρόπον θέλεις με συναριθμήσει; Ὁχι μὲ ἄλλον βέβαια, πάρεξ μὲ τὸ νὰ παραβλέψῃς τὰ πλήθη τῶν ἀμαρτιῶν μου· διότι ἔὰν αὐτὰ παρατηρήσῃς καὶ πάρης λογαριασμὸν διὰ δόλα, ποῖος θέλει σωθῆ; Βέβαια οὐδεὶς κατὰ τὸν Προφητάνακτα λέγοντα· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε Κύριε, τίς διποτήσεται; διὰ παρὰ σοὶ δὲ ίλασμός ἔστιν» (Ἐορτοδρ. σ. 308).

**Ερμηνεία*

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν σου, Κύριε, ἡ διποία θὰ προκαλέσῃ φρίκην καὶ τρόμον εἰς δόλους, σὲ ἵκετεύω, συναριθμησέ με μὲ τὰ πρόβατα, τὰ διποία θὰ τοποθετήσῃς εἰς τὰ δεξιά σου, παραβλέπων καὶ συγχωρῶν τὰ πλήθη τῶν πταισμάτων μου.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΤΕΤΑΡΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ τριψδίου τῆς Μ. Τετάρτης ἀποτελεῖ τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τμῆμα τοῦ ἱαμβικοῦ στίχου τοῦ ἀποτελοῦντος κοινὴν ἀκροστιχίδα τῶν κανόνων τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Μ. Εβδομάδος («Τῇ Δευτέρᾳ, Τρίτῃ τε, Τε τραδι ψαλῶ»), ὃς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸν κανόνα τῆς Μ. Δευτέρας ἐσημειώσαμεν. Τὸ τριώδιον περιλαμβάνει γ' ὁδήν, στιχολογουμένην κατὰ τὸ Τυπικὸν ἑκάστην Τετάρτην τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, η' καὶ θ' στιχολογουμένας καθ' ἑκάστην. Καὶ ἡ μὲν γ' ὁδὴ σύγκειται ἐκ τοῦ εἰδμοῦ καὶ δύο τροπαρίων, ἑκάστη δὲ τῶν δύο ἄλλων ἐκ τοῦ εἰδμοῦ καὶ τριῶν τροπαρίων. Συνολικῶς λοιπὸν τὸ τριώδιον τοῦτο ἔχει περισσότερα τροπάρια ἐνὸς ἑκάστου τῶν προηγουμένων (11 ἔναντι 9 τοῦ τῆς Μ. Δευτέρας καὶ 7 τοῦ τῆς Μ. Τρίτης).

'Ως βάσις δὲ τοῦ τριψδίου ὑπόκειται ἡ περικοπὴ Ματθ. κατ' 3 - 16 ἐξιστοροῦσα τρία γεγονότα· α) τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου περὶ θανατώσεως τοῦ Κυρίου (στίχ. 3 - 5). β) τὴν διὰ μύρου ἀλειψιν τοῦ Κυρίου ὑπό τινος γυναικὸς (στίχ. 6 - 13). καὶ γ) τὴν περὶ προδοσίας τοῦ Κυρίου συμφωνίαν τοῦ Ἰούδα μετὰ τῶν ἀρχιερέων (στίχ. 14 - 16). Τὸ ισάριθμον τῶν γεγονότων πρὸς τὰς ὁδὰς τοῦ κανόνος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ποιητὴν ν' ἀφιερώσῃ τὰ τροπάρια ἑκάστης ὁδῆς (ἐκτὸς τῶν εἰδμῶν) εἰς ἐν γεγονός. Οὕτως ἡ γ' ὁδὴ ὅμιλεῖ περὶ τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ, ἡ η' περὶ τῆς διὰ μύρου ἀλειψεως καὶ ἡ θ' περὶ τῆς προδοσίας.

'Ἐκ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς ἡμέρας ἐλάχιστοι μὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἰούδαν (τὸ κάθισμα τῆς β' στιχολογίας, τὸ γ' καὶ δ' στιχηρὸν τῶν αἰνῶν καὶ τὸ β' τῶν ἀποστίχων), ἐν τισὶ δὲ αὐτῶν γίνεται σύγ-

κρισις της διαγωγῆς του Ἰούδα πρὸς τὴν τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μόνῳ γυναικός· οἱ πλεῖστοι δέ, μεταξὺ τῶν ὄποιων καὶ τὸ γνωστότατον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς, ἀναφέρονται εἰς τὴν γυναικα ταύτην, τὴν ὄποιαν ὅμηρος χαρακτηρίζουν ὡς «πόρνην» καὶ «ἀμαρτωλόν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κοσμᾶς ἐν τοῖς τροπαρίοις τῆς η' ὀδῆς χαρακτηρίζει τὴν γυναικα ταύτην ὡς «ἀμαρτίαις ὑπεύθυνον», «ἐκπλυσθεῖσαν διὰ τῆς ἔξαγορεύσεως», τὰς δὲ παλάμας αὐτῆς ὡς «κεχραμένας». Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σημειοῦμεν δλίγα τινά, διότι ἡ πλήρης διερεύνησις τοῦ θέματος ἔκφεύγει τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δρίων τῆς παρούσης ἐργασίας.

Περιπτώσεις ἀλείψεως τοῦ Κυρίου διὰ μύρου ὑπὸ γυναικῶν ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν (Ματθ. κατ' 6 - 13. Μάρκ. ιδ' 3 - 9. Λουκᾶ ζ' 36 - 50. Ἰωάνν. ιβ' 1 - 8) παρουσιάζουσαι καὶ ὅμοιότητας καὶ διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας. Πρὸς συμβιθασμὸν τῶν διηγήσεων τούτων προύταθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων διάφοροι λόγοι. Οὗτοι κατά τινας πρόκειται περὶ μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γυναικὸς εἰς πάσας τὰς διηγήσεις· κατ' ἄλλους πρόκειται περὶ δύο γυναικῶν, τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ ταυτιζομένης εἴτε πρὸς τὴν παρὰ Λουκᾶ εἴτε πρὸς τὴν παρ' Ἰωάννῃ· κατ' ἄλλους τέλος πρόκειται περὶ τριῶν γυναικῶν, τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ διηγήσεως θεωρουμένης ὡς τρίτης περιπτώσεως¹. Προσεκτικὴ συγχριτικὴ μελέτη τῶν τεσσάρων διηγήσεων ὅδηγει εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

α) "Οτι αἱ διηγήσεις τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου ἀναφέρονται εἰς δύο τελείως διάφορα ἐπεισόδια, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον συνέβη πολὺ πρὸ τοῦ Πάθους εἰς πόλιν μὴ κατονομαζομένην μὲ πρωταγωνίστριαν γυναικα ἀμαρτωλόν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν Βηθανίᾳ «πρὸ ἐξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα» (τοῦ τελευταίου Πάσχα τῆς ἐπιγέλους ζωῆς τοῦ Κυρίου) μὲ πρωταγωνίστριαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Λαζάρου Μαρίαν.

β) "Οτι αἱ διηγήσεις τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Μάρκου ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον συμβάντον ἐν Βηθανίᾳ δλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους μὲ πρωταγωνίστριαν γυναικα μὴ κατονομαζομένην μὲν ἀλλὰ καὶ μὴ χαρακτηρίζομένην ὡς ἀμαρτωλόν.

γ) "Οτι τὸ παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ ἐπεισόδιον δὲν ἀποτελεῖ τρίτην περίπτωσιν ἀλλὰ δέον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ παρ' Ἰωάννῃ καὶ

¹ Τὴν τελευταίαν ταύτην λύσιν ὑποστηρίζει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ δ. Χ. Ἐνισλείδης (Η. Μ. Τετάρτη, Ἀθῆναι 1957, σ. 28 - 54), ἀλλ' ἡ ἐπιχειρηματολογία του στηρίζεται ἐν πολλοῖς εἰς ὑποθέσεις καὶ συνδυασμούς ἀναποδεκτούς.

οὐχὶ πρὸς τὸ παρὰ Λουκᾶ. Ἐπομένως ἡ ὀλίγον πρὸ τοῦ Πάθους ἀλείφασα τὸν Κύριον μύρῳ γυνὴ εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου Μαρία, ἐνῷ ἡ ἀμαρτωλὸς γυνὴ ἔπραξε τοῦτο πολὺ πρὸ τοῦ Πάθους².

Ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ δῆμως γίνεται σύγχυσίς τις τῶν ἐπεισοδίων τούτων. Οὕτω γίνεται συνεχῶς λόγος περὶ ἀμαρτωλοῦ γυναικός, ἐνῷ τὸ ἐπεισόδιον τοποθετεῖται εἰς τὰς ἀμέσως πρὸ τοῦ Πάθους ἡμέρας³. Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην συνετέλεσεν Ἰσως, ἐκτὸς τῆς ποιητικῆς ἀδείας, καὶ ἡ ἀντιφατικότης τῶν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων δοθεισῶν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο λύσεων ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῆς συνδέσεως ταύτης ἐξυπηρετουμένη σκοπιμότης. Τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ποιητὰς δηλ. δὲν ἐνδιαφέρει τόσον ἡ ἴστορικὴ ἀκρίβεια, ὅσον ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ψυχικὴ ὀψέλεια τῶν ἀκροατῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπόφθεως δὲ ταύτης ἡ μετάνοια τῆς πόρνης, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὴν πώρωσιν τοῦ Ἰούδα, παρουσιάζετο λίαν πρόσφορος, διὸ καὶ ἐγένετο εὑρεῖα χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ἴστορικῆς ἀκριβείας.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

·Ωδὴ γ'. ·Ο εἰεμδε'

Τῆς πίστεως² ἐν πέτρᾳ³ με στερεώσας, ἐπλάτυνας⁴ τὸ στόμα μου ἐπ' ἔχθρούς μου· εὐφράνθη⁵ γάρ⁶ τὸ πνεῦμά μου ἐν τῷ φάλλειν· οὐκ ἔστιν⁷ Ἀγιος, ὃς δὲ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλήν σου Κύριε.

(1) Ἡ γ' ὀδή, ὡς γνωστόν, ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὴν εὐχαριστήριον ὀδὴν τῆς Ἀννης, τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουνήλ, διὰ τὴν λύσιν τῆς στειρώσεως αὐτῆς (Α' Βασ. β' 1 - 10). Εἰς τὸν εἰλμοὺς τῆς γ' ὀδῆς δὲν παρατηρεῖται διτι συμβαίνει εἰς τὸν εἰλμοὺς τῆς α', τῆς στ', τῆς ζ' καὶ τῆς η' ὀδῆς, εἰς τὸν ὄποιονς οἱ ποιηταὶ ἐπεκτείνονται εἰς τὸ ὅλον

² Βλ. ΙΙ. Ν. Τρεμπέλα, 'Τπόμημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σ. 469. Εἰς τὸ κατὰ Μάρκον, σ. 259. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 435. Καὶ Θεοφ. Σπυροπούλου, 'Ο βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 'Αθῆναι 1933, σ. 359, σημ. 2.

³ Παρομοίαν σύμφυσιν γεγονότων ἔχομεν καὶ εἰς τὸ δοξαστικὸν τῶν αἰνῶν τῆς Κυριακῆς τὸν Βαῖων, ἔνθα γίνεται συνδυασμὸς τῆς ἐν Βηθανίᾳ ἐπισκέψεως τοῦ Κυρίου «πρὸς ἥξην ἡμέρῶν τοῦ Πάσχα» ('Ιωάνν. ιβ' 1 κ.ε.) καὶ τῆς ἀποστολῆς δύο μαθητῶν πρὸς ἐτοιμασίαν τοῦ μυστικοῦ δείπνου, ἵτις ἐγένετο μὲν ἐκ Βηθανίας οὐχὶ δῆμως ἥξει ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα (Ματθ. κατ' 17 - 19, Μάρκ. ιδ' 12 - 16, Λουκᾶ κβ' 7 - 13),

ἐπεισόδιον τὸ σχετιζόμενον μὲ τὴν ὡδῆν (Βλ. σημειώσεις εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς α' καὶ η' ὡδῆς τοῦ τριῳδίου τῆς Μ. Δευτέρας). Οἱ εἰρμοὶ τῆς γ' ὡδῆς παρουσιάζονται περισσότερον συνδεδεμένοι πρὸς τὴν βιβλικὴν ὡδήν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν χρησιμοποιοῦν αὐτουσίους ἢ ἔλαφρῶς παρηλαγμένους στίχους τῆς ὡδῆς, ἄλλοι δὲ ἐξ ἀφορμῆς λέξεων ἢ ἐννοιῶν τῆς ὡδῆς - ἵδιᾳ τῆς λ. ἐστερεώθη - προσλαμβάνονταν μορφὴν δεήσεως ἢ εὐχαριστίας ἢ ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας. 'Ο παρὸν εἰρμὸς συνδυάζει τὴν στενήν σύνδεσιν πρὸς τὸ βιβλικὸν κείμενον μετά τίνος ἀλληγορίας. Συγκεκριμένως δὲ εἰρμὸς συνδέεται πρὸς τὸν δύο πρώτους στίχους τῆς ὡδῆς: «Ἐ σ τ ε ρ ε ὁ ε ὁ θ η ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύνθη ἐπ' ἐχθρούς μου τὸ στόμα μου, εὑφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου. »Οτι οὐκ ἔστιν ἄγιος ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἔστιν δίκαιος ὁ Θεός ἡ μῶν καὶ οὐκ ἔστιν ἄγιος πλήν σου» (Α' Βασ. β' 1 - 2). Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι οἱ συνηθέστερον χρησιμοποιούμενοι εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς γ' ὡδῆς.

(2) Μόνον ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν εἰρμὸν καὶ τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένοις προεορτίοις τριῳδίοις τῶν Χριστογέννων καὶ τῶν Θεοφανείων δὲ εἰρμὸς οὗτος ἀρχεται οὕτως. 'Οπουδήποτε ἀλλοῦ τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων ἀπαντᾷ διάλογος αφοροῦσας ἢ σημειοῦται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἀρχεται ἀντιστρόφως «Ἐν πέτρᾳ με τῆς πίστεως στερεώσας». Ποιά ἀραγε εἶναι ἡ ἀρχικὴ γραφή; Πάντες οἱ λοιποὶ κανόνες, εἰς τὸν διποίοντας ἀπαντᾶ δεῖραν, εἶναι ποιητῶν μεταγενεστέρων τοῦ Κοσμᾶ· εἰς δλοντὸς δύως (πλὴν τῶν μνημονευθέντων τριῳδίων) ἡ δὲν ὑπάρχει ἀκροστιχίς ἡ δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς αὐτὴν οἱ εἰρμοί. Δὲν δικαιολογεῖται λοιπὸν μεταβολὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ εἰρμοῦ ἀπὸ «τῆς πίστεως ἐν πέτρᾳ με» εἰς «ἐν πέτρᾳ με τῆς πίστεως». Τοῦτο ἀγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀρχικὴ γραφὴ εἶναι «ἐν πέτρᾳ με τῆς πίστεως» καὶ ὅτι δὲ εἰρμὸς εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Κοσμᾶ, δὲ διποίος μετήλλαξε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ χάριν τῆς ἀκροστιχίδος. 'Εκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι εἶναι μὲν ποίημα τοῦ Κοσμᾶ δεῖραν καὶ ἡ ἀρχικὴ του ἀρχὴ εἶναι «τῆς πίστεως ἐν πέτρᾳ με», ἡ δὲ μεταβολὴ ἐπῆλθε μεταγενεστέρως, εἴτε τυχαίως, συντελούσης ἴσως καὶ τῆς ίσοσυλλαβίας καὶ διμοτονίας τῶν φράσεων «τῆς πίστεως» καὶ «ἐν πέτρᾳ με», εἴτε διὰ νὰ ἐνταχθῇ δεῖραν εἰς τὴν ἀκροστιχίδα κανόνος τινὸς ἀγνώστου εἰς ἥμας σήμερον, ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτησεν ἡ γραφὴ αὕτη εἰς δλοντὸς τοὺς κανόνας πλὴν τῶν τριῳδίων, εἰς τὰ διποία ἡ ἀκροστιχίς ἐπέβαλλε τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχικῆς γραφῆς.

(3) 'Η λ. πέτρᾳ ὑπενθυμίζει τὸν ἐξ ἀφορμῆς τῆς διμολογίας τοῦ

Πέτρου ἔπαινον τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτόν· «Σὺ εἰ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτη τῇ πέτρᾳ σὲ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν» (Ματθ. ιστ' 18), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς ἐπὶ τοῦ δόρου διμιλίας παραβολῆν «ὅστις ὁκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτρᾳ αὐτῷ» (Ματθ. ζ' 24).

(4) «Τῆς μὲν Ἀννης ἔκεινης ἡ καρδία ἐστερεώθη ἐν Κυρίῳ, ἐπειδὴ ἡτον χάρη καὶ διαλελυμένη ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀτεκνίας... τὴν δὲ ἴδικήν μου καρδίαν ταρατομένην ἀπὸ λογισμοὺς ἀπιστίας σύ, Κύριε, ἐστερεώσας ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς ἴδικῆς σου πίστεως καὶ διμολογίας. Καὶ ἡ μὲν Ἀννα ἐπλάτυνε τὸ στόμα της: ἥτοι ἐλευθέρως ἐλάλει εἰς τὸν ἔχθρούς της: ἥτοι τὴν Φενάναν καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς ἔκεινης... τὸ δὲ ἴδικόν μου στόμα ἐπλάτυνας, Κύριε, ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν μου Δαιμόνων, οἵτινες μὲν ἐπιβουλεύονται πάντοτε. Ἡ μὲν Ἀννα εὐφράνθη ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένῳ εἰς αὐτὴν σωτηρίῳ, ἥγουν διότι ἐσώθη καὶ ἐλευθερώθη ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀτεκνίας, γεννήσασα τὸν Προφήτην Σαμουήλ· ἐμοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα (ἥτοι ἡ ψυχὴ) εὐφράνθη, διότι φάλλω εἰς ἐσὲ καὶ λέγω...» (Νικοδήμου, Ἔορτοδρόμιον σ. 310).

(5) Εἰς τὴν βιβλικὴν ὀδὴν παρατίθενται ἀσυνδέτως τέσσαρα ρήματα: ἐστερεώθη, ὑψώθη, ἐπλατύνθη, εὐφράνθην. 'Ο Κοσμᾶς, ἀφοῦ συνέστειλε τὰς τέσσαρας προτάσεις εἰς τρεῖς διὰ τῆς παραλείφεως τοῦ «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου», ἐχρησιμοποίησε σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν διατηρήσας ὡς κύριον ρῆμα τὸ «ἐπλάτυνας» καὶ μετατρέψας τὸ μὲν «ἐστερεώθη» εἰς μετοχὴν τροπικὴν ἡ χρονικήν, τὸ δὲ «εὐφράνθη» εἰς αἰτιολογικὴν πρότασιν.

(6) 'Ο Νικόδημος ἐκλαμβάνει τὴν πρότασιν ταύτην ὡς αἰτιολογούσαν τὸ «ἐπλάτυνας τὸ στόμα μου ἐπ' ἔχθρούς μου». «Ἐπλὼν δὲ πρότερον δὲ Μελφόδος, διὰ τὸ ἐπλατύνθη τὸ στόμα του, ἀκολούθως φέρει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν δοπίαν ἐπλατύνθη, ἥγουν διότι εὐφράνθη πρότερον ἡ ψυχὴ του εἰς τὸ νάρθηκα καὶ νάρθηκα δοξολογηθῆ τὸν Θεόν» ('Εορτοδρ. σ. 310). Μᾶλλον διμως δέον νάρθηκα δοξολογούσαν καὶ στηρίζουσαν τὴν διακήρυξιν τοῦ ποιητοῦ, διὰ δὲ Κύριος ἐστερεώσεν αὐτὸν καὶ ἐπλάτυνε τὸ στόμα του. 'Απόδειξις δηλ. τούτου εἶναι τὸ διὰ δοξολογηθῆ τὸν Θεόν. Προτιγήθη διακήρυξιν τοῦ ποιητοῦ, διὰ δὲ Κύριος ἐστερεώσεν αὐτὸν καὶ ἐπλάτυνε τὸ στόμα του. Τὰ τρία κῶλα τῆς βιβλικῆς ὀδῆς συμπτύσσονται εἰς δύο. Ἡ ἐπαφδός χρησιμοποιεῖται ἐλαφρῶς τροποποιημένη καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια τῆς ὀδῆς.

(7) Καὶ ἐν τῇ ἐπωδῷ παρατηρεῖται σύμπτυξίς τις. Τὰ τρία κῶλα τῆς βιβλικῆς ὀδῆς συμπτύσσονται εἰς δύο. Ἡ ἐπαφδός χρησιμοποιεῖται ἐλαφρῶς τροποποιημένη καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια τῆς ὀδῆς.

Ἐρμηνεία

Ἄφοῦ μὲ ἐστερέωσες, Κύριε, ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν τῆς πίστεως,
ἥνοιξες πλατύ τὸ στόμα μου, ὅστε νὰ διμιλῶ ἑλευθέρως καὶ μὲ παρ-
ρησίαν πρὸς τοὺς ἔχθρούς μου· συνέπεια δὲ τούτου εἶναι τὸ διτὶ μετὰ
ψυχικῆς εὐφροσύνης ψάλλω καὶ διακηρύττω· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος
ώσαν τὸν Θεόν μας, οὕτε ὑπάρχει ἄλλος πράγματι δίκαιος ἐκτὸς σοῦ,
Κύριε.

Τροπάριον α'

*'Ἐν κενοῖς^⁸ τὸ συνέδριον^¹ τῶν ἀνόμων^² καὶ γνώμῃ συνα-
δροῖται κακοτρόπῳ^³, κατάκοιτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι^⁴, Χρι-
στέ, φ ψάλλομεν^⁵ σὺ εἰ θεός ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν Ἡγιος πλήν
σου Κύριε.*

(1) Τὸ τροπάριον ἀναφέρεται εἰς τὴν συνεδρίασιν τοῦ συνεδρίου
τὴν ἀναφερομένην ἐν Ματθ. κατ' 2· «Τότε συνήχθησαν οἱ Ἀρχιερεῖς
καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ
Ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καΐφα, καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰη-
σοῦν δόλῳ κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσι». Ή συνεδρίασις αὕτη, γενο-
μένη πιθανώτατα τὴν ἐσπέραν τῆς Τρίτης, διακρίνεται τῆς μνημονευο-
μένης παρ' Ἰωάνν. ια' 48 κ.ε., ἥτις ἐγένετο μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ
Λαζάρου καὶ κατὰ τὴν διποίαν ἥδη ἀπεφασίσθη ἡ ἐξόντωσις τοῦ Ἰη-
σοῦ· ἥδη συζητεῖται ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης
(Βλ. Θεοφ. Σπυροπούλου, μνημ. ἔργ. σ. 349 - 50 καὶ 405).

(2) Οἱ ἐντεταλμένοι διὰ τὴν τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου
ἐμφανίζονται παρανομοῦντες! Ποίαν δικαιοσύνην δύναται ν' ἀναμέ-
νῃ τις ἐκ μέρους τοιούτων κριτῶν, οἱ διποῖοι, πρὸιν ἡ δικάσουν, ἔχουν
ἥδη ἐκδώσει τὴν ἀπόφασιν; (Βλ. Ἰωάν. ζ' 51).

(3) Διὰ δύο προσδιοισμῶν ἐπεξηγοῦνται αἱ διαθέσεις καὶ αἱ
προθέσεις τοῦ συνεδρίου α') «ἐν κενοῖς» = «χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν
εὔλογον ἀφορμὴν» (Νικοδήμου, Ἐργοτοδ. σ. 311), χωρὶς δηλ. νὰ
ὑπάρχῃ πραγματικὴ κατηγορία κατὰ τοῦ Κυρίου ἀπόδειξις δὲ τούτου
εἶναι τὸ διτὶ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν δίκην του ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρα-
τεύσουν ψευδομάρτυρας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταδίκην του (Ματθ.
κατ' 59).- β) «γνώμῃ κακοτρόπῳ» = μὲ διάθεσιν μοχθηρὰν καὶ διε-
στραμμένην. Κακότροπος = ὁ κακὸς τοὺς τρόπους, μοχθηρός, διε-
στραμμένος, δύστροπος. «Ω! καὶ τι ἄλλο πρᾶγμα ἥθελε γένη

ἀπὸ τὸ συνέδριον τοῦτο κενοσπουδέστερον; ή τί ἄλλο τῆς γνώμης ταύτης τῶν ἀνόμων κακοτροπώτερον; Βέβαια οὐδὲν» (Νικοδ., Ἐορτοδ. σ. 311).

(4) Διὰ τῆς φράσεως «κατάκριτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι» δηλοῦται δὲ σκοπὸς τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συνεδρίου· νὰ ἀποδείξῃ ὅπωσδήποτε ἔνοχον καὶ ἄξιον καταδίκης τὸν Κύριον, ὃ δποῖος ἦλθε, διὰ νὰ λυτρώσῃ «ἡμᾶς ἀπὸ τὴν παλαιὰν κατάκρισιν καὶ κατάραν, τὴν ὅποιαν ἐλάθομεν διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ» (Ἐορτοδρ. σ. 311). Ἡ ἀπόφασις εἶναι εἰλημμένη· τὰ μέσα δὲν ἐνδιαφέρουν.

(5) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀνόμους, οἱ δποῖοι ἐπιζητοῦν τὴν καταδίκην σου, «ἡμεῖς οἱ εὑσεβεῖς ψάλλομεν ὡς εἰς Θεὸν ἀληθινόν. Τί δὲ ψάλλομεν; Σὺ εἰς Θεὸς ἡμῶν...» (Ἐορτοδρ. σ. 311). Ἡ ἐπφόδος ἔτι περισσότερον συνεπτυγμένη ἐπαναλαμβάνεται εἰς ἀμφότερα τὰ τροπάρια.

Ἐρμηνεία

Τὸ συνέδριον τῶν Ἰουδαίων, τὸ δποῖον ἀπαρτίζεται ἐξ ἀνόμων, συναθροίζεται μὲ διάθεσιν μοχθηρὰν καὶ διεστραμμένην, χωρὶς νὰ ἔχῃ πραγματικὴν καὶ εὔλογον ἀφορμήν, μὲ σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ ἔνοχον καὶ ἄξιον καταδίκης σὲ τὸν Λυτρωτήν, εἰς τὸν δποῖον ἡμεῖς οἱ εὑσεβεῖς ψάλλομεν. Σὺ εἶσαι Θεός μας καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον β'

Τὸ δεινὸν βουλευτήριον¹ τῶν ἀνόμων, σκέπτεται, θεομάχον² ψυχῆς³ ὑπάρχον, ὡς δύσχρηστον⁴ τὸν δίκαιον ἀποκτεῖναι,⁵ Χριστόν, φύσιλλομεν⁶ σὺ εἰς θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν Ἅγιος πλήν σου Κύριε.

(1) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον περιέγραψεν δὲ ποιητὴς τὴν σύνοξιν τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς («κατάκριτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι»). Εἰς τὸ παρὸν περιγράφει τὰς συξητήσεις, διὸ καὶ δονομάζει πλέον τὸ συνέδριον «βουλευτήριον». Τὸ α' τροπάριον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ οῆμα «συνήχθησαν» τοῦ ἀγιογραφικοῦ χωρίου τὸ β' εἰς τὸ «συνεβούλεύσαντο».

(2) Τὸ ἐπίμετον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῶν βραδύτερον λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Γαμαλιὴλ λόγων προκειμένου περὶ τῆς διώξεως τῶν Ἀποστόλων «μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε» (Πράξ. ε' 39). Θεομάχος = διμαχόμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Εάν δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἥν

ώμιλησεν δ Γαμαλιήλ, οἱ Ἰουδαῖοι διώκοντες τοὺς Ἀποστόλους ἐγίνοντο ἐμμέσως θεομάχοι, εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ἀποφασίζοντες τὴν θανάτωσιν τοῦ Κυρίου ἐμάχοντο ἀμέσως κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ.

(3) Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ μεμονωμένου ἀτόμου ἀλλὰ περὶ πολυπροσώπου δργάνου, ὃς ψυχὴν δέον νὰ ἐννοήσωμεν τὸ φρόνημα καὶ τὴν διάθεσιν, ὑπὸ τῶν ὅποιων τούτο διακατέχεται.

(4) Δύσχρηστος = δύσκολος πρὸς χρῆσιν, δυσκολομεταχείριστος, ἀντίθ. τοῦ «εὐχρηστος». Εἰς δύο χωρία τῆς Π.Δ. χαρακτηρίζεται ὁ δίκαιος ὡς «δύσχρηστος» ἐκ μέρους τῶν ἀμαρτωλῶν «Δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἔστιν» (Ἡσ. γ' 9). «Ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστός ἡμῖν ἔστι καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἀμαρτήματα νόμου καὶ ἐπιφῆμίζει ἡμῖν ἀμαρτήματα παιδείας... ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρύς ἔστιν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος... Θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτὸν» (Σοφ. Σολ. β' 10 - 12). Ἀμφότερα τὰ χωρία ἔχει ὑπ' ὅψιν ὁ ποιητής. 'Ιδίᾳ δύμως τὸ β', ἐν ᾧ περιγράφονται ἐν ἐκτάσει αἱ φονικαὶ διαθέσεις τῶν ἀμαρτωλῶν κατὰ τοῦ δικαίου ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι, διὰ τοὺς δηπότους διακατέχονται ὑπὸ τοιούτων διαθέσεων, προσαρμόζεται ἄριστα ἐπὶ τῶν διαθέσεων τοῦ συνεδρίου ἐναντὶ τοῦ Κυρίου. 'Ος πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ δύσχρηστος ὁ Νικόδημος παρατηρεῖ. «Δύσχρηστος δὲ δονομάζεται ὁ μάντις ἀπὸ τὸ χρᾶν: ἥτοι ἀπὸ τὸ μαντεύεσθαι. Συνηθίζουν γὰρ νὰ λέγουν μερικοὶ οὕτω· ὅσαις φοραῖς ἀπάντησα εἰς τὸν δρόμον τὸν δεῖνα ἀνθρωπον, ἐκβῆκεν εἰς κακόν μου τὸ συναπάντημά του· ὅθεν μισοῦν ἐκεῖνον τὸν ἀνθρωπον, ὃς κακὸν οἰωνὸν παὶ συναπάντημα ἔχοντα. Τοιοῦτος δὲ δύσχρηστος ἐφαίνετο εἰς τοὺς Ἰουδαίους δ Κύριος ὃς κακομάντις καὶ ὃς κακοὺς χρησμοὺς καὶ προφρήσεις περὶ αὐτῶν λέγων» (Ἐορτοδ. σ. 312). 'Η τοιαύτῃ ἐρμηνείᾳ εἶναι εὐφυῆς μὲν ἀλλὰ μᾶλλον ἔξεζητημένη. 'Απλούστερον καὶ φυσικώτερον εἶναι νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ δύσχρηστος = δύσκολος πρὸς χρῆσιν. 'Ο δίκαιος εἶναι δυσκολομεταχείριστος εἰς τοὺς κακούς, διότι δὲν γίνεται δργάνον των ἀλλ' ἀντιδέτως καὶ διὰ τῶν λόγων του ἐλέγχει τὰς παρανομίας των καὶ διὰ τοῦ βίου του ἐμφανίζει ἐμπρακτον τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποδεικνύει τὰ ἴδικά των ἔργα σκοτεινὰ καὶ ἀνομα.

(5) Εἰς τὸ α' τροπάριον ὁ ποιητὴς ἔχοησιμοποίησε τὸ ἀπαρέμφ. «ἀποφῆναι». 'Ἐνταῦθα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν χρησιμοποιεῖ τὸ «ἀποκτεῖναι». Τὰ δύο τροπάρια παρουσιάζουν κλιμακωτῶς τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου εἰς τὸ α' οἵ σύνεδροι ἀποφασίζουν νὰ ἀποδέξουν ἔνοχον τὸν Κύριον εἰς τὸ β' ἀποφασίζουν νὰ τὸν θανατώσουν.

Ἐρμηνεία

Τὸ φοβερὸν βουλευτήριον τῶν ἀνόμων, ἐπειδὴ ἔχει κυριευθῆ ἐξ ὅλοκλήρου ἀπὸ φρόνημα καὶ διάθεσιν θεομάχον, σκέπτεται νὰ φονεύῃ ὡς δυσκολομεταχείριστον καὶ ἐναντιούμενον εἰς τὰς παρανομίας του τὸν δίκαιον, δὲ ποῖος δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ αὐτὸς ὁ Χριστός, εἰς τὸν διποῖον ἡμεῖς οἱ εὑσεβεῖς ψάλλομεν· σὺ εἶσαι Θεός μας καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος ἀκτὸς σοῦ, Κύριε.

Ωδὴ η'. Ο εἰρμὸς

*Ρῆμα τυράννου*² ἐπεί ὑπερίσχυσεν,³ ἐπταπλασίως⁴ κάμινος
ἐξεκαύθη ποτέ, ἐν ἥ Παιδες οὐκ ἐφλέγθησαν,⁵ βασιλέως πατήσαντες⁶
δόγμα,⁷ ἀλλ' ἐβόων πάντα⁸ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε,
καὶ ὑπερψυφοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Καὶ ὁ παρὸν εἴριμός, δπως καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τῆς Μ. Δευτέρας καὶ Μ. Τρίτης ἀναφέρεται οὐχὶ τόσον εἰς τὴν ὡδὴν τῶν τριῶν Παιδῶν, ὃσον εἰς τὴν δλην βιβλικὴν διήγησιν (Δανιὴλ κεφ. γ'), ἐκ τῆς διποίας πλούσιαι εἶναι αἱ ἐν αὐτῷ παραδίδεσις, ὡς θέλει σημειώθη ἐν συνεχείᾳ.

(2) Ἀντὶ τῆς λ. «βασιλεὺς» τοῦ βιβλικοῦ κειμένου χρησιμοποιεῖται ἡ λ. «τύραννος» πρὸς ἐντονωτέραν παράστασιν τῆς αὐταρχικότητος καὶ αὐθαιρεσίας τοῦ Ναθουχοδονόσορος. «Τούτῳ γὰρ διαφέρει τύραννος βασιλέως, διτοῦ δὲν μὲν τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν σκοπεῖ, δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὀφέλιμον ἐκπορίζει» (Μ. Βασιλείου, Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμῶν, παρὰ Νικοδ. Εορτοδρ. σ. 313).

(3) Ἡ δλη φράσις «Ρῆμα... ὑπερίσχυσεν» ἀποτελεῖ πιστὴν σχεδὸν παράδεισιν ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως· «Τότε οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐπεδήθησαν σὺν τοῖς σαραβάροις αὐτῶν καὶ τιάραις καὶ περικνημῖσι καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης ἐπεὶ τὸ δὲ οὗ μα τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν» (Δαν. γ' 21 - 22). «Τοιαῦτα εἶναι τὰ προστάγματα τῶν τυράννων: ἢτοι τῶν παρανόμων Βασιλέων κανὸν γὰρ αὐτὰ εἶναι παρανομώτατα καὶ ἀδικώτατα, ἀλλ' ὅμως ὑπερισχύουσι κοντὰ εἰς αὐτούς, διότι δὲν ἀκολουθεῖ ἡ ἴσχυς αὐτῶν εἰς τὸν νόμον, ἀλλὰ ἡ ἴσχυς των γίνεται νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἔστω δὲ ήμῶν ἡ ἴσχυς των νόμων τῆς δικαιοσύνης» (Σοφ. Σολ. β' 11) (Νικοδ. Εορτοδρ. σ. 313).

(4) "Αλλη βιβλικὴ παράδεισις· «Καὶ εἶπε (Ναθουχοδονόσορ) ἐπ-

καῦσαι τὴν κάμινον ἐπταπλασίως» (Δαν. γ' 19). καὶ κατωτέρῳ. «ἡ κάμινος ἐξεκαύθη ἐκ περισσοῦ» (Αὐτ. 22). «Ἐπταπλασίως εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολλαπλῶς η ἐπταπλασίως ἀπὸ διτοῦ συνήθως ἐκαίετο» (Ιωῆλ Γιαννακοπόύλου, Ἡ Π. Διαδήκη, τόμ. 21ος, Δανιήλ, σ. 55). «Ἡ διὰ πυρᾶς τιμωρία τῶν ἐνόχων κατὰ τοῦ βασιλέως η τῶν θεῶν ήτο συνήθης παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις» (Αὐτ. σ. 51).

(5) Ἡ φράσις «οὐκ ἐφλέχθησαν» εἶναι ἐλευθέρα καὶ συνεπτυγμένη ἀπόδοσις τῆς βιβλικῆς διηγήσεως, καθ' ἣν «οὐ μάγγελος Κυρίου συγκατέβη ἀμα τοῖς περὶ τὸν Ἀζαρίαν καὶ ἐξετίναξε τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς καμίνου καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζον, καὶ οὐχ ἤφατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἐλύτησεν οὐδὲ παρηγάλησεν αὐτοῖς» (Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 25 - 26).

(6) Ἡ μτχ. κατὰ τὸν Νικόδημον αἰτιολογική: «Διότι κατεφρόνησαν τὸ τυραννικὸν δόγμα καὶ τὴν προσταγὴν τοῦ βασιλέως» (Ἐρωτοδόρ. σ. 313). Ἡ σύνδεσις ὅμως αὐτῆς ὡς αἰτιολογικῆς μετὰ τοῦ «οὐκ ἐφλέχθησαν» δὲν εὑδοῦται. Μᾶλλον δέον νὰ θεωρηθῇ ἀναφορικὴ εἰς τὸ «Παΐδες», ήτοι οὐκ ἐφλέχθησαν οἱ Παΐδες οἱ πατήσαντες τὸ δόγμα τοῦ βασιλέως.

(7) Δις εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον ἀπαντῷ η λ. δόγμα: «Σύ, βασιλεῦ, ἔθηκας δόγμα...» (Δαν. γ' 10). καὶ κατωτέρῳ: «...οἱ οὐχ ὑπήκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγμα τί σου» (Αὐτ. 12. Βλ. καὶ σημ. 1 εἰς εἰριμὸν η ὁδῆς Μ. Τοίτης).

(8) Ἐντεῦθεν ἄρχεται η ἐπωδός, ήτις ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεὶ καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὁδῆς. Ἀποτελεῖ δὲ αὖτη πιστὴν σχεδὸν παράθεσιν ἐκ τοῦ ὕμνου τῶν Τριῶν Παΐδων: «Ἐνδιογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψιοῦτε αὐτὸν εἰς τὸν εἰριμὸν η παράθεσις αὗτη παρουσιάζεται πληρεστέρα καὶ περισσότερον ἐκτεταμένη η δύσον εἰς ἄλλους εἰριμοὺς τῆς η ὁδῆς.

*Ερμηνεία

Ἐπειδὴ δὲ λόγος τυραννικοῦ καὶ αὐταρχικοῦ βασιλέως λόγῳ τῆς Ισχύος του ἐπεκφάτησε καὶ ἐξετελέσθη πιστῶς, ἐξεκαύθη κάποτε μία κάμινος ἐπτὰ φορᾶς περισσότερον τοῦ συνήθους: εἰς αὐτὴν τὴν κάμινον ἐρείφθησαν οἱ νέοι, οἱ δοποῖοι περιεφρόνησαν τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως: ἐν τούτοις ὅμως κατὰ θείαν εὐδοκίαν δὲν ἐκάησαν ἀλλὰ

σέσωσμένοι ἐκ τοῦ πυρὸς ἐφώναξον λέγοντες· Ὄλα τὰ δῆμιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

Ἄποκενοῦσα¹ γυνὴ² μύρον ἔντιμον, δεσποινῆ³ καὶ θείᾳ φρικτῆ πορνφῆ, Χριστέ, τῶν ἵχνῶν σου⁴ ἐπελάβετο, τῶν ἀχρόντων⁵ κεχραμέναις παλάμαις, καὶ ἔβρα⁶ πάντα⁶ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμεῖτε, καὶ ὑπερψυχοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Ἀποκενώ, ὡ = ἐκκενῶ ἐντελῶς.

(2) Τὰ τροπάρια τῆς ή ὠδῆς τοῦ τριῳδίου, ὡς καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐσημειώσαμεν, εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὴν διὰ μύρον ἄλειψιν τοῦ Κυρίου ὑπὸ γυναικός τινος κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πάθους. Κατὰ τὸν Νικόδημον δὲ ποιητὴς ἐν μὲν τῷ παρόντι τροπαρίῳ ὅμιλει περὶ τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ γυναικός, ἐν δὲ τῷ ἐπομένῳ περὶ τῆς παρὰ Λουκᾶ (Ἐορτοδρ. σ. 315 - 316). Πράγματι τὸ παρὸν τροπάριον φαίνεται περισσότερον ἐπηρεασμένον ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Μάρκου, ἐνῷ τὸ ἐπόμενον ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Λουκᾶ. Οὕτως ἐδῶ λέγεται, ὅτι ἡ γυνὴ ἔχει τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Κυρίου, ὡς ἴστορει δὲ Ματθαῖος («καὶ κατέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου» Ματθ. κατ' 7), ἐνῷ ἐν τῷ ἐπομένῳ τροπαρίῳ, ὅτι ἔπλυνε τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου, ὡς δὲ Λουκᾶς καὶ δὲ Ιωάννης ἴστοροῦν. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν ἔλλειποντι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος τροπαρίου ἀπηχήσεις τῆς διηγήσεως τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ιωάννου, διότι λέγεται, ὅτι ἡ γυνὴ «ἐπελάβετο τῶν ἵχνῶν», δηλ. τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, διότι δὲν ἀναφέρεται παρὰ τῷ Ματθαίῳ, χαρακτηρίζονται δὲ αἱ παλάμαι αὐτῆς ὡς «κεχραμέναι», ἐμμέσως δηλ. χαρακτηρίζεται αὐτῇ ὡς ἀμαρτωλός, διότι ἐπίσης δὲν συμβαίνει παρὰ Ματθαίῳ, Μάρκῳ καὶ Ιωάννῃ. Μᾶλλον λοιπὸν δὲ ποιητὴς συνδυάζει τὰς διηγήσεις δρμώμενος ἀπὸ τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γυναικός, τὴν δύοιαν θεωρεῖ ὡς ἀμαρτωλόν· καὶ εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπάριον βασίζεται ἐπὶ τῆς διηγήσεως τῶν Ματθαίου, Μάρκου καὶ Ιωάννου, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον συμπληροῦ τὴν εἰκόνα ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Λουκᾶ.

(3) Ὁ Νικόδημος εὐδίσκει τὸ σχῆμα ἔλλειπτικὸν κατ' ἔλλειψιν τῆς προσθέσεως ἐν ᾧ ἐπὶ (Ἐορτοδρ. σ. 313). Δυνατὸν δὲν ἐκλη-

φθῆ ή δοτική ὡς τόπική, δπότε εἶναι περιττὸν νὰ ἔννοησωμεν ἔξω-
θεν τὴν πρόθεσιν ἐν ή ἐπί.

(4) «Τῶν ἰγνῶν» μετωνυμικῶς ἀντὶ «τῶν ποδῶν». Παρὸ μετα-
γενεστέροις συγγραφεῦσιν ὅμως ή λ. ἵχνος σημαίνει καὶ τὸν πόδα ή
τὸ πέλμα τοῦ ποδός. "Ισως ἥθελησεν διὰ τοῦ σχήματος τού-
του νὰ τονίσῃ ιδιαιτέρως τὴν ταπείνωσιν τῆς γυναικός, παριστῶν αὐ-
τὴν μὴ τολμῶσαν νὰ ἐγγίσῃ οὖδε τὸν πόδας τοῦ Κυρίου ἀλλὰ μόλις
τὰ ἵχνη ή τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

(5) «Τῶν ἀγράντων κεχραμέναις». Ἀντίθεσις μετὰ παρηγήσεως.
Ἄμφοτερα ἐκ τοῦ χραίνω = ἐλαφρῶς ἐγγίζω καὶ μτφ. μιαίνω, μο-
λύνω.

(6) Ἡ ἐπφόδος τίθεται καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια εἰς τὸ στόμα
τῆς γυναικός. Καὶ ἐδῶ μὲν εἰσάγεται διὰ τοῦ «καὶ ἑβδό» συνδεομένη
συμπλεκτικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα, εἰς δὲ τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια
διὰ τοῦ «ἄλλ' ἑβδό» συνδεομένη ἀντιθετικῶς.

Ἐρμηνεία

Ἄφοις ή ἀμαρτωλὸς γυνὴ ἄδειασεν ἐντελῶς τὸ πολύτιμον μύρον
ἐπὶ τῆς δεσποτικῆς καὶ θεῖκῆς φρικτῆς κεφαλῆς σου, Χριστέ, ἥγγισεν
ἐν συνεχείᾳ ταπεινῶς καὶ εὐλαβῶς τοὺς ἀμοιλύντους πόδας σου μὲ τὰς
μεμολυσμένας χεῖρας της καὶ, δπως ἀλλοτε οἱ Παΐδες, ἐφώναζε καὶ
αὐτή· "Ολα τὰ δημιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ
ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

Δάκρυσι¹ πλύνει² τοὺς πόδας³ ὑπεύθυνος, ἀμαρτίαις τοῦ πλά-
σαντος,⁴ καὶ ἐκμάσσει⁵ θριξί· διὸ τῶν ἐν βίῳ οὐ διήμαρτε, πε-
πραγμένων τῆς ἀπολυτρώσεως,⁶ ἀλλ' ἐβρά· πάντα⁷ τὰ ἔργα Κυρίου
ιδν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερψυχοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον, ὃς ἀνωτέρῳ ἐσημειώθη, συνδέεται πε-
ρισσότερον πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ: «"Ἡξατο θρέχειν τοὺς
πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς ἐξέμασε» (Λουκ. ξ' 38).

(2) Ἰστορικοὶ ἔνεστῶτες. «Καὶ οὐδὲ ὃς ἀνθρώπῳ πρόσεισι ψι-
λῷ· οὐ γὰρ ταῖς θριξὶ κατέμασεν ἀλλ' ὃς μείζονι ή κατὰ ἀνθρωπον.
Διὰ τοῦτο δὲ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν μελῶν τιμιώτερον ἦν μέλος,

τοῦτο πόδας τοὺς πόδας ἥνεγκε τοῦ Χριστοῦ, τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτῆς» (Χρυσοστ. Εἰς τὸ κατὰ Ματθ. διμήλια π').

(3) Διαμαρτάνω = τελείως ἀποτυγχάνω.

(4) Τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος, καθ' ὑπερβατὸν σχῆμα. Τὸ ὑπερβατὸν τοῦτο δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς παρανόησιν ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς λ. ἀμαρτίαις μετὰ τῆς λ. τοῦ πλάσαντος, ἥτις σύνδεσις εἶναι περισσότερον ἐμφανῆς κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν τοῦ τροπαρίου. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς παρανόησεως ταύτης ὁ Ἰω. Σακελλαρίδης ἔμελοποιήσε τὸ τροπάριον κατὰ τὴν ἑξῆς σειρὰν τῶν λέξεων: «Δάκρυσι πλύνει ἀμαρτίαις ὑπεύθυνος τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος». 'Ἄλλ' ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐπιφέρωμεν διλόρθωσίν τινα (μόνον, ἐννοεῖται, κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν τοῦ τροπαρίου), ἀπλουστέρα καὶ διασώζουσα ἀκριβῶς τὸν ρυθμὸν τοῦ τροπαρίου θὰ ἦτο ἡ ἀκόλουθος: «Δάκρυσι πλύνει τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος ἀμαρτίαις ὑπεύθυνος».

(5). «Διό... τῆς ἀπολυτρώσεως». 'Η ὅλη φράσις ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου συγχώρησιν τῆς γυναικὸς (Βλ. Λουκᾶς 47 - 48). "Εχομεν καὶ ἐδῶ ὑπερβατόν. 'Η φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων: Διὸ οὐ δίήμαρτε τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν βίᾳ πεπραγμένων».

(6) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ βλ. σημ. 6 εἰς τὸ α' τροπ.

**Eρμηνεία*

'Η ἔνοχος καὶ ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἀμαρτίας τῆς γυνὴ ἔπλυνε μὲ τὰ δάκρυνά της τοὺς πόδας τοῦ πλάστου τῆς καὶ τοὺς ἐσπόγγισε μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς τῆς. 'Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς πράξεως τῆς ταύτης ἔξεδήλωσε τὴν μετάνοιάν της, δὲν ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ της, ἐπέτυχε δηλ. τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τὴν ἔνοχήν καὶ καταδίκην, τὴν δοπίαν προούξενουν εἰς αὐτὴν τὰ ἔργα τῆς ἀμαρτίας, τὰ δοπία εἶχε διαπράξει εἰς τὴν ζωὴν τῆς· ἀφοῦ δὲ ἐκέρδησε τὴν συγχώρησιν, ἐφώναξεν, δπως ἀλλοτε οἱ Παιδες· ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Tροπάριον γ'

"Ιερουργεῖται² τὸ λύτρον³ εὐγνώμονι, ἐκ σωτηρίων σπλάγχνων τε καὶ δακρύων πηγῆς,⁴ ἐν ἥ⁵ διὰ τῆς ἔξαγορεύσεως⁶ ἐκπλυνθεῖσα οὐ κατησχύνετο,⁷ ἀλλ' ἐβόα· πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερψυχοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον, τελείως ἀδέσμευτον ἀπὸ οἰανδήποτε ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων περὶ ἀλείφεως τοῦ Κυρίου διὰ μύρου, περιέχει σκέψεις καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἁμαρτωλοῦ γυναικὸς ἀπὸ τοῦ βάρους τῶν ἁμαρτιῶν τῆς.

(2) Ἰερουργέω = ἔκτελῶ Ἱερᾶς τελετάς. Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἀποτελεῖ Ἱερουργίαν, μυστήριον. Ἡ λ. ὑπενθυμίζει τὰς τελετὰς τῆς Π.Δ., διὰ τῶν δποίων ἐπεξητεῖτο ὁ καθαρμὸς καὶ ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. «Δέγει δὲ ὁ Ποιητὴς δτὶ Ἱερουργήθη ἡ λύτρωσις τῶν ἁμαρτιῶν τῆς εὐγνώμονος καὶ εὐχαρίστου ταύτης γυναικός... καὶ ὅχι δτὶ ἐδόθη ἀπλῶς. Διατί; Ἐπειδὴ ἀναφέρει τὴν λύτρωσιν ταύτην εἰς τὰς τοῦ Νόμου θυσίας τε καὶ Ἱερουργίας, διὰ μέσου τῶν δποίων ὁ Νόμος ἐκαθάριζε τοὺς ἀκαθάρτους». (Νικοδήμου, Ἔργοτοδ. σ. 317).

(3) Μετωνυμικῶς ἀντὶ «ἡ λύτρωσις». Τὸ μέσον ἀντὶ τῆς πράξεως.

(4) «Ἐκ σωτηρίων... πηγῆς». Δύο ἦσαν οἱ παράγοντες οἱ προξενήσαντες εἰς τὴν γυναικαν τὴν σωτηρίαν· ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δι' ἀφθόνων δακρύων ἐκδηλωθεῖσα μετάνοιά της. «Ἐπειδὴ οὐτὶ τὸ ἀνωτέρῳ τροπάριον εἴπεν ὁ μελῳδὸς δτὶ ἡ παρὰ τῷ Λουκῷ ἀναφερομένη γυνὴ ἡ τοὺς πόδας ἀλειψασα τοῦ Κυρίου ἔλαβε τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν τῆς; διὰ τοῦτο ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ προσθέτει ὁ αὐτὸς καὶ τὰς αἰτίας διὰ τὰς δποίας ταύτην ἔλαβε. Δύω δὲ εἶναι αἱ αἰτίαι αὗται, πρώτη μὲν ἡ κυρία καὶ καθ' αὐτὸν καὶ προηγουμένη εἶναι ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ εὐσπλαγχνία, δευτέρα δὲ ἡ ἐπομένη καὶ συνεργοῦσα, ἡ τῆς γυναικὸς μετάνοια καὶ τὰ δάκρυα» (Ἐργοτοδ. σ. 317).

(5) Δηλ. ἐν τῇ πηγῇ τῶν δακρύων, «τὰ δποῖα ἥτον τόσον πολλά, ὅστε μὲ τὴν ὑπερδολικὴν χύσιν αὐτῶν ἐμμιήθηκαν ὀλόκληρον δρύσιν, καὶ ἀκολούθως ἔγιναν ἀρκετὰ εἰς τὸ νὰ νίψουν μὲν τοὺς ἀχράντους πόδας τοῦ Κυρίου, νὰ ἀποτλύνουν δὲ καὶ τὰς ίδικάς της ἁμαρτίας» (Αὐτόθι).

(6) Ἐξαγόρευσις = ἔξομολόγησις. Εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διήγησιν δὲν ἀναφέρεται, δτὶ ἡ ἁμαρτωλὸς γυνὴ ἔξωμολογήθη τὰς ἁμαρτίας της· ἡ δηλ. δμως πρᾶξις της ἀπετέλει ταπεινὴν δμολογίαν τῶν ἁμαρτιῶν της.

(7) Ὁ Νικόδημος ἔρμηνε τὸ «οὐ κατησχύνετο» ὡς μέσον. «Διότι ὅχι μόνον ἡ μακαρία αὕτη ἐμρήνει καὶ ἔκλαιεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας της ἔξωμολογεῖτο καὶ δὲν ἐντρέπετο καθὼς πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς κάμνομεν καὶ ἐντρεπάμεθα νὰ ἔξομολογηθῶμεν τὰς ἁμαρτίας μας» (Αὐτόθι). Μᾶλλον δμως τὸ ρῆμα εἶναι παθητικόν· Δὲν κατησχύνθη ὑπὸ

τοῦ Κυρίου θὰ κατησχύνετο δέ, ἐὰν ὁ Κύριος περιεφρόνει τὴν μετάνοιάν της καὶ ἡρνεῖτο νὰ παράσχῃ εἰς αὐτήν τὴν ἀφεσιν. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμφωνεῖ καλύτερον καὶ ἡ χρονικὴ μετοχὴ «ἐκπλυθεῖσα».

Ἐξομηνεία

Εἰς τὴν εὐγνώμονα γυναικα, ἡ ὅποια κατέβρεξε διὰ τῶν δακρύων της τὸν πόδας τοῦ Κυρίου, συνετελέσθη τὸ ιερὸν ἔργον τῆς λυτρώσεως ἀφ' ἐνδές μὲν διὰ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Κυρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν δακρύων της, τὰ ὅποια ἔχύνοντο ἄφθονα ὡς πηγή, εἰς τὴν ὅποιαν πηγὴν αὐτὴ ἐξεπλύθη διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τῶν ἀμαρτιῶν της καὶ δὲν ἐξῆλθεν ἐντροπιασμένη, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν λύτρωσιν, ἐφώναζεν, δπως ἀλλοτε οἱ Παΐδες· δλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Ωδὴ θ'. Ο εἰρυδός

Ψυχαῖς¹ καθαραῖς καὶ ἀρρυπάτοις χείλεσι,² δεῦτε μεγαλύτερον τὴν ἀκηλίδωτον, καὶ ὑπέρραγον³ Μητέρα τοῦ Ἐμμανοῦντος, δι' αὐτῆς τῷ ἐξ αὐτῆς⁴ προσφέροντες πρεσβείαν⁵ τεχθέντι φεῖσαι⁶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστὸν Θεόν καὶ σῶσον ἡμᾶς.⁸

(1) 'Ο εἰρυδός τῆς θ'⁷ ὡδῆς παρουσιάζεται τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὡδῆς, ἀποτελῶν προτροπὴν πρὸς ὑμνούσιαν τῆς Θεοτόκου καὶ προσβολὴν αὐτῆς ὡς μεσιτρίας πρὸς τὸν Χριστόν. Μόνη σύνδεσις πρὸς τὴν ὡδὴν τῆς Θεοτόκου εἶναι τὸ ρῆμα «μεγαλύτομεν».

(2) «Ψυχαῖς καθαραῖς καὶ ἀρρυπάτοις χείλεσι», «τὴν ἀκηλίδωτον καὶ ὑπέρραγον». Δύο σχήματα ἐν διὰ δυοῖν.

(3) 'Ἐκ τῶν δύο ἐμπροσθέτων προσδιορισμῶν ὁ μὲν «δι' αὐτῆς» ἀναφέρεται εἰς τὴν μετοχὴν «προσφέροντες», ὁ δὲ «ἐξ αὐτῆς» εἰς τὴν μετοχὴν «τεχθέντι». 'Αλλ' ἐτέμησαν ἐπίτηδες ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, ἐν συνεχείᾳ δὲ αἱ δύο μετοχαὶ πλησίον ἀλλήλων, καὶ οὕτως ἔχομεν δύο ἀλλεπάλληλα ὑπερβατὰ σχήματα ἀλλὰ καὶ διμοηχίαν. 'Η σειρὰ τῶν λέξεων προσφέροντες δι' αὐτῆς πρεσβείαν τῷ τεχθέντι ἐξ αὐτῆς.

(4) 'Η λ. πρεσβεία δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ἢ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἴκεσίας, ἥτις χαρακτηρίζεται οὕτω, διότι δὲν προσφέρομεν αὐτήν ἀπ' ἐνθείας εἰς τὸν Κύριον ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς Θεοτόκου, δπότε τὸ «Φεῖ-

σαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν...» ἐπεξηγεῖ, ποίαν ἵκεσίαν προσφέρομεν· ἢ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς τιμῆς, τῆς λατρείας, ὅπότε τὸ «Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν...» ἀποτελεῖ ἀσύνδετον ἀποστροφὴν πρὸς τὸν Κύριον, ἐκτὸς ἀν ἐννοήσωμεν ἔξωθεν τὴν μετοχὴν «λέγοντες». Πιθανωτέρα ἢ πρώτη ἐρμηνεία.

(5) Βλ. 'Ιωὴλ β' 17· «Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου». «Οὗτο γάρ καὶ ὁ Προφήτης 'Ιωὴλ αὐτὸ τὸ κατανυκτικὸν καὶ δυσωπητικώτατον ρῆμα ενδρῆκε, καὶ μὲ αὐτὸ παρεκάλει τὸν Θεὸν σὺν τοῖς Ἱερεῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, λέγων· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου. Εἴπον δὲ δυσωπητικώτατον ρῆμα τό, Φεῖσαι, διότι αὐτό, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, δηλοῖ καὶ ἀγάπην ἐπειδὴ δποιος ἀγαπᾶ ἔνα πρᾶγμα, ἐκεῖνος καὶ τὸ λυπεῖται, καὶ ἀκολούθως δὲν τὸ ἀφήνει νὰ ἀπολεσθῇ. Λέγοντες λοιπὸν «Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν», τὸν παρακαλοῦμεν οὕτω· «Ω φιλοψυχότατε Χριστέ, σὺ δπου τόσον ἀγαπᾶς τὰς ἴδικάς μας ψυχὰς λυπήσου ταύτας καὶ σῶσόν μας» (Νικοδήμου Εορτοδρ. σ. 319).

(6) 'Η ἐπωδὸς ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξὲι καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τροπάρια, πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν δ' ὀδήγην. Οὕτως εἰς τὸ τριώδιον τοῦτο ἐκάστη ὀδὴ ἔχει τὴν ἐπωδὸν τῆς ἐπαναλαμβανομένην εἰς ὅλα τὰ τροπάρια ἀνεξαιρέτως. 'Εξ δὲ τῶν κανόνων τοῦ Κοσμᾶ μόνον εἰς τὸν παρόντα καὶ εἰς τὸν κανόνα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων συμβαίνει τοῦτο.

*Ἐρμηνεία

Μὲ ψυχὰς καθαρὰς καὶ μὲ ἀλέρωτα γεύλη ὃς δοξολογήσωμεν τὴν Μητέρα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου, δστις φέρει τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, ἡ δποία εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης κηλίδος καὶ τελείως ἀγνή, καὶ διὰ μέσου αὐτῆς ἀς προσφέρωμεν εἰς τὸν γεννηθέντα ἔξ αὐτῆς τὴν ἀκόλουθον ἵκεσίαν· Λυπήσου τὰς ψυχὰς μας, Χριστέ, δστις εἶσαι Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον α'

²Ἀγγώμων² φανεὶς καὶ πονηρὸς ζηλότυπος,³ δῶρον ἀξιόθεον⁴ λογοπραγεῖ,⁵ δι⁶ οὖ δφειλέσιον ἐλύθῃ ἀμάρτημάτων,⁷ καπηλεύων⁸ δ δεινὸς⁹ Ιούδας τὴν φιλόθεον χάριν.⁸ Φεῖσαι⁹ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Εἰς τὰ τριά τροπάρια τῆς δ' ὀδῆς ὁ ποιητὴς πραγματεύεται τὴν στάσιν καὶ συμπεριφορὰν τοῦ Ιούδα, ¹⁰ Εκαστον τροπάριον ἀπο-

τελεῖ μίαν σκηνήν. Οὕτω τὸ α' παρουσιάζει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἰούδα εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκχυσιν τοῦ μύρου ὑπὸ τῆς γυναικός· τὸ β' τὴν συμφωνίαν του μετὰ τῶν ἀρχόντων· καὶ τὸ γ' τὰς συνεπείας τῆς πράξεώς του.

(2) Κατὰ τὸν Νικόδημον ἡ ἀγνωμοσύνη τοῦ Ἰούδα ἐν προκειμένῳ συνίσταται εἰς «τὸ νὰ μὴ δέχεται τὴν τιμῆν καὶ φιλοφροσύνην ὃπου ἔγινεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλὰ νὰ γογγύζῃ καὶ νὰ ἀγανακτῇ περὶ αὐτῆς» (Ἐορτοδ. σ. 320). Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ὁ Ἰούδας δεικνύεται ἀγνώμων πρὸς τὴν τιμήσασαν τὸν Διδάσκαλόν του γυναῖκα. Δυνάμεθα δμως νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀγνωμοσύνην του ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν μετὰ τοῦ Κυρίου σχέσιν του· ὁ Κύριος τὸν ἐτίμησεν ἐκλέξας αὐτὸν μαθητὴν καὶ ἐμπιστευθεὶς εἰς αὐτὸν τὸ γλωσσόκομον, αὐτὸς δὲ ἀνταποδίδει τὴν τιμὴν διὰ τῆς προδοσίας.

(3) Πονηρὸς ζηλότυπος = ζηλότυπος πρὸς τὸ κακόν. «Κατὰ δύο γὰρ τρόπους λέγεται ἡ ζηλοτυπία· λέγεται αὗτη ἐπὶ καλοῦ· καθώς, ὅταν βλέπωμεν κανένα ἀδελφόν μας νὰ ἐργάζεται τὰς ἀρετάς, ζηλοτυποῦμεν, ἥγουν μὲ θεῖον ζῆλον τυπτόμεθα εἰς τὴν συνείδησιν καὶ, διὰ τί, λέγομεν, οὗτος μὲν κατορθώνει τὰς ἀρετάς, ἐγὼ δὲ δὲν τὰς κατορθῶνω; λέγεται ἡ ζηλοτυπία καὶ ἐπὶ κακοῦ· καθώς, παραδείγματος χάριν, ὅταν βλέπωμεν κανένα πλούσιον νὰ μοιράζῃ τὰ ἀσπρὰ του εἰς τὸν πτωχούς, ἥμεῖς ζηλοτυποῦμεν καὶ λυπούμεθα, διότι δὲν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὰ ἀσπρὰ ἔκεινα» (Ἐορτοδ. σ. 321).

(4) Ἀξιόθεος = ἄξιος τοῦ Θεοῦ, εὐσεβής.

(5) Λογοτραγέω = λέγω ἢ γράφω πολλὰ περὶ τινος, πολυλογῶ. Βλ. τοὺς λόγους τοῦ Ἰούδα· «Διατὶ τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράμη τριακοσίων δηναρίων καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;» (Ιωάν. ιβ' 5).

(6) Τὸ περιεχόμενον τοῦ τροπαρίου ἀφοροῦμαται ἐκ τῶν σχετικῶν διηγήσεων Ματθ. κοτ' 8 - 9, Μάρκ. ιδ' 4 - 5 καὶ Ἰωάν. ιβ' 4 - 5. «Ἡ φράσις δμως «δι」 οὐδὲν διελέσιον ἐλίθη ἀμαρτημάτων» δεικνύει καὶ πάλιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ταυτίζει τὴν παρὰ τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς γυναικαὶ πρὸς τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ, διότι παρ' οὐδενὶ τῶν τριῶν αὗτη χαρακτηρίζεται ὡς ἀμαρτωλός, ἐνῷ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ὡς ἀνω φράσεως χαρακτηρίζει αὐτὴν σαφῶς ὡς ἀμαρτωλόν.

(7) Καπηλεύω = εἶμαι κάπηλος ἢ μικρέμπορος· κάμνω ἐμπόριον. «Ἐνταῦθα· καπηλεύων = καθιστῶν ἀντικείμενον ἐμπορίου, συναλλαγῆς.

(8) Φιλόθεος χάρις = τὸ θεάρεστον δῶρον.

(9) Ἡ ἐπωδός κατὰ τὸν Νικόδημον «προσετέθη ὑπὸ τοῦ Μελωδοῦ, ἢ διὰ τὴν συνήθειαν ὃπου ἔχει νὰ τελειόνῃ πολλὰς ὀδὰς τῶν κα-

πάνων που μὲ δῆνα τέλος, ἦ, κατὰ τὸν Θεόδωρον περιεργότερον ἐρμηνεύσαντα, διότι θέλει νὰ λέγῃ τοῦτο μὲ σχῆμα ἐλεεινὸν καὶ ἀποτρόπαιον... ὡς νὰ ἔλεγεν ἄμποτε, Χριστὲ ὁ Θεός, νὰ μὴ ἴδοῦμεν, οὔτε νὰ ἀκούσωμεν ὅλην φορὰν μίαν τοιαύτην ἀπανθρωπίαν, δποίαν ὁ Τούθιδας ἐποίησεν» (Ἐορτόδοξ. σ. 322). Δυνατὸν νὰ συνδυασθοῦν αἱ δύο γνῶμαι. «Οτι βεβαίως ὁ ποιητής ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ προσδώσῃ δμοιόμαρφαν τέλος εἰς τὰ τροπέρια τῆς ὁδῆς, εἶναι φανερόν ὡς πρὸς τὴν νοηματικὴν ὅμως σύνδεσιν τῆς ἐπωδοῦ πρὸς τὰ προηγούμενα ἡ γνώμη τοῦ Θεόδωρου φαίνεται πιθανωτάτη.

Ἐρμηνεία

«Ο φοβερὸς Ιούδας, ὁ δποῖος μὲ τὴν διαγωγὴν του ἀπεδείχθη ἀχάριστος καὶ ζηλότυπος πρὸς τὸ κακόν, πολυλογεῖ διὰ τὸ πολύτιμον μύρον, τὸ ὅποιον προσεφέρθη ὡς δῶρον ἀξιον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ δποῖου ἐλύθη τὸ χρέος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς ἀμαρτωλοῦ γυναικός, καθιστῶν τοιουτορόπως ἀντικείμενον ἐμπορίου τὸ θεάρεστον ἐκεῖνο δῶρον. Άλλ' ἡμεῖς ἀς ἐπιώμεν πρὸς τὸν Σωτῆρα· Λυπήσου τὰς ψυχάς μας, Χριστὲ ὁ Θεός μας, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν ἦ νὰ ἀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφοράν, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον β'

Λέγει προευθεῖς¹ τοῖς παρανόμοις ἀρχοντοῖς² τί μοι δῶραι δέκετε, κάγῳ Χριστὸν ὑμῖν τὸν ζητούμενον³ τοῖς ὑέλουσι παραδώσω; ὀληιειθῆτα Χριστὸν⁴ Ιούδας ἀντωσάμενος⁵ χρυσοῦ⁶ Φεῖσαι⁷ τὸν ψυχῶν ἥμᾶν, Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο ἔχομεν τὴν δευτέραν σκηνὴν τῶν ἀνεργειῶν ποῦ Ιούδας τὴν μετὰ τῶν ἀρχιερέων διαπραγμάτευσιν τῆς παρδοσίας: «Τότε προενθεὶς τοὺς ἀρχιερέων εἰπε· τί θέλετε μοι διοῦνται ποιεῖ γὰρ μὲν παραδώσω αὐτόν;» (Ματθ. κατ' 14). «Θιδιάσθοις ἡγησεθιάτον στόματος ἐκείνου» (Χρυσοστόμου, Ομιλία πα' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(2) Συναπτέον πρὸς τὸ «λέγει», οὗτενος ἀποτελεῖ τὸ προσωπικὸν ἀντικείμενον. Τὸ ἀπρόσωπον ἀντικείμενον εἶναι οἱ ἐπακολουθοῦντες λόγοι τοῦ Ιούδα.

(3) Βλ. Ἰωάν. 5' 19. «Τί μὲ ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;».

(4) Ἀντωσάμενος. Μτχ. τοῦ ἀντωθέω = ὁθῶ πρὸς τὰ δπίσω.

(5). Ἡ σχεδὸν ὁμοηγία τῶν λέξεων Χριστοῦ - χρυσοῦ δημιουργεῖ ἐπιτυχέστατον καὶ παραστατικώτατον λογοπαίγνιον.

(6). Περὶ τῆς ἐπωδοῦ ἴσχυει διτι εἰσημειώθη καὶ εἰς τὸ προτηγούμενον τροπάριον. «Σχετλιαστικῶς συνετέθη καὶ τούτου τοῦ τροπαρίου τὸ τέλος» ('Εορτοδόμιον σ. 323).

'Ερμηνεία.

὾ Ιεύδας ἐπῆγε καὶ εἶπεν εἰς τοὺς παρανόμους ἀρχοντας τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε ὡς ἀμοιβήν, διὰ νὰ παραδώσω τὸν καταζητούμενον Χριστὸν εἰς σᾶς; οἱ δόποι τὸν ζητεῖτε; Καὶ τοιουτοτρόπως ἀπώθησε τὴν φιλίαν τοῦ Χριστοῦ χάριν τοῦ χρονοῦ. Λυπήσου τὰς ψυχάς μας, Χριστὲ δι Θεός μας; καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν ἢ νὰ ἀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφοράν, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον γ'

"Ω¹ πηρωτικῆς² φιλαργυρίας. ἀσπονδελ³ λήθης δθέν επυχες,⁴ δτι ψυχῆς οὐδ δε⁵ λσοστάσιος δ κόδμος, ως. ἐδιδάχθης⁶ ἀπογκώσει γάρ σαντὸν ἐβρόχυσας⁷ ἀνάγρας,⁸ προδότα.. Φεῖσαι⁹ τῶν. ψυχῶν ήμῶν, Χριστὲ δι Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Διὰ θαυμαστικῆς ἐπιφωνήσεως ἀρχόμενον τὸ τελειτεῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ τριῳδίου ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν τὸν Ιεύδαν, τὸν διποῖον ἐλέγχει διὰ τὴν φιλαργυρίαν του, τῆς δόπιας τὰς καταστρεπτικὰς δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον συνεπείας ὑπογραμμίζει.

(2) Πηρωτική = τυφλωτική, ἐκ τοῦ πηρὸς = τυφλός. Ἡ φιλαργυρέας ἀπετύφλωσε τὸν Ιεύδαν πνευματικῶς, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ δτακρίνῃ δφθαλμοφανεῖς ἀληθείας. «Τοσοῦτον ἡ φιλαργυρία κακόν αὗτη γάρ αὐτὸν καὶ ἱερόσυλον καὶ προδότην ἐποίησεν. Ἀκούσατε πάντες οἱ φιλάργυροι, οἱ τὸ τοῦ Τούδα νόσημα ἔχοντες, ἀκούσατε καὶ φυλάξασθε τὸ πάνος. Εἰ γάρ δ συνῶν Χριστῷ, καὶ σημεῖα ἐργασάμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας διδασκαλίας, ἐπειδὴ μὴ ἀπηλλάγῃ τοῦ νοσήματος, εἰς τοσοῦτον κατηνέχθη βάραθρον; παλλῷ μᾶλλον ὑμεῖς, οἱ μηδὲ Γραφῶν ἀκούσαντες, οἱ διὰ παντὸς τοῖς παροῦσι προστήλωμένοι, εὐάλωτοι τῷ πάθει τούτῳ γενήσεσθε, εἰ μὴ συνεχοῦς ἀπολαύοιτε ἐπιμελείας... Δεινὸν γάρ, δεινὸν τούτῳ τὸ θηρίον» (Χρυσοστ. Ὁμιλία π' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(3) "Ασπονδος = δ μὴ συνάπτων σπονδήν, φιλίαν, ἀδιάλλακτος. Ενταῦθα μᾶλλον δ περιφρονῶν καὶ μὴ σεβόμενος τὴν φιλίαν. «Ω

ἀπάνθρωπε καὶ ἄφιλε 'Ιούδα» ἐρμηνεύει ὁ Νικόδημος ('Εορτοδός. σ. 323).

(4) Λήθης ἔτυχες, περίφρασις ἀντὶ τοῦ ἐλησμόνησες. 'Αντικείμενον δ' αὐτῆς ή ἐπακολουθοῦσα πρότασις «ὅτι ψυχῆς οὐδὲ διὰ ισοστάσιος ὁ κόσμος».

(5) 'Αναφορική ἀντωνυμία ἀντὶ δεικτικῆς ἐπιτείνουσα τὴν ἔννοιαν τῆς λ. κόσμος· «οὐδὲ» αὐτὸς ὁ κόσμος».

(6) 'Ο 'Ιούδας ὡς μαθητὴς τοῦ Κυρίου εἶχεν ἀκούσει τὸν λόγον, τὸν διοῖον ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ ποιητής: «τί ὁφελήσει ἀνθρώπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον καὶ ζημιώθῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ή τί δώσει ἀνθρώπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ?» (Ματθ. η' 36). Τυφλωθεὶς ὅμως ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας ἐλησμόνησε τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἀλήθειαν· ἐλησμόνησεν αὐτὴν ταύτην τὴν ψυχήν του, τὴν ὁπίαν παρέδωκεν εἰς δλεθρον διὰ τοῦ ἐπακολουθήσαντος αὐτοχειριασμοῦ.

(7) Βροχίζω = ἀπαγχονίζω, στραγγαλίζω, ἐκ τοῦ θρόχος = σχοινίον πρὸς ἀπαγχονισμὸν ή στραγγαλισμὸν. Βλ. Ματθ. κξ' 5: «Τότε ἰδών 'Γούδας ὁ παραδίδοντος αὐτὸν διὰ κατεκοίδη... ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ ἀπελθὼν ἀπῆγξατο».

(8) 'Ανάπτω = δένω στερεῶς εἰς τι ή ἐπάνω εἰς τι.

(9) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ καὶ τῆς συνδέσεως αὐτῆς πρὸς τὸ τροπάριον θλ. σημ. 9 τοῦ α' τροπ. τῆς θ' ὀδῆς:

*Ephemeris

*Ω πόσον τυφλωτικὴ φιλαργυρία σὲ κατέλαβεν, 'Ιούδα, περιφρονητὰ τῆς φιλίας! Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησες τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, διὰ οὗδε ὁ κόσμος δλόκληρος δὲν εἶναι ίσάξιος τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Κύριον· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ καὶ ἀπογνώσει, εἰς τὴν δοπίαν περιέπεσες, ἐκρέμασες καὶ ἐστραγγάλισες τὸν ἑατόν σου, προδότα. Λυπήσου τὰς ψυχάς μας, Χριστὲ ὁ Θεός μας, καὶ μη ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν η ν' ὀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφοράν, καὶ σῶσον ήμᾶς.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΠΕΜΠΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κανόνας τῶν λοιπῶν ἡμερῶν τῆς Μεγ. Ἐβδομάδος, οἵτινες ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ τριώδιοι (δὲ τῆς Μ. Τρίτης διώδιοι καὶ ὁ τοῦ Μεγ. Σαββάτου τετραώδιος ἐπεκταθεὶς βραδύτερον ὑπ' ἄλλων εἰς δικταώδιον), δὲ τῆς Μεγ. Πέμπτης ἐποιήθη ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς πλήρης, ἵτοι δικταώδιος κατ' ἔλλειψιν μόνον τῆς β' ὥρης, τῆς διποίας ἡ παράλειψις φαίνεται ὅτι εἶχε καθιερωθῆ λίαν ἐνωρίς, διὰ τὰς ἑορτασίμους τούλαχιστον ἡμέρας. Τὴν διαφορὰν ταύτην ὑποδεικνύει αὐτὸς δὲ ποιητὴς διὰ τῆς ἀκροστιχίδος «Τῇ μακρῷ Πέμπτῃ μακρὸν ὅμνον ἔξαδω», ἀποτελούσης ἴαμβικὸν ἔξαμετρον καὶ ἀναφερομένης ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κανόνα τοῦτον, ἐνῷ τὰ τριώδια τῶν τριῶν προηγουμένων ἡμερῶν περιλαμβάνονται, ὡς εἴδομεν, εἰς κοινὴν ἀκροστιχίδα.

Ο λόγος δέ, διὰ τὸν διποίον δὲ Κοσμᾶς ἐποίησεν διόκληρον κανόνα διὰ τὴν Μεγ. Πέμπτην, εἶναι ἡ διαφορὰ καὶ ὑπεροχὴ τῆς ἡμέρας ταύτης, ἵτις φέρει χαρακτῆρα ἑορτάσιμον ἐν μέσῳ τῆς αὐστηροτάτης νηστείας τῆς Μεγ. Ἐβδομάδος.

Ἄλλα καὶ ἔτερος λόγος τεχνικὸς ὡδήγησε τὸν ποιητὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Κατὰ τὴν Μεγ. Πέμπτην ἐπιτελεῖται ἡ ἀνάμνησις οὐχὶ ἐνὸς ἀλλὰ τεσσάρων γεγονότων, ἵτοι τοῦ νικτῆρος, τοῦ μυστικοῦ δείπνου, τῆς ἐν Γεδσημανῇ προσευχῆς καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουδα προδοσίας τοῦ Κυρίου¹. Ἡ διαπραγμάτευσις λοιπὸν τόσων σπουδαιοτάτων θεμάτων δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ γίνη ἐντὸς ἐνὸς τριώδιου, ἀλλ' ἀπῆτει μεγαλύτερον ἀριθμὸν τροπαρίων.

¹ Βλ. τὸ Συναξάριον τῆς Μεγ. Πέμπτης.

Καὶ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον παρατηρεῖται ἡ κατανομὴ τῶν θεμάτων κατὰ ὀδάς, τὴν δποίαν εἴδομεν καὶ εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μεγ. Τετάρτης. Οὕτως εἰς τὴν α' ὠδὴν παρουσιάζεται ἡ Σοφία (=ὁ Τίδος) τοῦ Θεοῦ προετοιμάζουσα καὶ παρατιθεῖσα τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν· ἡ γ' καὶ δ' ἀναφέρονται εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ εἰς τοὺς σχετικοὺς λόγους τοῦ Κυρίου· ἡ ε' εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἡ στ' εἰς τὴν ἔξ ἀφορμῆς αὐτοῦ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου· ἡ ζ' καὶ η' εἰς τὴν προδοσίαν· εἰς δὲ τὴν θ' δ ποιητής ἐπανέρχεται εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. «Ωστε ἐκ τῶν τεσσάρων ὑποθέσεων τῆς ἡμέρας δ ποιητής ἀσχολεῖται μὲ τὰς τρεῖς, ἀφήνων ἀνευ τινὸς διαπραγματεύσεως τὴν προσευχὴν τοῦ Κυρίου.

'Ἐκ τῶν εἰδούν τοῦ κανόνος οἱ μὲν τῶν ὀδῶν α', στ', ζ' καὶ η' ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ θέματα τῶν ἀντιστοίχων βιβλικῶν ὀδῶν· οἱ δὲ τῶν ὀδῶν γ', ε' καὶ θ' ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἡμέρας διασώζοντες ἀπηγήσεις τινὰς μόνον τῶν βιβλικῶν ὀδῶν· δ τῆς δ' ὀδῆς τέλος συνδέεται μὲν στενότατα πρὸς τὴν βιβλικὴν ὀδήν, προσαρμόζεται διμως ἄριστα καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμέρας.

'Ἐκ τῶν λοιπῶν ὑμνων τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ μετὰ τὴν γ' ὀδὴν καθίσματα ἀναφέρονται εἰς τὸν νιπτῆρα, τὸ δὲ κοντάκιον καὶ τὰ ἰδιόμελα τῶν αἰνῶν καὶ τῶν ἀποστίχων εἰς τὰς μηχανορραφίας τῶν 'Ιουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀχαρακτήριστον διαγωγὴν τοῦ 'Ιούδα. 'Ἐκ τῶν ἰδιομέλων τούτων τὸ μὲν α' τῶν αἰνῶν εἶναι ποίημα τοῦ Κοσμᾶ, τὰ δὲ λοιπὰ ἄλλα μὲν 'Ιωάννου μοναχοῦ ἄλλα δὲ Μεθοδίου Πατριάρχου. Τὸ δοξαστικὸν τῶν Αἰνῶν, ποίημα 'Ιωάννου μοναχοῦ, ἀναφέρεται εἰς τὰς περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου προφητείας τοῦ 'Ησαίου καὶ τὴν ἀνέκφραστον συγκατάθασιν τοῦ Κυρίου· τὸ δὲ δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων «Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητάς», ποίημα ἐπίσης τοῦ Κοσμᾶ, ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸ τοῦ Πάθους ὑποθήκας τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς².

'Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐπισκοπήσεως καταφαίνεται, ὅτι τὸ κύριον θέμα τῆς Μεγ. Πέμπτης, δ Μυστικὸς Δεῖπνος καὶ ἡ παράδοσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας, δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης προσοχῆς παρὰ τῶν ὑμνογράφων, μόνος δὲ δ Κοσμᾶς ἀφιέρωσεν εἰς τὸ κοσμοσωτήριον τοῦτο γεγονός τὰς τέσσαρας ἐκ τῶν δικτὰ ὀδῶν τοῦ κανόνος του (α', γ', δ' καὶ θ'). 'Αρκετὰ τροπάρια ἀφιερώνει εἰς τὸ θέμα

² Βλ. Νικ. Παπαδοπούλου, 'Τμημογράφοι ἀδεσπότων ὑμνων.

τοῦτο καὶ ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (9 ἐκ τῶν 27 τοῦ εἰς τὸ Ἀπόδειπνον τῆς Μ. Τετάρτης τριψίδιου του). Ὁ Κοσμᾶς λοιπὸν ἔπραξε καὶ διὰ τὴν Μ. Πέμπτην ὃ, τι καὶ διὰ τὴν Μ. Δευτέραν, διεπραγματεύθη δηλ. ἔκεινα τὰ θέματα, μὲ τὰ ὅποια δὲν ἡσχολήθησαν οἱ ἄλλοι ὑμνογράφοι.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

•Ωδὴ α'. Ὁ εἰρημὸς·

Τμηθείσῃ τμῆται πόντος ἐρυθρός, κυματοτρόφος· δὲ ξηραίνεται βυθός, δὲ αὐτὸς δύο δάσπλοις γεγονὼς βατός, καὶ πανοπλίταις τάφος· Ωδὴ δὲ θεοτερπῆς ἀνεμέλπετο· ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς δὲ Θεὸς ἡμῶν.

(1) "Οπως οἱ πλεῖστοι τῶν εἰρημῶν τῆς α' ὠδῆς, οὗτο καὶ ὁ παρὸν ἀναφέρεται εἰς τὸ δλον γεγονὸς τῆς θαυμαστῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐλάχισται δὲ λεξεις συνδέουν αὐτὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν α' ὠδήν, ὡς θὰ σημειωθῇ κατωτέρω.

(2) 'Ἐννοεῖται «ράβδῳ». Διὰ τῆς ράβδου δηλ. τοῦ Μωϋσέως, ήτις ἐκόπη ἔκ τινος δένδρου, τέμνεται ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα. 'Τπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «τμηθείση τμῆται», ητις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη δεκτὴ ὡς ἐνδρασμὸς πρὸς δήλωσιν ὑπερδολῆς ἢ τελειότητος (= τέμνεται τελείως). ὑπὲρ τῆς γραφῆς ὅμως «τμηθείσῃ τμῆται» συνηγορεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ρυθμικὴ ἀντίστοιχία καὶ τῶν τριῶν τροπαρίων τῆς ὠδῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ὑπαρξίες ἐν ἀλλῷ εἴριμῷ τῆς α' ὠδῆς τῆς παραλλήλου φράσεως «ἢ κεκομμένη τὴν ἀτομὸν ἔτεμε».

(3) 'Ἡ λ. πόντος καὶ κατωτέρω αἱ ἐνδόξως δεδόξασται εἰναι αἱ συνδέουσαι τὸν εἰρημὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ὠδήν.

(4) Κυματοτρόφος = δ τρέφων κύματα. Λέγεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

(5) 'Αόπλοις - πανοπλίταις. Ζωηροτάτη ἀντίθεσις. 'Ο βυθὸς τῆς θαλάσσης εἰς μὲν τοὺς ἀόπλους 'Ισραηλίτας ἔγινε βατός, διὰ δὲ τοὺς πανόπλους Αἴγυπτίους ἀπέβη τάφος. 'Ἡ εἰς δπλισμὸν ὑπεροχὴ τῶν τελευταίων κατ' οὐδὲν τοὺς ἐθοήθησε, διότι μόνον ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἰναι ἴκανη νὰ μεταβάλῃ τοὺς φυσικοὺς νόμους, τοὺς ὅποιους αὐτὴ ἐθέσπισε.

(6) "Οταν τὰ κύματα ἐπαναστραφέντα ἐκάλυψαν τοὺς Αἴγυπτους. 'Ο Νικόδημος ἐρμηνεύει τ' ἀνωτέρω ἀλληγορικῶς. «Νοεῖται δὲ ὁ εἰρημὸς οὗτος καὶ εἰς τὴν ἄχραντον σάρκα τοῦ Θεανθρώπου Λόγου

καὶ εἰς τὸ πάθος ἐκείνης· διὰ μέσου γὰρ τῆς τμηθείσης, ἥγουν παθούσης καὶ σταυρωθείσης θεοῦποστάτου σαρκὸς τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῆς ράβδου τοῦ Σταυροῦ ἐτμήθη καὶ ἐδιαιρέθη ὁ κόκκινος καὶ αἷματώδης πάντος τῆς ἀμαρτίας, καὶ ὁ τοῦ θανάτου βυθὸς ἐχωρίσθη· καὶ εἰς μὲν τοὺς εὐσεβεῖς ἡμᾶς ἔγινεν εὐκολοδιάβατος, εἰς δὲ τοὺς Αἴγυπτίους Δαιμονας ἔγινε τάφος καὶ ἀφανισμὸς καὶ ἀπώλεια» (Ἐορτοδρόμιον, σ. 326).

(7) Θεοτερπής = ὁ τὸν Θεὸν τέρπων, θεάρεστος.

(8) Τπὸ τῶν διασωθέντων Ἰσραὴλιτῶν.

(9) Διὰ τῆς προσθήκης τῆς λ. Χριστὸς ἡ ἐκ τῆς βιβλικῆς ὡδῆς εἰλημένη ἐπῳδὸς προσλαμβάνει χριστιανικὸν χρῶμα. Διακηρύσσεται δηλ., ὅτι ὁ ἐνεργήσας τότε τὴν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν δοποῖον ὡς Χριστὸν καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμενα οἱ Χριστιανοί. Ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἡ ἐπῳδὸς αὐτολεξὶ εἰς ὅλα τὰ τροπάρια τῆς ὡδῆς συνδεομένη διαφοροτρόπως πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκάστου.

Ἐρμηνεία

Διὰ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως, ἥτις ἐκόπη ἔκ τυνος δένδρου, τέμνεται ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, ἔηραίνεται δὲ ὁ γεννῶν καὶ τρέφων τὰ κύματα βυθός, ὁ δοποῖος ἔγινεν δὲ τοῦ πανόπλους Αἴγυπτίους τάφος. Τπὸ δὲ τῶν διασωθέντων Ἰσραὴλιτῶν ἀνεμέλπετο ἡ ἔξης εὐάρεστος εἰς τὸν Θεὸν ὡδή: Ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστός, ὅστις εἶναι ὁ Θεός μας.

Τροπάριον α'

Ἡ πανταιτία καὶ παρεκτικὴ ζωῆς², ἡ ἀπειρος Σοφία τοῦ Θεοῦ³ φκοδόμησε τὸν οἶκον ἔαυτῆς ἄγνης ἐξ ἀπειράνδρου Μητρός· ναὸν γὰρ σωματικόν⁴ περιθέμενος, ἐνδόξως δεδόξασται Χριστός ὁ Θεός ἡμῶν.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον καὶ τὰ ἐπόμενα δύο ὁ ποιητὴς ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τῶν Παροιμῶν, ἐν τῷ δοποίῳ παρεσταταὶ ἡ σοφία προετοιμάζουσα καὶ παρατιθέσα τὴν ἔαυτῆς τράπεζαν. Τὸ χωρίον δλόκληρον ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Ἡ σοφία ὀκοδόμησεν ἔαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρεισε στύλους ἐπτά· ἔσφαξε τὰ ἔαυτῆς θύματα, ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἔαυτῆς οἶνον καὶ ἤτοιμάσατο τὴν ἔαυτῆς τράπεζαν· ἀπέστειλε τοὺς ἔαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὄψηλους κηρύ-

γματος ἐπὶ κρατῆρα λέγουσα· ὃς ἔστιν ἄφρων, ἐκκλινάτῳ πρός με· καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν εἰπεν' ἔλθετε, φάγετε τῶν ἐμῶν ἀρτῶν, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν» (Παρ. θ' 1 - 5). Τὸ χωρίον τοῦτο δὲ ποιητὴς καταμερίζει εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς αὐτῆς ἐφαρμόζων αὐτὸν εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ συνδυάζων μετ' ἄλλων ἀγιογραφικῶν χωρίων. Εἰς τὸ αὐτὸν τροπάριον χρησιμοποιεῖ μόνον τὴν πρώτην πρότασιν «ἡ σοφία ὀκοδόμησεν ἑαυτῇ οἴκον», εἰς δὲ τὰ λοιπὰ δύο λέξεις καὶ φράσεις ἐκ τοῦ ὑπολοίπου χωρίου. Ἡ τελευταία δύμως οῆσις (ἔλθετε, φάγετε καὶ πλ.) ἡ ἀμεσώτερον ὑπενθυμίζουσα τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, παραδόξως δὲν ὑπομνηματίζεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Μόνον τὰ ρήματα φάγετε καὶ πίετε χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸν εἰρμὸν καὶ τὸ αὐτὸν τροπάριον τῆς γ' ὀδῆς. Ἀλλὰ τὰ ρήματα ταῦτα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸν λόγον, δι' ᾧ δὲ οὐδὲν Κύριος συνέστησε τὸ μυστήριον τῆς Θεοῦ. Εὐχαριστίας, ὡστε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μᾶλλον ἐκεῖθεν ἐλήφθησαν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὑπὸ δψιν χωρίου.

(2) Πρόβλ. καὶ τὸν εἰρμὸν τῆς γ' ὀδῆς τοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου κανόνος τοῦ Κοσμᾶ· «Ἡ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν ἀπάντων Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις».

(3) Κατὰ τὸν Πατέρας Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ εἶναι αὐτὸς δὲ Τίλος τοῦ Θεοῦ, οἴκος δέ, τὸν δποῖον αὐτῇ ὀκοδόμησεν, ἡ Ἐκκλησία, ἐπερειδομένη ἐπὶ ἐπτά στύλων, τῶν ἐπτὰ μυστηρίων (Βλ. Κ. Καλλινίκου, 'Τπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας, καὶ Παπαδημητρίου - Βασιλειάδου - Τρεμπέλα, 'Τπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας). 'Ο ποιητὴς ἀκολουθεῖ τὰς πατερικὰς ἐρμηνείας ὡς πρὸς τὸ αὐτὸν σκέλος· τὸ β' δύμως, τὸν οἴκον, προσαρμόζει εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὡς οἰκοδόμησιν χαρακτηρίζων τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν αὐτοῦ. Οὕτως εἰς τὸ αὐτὸν τροπάριον τὸν κανόνος δὲ ποιητὴς ἀρχεται ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς ταπεινώσεώς του καὶ ἡ προύποθεσις τῶν σωτηρίων παθῶν του. «Ἐκτισε τὸν ἴδιον τῆς οἴκου, τούτεστι τὸ ἀχραντὸν σῶμα, τὸ δποῖον προσέλαθεν ἐκ τῶν παναγράντων αἰμάτων τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀπειράνδρου Μητρός του» ('Εορτοδ., σ. 327).

(4) «Ἐπειδὴ τὸ θεούπόστατον σῶμα οἴκον ὀνόμασεν δὲ Μελωδός, τούτου χάριν ἐκεῖνο ὃπου ἀνωτέρῳ ὀνόμασεν οἴκον, ναὸν κατωτέρῳ δηνομάζει» ('Εορτοδ., σ. 327). Προφανῶς δὲ ποιητὴς ἐνθυμεῖται τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν» καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ιωάννου ἐρμηνείαν αὐτῶν «ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ» ('Ιωάν. β' 19 - 21).

Ἐρμηνεία

Ἡ δημιουργικὴ αἰτία τοῦ παντός, ἡ παρέχουσα ζωὴν εἰς τὰ ὅντα, ἥτις δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ αὐτὴ ἡ ἀπειρος Σοφία τοῦ Θεοῦ, δηλ. ὁ Τίτος καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἔκτισε τὸν οἶκον τῆς, προσέλαβε δηλ. τὸ σῶμα της, ἀπὸ ἀγνήν Μητέρα, ἡ ὁποία δὲν ἐγνώρισεν ἄνδρα· ἀφοῦ δὲ ἐφόρεσε ναὸν σωματικόν, ἐδοξάσθη πάρα πολὺ δὲ Χριστὸς δὲ Θεός μας.

Τροπάριον β'

Μυσταγωγοῦσα¹ φίλους² ἑαυτῆς, τὴν ψυχοτρόφον ἐτομάζει³ τράπεζαν⁴, ἀμβροσίας⁵ δὲ ἡ ὅντως Σοφία τοῦ Θεοῦ⁶ κιρνᾶ⁷ κρατῆρα πιστοῖς⁸. Προσέλθωμεν εὐσεβῶς καὶ βοήσωμεν ἐνδόξως⁹ δεδόξασται Χριστὸς δὲ Θεὸς ἡμῶν.

(1) Μυσταγωγῶ = εἰσάγω εἰς τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων.

(2) "Οπως καὶ εἰς τὸ α' τροπάριον τῆς η' ὥδης τοῦ τριῳδίου τῆς Μ. Δευτέρας, οὗτω καὶ ἐνταῦθα φίλους ὄντομάζει δὲ πιοτήτης τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἰδίου «ὑμᾶς δὲ εἰρηκα φίλοι σας» ('Ιωάν. ιε' 15). Τὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν χοησιμοποιεῖ καὶ εἰς ἄλλα τροπάρια τοῦ παρόντος κανόνος.

(3) «Εἰς μὲν τὸ ἀνωτέρω τροπάριον ἔδειξεν δὲ μελωδὸς τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ Σοφίαν οἰκοδομοῦσαν τὸν ἑαυτῆς οἶκον· τώρα δὲ εἰς τὸ παρὸν δείχνει τὴν αὐτὴν Σοφίαν ἐτομάζουσαν τὴν ἴδικήν της τράπεζαν... τὴν τρέφουσαν τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν... Διατὸ δὲ ἐτομάζει δὲ Κύριος τὴν ψυχοτρόφον ταύτην τράπεζαν; Διὰ νὰ μυσταγωγήσῃ τὸν ἴδικον του φίλους καὶ μαθητάς, τοῦτέστι νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς μυστικωτέραν θεωρίαν καὶ γνῶσιν διὰ μέσου τῶν δρωμένων συμβεβηκότων τῶν Μυστηρίων» (Νικοδήμου, 'Εορτοδ., σ. 328).

(4) 'Ο πιοτήτης συνεχίζων τὴν παράθεσιν ἐκ τοῦ Παροιμ. θ' 1 - 2 δανείζεται φράσεις ὑπενθυμιζούσας τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας: «Ἐσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα (ἡ σοφία), ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον καὶ ἦτοι μάστο τὴν ἑαυτῆς τράπεζην». Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον μνημονεύεται πρῶτον ὁ οἶνος καὶ ἔπειτα ἡ ἐτομασία τῆς τραπέζης. 'Αλλ' δὲ πιοτήτης ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν σειρὰν τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσφορᾶς πρῶτον τὸν Σώματός του καὶ ἔπειτα τοῦ Αἴματος μνημονεύει πρῶτον τῆς τραπέζης, ὑπονοῶν δι' αὐτῆς προφανῶς τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ ἔπειτα τοῦ κρατῆρος τοῦ συμβολίζοντος τὸ Αἷμα αὐτοῦ.

(5) Ἀμβροσία = ἀθανασία. Δὲν πρόκειται περὶ μεταφορᾶς ἐκ τῆς τροφῆς τῶν ἀρχαίων θεῶν, διότι ἡ μεταφορὰ αὕτη δὲν θὰ ἥρμοζεν εἰς τὸν κρατῆρα. Ἀμβροσίας κρατῆρα = ποτήριον ἀθανασίας.

(6) Ἡ φράσις «Σοφία τοῦ Θεοῦ» ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς α' ὁδῆς συνοδευομένη ὃνδε διαφόρων χαρακτηρισμῶν. Οὐτως εἰς τὸ α' τροπ. δονομάζεται «πανταιτία καὶ παρεκτικὴ ζωῆς, ἡ ἄπειρος»· εἰς τὸ β' «ἡ ὅντως»· καὶ εἰς τὸ γ' «ἡ ἀκτιστος καὶ ἔμφυτος».

(7) Κιρνάω - ὦ = ἀναμιγγνύω οἶνον μεθ' ὕδατος. Ἄλλ' ἐνταῦθα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου νεωτέρου κερνῶ = προσφέρω.

(8) Τότε μὲν εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν μαθητῶν του προσέφερε τὸν κρατῆρα τῆς ἀθανασίας ὁ Κύριος· τώρα δύμως καὶ πάντοτε διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ μυστηρίου προσφέρει αὐτὸν εἰς πάντας τοὺς πιστούς, οἵτινες κατ' ἐπέκτασιν δικαιοῦνται νὰ δονομάζωνται φίλοι του. 'Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα προτροπὴ «προσέλθωμεν εὐθεῖῶς...».

(9) Ἡ ἐπωδὸς ἐνταῦθα τίθεται εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν πιστῶν, οἵτινες προτρέπονται, δπως δι' αὐτῆς δοξολογήσουν τὴν ὅντως Σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

'Ερμηνεία

Ἡ ἀληθὴς Σοφία τοῦ Θεοῦ, δηλ. ὁ Τίὸς καὶ Λόγος αὐτοῦ, ὁδηγῶσσα τοὺς φίλους της, δηλ. τοὺς μαθητάς της, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων, ἐτοιμάζει τὴν τράπεζαν, ἡ δποία τρέφει τὰς ψυχὰς διὰ τοῦ Σώματός του· εἰς ὅλους δὲ τοὺς πιστούς προσφέρει ποτήριον ἀθανασίας. "Ας προσέλθωμεν μετ' εὐθείεις εἰς τὴν τράπεζαν ταύτην καὶ ἀς ἀναφωνήσωμεν· Ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστὸς ὁ Θεός μας.

Τροπάριον γ'

Ἀκοντισθῶμεν¹ πάντες οἱ πιστοί, συγκαλούμενης ὑψηλῷ κηρύγματι² τῆς ἀκτίστου³ καὶ ἔμφύτου⁴ Σοφίας τοῦ Θεοῦ· βοᾶ γὰρ γενάσθε⁵, καὶ γνόντες, δτι χρηστὸς ἐγώ, πράξατε· ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεός ἡμῶν.

(1) Τὸ μὲν ἐνεργητικὸν ἀκοντίζω σημαίνει κάμνω τινὰ νὰ ἀκούσῃ· τὸ δὲ παθητικὸν ἀκοντίζομαι = ἀκούω. Τὸ παρὸν τροπάριον ἀρχεται διὰ προτροπῆς, δπως ἀκούσωμεν ὅλοι οἱ πιστοὶ τοὺς λόγους τῆς Σοφίας.

(2) Συνεχίζεται ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τῶν

Παροιμιῶν, καθ' ὃ ή Σοφία, ἀφοῦ «ήτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν», «ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος» (Παρ. θ' 3). 'Ἐνταῦθα κατ' οὐσίαν περιστατοῦνται αἱ παραδόσεις ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Παροιμιῶν. Λέξεις τινὲς μεμονωμέναι αὐτοῦ (φάγετε, πίετε, ἀφρων) ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὴν γ' ὁδήν, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ σύμπτωσιν, διότι συνδέονται στενότερον μετ' ἄλλων ἀγιογραφιῶν χωρίων. Κατὰ τὸ ἔβραϊκὸν κείμενον ή Σοφία ἀναβᾶσα εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς πόλεως κράζει ἐκεῖθεν τοὺς κεκλημένους (Κ. Καλλινίκου, 'Τρόμημα εἰς τὰς Παροιμίας, σ. 80). Τὸ «μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος» ὅμως τῶν Ο' καὶ τὸ τοῦ παρόντος τροπαρίου «ὑψηλῷ κηρύγματι» δὲν ἐπιδέχονται τοιαύτην ἐρμηνείαν. Μᾶλλον σημαίνουν: διὰ μεγαλοφάνους κηρύγματος. Θὰ ἡδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐρμηνεύσωμεν: διὰ κηρύγματος ὑψηλῆς ἐννοίας.

(3) "Ἀκτιστος = ὁ μὴ ἐκτισμένος, ἀδημιούργητος.

(4) "Εμφυτος = ὁ ἐντὸς φυτευθείς, ὁ ἐντὸς γεννηθείς, φυσικός.

(5) 'Αντὶ τῶν ἐν Παρ. θ' 3 λόγων τῆς σοφίας «ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτῳ πρός με» ὁ ποιητὴς θέτει εἰς τὸ στόμα αὐτῆς τὴν ψαλμικὴν ὅρσιν «γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος» (Ψαλμ. λγ' 9), τὴν δποίαν ἀρχαιόθεν ἡ Ἐκκλησία ἔχει συνδέσει πρὸς τὴν Θείαν Κοινωνίαν.

*Ἐρμηνεία

"Ἄς ἀκούσωμεν ὅλοι οἱ πιστοὶ τὴν ἀκτιστὸν καὶ ἔμφυτον Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ δποία μεγαλοφάνως καλεῖ τοὺς κεκλημένους εἰς τὴν τράπεζάν της· ἂς τὴν ἀκούσωμεν, διότι φωνάζει καὶ λέγει· γευθῆτε, καὶ, ἀφοῦ βεβαιωθῆτε, ὅτι ἐγὼ ὁ Κύριος εἶμαι ἀγαθός, φωνάξατε· ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστὸς ὁ Θεός μας.

*Ωδὴ γ'. 'Ο εἰρημὸς

Κύριος¹ ὅν πάντων καὶ κτίστης Θεός, τὸ πτιστὸν ὁ ἀπαθῆς πτωχεύσας σεαντῷ ἥνωσας²· καὶ τὸ Πάσχα³ οἵτις ἔμελλες⁴ θανεῖν, αὐτὸς ὅν⁵ σεαντὸν προετίθης⁶, φάγετε⁷ βοῶν τὸ σῶμά μου, καὶ πίστει στερεωθήσεσθε⁸.

(1) 'Ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ σύνδεσμος τοῦ εἰρμοῦ τούτου πρὸς τὴν βιβλικὴν γ' ὁδὴν φαίνεται λίαν χαλαρός. Προσεκτικωτέρα ὅμως ἐξέτασις αὐτοῦ ἀποκαλύπτει πολὺ ἀμεσωτέραν ἐξάρτησιν. 'Ἐν πρώτοις αἱ λέξεις Κύριος καὶ Θεός εἰναι λέξεις τῆς βιβλικῆς ὁδῆς ἀπαν-

τῶσαι ἐν αὐτῇ ἡ μὲν α' θάκις, ἡ δὲ β' 4άκις. Χρησιμοποιοῦνται δὲ καὶ ἔδω, ἵσως διὰ νὰ δηλωθῇ, ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Θεὸς εἶναι ὁ εἰσακούσας τὴν προσευχὴν τῆς Ἀννης καὶ ὁ νῦν παρατιθεὶς τὴν ἀστοῦ τράπεζαν. Ἡ δὴ φράσις ἔπειτα «Κύριος ὁν πάντων καὶ κτίστης Θεὸς» ἀποτελεῖ ἵσως περίληψιν τῆς ἐν τῇ ὁδῷ μακρᾶς περιγραφῆς τῶν ἴδιοτήτων καὶ ἐνεργειῶν του Θεοῦ. Καὶ ἡ λ. πτωχεύσας ὑπενθυμίζει τὸ τῆς ὁδῆς «Κύριος πτωχός εἰ καὶ πλούτιζει» (Α' Βασ. β' 7). Τέλος ἡ λ. στερεωθήσεσθε, εἰλημμένη ἐκ του στ. 1 τῆς ὁδῆς «Ἐ στερεός θη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ» ἀποτελεῖ τὸν συνήθη σύνδεσμον τῶν εἰρημῶν τῆς γ' ὁδῆς πρὸς τὴν βιβλικὴν τοιαύτην.

(2) Διὰ δύο ζωηροτάτων ἀντιθέσεων (κτίστης - κτιστόν, ὁ ἀπαθῆς πτωχεύσας) περιγράφεται τὸ μυστήριον τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων.

(3) Πάσχα ὀνομάζετο ὅχι μόνον ἡ ἑορτὴ ἀλλὰ ἐνίστε καὶ ὁ πασχάλιος ἀμνὸς (Μάρκ. ιδ' 12. Λουκ. κβ' 7). Τὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα. Ὁ Χριστὸς δηλ. εἶναι ὁ ἀληθῆς πασχάλιος ἀμνὸς ὁ τυθεὶς διὰ τὴν σωτηρίαν του κόσμου, ἀντίτυπον δὲ αὐτοῦ ἦτο ὁ πασχάλιος ἀμνὸς τῶν Ἰουδαίων (Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Τπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον*, σ. 258 - 259).

(4) Ὁ Νικόδημος ἀκολουθῶν τοὺς δύο ἐρμηνευτὰς προτιμᾷ τὴν εἰς β' πρόσωπον γραφὴν τῶν οημάτων (ἥνωσας, ἔμελλες, προετίθης) καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν (σεαυτῷ, σεαυτὸν) ἀντὶ τῆς εἰς γ' πρόσωπον, ήτις ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριάδια (ἥνωσε, ἔμελλε, προετίθη, ἔαυτῷ, ἔαυτόν). Φαίνεται δὲ πράγματι δρθεόρα ἡ εἰς β' πρόσωπον γραφή, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν εἰς γ' πρόσωπον τοιαύτην, δυσκόλως ἀνευρίσκομεν τὸ ὑποκείμενον τῶν οημάτων, ἀφ' ἐτέρου δέ, διότι καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα δύο τροπάρια εἶναι εἰς β' πρόσωπον συντεταγμένα.

(5) Ἡ μὲν μετοχὴ ὡν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναφορικὴ (= σὺ δοτις είσαι τὸ Πάσχα), ὑποκείμενον δὲ αὐτῆς τὸ αὐτός, τὸ δὲ Πάσχα κατηγορούμενον. Ἡ δοτικὴ οἰς εἶναι ὡς πρὸς μὲν τὸ οῆμα προετίθης ἀμεσον ἀντικείμενον (τὸ ἔμμεσον εἶναι τὸ σεαυτόν), ὡς πρὸς δὲ τὸ ἀπαρέμφατον θανεῖν δοτικὴ χαριστικὴ (= χάριν τῶν ὅποιων ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ).

(6) Ὁ Χριστὸς εἶναι «ὁ προσφέρων καὶ ὁ προσφερόμενος» (Ἐν χῇ Χερουβικοῦ *Τμνου*), θύτης καὶ θῦμα συγχρόνως. «Καὶ καθὸ μὲν Θεὸς καὶ Κτίστης, Θύτης καὶ Ιερεὺς λέγεσαι... καθὸ δὲ ὅνθρωπος

καὶ κτίσμα, θῦμα καὶ ἴερεῖν λέγεσαι ὅτι σὺ ἥσουν καὶ ὁ προτεθειμένος» (Νικοδήμου, 'Εορτοδ., σ. 330).

(7) 'Ἐλήφθη ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τῶν Παροιμιῶν ἀλλὰ καὶ ἔξι αὐτῶν τῶν λόγων, δι' ὧν ὁ Κύριος παρέδωκε τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Γίνεται δὲ ἐν τῷ παρόντι εἰδιμῷ λόγῳ μόνον περὶ τοῦ Σώματος, τὸ δποῖον προσιδιάζει εἰς τὸ φάγετε. Τὴν εἰκόνα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου συμπληροῖ ὁ πιοντής εἰς τὸ ἐπόμενον τροπάριον, ἀναφερόμενον ἔξι δλοκλήρου εἰς τὸ Αἴμα.

(8) «Ἐτ γάρ ὁ Δαβὶδ περὶ ψιλοῦ ἄρτου λέγει «Καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει» (Ψαλμ. ργ' 15) πόσῳ μᾶλλον στηρίζει τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μεταλαμβάνοντος αὐτὸς ὁ μετουσιωμένος ἄρτος εἰς αὐτὸ τὸ ἀχραντὸν καὶ ζωοποιὸν σῶμα τοῦ Κυρίου;» (Νικοδήμου, ἔνθ' ἀνωτ.).

Ἐρμηνεία

Σύ, ὅστις εἶσαι ὁ Κύριος καὶ δημιουργὸς Θεὸς τῶν δλῶν, πτωχεύσας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς σου ὁ ἀπαθῆς κατὰ τὴν Θεότητα ἦνωσες μὲ τὴν θείαν ὑπαρξίαν σου τὴν κτιστὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ σύ, ὅστις εἶσαι ὁ ἀληθῆς πασχάλιος ἀμνός, παρέθετες ὁ Ἱδιος τὸν ἐαυτόν σου ὡς τροφὴν εἰς ἐκείνους, χάριν τῶν δποίων ἐπρόκειτο γ' ἀποθάνησι, λέγων πρὸς αὐτούς· φάγετε τὸ σῶμά μου καὶ διὰ τῆς θρώσεως ταύτης θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

Τροπάριον α'

Ρύσιον¹ παντὸς τοῦ βροτείον γένους, τὸ οἰκεῖον² ἀγαθέ, τοὺς σὸν μαθητὰς ἐπότισας, εὐφροσύνης³ ποτῆριον⁴ πλήσσας⁵ αὐτὸς γάρ σεαυτὸν ἰερούργεις⁶, πίετε⁷, βοῶν, τὸ Αἴμα μου καὶ πίστει στερεωθήσεσθε.

(1) 'Αφιερώσας τὸν εἰδιμὸν τῆς γ' ὠδῆς εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου ὁ πιοντής ἀφιεροῖ ἐν συνεχείᾳ τὸ α' τροπάριον αὐτῆς εἰς τὸ Αἴμα τοῦ Κυρίου, τὸ δποῖον δνομάζει «ρύσιον», δηλ. ἀπελευθερωτήριον, «λυτρωτήριον δλου τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐδανείσθη δὲ τὴν λέξιν ταύτην ἀπὸ τὸν Θεολόγον Γεργγόριον λέγοντα ἐν τοῖς ἡρωῖοῖς ἔπεσι περὶ τοῦ Δεσποτικοῦ Αἴματος· Ρύσιον ἀρχεγόνων παθῶν κόσμοιο τ' ἀποινον (ἥτοι ἔξαγοραστήριον)» (Νικοδήμου, 'Εορτοδ., σ. 331). 'Αξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι τὸν αὐτὸν στίχον τοῦ Γεργγορίου χρησμο-

ποιεῖ ὁ Κοσμᾶς, διὰ νὰ κατασκευάσῃ καὶ τὸ α' τροπάριον τῆς α' ὠδῆς τοῦ εἰς αὐτὸν τὸν Γρηγόριον κανόνος του ἔχον οὕτω: «Ρ ύ σι ο ν ἀρχεί γόνιν, ἡμετέρων τε παθῶν, αἷμα θεόρυτον, ἵστασι προσπένδων καὶ νῦν τῶν πιστῶν, Γρηγόριε πάνσοφε, Θεὸν διδοὺς ἡμῖν εὐδιάλλακτον» (Βλ. εἰς τὸ Μηναῖον τοῦ Ἱανουαρίου, β' κανόνα τῆς ΚΕ' Ἱαν.).

(2) Συναπτέον πρὸς τὸ ποτήριον. Ἐπότισας τοὺς σοὺς μαθητὰς τὸ οἰκεῖον ποτήριον.

(3) Ἀμυδρὰ ἀπήχησις τοῦ ψαλμικοῦ «καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου» (Ψαλμ. ῥγ' 16). Ἐμμεσον ἀντικείμενον τῆς μτχ. πλήσας.

(4) «Διὰ τοῦ ποτηρίου τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ αἷμα δηλοῦται, ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον κατὰ συνεκδοχὴν» (Ἐορτοδ., σ. 331).

(5) Ἐνν. αὐτούς. Πλήσας αὐτούς, (δηλ. τοὺς μαθητάς), εὐφροσύνης.

(6) «Ἀντὸς σεαυτὸν Ἱερούργεις». Παράλληλος ἔκφρασις πρὸς τὴν τοῦ εἰδοῦς «αὐτὸς σεαυτὸν προετίθησ».

(7) Καὶ ἡ λ. πίετε ὑπάρχει εἰς τὸ χωρίον τῶν Παροιμιῶν, ὑπενθυμίζουσα τοὺς σχετικοὺς λόγους τοῦ Κυρίου. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν, εἰς ἦν τῷ εἴδμῳ μνημονεύονται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ Σώματός του, ἐνταῦθα μνημονεύονται οἱ λόγοι αὐτοῦ περὶ τοῦ Αἵματός του. Οὕτω τὰ δύο εἰδη τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τοὺς σχετικοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἔκαμεν ὁ Κοσμᾶς ὑπόθεσιν δύο κεχωρισμένων καὶ αὐτοτελῶν τροπαρίων.

(8) Ἡ ἐπωδὸς «καὶ πίστει στερεωθήσεσθε» ἐπαναλαμβάνεται εἰς ὅλα τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς.

**Eρμηνεία*

Σύ, ἄγαθὲ Κύριε, προσέφερες ὡς ποτὸν εἰς τοὺς μαθητάς σου τὸ ποτήριόν σου, τὸ διποῖον περιεῖχε τὸ Αἷμά σου, τὸ διποῖον εἶναι τὸ λυτρωτήριον διοκλήσου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, καὶ οὕτως ἐγέμισες αὐτοὺς μὲ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην· διότι ὁ ἴδιος προσέφερες ὡς θυσίαν τὸν ἔαυτόν σου λέγων πρὸς αὐτούς· πίετε τὸ Αἷμά μου καὶ διὰ τῆς πόσεως ταύτης θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

Τροπάριον β'

"Αφρων' ἀνήρ, ὃς ἐν ὑμῖν προδότης², τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς προέφης δ ἀνεξίκακος³, οὐδὲ μὴ γνώσεται ταῦτα, καὶ οὗτος ἀσύνετος ὡν οὐδὲ μὴ συνήσει· ὅμως ἐν ἐμοὶ μείνατε⁴, καὶ πίστει στερεωθήσεσθε.

(1) Καὶ ἡ λ. ἄφρων ὑπάρχει εἰς τὸ χωρίον τῶν Παροιμιῶν «Ος ἔστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρός με» (Παρ. θ' 3). Ἐλλ' ἐνταῦθα δὲ ποιητῆς δομάται ἐκ τοῦ φαλικοῦ «Α νὴρ ἄφρων οὐ γνώσεται καὶ καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα» (Ψαλμ. ἡα' 6), τὸ δποῖον παραθέτει ὀλόκληρον ἐφαρμόζων αὐτὸν εἰς τὸν Ἰούδαν, ὅστις διὰ τῆς διαγωγῆς του ἀπεδείχθη ὅντως ἄφρων καὶ ἀσύνετος, ἀνίκανος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τῆς θείας οἰκονομίας.

(2) Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ προδότου, ὡς γνωστόν, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ πιθανώτατα πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας (Βλ. Μαρθ. κατ' 21 καὶ τὰ ἀντίστοιχα χωρία τῶν ἄλλων Εὐαγγελίων). Οἱ ποιηταὶ ὅμως ἔνιστε παριστάνουν τὸν Ἰούδαν λαβόντα τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ εὐθὺς χωρήσαντα εἰς τὴν προδοσίαν, προφανῶς διὰ νὰ καταστήσουν ἐντονωτέραν τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀναισθησίαν του (Προβλ. κοντάκιον τῆς Μ. Πέμπτης, «Τὸν ἀρτον λαβὼν εἰς χεῖρας δὲ προδότης» καὶ δοξαστικὸν Ἐσπερινοῦ τῆς αὐτῆς ἡμέρας «... καὶ οὗτος δὲ δυσσεβῆς τὸν οὐρανιον ἀρτον ἐν τῷ στόματι βαστάζων κατὰ τοῦ Σωτῆρος τὴν προδοσίαν εἰργάσατο»). Ὁ πωσδήποτε ὅμως ἡ ἀποκάλυψις τοῦ προδότου ὑπῆρξεν ἐν τῶν συνταραφατικῶν διὰ τοὺς μαθητὰς ἐπεισοδίων τῆς ἑσπέρας ἐκείνης καὶ διὰ τοῦτο μνημονεύει αὐτῆς δὲ ποιητῆς ἐν τῇ ὥδῃ ταύτῃ ὅμοιον μετὰ τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ Μυστηρίου, διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀφροσύνην καὶ ἀσυνεσίαν τοῦ Ἰούδα ἐν σχέσει πρὸς τὸ Μυστήριον. Εἳναν μὲν δὲ Ἰούδας ἀπεχώρησε πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Μυστηρίου, τότε δὲς ἄφρων καὶ ἀσύνετος δὲν ἦξιώθη τῆς Θείας Κοινωνίας· ἐὰν δὲ μετ' αὐτήν, τότε ἀποδεικνύεται ἔτι περισσότερον ἄφρων καὶ ἀσύνετος, διότι δὲν ἔκτιμῃ τὴν μεγίστην δωρεάν τοῦ Κυρίου.

(3) Προσφύεστατος καὶ ἐπικαιρότατος χαρακτηρισμὸς τοῦ Κυρίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγκληματικὴν διαγωγὴν τοῦ Ἰούδα.

(4) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰούδαν, ὅστις ἀποχωρίζεται ἀπ' ἐμοῦ, σεῖς μείνατε ἀναποστάτως συνδεδεμένοι μετ' ἐμοῦ. Ἡ φράσις «ἐν ἐμοὶ μείνατε» εἶναι εὐλημμένη ἐκ τῆς περὶ ἀμπέλου καὶ κλημάτων ἀλληγο-

ρικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος τῶν τελευταίων ὑποθηκῶν τοῦ Κυρίου ('Ιωάν. 1ε' 1 - 6. Βλ. καὶ Δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων: «...μείνατε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέροητε...»). Ἀντὶ δύμως τῶν περὶ καρποφορίας λόγων τοῦ Κυρίου ἐνταῦθα διὰ τὸ δύμοιδμορφὸν ἐπακολουθεῖ ἡ ἐπωδὸς «καὶ πίστει στερεωθήσεσθε». Ἡ δὲ πίστις εἶναι ὀναμφιβόλως καρπὸς τοῦ μετὰ τοῦ Κυρίου στενοῦ συνδέσμου.

**Ἐρμηνεία*

'Ο ἀφρων ἄνθρωπος, δόστις εὐρίσκεται μεταξύ σας καὶ πρόκειται νὰ γίνῃ προδότης — προεῖπες σὺ ὁ ἀνεξίκακος Κύριος εἰς τὸν μαθητάς σου — δὲν εἶναι ἴκανὸς νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ δύοια παραδίδω εἰς σᾶς, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει σύνεσιν, δὲν πρόκειται νὰ τὰ ἐννοήσῃ· σέες δύμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτόν, δόστις ἀπομακρύνεται ἀπ' ἐμοῦ, μείνατε συνδεδεμένοι μετ' ἐμοῦ καὶ θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

**Ωδὴ δ'. Ὁ Εἰρεμδς¹*

*Προκατιδῶν² δ' Προφήτης³ τοῦ μυστηρίου σου τὸ ἀπόρρητον,
Χριστέ, προανεψώνησεν⁴ ἔθου⁵ κραταιὰν ἀγάπησιν ἰσχύος⁶. Πάτερ
οἰκτίρμον⁷ τὸν Μονογενῆ⁸ Υἱὸν γάρ, ἀγαθέ, Ἰλασμὸν⁹ εἰς τὸν κό-
σμον ἀπέστειλας.*

(1) 'Ο παρὸν κανὼν εἶναι δι πρῶτος τῆς Μεγ. Ἐθδομάδος, εἰς τὸν δύοιον συναντῶμεν τὰς ὠδὰς δ', ε', στ' καὶ ζ'. Τὴν ε' θὰ συναντήσωμεν καὶ εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μ. Παρασκευῆς τὰς λοιπὰς δύμως μόνον εἰς τὸν κανόνα τοῦ Μ. Σαββάτου, δόστις εἶναι ἐπίσης δικταώδιος, ὃς καὶ δι παρῶν.

(2) 'Η μετοχὴ προκατιδῶν προέρχεται ἵσως ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀββακούμ: «τὸ λῆμμα, δι εἴδεν Ἀββακούμ δι προφήτης» ('Αββ. α' 1).

(3) 'Ο Ἀββακούμ, εἰς τὸν δύοιον ἀνήκει δι' ὠδὴ τῆς στιχολογίας.

(4) 'Εκ τῆς ἐκτενοῦς πως ὠδῆς τοῦ Ἀββακούμ δι ποιητῆς χρησιμοποιεῖ εἰς τὸν παρόντα εἰρημὸν τὸν στίχ. 4 «καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κατὰ τὰς ἵσχύος αὐτοῦ», προσαρμοζόμενον ἀριστα εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τὴν ἴσχυροτέραν ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπους ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. 'Ο αὐτὸς στίχος χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸν

είριμὸν τῆς δ' ὀδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος τοῦ γ' οὗτος: «"Ἐθού πρὸς ἡμᾶς κραταιάν ἀγάπησιν, Κύριε.

(5) Μᾶλλον γενικὴ τῆς ἰδιότητος συμπληροῦσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου «κραταιάν», ἥτοι «ἔθον κραταιάν καὶ ἴσχυρὸν ἀγάπησιν». Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἐξεδηλώθη εἰς ὅλον τῆς τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος κατὰ τὴν θυσίαν τοῦ μονογενοῦς Τίον του, καθὼς ὁ Ἱδιος ἐτόνισε «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ όπερ τῶν φύλων αὐτοῦ» ('Ιωάν. ιε' 13). «Τίς γὰρ πατήρ υἱόν, εὶς καὶ μισίοι παιδεῖς ἥσαν αὐτῷ, ἢνέσχετο όπερ ἄλλων δοῦναι εἰς θάνατον, καὶ ταῦτα δυσμενῶν δοντων, καὶ λελυπηκότων αὐτόν; Εἰ δὲ καὶ πολλῶν δοντων παιδῶν, οὐκ ἀν τις ἔδωκεν ἔνα, πῶς ἀν τις μονογενῆ παρέσχεν, οὐδὲν ἀνάγκη πάντως ἐκ φύσεως διὰ τὴν υἱότητα κήδεσθαι, καὶ μᾶλλον όπερστέργειν αὐτὸν διὰ τὸ μονογενές, καὶ πλείονα πρὸς αὐτὸν κεκτῆσθαι τὴν τῶν σπλαγχνῶν στοργήν?» ('Ιωάννου Ζωναρᾶ, 'Ἐρμηνεία εἰς τὴν Ὁκτώηχον, παρὰ Νικοδήμῳ, 'Εορτοδόρ., σ. 333).

(6) Συνήθης ἐπωφόρος τῶν είριμῶν τῆς δ' ὀδῆς εἶναι τὸ «δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε», εἰλημμένον ἐκ τοῦ τελευταίου στίχου τῆς βιβλικῆς δ' ὀδῆς «Κ ύριος δ Θεός δύναμις μου» ('Αβδ. γ' 19). Εἰς τὸν παρόντα δύμασι είριμὸν διαπιστήσιμοι εἰς ἄλλην ἐπωφόρον ἀνεξάρτητον μὲν ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ὀδῆς, λίαν δύμας ἐπίκαιαρον. Αὕτη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν: «Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ» (Ματθ. κα' 37). «Ἐτι οὖν ἐν αὐτῷ ἔγων ἀγαπητὸν αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτούς» (Μάρκ. ιβ' 6). Τὸ «ἴλασμὸν» δύμας εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῶν λόγων τοῦ Παύλου «δὸν προέθετο δ Θεός οὐλαστήρ οὐν διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αἷματι αὐτοῦ» (Ρωμ. γ' 23). «Ισως ἀπηγεῖται καὶ τὸ «ὅς γε τοῦ Ιδίου οὐκ ἐφείσατο ἀλλ' όπερ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν» (Αὐτ. η' 32). Ἡ δὲ φράσις «εἰς τὸν κόσμον» όπερην δυμίζει τοὺς πρὸς τὸν Νικόδημον λόγους τοῦ Κυρίου «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν δ Θεός τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον...» ('Ιωάν. γ' 17). Τὴν οὕτω πως σχηματισθεῖσαν όπο τοῦ ποιητοῦ ἐπωφόρον «τὸν Μονογενῆ Τίον γάρ, ἀγαθέ, ίλασμὸν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλας» δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν εἴτε ὡς συνέχειαν τῶν λόγων τοῦ Ἀββακούμ, εἴτε ὡς σχόλιον τοῦ ποιητοῦ. 'Οπωσδήποτε δύμας καὶ ἀν ἐκλάθωμεν αὐτήν, αὕτη ἐπεξηγεῖ σαφῶς, ποῖον ἦτο τὸ μυστήριον, τὸ δοποῖον προκατεῖδε καὶ προείπεν δ 'Αββακούμ.

(7) Κατηγορούμενον εἰς τὸ «τὸν μονογενῆ Τίον». «Ιλασμὸς δὲ

ώνομάζετο κοντά εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παλαιοῦ Νόμου ἡ θυσία ἐκείνη ὅπου ἐπροσφέρετο διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτίων, καὶ διὰ ἔξιλέωσιν καὶ ἀιδούτητα τῆς δργῆς τοῦ Θεοῦ. "Αν δὲ ἡ ἄλογος θυσία ἐκείνη διὰ τοῦτο ὀνομάζετο Ἰλασμός, ποία δὲλλη θυσία εἶναι οἰκειότερον νὰ ὀνομάζεται Ἰλασμός, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου; τοῦτον γὰρ μόνον δὲ Πατὴρ ἀπέστειλεν Ἰλασμὸν καὶ ἀντίλυτρον εἰς τὸν κόσμον· δχι διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, δχι διὰ μερικὰς μυριάδας καὶ μιλιάνια ψυχῶν, ἀλλὰ διὰ δλην δμοῦ τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος" (Ἐορτοδ., σ. 333).

**Ερμηνεία*

"Ο προφήτης Ἀββακούμ ἰδὼν εὑκρινῶς ἐκ τῶν προτέρων τὸ κερυμμένον καὶ ἀπόρρητον σχέδιόν σου, Χριστέ, ἀνεφράνησε, πρὶν ἡ πραγματοποιηθῇ αὐτό: "Ἐδειξες μεγάλην καὶ ἴσχυρὸν ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, Πάτερ εὔσπλαγχνε· διότι ἀπέστειλες τὸν Μονογενῆ Τίόν σου εἰς τὸν κόσμον ὃς ἔξιλαστήριον θῦμα διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Τροπάριον α'

"Ἐπὶ τὸ πάθος² τὸ πᾶσι τοῖς ἐξ Ἀδὰμ πηγάσαν ἀπάθειαν³, Χριστέ, μολῶν⁴, τοῖς φίλοις σου εἰπας· μεθ' ὅμῶν τοῦ Πάσχα μετασχεῖν τούτου ἐπεδύμησα⁵· τὸν Μονογενῆ⁶ ἐπεί με Ἰλασμὸν διατήρει εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν.

(1) 'Αφοῦ εἰς τὴν γ' ὠδὴν δὲ ποιητὴς ἐμνημόνευσε καὶ ἐστιχούργησε τοὺς λόγους, δι' ὃν δὲ Κύριος παρέδωκε τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, εἰς τὴν παροῦσαν ἀναφέρει τοὺς πρὸ τῆς παραδόσεως καὶ τοὺς μετὰ τὴν παράδοσιν λεχθέντας ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Καὶ εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπάριον ἀναφέρει τὸν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ μόνον διασωθέντα λόγον «ἐπιθυμίᾳ ἐπειδόμην μεθ' ἀπάθειαν» (Λουκᾶ κβ' 15). εἰς δὲ τὰ ἐπόμενα δύο τοὺς μετὰ τὴν παράδοσιν λόγους, ὃς διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου. Εἰς τὴν δὲ ὠδὴν κυριαρχεῖ γενικῶς δὲ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ.

(2) Τὸ πάθος πηγάζει ἀπάθειαν. Ζωηρὰ ἀντίθεσις.

(3) Γράφεται μολῶν (μτχ. ἀσφίστου) ἡ μολῶν (μτχ. ἐνεστῶτος). Μᾶλλον τὸ δεύτερον. Τὸ οῆμα ὑποδηλοῦ τὴν ἔκούσιον πρὸς τὸ πάθος προσέλευσιν τοῦ Κυρίου.

(4) «Ἐπιθυμίᾳ ἐπεδύμησα, φησὶ τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν· τούτεστι παραδοῦναι ὑμῖν τὰ καινὰ πράγματα, καὶ πάσχα δοῦναι, καθ' ὃ

μέλλω πνευματικούς ποιεῖν» (Χρυσοστόμου, 'Ομιλία πβ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(6) Ἡ ἐπωδὸς τροποποιουμένη τίθεται εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου συνδεομένη πρὸς τὰ προηγούμενα αἰτιολογικῶς, ἵτοι: ἐπειδὴ μὲ ἀπέστειλεν δὲ Πατὴρ Ἰλασμὸν καὶ ἔφθασεν ἡδη δὲ καιρὸς τῆς θυσίας, διὰ τοῦτο ἐπεθύμησα νὰ φάγω μεθ' ὑμῶν τὸ τελευταῖον τοῦτο Πάσχα.

Ἐρμηνεία

Βαδίζων θεληματικῶς, Χριστέ, πρὸς τὸ πάθος, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐπήγασεν ἡ ἀπάθεια δι' ὅλους τοὺς ἔξ 'Αδάμι καταγομένους, εἴπες πρὸς τοὺς φίλους σου· ἐπεθύμησα νὰ φάγω μαζὶ σας τὸ τελευταῖον τοῦτο Πάσχα· διότι τώρα βαδίζω πρὸς τὸν θάνατον· ἐπειδὴ δὲ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Τίον του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα.

Τροπάριον β'

Μεταλαμβάνων κρατῆρος, τοῖς μαθηταῖς ἐβόας, ἀθάρατε γεννήματος ἀμπέλου¹ δὲ πίομαι λοιπὸν οὐκέτι² μεθ' ὑμῶν βιοτεύων τὸν Μονογενῆ³ ἐπεὶ με Ἰλασμὸν δὲ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον καὶ τὸ ἐπόμενον μνημονεύονται οἱ λόγοι, δι' ὃν δὲ Κύριος συνώδευσε τὴν προσφορὰν τοῦ ποτηρίου πρὸς τοὺς μαθητάς: «Λέγω δὲ ὑμῖν δτι οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τοῦ Ιησοῦ ἀμπέλου ἔως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸν πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου» (Ματθ. κιντ' 29. Βλ. καὶ Μάρκ. ιδ' 25 καὶ Λουκᾶ κβ' 17 - 18). Οἱ λόγοι οὗτοι μνημονεύονται καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν συνοπτικῶν. 'Ο Λουκᾶς ὅμως μνημονεύων δύο ποτηρίων, ἐνδὸς ἐναρκτηρίου τοῦ δείπνου καὶ ἐτέρου τοῦ τῆς Εὐχαριστίας, συνδέει αὐτοὺς πρὸς τὸ πρῶτον ποτήριον. 'Η φράσις «μεταλαμβάνων κρατῆρος», δι' ἣς ἄρχεται τὸ παρὸν τροπάριον, πείθει, δτι δὲ ποιητὴς εἰς τὸ παρὸν τροπάριον ἀκολουθεῖ τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ, διότι δὲ Κύριος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετέλαβε τοῦ ποτηρίου τοῦ περιέχοντος τὸ ἴδιον αὐτοῦ Αἷμα, ἀλλὰ τοῦ ἐναρκτηρίου ποτηρίου τοῦ περιέχοντος κοινὸν οἶνον. 'Ως πρὸς τὸ κείμενον ὅμως δὲ ποιητὴς ἀκολουθεῖ μᾶλλον τὸν Ματθαῖον διαμοιράζων τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ ἐπόμενον τροπάριον.

(2) Συναπτέον πρὸς τὸ πίομαι. 'Ο Νικόδημος φαίνεται νὰ συνδέῃ αὐτὸν πρὸς τὴν μτχ. βιοτεύων, τὴν ὅποιαν ἐδημηνεύει ὡς αἰτιολ-

γικήν: «...ἐπειδὴ πλέον δὲν ἔχω νὰ ξήσω ὅμοῦ μὲν ἐσᾶς» ('Εορτοδρ., σ. 335). 'Αλλ' οὕτως τὸ ὁῷμα πίομαι μένει ἄνευ τῆς ἀναγκαίας ἀρνήσεως, ἐκτὸς ἀν ἐννοήσωμεν τὸ οὐκέτι διὰ δευτέραν φοράν. 'Εὰν ὅμως συνδέσωμεν τὸ οὐκέτι πρὸς τὸ πίομαι, ἡ μτχ. βιοτεύων δύναται νὰ σταθῇ ἄνευ ἀρνήσεως ὡς χρονική, ἦτοι: οὐκέτι πίομαι λοιπὸν γεννήματος ἀμπέλου μεθ' ὑμῶν βιοτεύων (= ἐν ὅσῳ θὰ εὑρίσκωμαι μαζὶ σας εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν).

(3) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ 6. τοῦ εἰρημοῦ καὶ σημ. 5 τοῦ α' τροπαρίου.

**Eρμηνεία*

'Ἐνῷ ἔπινες ἀπὸ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου, ἀθάνατε Κύριε, ἐφώνα-
ζες πρὸς τοὺς μαθητάς σου: "Ἄλλην φορὰν δὲν θὰ πίω πλέον ἀπὸ τὸν
καρπὸν τῆς ἀμπέλου, ἐν ὅσῳ θὰ εὑρίσκωμαι μαζὶ σας εἰς τὴν παροῦσαν
ζωήν· διότι τώρα βαδίζω πρὸς τὸν θάνατον· ἐπειδὴ δὲ Πατὴρ ἀπέστει-
λεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Θίβον του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἔξιλαστήριον θῦμα.

Tροπάριον γ'

Πόμα καινὸν¹ ὑπὲρ λόγον², ἐγώ φημι³ ἐν τῇ Βασιλείᾳ μον⁴,
Χριστέ⁵, τοῖς φίλοις πίομαι⁶ ὥστε γάρ θεοῖς Θεός οὐμῆν συνέσομαι⁷
εἰπας τὸν Μονογενῆ⁸ καὶ γάρ με ἱλασμὸν δὲ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον
ἀπέστειλεν.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο δὲ ποιητὴς συνεχίζει τὴν παράθεσιν τῶν ἐν Ματθ. κατ' 29 λόγων τοῦ Κυρίου: «ἔως τῆς ἡμέρας ἐκείνης
ὅταν αὐτὸς πίνω μεθ' ὑμῶν καὶ νὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
πατρός μου».

(2) 'Τπὲρ λόγον = ἀκατάληπτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάγοιαν.

(3) Εἰς τὰ ἔντυπα Τριώδια ἀπαντᾷ ἡ γραφὴ «φησὶ» καὶ «Χρι-
στός», ἥτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται φυσικωτέρα, προσκυρούει ὅμως
εἰς τὸ κατωτέρω «εἶπας», τὸ δοποῖον θὰ ἐπρεπε νὰ εἴναι ἐπίσης εἰς γ'
πρόσωπον. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν μετὰ τοῦ Νικοδήμου τὴν γραφὴν
«φημὶ» καὶ «Χριστέ», ἥτις εὐδοῦνται, ἐὰν ἐννοήσωμεν δλους τοὺς λό-
γους τοῦ τροπαρίου ἔξαρτωμένους ἐκ τοῦ «εἶπας», ἦτοι: «Εἶπας, Χρι-
στέ, τοῖς φίλοις: ἐγώ φημί, (ὅτι) πόμα καινὸν ὑπὲρ λόγον ἐν τῇ βασι-
λείᾳ μου πίομαι· ὥστε γάρ θεοῖς Θεός οὐμῆν συνέσομαι· τὸν Μονογε-
νῆ...». 'Τπὲρ τῆς παραδοχῆς τῆς συντάξεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ
τὸ διτὶ τόσον δὲ εἰρημὸς δσον καὶ τὰ δύο προηγούμενα τροπάρια τῆς ὡ-

δῆς ταύτης εἶναι συντεταγμένα εἰς β' πρόσωπον καὶ ἀπευθύνονται πρὸς Χριστόν. Ἐπὶ πλέον τὸ φῆμιλε ἐνδίσκει ἀντιστοιχίαν εἰς τὸ «Ἄ ἐ γ ώ γὰρ ὑμῖν» τοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου.

(4) Εἰς τὰ εὐαγγελικὰ χωρία γράφεται «βασιλεία τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Θεοῦ» δι ποιητὴς τὴν δονομάζει «βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ», ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν διαθεβαλώσιν τοῦ Κυρίου «ἔγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν» ('Ιωάν. i' 30). Πιθανὸν δῆμως νὰ ἔχῃ ἐν νῷ δι ποιητὴς καὶ τοὺς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἐπίσης λεχθέντας ὅπλο τοῦ Κυρίου λόγους «κάγῳ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατὴρ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μονοῦ» (Λουκᾶ κβ' 29 - 30).

(5) 'Ο ποιητὴς ἐνθυμεῖται τὸ φαλμικὸν «Ο Θεὸς δέ σε ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν» (Ψαλμ. πα' 1), τὸ δόπον δέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου. «Τότε γὰρ ἔχω νὰ εἴμαι πάντοτε μὲ ἐσᾶς, ὡς Θεὸς μὲ Θεούς, ὡς Θεδς κατὰ φύσιν, μὲ Θεούς κατὰ χάριν» (Νικοδήμου, 'Εορτοδρ. σ. 335). 'Ο Κύριος δὲν ἔχρησιμοποίησε τὸ φαλμικὸν τοῦτο λόγιον· ἔχρησιμοποίησεν δῆμως εἰς ἄλλην περίστασιν καὶ δι' ἄλλον σκοπὸν τὸν στίχ. 6 τοῦ αὐτοῦ Ψαλμοῦ: «ἔγὼ εἴπα θεοῖς ἔστε» (Βλ. 'Ιωάν. i' 34 - 36).

(6) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ βλ. σημ. 6 τοῦ εἰρμοῦ καὶ σημ. 5 τοῦ α' τροπαρίου.

'Ἐρμηνεία

Εἶπες, Χριστέ, εἰς τοὺς φίλους σου· ἔγὼ σᾶς διαθεβαιώνω, ὅτι θὰ πίω νέον ποτὸν πνευματικὸν εἰς τὴν βασιλείαν μου· διότι τότε θὰ εἴμαι μαζὶ σας ὡς Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν· θὰ γίνη δὲ τοῦτο, διότι ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Τίόν του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἔξιλαστήριον θῦμα, καὶ διὰ τῆς θυσίας μου θὰ γίνετε σεῖς θεοί κατὰ χάριν.

'Ωδὴ ε'. 'Ο εἰρμὸς¹

Τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης² συνδεόμενοι οἱ Ἀπόστολοι τῷ δεσπόζοντι τῶν δλῶν ἑαυτὸν Χριστῷ ἀναθέμενοι, ὥραιοις πόδας³ ἐξαπενίζοντο⁴, εὐαγγελιζόμενοι πᾶσιν εἰρήνην⁵.

(1) 'Ολόκληρος ἡ ε' ὡδὴ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν ιερὸν νιπτῆρα. Καὶ δι εἰρμὸς ἀκόμη ἀναφέρεται ἐξ δλοκλήρου εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην τῆς ταπεινώσεως τοῦ Κυρίου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ σύνδεσις αὐτοῦ πρὸς τὴν βιβλικὴν ε' ὡδὴν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν λ. εἰρήνη.

(2) Τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους. 'Ο νῦν φόδος ὑπαινίτεται τὸ τοῦ Παύλου «ἐνδύσασθε τὴν ἀγάπην, ἵντις ἐστὶ σὺ νδε σμος τῆς τελειότητος. «Ἡ μὲν οὖν ἀγάπη ἀρχὴ καὶ πρόξενος τῆς εἰρήνης ἐστι· χωρὶς γὰρ τῆς ἀγάπης ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ τινὰς εἰρήνην εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἢ νὰ εὐαγγελίσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς ἄλλους· ἡ δὲ εἰρήνη ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης ἐστὶ» ('Εορτόδ., σ. 336).

(3) Αἰτιατικὴ τοῦ κατά τι: κατὰ τοὺς ὥραίους πόδας των. «Πῶς δὲ ὥραιῶθησαν οἱ πόδες αὐτῶν; καὶ μὲ τὶ ἐκαλλωπίσθησαν; Μὲ τὸν κόπον καὶ τὴν ὅδοιπορίαν ὃπου ἐποίουν περιερχόμενοι πανταχοῦ καὶ εὐαγγελιζόμενοι εἰς δῆλους εἰρήνην, ἵτοι τὸν Χριστὸν» ("Ἐνθ' ἀνωτ.). Τὴν νίφιν τῶν ποδῶν τῶν Ἀποστόλων δὲ ποιητὴς θεωρεῖ ὡς προπαρασκευὴν αὐτῶν διὰ τὸ ἔργον τοῦ κηρύγματος. Οἱ πόδες των ἥσαν τὸ δογανον, διὰ τοῦ ὅποιου θὰ περιήρχοντο τὰς χώρας, διὰ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦδε χαρακτηρίζει τοὺς πόδας των ὡς ὥραιους.

(4) Ἐξαπονίζω = νίπτω καλῶς, ἀποκαθαίρω. «Οἱ θεῖοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου καὶ Ἀπόστολοι, συνδεδεμένοι ὅντες πρότερον μὲ τὸν σύνδεσμον τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ἀρνήθησαν μὲν δῆλα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα, καὶ τὰ ἴδιά των θελήματα· ἀφιέρωσαν δὲ δῆλον τὸν ἑαυτόν των εἰς τὸν Δεσπότην τῶν δῶλων Χριστόν· οὕτω γὰρ ἔλεγεν ἐκ προσώπου δῶλων τῶν Ἀποστόλων δὲ μακάριος Πέτρος πρὸς τὸν γλυκύτατον Διδάσκαλον· «Ιδού ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἤκολουθήσαμέν σοι» (Ματθ. ιθ' 27). Καὶ λοιπὸν ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἀπενίζοντο: ἵτοι ἀπεκαθαίροντο κατὰ τὸν ὥραίους πόδας των ἐν τῷ Νιπτήρι τοῦ Δείπνου» ('Εορτόδ., σ. 337).

(5) Ἡ μόνη λέξις ἵτις συνδέει τὸν εἰρμὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ὁδήν, ἐν τῇ ὅποιᾳ ὑπάρχει αἴτησις περὶ εἰρήνης: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰρήνη ν ἡ ν. δὸς ἡμῖν» ('Ησ. κατ' 12). 'Αλλ' ἐνταῦθα δὲ ποιητὴς συνδέει τὴν λ. πρὸς τὸ χωρίον 'Ησ. νβ' 7 κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐκ τοῦ ἔβραϊκοῦ ἔλευθέρων παράθεσιν: «ῶς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρέων τῆς Παλαιστίνης κήρυκα τῆς εὐχαρίστου εἰδήσεως τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν Ιουδαίων ἐκ τῆς αἰγυαλωσίας. 'Ο Παῦλος δῆμος χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα ταύτην μεταφορικῶς διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰς δῆλον τὸν κόσμον, καθόσον ἡ ἐπάνοδος τῶν Ιουδαίων ἐκ τῆς δουλείας τῆς Βαθυλῶνος εἶναι τύπος τῆς ἐπανόδου τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἀμαρτίας ('Ι. Γιαννακοπούλου, 'Η Π.

Διαθήκη, τ. 18ος, 'Ο Προφήτης 'Ησαίας, σ. 370). Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι κατ' οὓσιαν εἰρήνη. 'Ο Χριστὸς «έλθων εὐηγγελίσατο εἰρήνην» ('Ἐφεσ. β' 17), «ἥγουν καταλλαγὴν τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους» (Οἰκουμένιος παρὰ Π.Τρεμπέλα, 'Τπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τῆς Κ.Δ., τ. Α', σ. 157).

'Φεμηνεῖα

Οἱ Ἀπόστολοι συνδεδεμένοι μετ' ἀλλήλων καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης καὶ ἀφιερώσαντες ἐαυτοὺς ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν δεσπότην τῶν ὅλων Χριστόν, ἐκαθαρίζοντο ὑπ' αὐτοῦ τελείως κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον εἰς τὸν δραίον πόδας των, διὰ τῶν δποίων δραδύτερον διῆλθον τὰς χώρας κηρύττοντες τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς εἰρήνης.

*Τροπάριον α'*¹

'Η τὸ ἀσχετον² κρατοῦσα³ καὶ ὑπερῷον⁴ ἐν αἰθέρι ὑδωρ, ἡ ἀβύσσους⁵ χαλινοῦσα καὶ θαλάσσας ἀναχαιτίζονσα⁶ Θεοῦ Σοφία⁷,
ὑδωρ τιπτῆρι βάλλει⁸, πόδας ἀποπλύνει δὲ δούλων Δεσπότης⁹.

(1) Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς ε' ὠδῆς περιγράφονται αἱ πλήρεις ταπεινώσεως ἐνέργειαι τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν ἀντιπαραβαλλόμεναι πρὸς τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ. Ἐκδηλοὶ εἶναι ὁ θαυμασμὸς τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ἄκραν συγκατάθεσιν καὶ ταπείνωσιν τοῦ Κυρίου.

(2) Ἀσχετος = ἀκατάσχετος, ἀσυγκράτητος, «καθότι φυσικῷ τῷ τρόπῳ δὲν δύναται νὰ σταθῇ νερὸν ἐπάνω εἰς τὴν κυρτὴν καὶ σφαιροειδῆ περιφέρειαν τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δλισθαίνει καὶ φέρεται πρὸς τὸν κατήφορον» ('Εορτοδό. σ. 338).

(3) Ἡ τὸ ἀσχετον (ὑδωρ) κρατοῦσα (Θεοῦ Σοφία). Ἀντίθεσις.

(4) Ὑπερῷος, α, ον = δ ὁν ὑπεράνω (ἐκ τῆς προθέσεως ὑπέρ).

(5) Ἀβύσσος, ον = ἀνευ βυθοῦ, ἀμέτρητος, ἀπέραντος. Ως οὐσιαστικὸν σημαίνει τὴν θάλασσαν. Κατὰ τὸν Νικόδημον διὰ τῆς λ. ἀδνυσσος σημαίνεται τὸ ὑπὸ τὴν γῆν υδωρ, οὗτο τὸ ἔχομεν ἐν τῷ τροπαρῷ τούτῳ διαίρεσιν τῆς ὅλης φύσεως τῶν υδάτων εἰς τρία: τὸ ὑπερῷον υδωρ, τὰς θαλάσσας (= τὰ ἐπὶ τῆς γῆς υδάτα) καὶ τὰς ἀβύσσους (= τὰ ὑπὸ τὴν γῆν). Εὑφυής ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἡ ώς ἄνω ἐρμηνείᾳ, φαίνεται ἔξειητημένη πως κατὰ τὸ γ' μέρος αὐτῆς. Διότι εἰς τὸ Γεν. α' 7 τὸ υδωρ χωρίζεται εἰς δύο: εἰς τὸ υδωρ «τὸ διποκάτω τοῦ στερεώμα-

τος» καὶ τὸ ὅδωρ τὸ «ἐπάνω τοῦ στερεώματος». Μᾶλλον λοιπὸν αἱ λ. ἀβύσσοι καὶ θάλασσαι δέον νὰ ἐκληφθοῦν ὡς συνώνυμοι, ἢ δὲ ὅλη φράσις «ἡ ἀβύσσους χαλινοῦσα καὶ θαλάσσας ἀναχαιτίζονσα» ὡς σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν. 'Οπωσδήποτε ὅμως πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ παρουσιάσῃ τὸν Κύριον ὡς δημιουργὸν καὶ ἔξουσιαστὴν τῆς ὅλης φύσεως τῶν ὄντων, διὰ νὰ καταδείξῃ ἐν συνεχείᾳ τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεώς του.

(6) 'Τπενθυμίζει τὰ περὶ τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Π.Δ. λεγόμενα: «Ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅρια, περιθεὶς κλεῖθρα καὶ πύλας· εἴπα δὲ αὐτῇ μέχρι τούτου στήσῃ καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα» ('Ιωβ λη' 10). «Οριον ἔθου, δο οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν» (Ψαλμ. ργ' 9).

(7) Πρόβλ. «Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν» (Α' Κορ. α' 24).

(8) Πρόβλ. «Εἴτα δάλλει ὅδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα» ('Ιωάν. ιγ' 5). 'Η τὸ ὅδωρ κρατοῦσα... ὅδωρ νιπτῆρι βάλλει. 'Αντίθεσις. 'Ο Κύριος καὶ ἔξουσιαστὴς δλων τῶν ὄντων βάλλει δλίγον ὅδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, διὰ νὰ πλύνῃ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν.

(9) «Πόδας ἀποπλύνει δὲ δούλων Δεσπότης». Καὶ ἄλλη ἀντίθεσις.

**Ερμηνεία*

'Η Σοφία τοῦ Θεοῦ (δηλ. δ Τίδος καὶ Λόγος αὐτοῦ), ἡ ὅποία συγκρατεῖ τὸ ἀκατάσχετον ὅδωρ, τὸ δόποιον εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς τὰ ὑψηλότατα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας, χαλιναγωγεῖ δὲ τὰς ἀβύσσους καὶ ἀναχαιτίζει τὰς θαλάσσας, χύνει ὅδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἀποπλύνει δὲ Δεσπότης τοὺς πόδας τῶν δούλων.

Τροπάριον β'

Μαθηταῖς ὑποδεικνύει ταπεινώσεως δὲ Δεσπότης τύπον¹· δὲ νεφέλαις δὲ τὸν πόλον περιβάλλων² ζώννυται λέντιον³ καὶ κάμπτει γόρν, δούλων⁴ ἐκπλῆναι πόδας, οὐ δὲν τῇ χειρὶ⁵ πνοὴ πάντων τῶν δύντων.

(1) Οἱ λόγοι, δι' ὃν ἀρχεται τὸ τροπάριον, ἀπηχοῦσι τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν νίψιν λεχθέντας πρὸς τοὺς μαθητὰς λόγους, τοὺς περιλαμβανομένους ἐν 'Ιωάν. ιγ' 12 - 21 καὶ εἰδικώτερον τὸν λόγον «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιήτε» (ιγ' 15). 'Εκτενέστερον θὰ παραθέσῃ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου δὲ ποιητὴς ἐν τοῖς τροπαρίοις τῆς στ' ἀδῆς.

(2) Προβλ. «Τῷ περιθάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις» (Ψαλμ. ρμστ' 8). 'Ο περιθάλλων ξώννυται. 'Αντίθεσις.

(4) Προβλ. 'Ιωάν. ιγ' 4 «καὶ λαβὼν λέντιον διέξωσεν ἑαυτόν». Λέντιον καὶ λίντεον (λατιν. *linteum*) = διθόνη λινοῦ, μάκτρον. Τὸ λέντιον ἔχοντιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ὡς ποδιὰ καὶ ὡς μάκτρον. Πρωθυστέρως πως δὲ ποιητὴς ἐκένθετε τὰς ἐνεργείας τοῦ Κυρίου. 'Αφοῦ ἐν τῷ εἰρμῷ διμίλησε περὶ τῆς νίψεως τῶν ποδῶν ὡς τετελεσμένης ἥδη, ἐν τῷ α' τροπαρίῳ ἐμνημόνευσε τῆς χύσεως τοῦ ὕδατος εἰς τὸν νιπτῆρα, ἐν δὲ τῷ παρόντι ἀναφέρει τὴν χρονικῶς πρότην ἐνέργειαν, ἣτοι τὴν διὰ τοῦ λεντίου ξῶσιν.

(4) 'Αντιτίθεται πρὸς τὸ δεσπότης. 'Ο Δεσπότης πλύνει τοὺς πόδας τῶν δούλων.

(5) 'Αντιτίθεται πρὸς τὸ «κάμπτει γόνυ». «Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἦν ἵδεῖν πρᾶγμα φοβερόν, διτι ἀνέστη καὶ ἀπέθετο τὸ ἴματιον δὲ περιθαλόμενος φῶς ὡς ἴματιον, καὶ διεξώσατο λέντιον... καὶ ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα δὲ ποταμοῖς καὶ πηγαῖς καὶ θαλάσσαις τὴν τῶν ὕδατων φύσιν ἐκχέας. 'Ἐννόησον μαθητὴν καθήμενον, καὶ τὸν Δεσπότην ἐπικαμπτόμενον καὶ πρὸς γόνυν βλέποντα, φ κάμπτει γόνυν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (Χρυσόστ., Λόγος εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτῆρος, παρὰ Νικοδ., 'Εορτοδ., σ. 339).

**Ερμηνεία*

'Ο Δεσπότης παρέχει εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπόδειγμα ταπεινώσεως· αὐτὸς δὲ δὲ δόποιος ἐνδύει μὲ τὰ σύννεφα τὸν οὐρανόν, περιζώνεται μάκτρον καὶ κάμπτει τὰ γόνατα, διὰ νὰ πλύνῃ τοὺς πόδας τῶν δούλων, αὐτός, εἰς τὴν χεῖρα τοῦ δοπού ενδρίσκεται ἢ πνοὴ δλων τῶν ὅντων.

**Ωδὴ στ'. 'Ο εἰρμὸς¹*

"Ἄβυσσος² ἐσχάτη³ ἀμαρτημάτων ἐκύκλωσέ με, καὶ τὸν κλύδωνα⁴ μηκέτι φέρων, ὡς δὲ 'Ιωνᾶς τῷ Δεσπότῃ βοῶ σοι· ἐκ φθορᾶς⁵ με ἀνάγαγε⁶.

(1) Στενότατα συνδεδεμένος πρὸς τὴν βιβλικὴν ὧδὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν δλην περὶ τοῦ 'Ιωνᾶ διήγησιν παρουσιάζεται δὲ εἰρμὸς οὗτος. Πρὸς μὲν τὴν ὧδὴν τοῦ 'Ιωνᾶ συνδέεται διὰ τῶν φράσεων «ἄβυσσος ἐσχάτη ἀμαρτημάτων ἐκύκλωσέ με» (προβλ. 'Ιωνᾶ β' 6 «Ἄν σοι σε καὶ να λωσέ με ἐσχάτη») καὶ «ἐκ φθορᾶς με ἀνάγαγε» (προβλ.

'Ιωνᾶ β' 7 «'Α ν α β ή τ ω ἐ κ φ θ ο ρ ἄ σ ή ζωή μου»· πρὸς δὲ τὴν διήγησιν διὰ τῆς λ. κλύδων (Βλ. 'Ιωνᾶ α' 4 «καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ», καθὼς καὶ α' 11 καὶ 12). 'Ως καὶ εἰς τὸν εἰρυμὸν τῆς α' ὠδῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδεμία ἀναφορὰ εἰς τὰ θέματα τῆς ήμέρας ὑπάρχει ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς εἰρμοὺς τῶν ὡδῶν γ', δ' καὶ ε'. Τὸ αὐτὸν θά παρατηρήσωμεν καὶ εἰς τοὺς εἰρμοὺς τῆς ζ' καὶ η', ἐνῷ εἰς τὸν τῆς θ' θὰ εὑρώμεν πάλιν στενήν σύνδεσιν πρὸς τὸ θυμούμενον γεγονός τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

(2) Περὶ τῆς λ. ἀβύσσους βλ. σημ. 5 εἰς α' τροπ. τῆς ε' ὠδῆς. 'Ἐνταῦθα ή ἀβύσσους ἔκλαμβάνεται μεταφορικῶς καὶ διὰ τοῦτο προστίθεται ή λ. ἀμαρτημάτων. »'Αβυσσον δονομάζει τὰς Ιδικάς του ἀμαρτίας διὰ τὸ πολὺ πλήθος αὐτῶν» (Ἐρτοδρ. σ. 340).

(3) 'Εν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ὑπερβολῆς: ἀπέραντος καὶ φοβερὰ θάλασσα.

(4) Κλύδων (ἐκ τοῦ κλύζω) = κῦμα, καὶ περιληπτικῶς θαλασσοταραχή. Καὶ ἐδῶ βεβαίως ὑπὸ μεταφορικῆν ἐννοιαν: ὁ κλύδων τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῶν πειρασμῶν.

(5) Τῆς ψυχικῆς δηλ. ἀλλὰ καὶ τῆς σωματικῆς φθορᾶς, τὴν δποίαν προϊσενεῖ ή ἀμαρτία. 'Η δέησις περὶ ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς φθορᾶς ἀποτελεῖ συνήθη κατακλεῖδα τῶν εἰρμῶν τῆς στ' ὠδῆς.

(6) Μεταφορὰ ἐκ τῆς προσπαθείας τοῦ καταποντιζομένου ἐν τῇ θαλάσσῃ ὅπως ἀναβῆ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. 'Η ἀμαρτία σύρει τὸν ἀνθρώπον χαμηλά· δι Θεὸς τὸν ἀναβιθάζει ὑψηλά, ὥστε νὰ μὴ διατρέχῃ πλέον κίνδυνον.

Ἐρμηνεία

'Απέραντος καὶ φοβερὰ θάλασσα ἀμαρτημάτων μὲ περιεκύκλωσε· καὶ μὴ ὑποφέρων πλέον τὴν θαλασσαταραχὴν τῆς ἀμαρτίας φωνάζω πρὸς σὲ τὸν Δεσπότην, ὅπως ἐφώναξεν ἀλλοτε δ 'Ιωνᾶς ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ κήπους: 'Απάλλαξέ με ἀπὸ τὴν φθοράν, εἰς τὴν δποίαν ἔχω καταποντισθῆ.

Τροπάριον α'

Κύριον² φωνεῖτε, ὁ Μαθηταί, καὶ Διδάσκαλόν με· καὶ γὰρ πέφυκα³. Σωτὴρ ἐβόας· διὸ μιμεῖσθε τὸν τύπον, δν τρόπον ἐν ἐμοὶ ἐθεάσασθε⁴.

(1) Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς στ' ὠδῆς παρατίθενται λόγοι τοῦ

Κυρίου λεχθέντες κατὰ τὸν νιπτῆρα· ἡ παράθεσις δμως εἶναι πρωθύ-
στερος; διότι εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπάριον παρατίθενται οἱ μετὰ τὴν νί-
ψιν τῶν ποδῶν λόγοι τοῦ Κυρίου, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον οἱ κατὰ τὴν νί-
ψιν τῶν ποδῶν τοῦ Πέτρου λεχθέντες.

(2) Τὸ τροπάριον ἀποτελεῖ περὶληψιν τῆς διδασκαλίας, τὴν ὅποι-
αν δὲ Κύριος μετὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν ἔκαμε πρὸς τὸν μαθητάς του,
ἥτοι τῶν στίχ. 'Ιωάν. ιγ' 13 - 15. Αὐτολεξεὶ σχεδὸν παρατίθεται δὲ στ.
13 «Τμεῖς φωνεῖτε με, δὲ Διδάσκαλος καὶ δὲ Κύριος,
καὶ καλῶς λέγετε εἰμὶ γάρ». Διὰ δὲ τῆς φράσεως «διὸ μιμεῖσθε
τὸν τύπον...» παρατίθενται περὶληπτικῶς οἱ στ. 14 - 15: «Εἰ οὖν ἐγώ
ἔνιψα ὑμῶν τὸν πόδας, δὲ Κύριος καὶ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς διφείλε-
τε ἄλλήλων νίπτειν τὸν πόδας. Τπόδειγμα γάρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα κα-
θὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε».

(3) «Καὶ ἀλληλῶς τοῦτο λέγετε· διότι ἐγὼ εἴμαι κατὰ φύσιν καὶ
Κύριος καὶ Διδάσκαλος· Κύριος μέν, ὃς Ποιητής καὶ Δημιουργὸς τῶν
ἀπάντων· Διδάσκαλος δέ, ὅτι ὅλα ὅσα ἥκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου,
ἐφανέρωσα εἰς ἐσᾶς καὶ ἐδίδαξα» ('Εօρτοδ., σ. 341).

(4) «Ἐκ τοῦ μείζονος εἰς τὸ ἔλαττον μεταχειριζόμενος τὸ ἐπιχεί-
ρημα δὲ πάνσοφος Κύριος, ἀναγκαστικῶς καὶ ἐντρεπτικῶς νουθετεῖ τὸν
'Αποστόλους τὴν ταπείνωσιν» ('Εօρτοδ., σ. 341). Εάν δὲ Κύριος καὶ
Διδάσκαλος ἔνιψε τὸν πόδας τῶν δούλων, πολὺ περισσότερον διφείλουν
οἱ δοῦλοι νὰ νίπτουν τὸν πόδας τῶν συνδούλων.

'Ερμηνεία

'Αφοῦ ἔνιψες τὸν πόδας τῶν μαθητῶν σου, ἔλεγες, Σῶτερ, πρὸς
αὐτούς· Σεῖς μὲν προσφωνεῖτε Κύριον καὶ Διδάσκαλον· καὶ δρῦῶς πράτ-
τετε· διότι εἴμαι πράγματι καὶ Κύριος καὶ Διδάσκαλός σας. 'Αλλὰ διὰ
τοῦτο ἀκριβῶς διφεύλετε νὰ μιμῆσθε τὸ παράδειγμά μου πράττοντες,
ὅπως ἀκριβῶς εἴδετε νὰ πράττω ἐγώ, ἐξυπηρετοῦντες δηλ. ἄλλήλους
ἐν ταπεινοφρόσυνῃ.

Τροπάριον β'

*Ρύπον τις μὴ ἔχων ἀπορρονφθῆναι οὐ δεῖται πόδας² καθαροί³,
ω μαθηταί, ὑμεῖς δέ, ἀλλ' οὐχὶ πάντες· ροπή⁴ γὰρ ἀτάκτως⁵ ἐξ
ὑμῶν ἐνὸς μαίνεται.*

(1) 'Ως ἥδη ἐσημειώθη, ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ μνημονεύονται

λόγοι τοῦ Κυρίου λεχθέντες πρὸς τὸν Πέτρον κατὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Τὸ σχετικὸν χωρίον: «Οἱ λελούμενοι οὐ χρείαν ἔχει ἡ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ’ ἔστι καθαρὸς δῆλος· καὶ ὑμεῖς καθαροὶ ἐστέ, ἀλλ’ οὐχὶ πάντες» (Ιωάν. ιγ' 10). Ἡ παράθεσις ἐνταῦθα γίνεται μᾶλλον ἐλευθέρως.

(2) Τπάρχει μικρὰ παρέκκλισις ἀπὸ τοῦ ἀγιογραφικοῦ κειμένου. Τὸ ἀγιογρ. χωρίον: «οὐ χρείαν ἔχει ἡ τοὺς πόδας νίψασθαι» = δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πλύνῃ δῆλον τὸ σῶμα εἰ μὴ μόνον τοὺς πόδας. Τὸ τροπάριον: «ἀπορρυφθῆναι οὐ δεῖται πόδας» = δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πλύνῃ τοὺς πόδας. Πιθανὸν δὲ ποιητὴς νὰ εἴχεν ὑπὲρ δῆψιν διάφορον γραφὴν ἀνευ τοῦ ἦ. Καὶ δὲ Νικόδημος οὕτω παραθέτει τὸ χωρίον (Ἐορτοδ., σ. 341).

(3) Καθαροί, διότι ἐδέχθησαν τὸν λόγον του· «ἡδη ὅμεῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάηκα ὅμιν» (Ιωάν. ιε' 3). Καθαροί ἀπὸ πονηρίαν καὶ ἐχθρικὴν κατ’ αὐτοῦ διάθεσιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰούδαν. «Ωστε καὶ αὐτοὶ ἐπεὶ μετὰ πάσης ἀκαίας καὶ ἀδολότητος συνῆσαν τῷ Χριστῷ εἰκότως λελουμένοι καὶ καθαροὶ παρὰ Κυρίου λέγονται» (Θεοφύλακτος παρὰ Π. Τρεμπέλα, Τπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ιωάννην, σ. 484).

(4) Ροπή = κλίσις πρὸς τὰ πάτω καὶ μεταφορικῶς πρὸς τὸ κακόν. Ἡ ἐπακολουθοῦσα φράσις ἀποτελεῖ ἐλευθέραν προσθήκην τοῦ ποιητοῦ, δι’ ἣς οὗτος ἐπεξηγεῖ τὸ «οὐχὶ πάντες» τοῦ Κυρίου καὶ μεταβαλλεῖ ἐντέχνως ἀπὸ τοῦ θέματος τοῦ νιπτῆρος εἰς τὸ θέμα τῆς προδοσίας, μὲ τὴν διοίαν θὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰς ἐπομένας δύο ὥδας.

(5) Προσδιορισμὸς ἐπιτείνων τὴν ἔννοιαν τοῦ μαίνεται.

Ἐρμηνεία

Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ἀκαθαρσίαν, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ καθαρισθῇ εἰς τοὺς πόδας (εἰπεν δὲ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς του). Σεῖς δέ, δὲ μαθηταί, εἰσθε καθαροὶ ἀπὸ κακίαν καὶ πονηρίαν, δῆλος δῆμως δῆλοι· διότι ἡ πρὸς τὸ κακὸν κλίσις ἐνδὲς ἐξ ὅμῶν τὸν ἔχει δδηγήσει εἰς κατάστασιν μεγάλης καὶ ἀτάκτου μανίας.

Ωδὴ ζ'. Ὁ εἰρυμὸς¹

Οἱ Παῖδες ἐν Βαβυλῶνι, καμίνου φλόγα οὐκ ἐπιτηξαν², ἀλλ’ ἐν μέσῳ πυρὸς³ ἐμβληθέντες δροσιζόμενοι ἐψαλλον· εὐλογητὸς εἰ, Κύριε, δὲ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν⁴.

(1) 'Ο είριμός, ὡς συνήθως οἱ τῆς ζ' καὶ η' ὀδῆς, συνδέεται πρὸς τὴν ὅλην περὶ τῶν Παιδῶν βιβλικὴν διήγησιν. Τρεῖς παραθέσεις δυνάμεθα νὰ ἐπισημάνωμεν: α) «ἐν μέσῳ πυρὸς ἐμβληθέντες». Πρὸβλ. «καὶ ἐθλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης» (Δαν. γ' 21). β) «δροσιζόμενοι». Πρὸβλ. «καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζον» (Προσ. Ἀ-ζαρ. 26). γ) «Ἐύλογητὸς εἰ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν». Αὐτολεξεὶ αὐτόθι 2 καὶ 28.

(2) 'Αόρ. τοῦ πτήσω = ζαρώνω ἔνεκα φόβου. Συνήθως ἀμετάβατον ἐνίστε ὅμως μετ' αἰτιατικῆς πράγματος, ὡς ἐνταῦθα.

(3) Καὶ ἡ γραφὴ «ἐν μέσῳ φλογός». Πρὸβλ. Δαν. γ' 23.

(4) 'Η ἐπφρόδος καταλλήλως προσαρμοζομένη ἐπαναλαμβάνεται εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὀδῆς.

'Ερμηνεία

Οἱ εὐσεβεῖς νέοι εἰς τὴν Βασιλῶνα δὲν ἐφοβήθησαν τὴν φλόγα τῆς καμίνου, ἀλλά, μολονότι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ πυρός, δροσιζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἔφαλλον δεδοξασμένος εἰσαι, Κύριε, Θεὲ τῶν Πατέρων μας.

Tροπάριον α'

Νευστάζων¹ κάραν² Ἰούδας, κακὰ προβλέπων³ ἐκίνησεν, εὐκαιρίαν ζητῶν παραδοῦναι⁴ τὸν Κριτὴν εἰς κατάκρισιν⁵, δις πάντων ἐστὶ Κύριος καὶ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν⁶.

(1) *Νευστάζω* = κινῶ ἀπειλητικῶς τὴν κεφαλήν. «Νευστάζων δὲ λέγεται, ὅταν τινὰς μελετᾷ μέσα εἰς τὴν καρδίαν του νὰ κάμῃ κακὸν κατά τινος, καὶ μαζὶ μὲ τὰς νεύσεις καὶ συγκαταθέσεις ὅπου κάμνει ἡ ψυχὴ ἔσωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ κατὰ τοῦ ἔχθροῦ του, νεύει καὶ κλίνει μαζὶ ἔξωτεροικῶς καὶ τὴν κεφαλήν του, φοβερίζων τρόπον τινά... διτὶ ἔχει νὰ προξενήσῃ χείριστα κακὰ εἰς τὸν ἔχθρὸν» (Ἐορτοδρ., σ. 344).

(2) *Ἐχομεν* ἐνταῦθα δάνειον ἐκ τῆς θύραθεν ποιήσεως καὶ συγκεκριμένως ἐκ τῆς Ὁδυσσείας (σ. 154 - 155), ἐνθα λέγεται περὶ τοῦ μνηστήρος Ἀμφινόμου, διτὶ ὑβρισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιστρέψαντος καὶ μὴ ἀναγνωρισθέντος εἰσέτι Ὁδυσσέως:

«Αὐτὰρ δῆ τῇ κατὰ δῶμα φίλον τετιημένος ἦτορ

Νευστάζων κεφαλήν δῆ γάρ κακὸν δισσετο θυμῷ».

Τὴν θύραθεν δμως ταύτην παράθεσιν συνδέει δ Κοσμᾶς καὶ πρὸς φαλικὸν μεσσιακὸν χωρίον: «πάντες οἱ θεωροῦντές με ἔξεμνκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἐκίνησαν· καὶ νησιν καὶ φαλήν» (Ψαλμ. κα' 8). 'Ο συνδυασμὸς οὗτος δημιουργεῖ πλεονασμόν τινα: νευστάζων - ἐκίνησεν.

(3) Προομελετῶν, προσχεδιάζων κακὰ κατὰ τοῦ Κυρίου.

(4) Προβλ. Ματθ. κστ' 16 «Ἄπο τότε ἐξήτασεν τοῦ Ιησοῦ αὐτὸν παραδοθῆναι, ἵνα αὐτὸν παραδῷ».

(5) Τὸν Κριτὴν εἰς κατάκρισιν. 'Αντίθεσις ἀποσκοποῦσα εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας τοῦ Ιούδα.

(6) Καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς ὡδῆς ὁ χαρακτηρισμὸς «ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν» ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἱησοῦν Χριστόν, διὰ νὰ καταδειχθῇ, ὅτι οὗτος εἶναι δ ἀληθινὸς Θεός, τὸν δποῖον ἐπίστευσαν καὶ ἐλάτρευσαν οἱ πρόγονοι τῶν Ιουδαίων.

'Ερμηνεία

'Ο Ιούδας σχεδιάζων ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῇ ψυχῇ του κακὰ ἐναντίον τοῦ Κυρίου ἐκίνησεν ἀπειλητικῶς τὴν κεφαλήν του, ζητῶν εὑκαιρίαν, διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς κατάκρισιν τὸν Κριτὴν, δ ὅποιος εἶναι Κέριος ὅλων καὶ Θεός τῶν Πατέρων μας.

Τροπάριον β'

·Υμῶν², δ Χριστὸς τοῖς φίλοις ἐβόα, εἰς παραδόσει με· εὐφροσύνης³ λαθόντες⁴, ἀγωνίᾳ καὶ λύπῃ⁵ συνείχοντο, τίς οὖτος φράσον λέγοντες, δ Θεός τῶν Πατέρων ἡμῶν.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ Ματθ. κστ' 21 - 22, ἔνθα δ Εὐαγγελιστὴς ἀναφέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου φανέρωσιν τῆς προδοσίας καὶ τὴν ἔκπληξιν, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ μαθηταί: «Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἰπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἴς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· καὶ λυποῦμενοι σφόδρα ἥρξαντο λέγειν αὐτῷ ἔκαστος· μή τι ἐγώ εἰμι, Κύριε;».

(2) Συνήθως γράφεται «ὑμῖν δ Χριστὸς κλπ.». Προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «ὑμῶν» ὡς γενικὴν διαιρετικὴν τοῦ εἰς, τὸ δποῖον ἄνευ αὐτῆς μένει τελείως μετέωρον καὶ ἀόριστον, συμφωνοῦσαν ἀπολύτως πρὸς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον: θὰ μὲ παραδώσῃ ὅχι εἰς οἰοσδήποτε ἀλλά· «εἰς ἐξ ὑμῶν». 'Εξ ἀλλου, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν γραφὴν ὑμῖν, θὰ ἔχωμεν ἐν συνεχείᾳ ἀδικαιολόγητον μεταβολὴν τῆς συντάξεως τοῦ τροπαρίου ἀπό

δευτεροπροσώπου εἰς τριτοπρόσωπον ἐνῷ δεχόμενοι τὴν γραφὴν ὑμῶν ἔχομεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τριτοπρόσωπον σύνταξιν.

(3) Τῆς εὐφροσύνης, τὴν δποίαν ἀπελάμβανον ἐν τῷ δείπνῳ μετὰ τοῦ Κυρίου.

(4) 'Ασύνδετον σχῆμα, δι' οὗ ἄριστα ἐκφράζεται ἡ κατάπληξις, τὴν δποίαν προύξενησεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ ἐκ ταύτης τελεία μεταβολὴ τῆς ψυχῆς των διαθέσεως.

(5) 'Τπάροχει καὶ ἡ γραφὴ «ἀγωνία καὶ φόβῳ». 'Η γραφὴ «ἀγωνίᾳ καὶ λύπῃ» συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ἀγιογραφικὸν κείμενον. «Ἐλυποῦντο μὲν γάρ, διότι φιλοδιδάσκαλοι ὅντες, κατηγοροῦντο ὡς προδόται· ἡγωνίων δέ, ἐπειδὴ δὲν ἀπίστουν εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου· δύνεν ἐφοβοῦντο, μήπως ὑπὸ τοῦ Διαβόλου παρακινηθῇ τινάς ἐξ αὐτῶν νὰ παραδώῃ τὸν Διδάσκαλον» (Ἐορτοδ., σ. 344).

'Ερμηνεία

'Ο Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους του: εἰς ἐξ ὑμῶν θὰ μὲ παραδώσῃ εἰς τοὺς ἔχθρούς μου. Τότε ἐκεῖνοι λησμονήσαντες τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην τοῦ δείπνου κατελήφθησαν ἀπὸ λύπην καὶ ἀγωνίαν, τὴν δποίαν ἐξεδήλωνον λέγοντες· εἰπέ μας, δ Θεὸς τῶν Πατέρων μας, ποῖος εἶναι αὐτός, δ ὁ δποῖος θὰ πράξῃ τοῦτο.

Τροπάριον γ'

Μεθ' ὅστις ἔμοῦ³ τὴν χεῖρα τρυπήσει βάλλει θρασύτητι⁴, τούτῳ πλὴν καὶ λόγην ἦν πύλας βίου περάσαι⁵ μηδέποτε τοῦτον δις ἦν ἐδήλου⁶ δὲ δ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμᾶν.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον ἀποτελεῖ ἄμεσον συνέχειαν τοῦ προηγουμένου. 'Εκεῖνο ἐτελείωσε μὲ τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ ποῖος δ προδότης· τοῦτο περὶλαμβάνει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δοθεῖσαν ἀπάντησιν: «Ο ἐμβάψας μ ε τ' ἐ μ ο ὅ ἐν τῷ τρῷ τρούβλῳ φ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει. Ο μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ δις τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καὶ λόγην ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη διανθρώπος ἐκεῖνος» (Ματθ. κατ' 23 - 24). 'Εννοεῖται ἔξωθεν τὸ «εἴπεν δ Κύριος».

(2) Τὸ τροπάριον ἄρχεται δι' ἐντυπωσιακοῦ ὑπερβατοῦ «πρῶτον

μὲν διὰ τὴν ἀγάγκην τῆς ἀκροστιχίδος, ἥτις ἀπαιτοῦσε νὰ ἀρχέῃ ἀπὸ τὸ Μ τὸ τριπάριον, καὶ δεύτερον διὰ τὸν καλλωπισμὸν ὃπου τὸ ὑπερβατὸν προξενεῖ εἰς τὸν λόγον» ('Ερτοδρ., σ. 344).

(3) Διὰ τῆς λ. ταύτης ὁ ποιητὴς ἀποδίδει θρασύτητα εἰς τὸν Ἰούδαν ἐμβάπτοντα τὸν ἄρτον εἰς τὸ αὐτὸν πινάκιον ἢ ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ Κυρίου. Οὕτως ἔξελαθε τὴν πρᾶξιν καὶ ὁ Θεοφύλακτος: «Ἄναιδῆς γάρ ὅν δὲ Ἰούδας ἐνεβάπτει ἐν τῷ αὐτῷ τρυπλίῳ ἥτοι πινακίῳ. Καὶ ὁ Ζιγαβηνός: «Τοσοῦτον τοῦ Διδασκάλου κατεφρόνησεν, ὡς μηδ' ὑποστέλλεσθαι τοῦτον ἔτι, ἀλλ' ἐμβάπτειν μετ' αὐτοῦ» ('Ερτοδρ., σ. 345, καὶ Π. Τρεμπέλα, 'Τρόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαίον, σ. 474). Ἐκ τῶν διηγήσεων ὅμως τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ μάλιστα τοῦ Ἰωάννου ἐμφαίνεται, ὅτι δὲ Κύριος τὸ ἐμβάπτεσθαι μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τρυπλίῳ τὴν χεῖρα ἀνέφερεν ὡς δηλωτικὸν τῆς μετὰ τοῦ Ἰούδα οἰκειότητος, τὴν διποίαν ἐκεῖνος κατεπρόδωσεν. Οἱ ποιητὴς ποιητικῇ ἀδείᾳ χρώμενος καὶ εἰς διδακτικὸν σκοπούς ἀποβλέπων προτιμᾷ τὴν πρώτην ἐρμηνείαν. Θὰ ἥδυνάμεθα ὅμως νὰ συνδυάσωμεν ἀμφοτέρας τὰς ἐρμηνείας, ἐὰν ἀπεδίδομεν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς θρασύτητος οὐχὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πρᾶξιν τοῦ ἐμβάπτεσθαι τὸν Ἰούδαν μετὰ τοῦ Κυρίου (εἰς τὴν διποίαν πιθανώτατα καὶ οἵ ἄλλοι μαθηταὶ προέβαινον), ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι προέβαινεν εἰς ἐκδηλώσεις οἰκειότητος καὶ φιλίας πρὸς αὐτόν, καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἥδη θέσει εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τῆς προδοσίας. Τοῦτο ἀληθῶς ἡμαρτύρει μεγάλην θρασύτητα.

(4) 'Ωραιοτάτη περίφρασις, δι' ἥς ἀποδίδεται δὲ λόγος τοῦ Κυρίου «εἴ οὐκ ἐγεννήθη».

(5) Διὰ τῶν μνημονευθέντων λόγων του (Ματθ. κατ' 23 - 24), διὰ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ψωμοῦ εἰς τὸν Ἰούδαν ('Ιωάν. ιγ' 26) καὶ διὰ τῆς καταφατικῆς ἀπαντήσεως «σὺ εἶπας» εἰς τὴν ἀναιδῆ ἐρώτησιν τοῦ Ἰούδα «μή τι ἔγω εἴμι, φαθβί» (Ματθ. κατ' 25 - 26) δὲ Κύριος ἀπεκάλυψε τὸν προδότην.

'Ερμηνεία

'Απαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν του εἶπεν δὲ Κύριος: Θὰ μὲ παραδώσῃ ἐκεῖνος, δὲ δοῖος μὲ θρασύτητα καὶ ἀναίδειαν βάλλει μαζί μου τὴν χεῖρα εἰς τὸ αὐτὸν πινάκιον, δηλ. συντρώγει μετ' ἐμοῖν, ἐνῷ μελετῷ καθ' ἔαυτὸν τὴν προδοσίαν. Θὰ ἥτο ὅμως καλύτερον δὲ αὐτόν, νὰ μὴ εἶχε γεννηθῆ ποτέ διὰ τῶν λόγων δὲ τούτων ἐφανέρωνεν δὲ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ποῖος ἥτο δὲ προδότης.

‘Ωδὴ η’. ‘Ο εἰρημὸς’

*Νόμων πατρόφων οἱ μακαριστοί²·, ἐν Βαβυλῶνι νέοι προκιν-
δυνεύοντες³·, βασιλεύοντος κατέπινσαν⁴ προσταγῆς ἀλογίστου⁵· καὶ
συνημμένοι φὸν ἔχωνεύθησαν⁶ πυρί· τοῦ κρατοῦντος⁷ ἐπάξιον
ἀνέμελπον τὸν ὅμνον τὸν Κύριον⁸ ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερψυχοῦτε
εἰς πάντας τὸν αἰῶνας.*

(1) ‘Ο παρὸν εἰρημὸς εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐκτενεστέρων τῆς η’ ὡδῆς, ἀναφέρεται δὲ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τῶν τριῶν
νέων ἔναντι τοῦ ἑγωΐστοῦ βασιλέως Ναθουχοδονόσορος.

(2) *Μακαριστὸς* = δ δυνάμενος νὰ θεωρηθῇ μακάριος· δ ἄξιος
ἐπαίνου καὶ μακαρισμοῦ. Οἱ τρεῖς νέοι ὑπῆρξαν μακάριοι, διότι προε-
τίμησαν νὰ κινδυνεύσουν ὑπὲρ τοῦ θείου νόμου παρὰ νὰ ὑποταγοῦν εἰς
ἀνθρώπινα παραγγέλματα.

(3) *Προκινδυνεύω* = κινδυνεύω πρὸ ἄλλων, ἀγωνίζομαι ὡς πρό-
μαχος. Ἐνταῦθα: προκινδυνεύοντες νόμων πατρόφων = κινδυνεύοντες
διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πατροπαραδότων νόμων.

(4) *Χρησιμοποιεῖται* πρὸς δήλωσιν τῆς ὑπερβολικῆς περιφρονή-
σεως. Περιεφρόνησαν τελείως τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα ὑπερμαχοῦντες
τῶν θείων νόμων.

(5) ‘Απερισκέπτου, ἀστοχάστου.

(6) *Χωνεύω*, συνῃρ. τύπος τοῦ χροανεύω = χύνω εἰς τύπον, μή-
τραν χύνω μέταλλον· καὶ κατ’ ἀκολουθίαν· λυώνω.

(7) Τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὄντως κρατοῦντος τῶν πάντων, ἐν ἀντιθέσει
πρὸς τὸν Ναθουχοδονόσορα καὶ πάντας τὸν ἐπιγείους βασιλεῖς, τῶν
ὅποίων ἡ ἔξουσία εἶναι φαινομενική καὶ παροδική.

(8) Ἡ ἐπωδός, ἐπαναλαμβανομένη εἰς ἀπαντα τὰ τροπάρια, ἀπο-
τελεῖ πλήρη σχεδὸν παράθεσιν τοῦ στ. 34 τῆς βιβλικῆς ὡδῆς: «Ἐύλο-
γεῖτε, πάντα τὰ ἔργα ταῦτα τὸν Κύριον τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ
ὑπερψυχεῖτε αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνας».

‘Ερμηνεία

Οἱ τρεῖς ἄξιομακάριστοι νέοι ἐν Βαβυλῶνι, ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν
τῆρησιν τῶν πατροπαραδότων νόμων καὶ κινδυνεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν,
περιεφρόνησαν τελείως τὴν ἀπερισκέπτον διαταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ
ἥνωμένοι μὲ τὸ πῦρ, μέσα εἰς τὸ ὄποιον παραδέξως δὲν ἔλυσαν, ἀνέ-
μελπον ὅμνον ἄξιον ἐκείνου, δ ὅποιος ἔξουσιάζει τῶν πάντων, καὶ ἔ-
λεγον: “Ολα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐ-
τὸν ὑπεράνω πάντων εἰς δόλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

Οι δαιτυμόνες¹ οἱ μακαριστοί², ἐν τῇ Σιών τῷ Λόγῳ προσκαρτερήσατες³, οἱ Ἀπόστολοι παρείποντο⁴ τῷ Ποιμένοι ὡς ἄρνες⁵, καὶ συνημμένοι⁶ φῶ⁷ οὐκ ἔχωρίσθησαν Χριστῷ⁸, θείῳ λόγῳ τρεφόμενοι, εὐχαρίστως ἐβόων· τὸν Κύριον ὅμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερηψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δαιτυμόνες = οἱ εἰς τράπεζαν προσκεκλημένοι καὶ ἔστιώμενοι (ἐκ τοῦ δαίς, δαιτὸς = φαγητόν, συμπόσιον, εὐωχία). Οἱ μαθηταὶ ἥσαν προσκεκλημένοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς διπλοῦν δεῖπνον, τὸ τοῦ νομικοῦ πάσχα καὶ τὸ τοῦ καινοῦ Πάσχα, τῆς Θ. Εὐχαριστίας.

(2) Τὸ αὐτὸ ἐπίθετον, τὸ διποῖν μετεχειρίσθη εἰς τὸν εἰρμὸν διὰ τοὺς Παΐδας, μεταχειρίζεται ἐνταῦθα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διὰ τοὺς Ἀποστόλους. Χαρακτηρίζονται δὲ ὡς μακαριστοὶ οἱ Ἀπόστολοι, διότι παραμείναντες ἡνωμένοι μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν πιστῶς ἡξιώθησαν νὰ παρακαλήσουν εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ καὶ νὰ τραφοῦν τόσον διὰ τοῦ θείου λόγου του, δσον καὶ διὰ τοῦ Σώματος καὶ Αἷματός του.

(3) Προσκαρτερῶ = ἐπιμένω μετὰ καρτερίας· εἶμαι σταθερῶς προσκεκολλημένος εἰς τινα ἀνθρωπον· εἶμαι πιστότατος εἰς αὐτόν.

(4) Παρέπομαι = παρακολουθῶ τινι, μάλιστα ὡς φρουρὸς ή σωματοφύλαξ.

(5) Ἡ εἰκὼν εἰλημμένη ἐκ τῆς περὶ καλοῦ ποιμένος ἀλληγορικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου (Ιωάν. ι' 1 - 16) καὶ μάλιστα ἐκ τῶν στ. 3 - 4: «καὶ τὰ πρόθατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει... καὶ τὰ πρόθατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ». Βλ. καὶ Ιωάν. ι' 27.

(6) Καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν πλήρη ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸν εἰρμόν.

(7) Καθ' ἔλειν πρὸς τὸ Χριστῷ ἀντὶ «οὗ οὐκ ἔχωρίσθησαν».

(8) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰούδαν, δστις ἔχωρίσθη τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον περιγράφεται καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἀφοσίωσις τῶν ἔνδεκα ἀποστόλων εἰς τὸν Κύριον· εἰς τὰ ἐπόμενα δύο στηλίτευεται ἡ ἀπάνθρωπος καὶ ἀγνώμων συμπεριφορὰ τοῦ προδότου. Ἡ διάταξις δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ διὰ τῆς προτάξεως τῆς εἰκόνος τῆς διαγωγῆς τῶν ἔνδεκα ἀποσκοπεῖται ἡ ἔτι ζωηροτέρα κατάδειξις τῆς ἀχαριστίας καὶ ἐγκληματικότητος τοῦ Ἰούδα.

'Ερμηνεία

Οἱ πανευτυχεῖς προσκεκλημένοι καὶ ὁμοτράπεζοι τοῦ Κυρίου ἐν

τῇ Σιών, δηλ. οἱ Ἀπόστολοι, παραμείναντες πιστότατα ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Λόγον, ἡκολούθουν ὡς πρόδατα τὸν ἀληθῆ Ποιμένα· καὶ ἡνωμένοι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τοῦ ὅποιου δὲν ἔχωρίσθησαν (ὡς ἔπραξεν δὲ Ἰούδας) ἐτρέφοντο μὲ τὸν θεῖον λόγον τῆς διδασκαλίας του καὶ διὰ τοῦτο μετ' εὐγνωμοσύνης ἐκραυγάζον· "Ολα τὰ δημιουργήματα ὑμεῖς τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

Νόμου φιλίας¹ δὲ δυσώνυμος² Ἰσκαριώτης γνώμη³ ἐπιλαθόμενος, οὓς ἐνίψατο ηὐτρέπισε πρὸς προδοσίαν πόδας⁴ καὶ σοῦ ἐσθίων ἀρτον, σῶμα θεῖον, ἐπῆρε πτερονισμὸν ἐπὶ σέ⁵, Χριστέ, καὶ βοῶν οὐ συνῆκε⁶ τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερψυχοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τοῦ ἀγράφου καὶ αἰωνίου νόμου τῆς φιλίας, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει νὰ πράττωμεν κακὰ κατὰ τοῦ φίλου καὶ μάλιστα τοῦ εὐεργέτου μας.

(2) Δυσώνυμος = δὲ φέρων κακὸν δύνομα, βδελυκτός, μισητός. Ἡ υπὸ τοῦ ποιητοῦ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὀθησε τοὺς ἐρμηνευτὰς εἰς ἐξενητημένας παρετυμολογίας τοῦ δνόματος τοῦ Ἰούδα (ἐκ τοῦ Ἰοῦ καὶ δαίω) ἢ τοῦ ἐπιθέτου Ἰσκαριώτης (ἐκ τοῦ Ἰοῦ καὶ καίω), τὰς δηποίας ὁρῶς ἀνασκευάζει δὲ Νικόδημος παρατηρῶν, διτὶ δὲ Ἰούδας λέγεται δυσώνυμος «ὅχι διὰ τὸ δύνομά του ἀλλὰ... διὰ τὸ μέγα κακὸν τῆς προδοσίας ὅπου ἐνήργησε» (Ἐορτοδρ., σ. 347).

(3) Ἐθελουσίως.

(4) Τὸ μέλος τοῦ σώματος, τὸ ὅποιον πρὸ δλίγου ἐδέχθη τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου, δὲ Ἰούδας ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν προδοτικῶν σχεδίων του. Ἡ ἀνάμνησις τῆς νίψεως τῶν ποδῶν τοῦ Ἰούδα προβάλλει ἐντονώτερον τὸ μέγεθος τῆς προδοσίας του. Προβλ. καὶ κάθισμα πρὸ τοῦ Β' Εὐαγγελίου τῆς Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν: «Ποίος σε τρόπος, Ἰούδα, προδότην τοῦ Σωτῆρος εἰργάσατο;... Μή τῶν ἄλλων νίψας τοὺς πόδας τοὺς σοὺς ὑπερεῖδεν; Ὡ πόσων ἀγαθῶν ἀμνήμων ἐγένου!».

(5) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. μ' 10· «Ο ἐσθίων ἀρτοὺς μονὰς ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερυνισμόν. Αὐτὸς δὲ Κύριος ἐφαρμόζει τὸ ψαλμικὸν τοῦτο λόγιον εἰς τὸν Ἰούδαν (Ἰωάν. 1γ' 18). Ἡ χρῆσις δὲ τοῦ ρ. ἐπῆρεν ἀντὶ τοῦ ἐμεγάλυνεν μαρτυρεῖ, διτὶ δὲ ποιητὴς παραθέτει ἐκ τοῦ Ἰω. 1γ' 18 καὶ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ.

«Τρώγειν ἄρτον ἐν τῇ τραπέζῃ ὑπεροχωτέρου τινὸς ἐθεωρεῖτο ταυτόσημον πρὸς τὸ λαμβάνειν δεῖγμα καὶ ἔχεγγυον ἐμπιστοσύνης καὶ παρέχειν ὑπόσχεσιν πίστεως καὶ ἀφοσώσεως· τὸ προδίδειν λοιπὸν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ ἔφαγέ τις ἄρτον, ἵτοι σοθαρὰ κατάλυσις τῶν παραδόσεων τῆς φιλοξενίας» (Π. Τρεμπέλα, 'Τρόμημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 490).

(6) Πιθανὴ ἀπήχησις τῶν φαλμικῶν χωρίων λε' 4 «οὐκ ἥβουλήθη συνιέναι τοῦ ἀγαθοῦ» καὶ καὶ⁵ 5 «ὅτι οὐ συνήκειν τὰ ἔργα Κυρίου». Τὸ δ. συνιέναι χρησιμοποιεῖται πολλάκις ὑπὸ τῶν ὑμνωδῶν, διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ στάσις τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου. (Βλ. τροπάρια γ' καὶ ια' ἀντιφώνου τῆς Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν).

'Ερμηνεία

Ο ἀπαίσιος καὶ βδελυκτὸς Ἰούδας δ Ἰσκαριώτης, λησμονήσας ἐθελουσίως τὸν αἰώνιον νόμον τῆς φιλίας, αὐτοὺς τοὺς πόδας του, τοὺς δοποίους πρὸ δλίγου εἶχες πλύνει, Χριστέ, ἡτοίμασε, διὰ νὰ μεταβῇ νὰ σὲ προδώσῃ· καὶ ἐνῷ ἀκόμη ἔτρωγε τὸν ἄρτον σου, δηλ. τὸ θεῖον Σῶμά σου, ἐσήκωσε τὴν πτέρων του ἐναντίον σου καὶ σὲ ἔλάκτισε, καὶ δὲν ἐσυνετίσθη, ὅστε νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν σου· "Ολα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ'

'Ἐδεξιοῦτο¹ τὸ λυτῆριον τῆς ἀμαρτίας Σῶμα δ ἀσυνείδητος καὶ τὸ Αἷμα² τὸ χεόμενον ὑπὲρ κόσμου τὸ θεῖον³. ἀλλ' οὐκ ἥδεῖτο πίνων δ ἐπίπρασκε τιμῆς, οὐ κακίᾳ προσώχθισε⁴ καὶ βοᾶν οὐ συνῆκε τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερψυῶτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δεξιοῦμαι = χαιρετίζω διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός· δέχομαι εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

(2) «Οὐ μόνον δὲ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα ἔλαβεν εἰς χεῖρας δ ἀσυνείδητος, οὐκ ἀμέσως, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ ποτηρίου τοῦ περιέχοντος αὐτὸν» (Ἐορτοδο., σ. 348).

(3) Αἱ φράσεις «τὸ λυτῆριον τῆς ἀμαρτίας» καὶ «τὸ χεόμενον ὑπὲρ κόσμου» ἀποτελοῦν ἐλευθέρας παραθέσεις ἐκ τῶν ἴδρυτικῶν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας λόγων τοῦ Κυρίου. Πρόβλ. «Τοῦτο ἐστι τὸ σῶ-

μά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον.. Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἷματι μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον» (Λουκ. κβ' 19 - 20. Βλ. καὶ Ματθ. κατ' 26 - 28. Μάρκ. ιδ' 22 - 24. Α' Κορ. ιδ' 23 - 25). 'Ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων δὲν ἐμφαίνεται σαφῶς, ὅτι δὲ Ἰούδας ἦτο παρὼν ἢ ὅχι κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Διότι οἱ μὲν συνοπτικοί, διηγούμενοι τόσον τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀποκάλυψιν τῆς προδοσίας δύσον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου, δὲν ἀναφέρουν, πότε ἀνεχώρησεν δὲ Ἰούδας· δὲ 'Ιωάννης διηγούμενος ἔκτενέστερον τὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ προδότου οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου. 'Εντεῦθεν ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐρμηνευτῶν δέχονται, ὅτι δὲ Ἰούδας ἦτο παρὼν κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου, ἄλλοι δὲ τὸ ἀντίθετον (Βλ. 'Εορτοδρ., σ. 348 ἐν ὑποσ.). 'Ἐκ τοῦ δτι ὅμως δὲ Ἰωάννης ρητῶς λέγει, ὅτι δὲ Ἰούδας ἀνεχώρησεν εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπίδοσιν τοῦ ψωμοῦ εἰς αὐτὸν ('Ιωάν. ιγ' 30) συνάγεται, ὅτι δὲ Ἰούδας ἀνεχώρησε πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου. 'Ο Κοσμᾶς ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται τὴν πρώτην γνώμην, ἡ ὅποια ἔξυπηρτεῖ καὶ τοὺς πρακτικοὺς καὶ διδακτικοὺς σκοπούς του. (Βλ. καὶ σημ. 2. εἰς β' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς).

(4) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. λε' 5· «κακίᾳ δὲ οὐ προσώχθισε».

**Ερμηνεία*

'Ο ἀσυνείδητος Ἰούδας ἡξιώθη νὰ δεχθῇ εἰς τὴν δεξιάν του χειρα τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ δποῖον λυτρώνει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ ποτήριον τὸ περιέχον τὸ θεῖον Αἷμα, τὸ δποῖον ἐχύνετο διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ δὲν ἦσθάνετο ἐντροπήν, νὰ πίνῃ τὸ Αἷμα, τὸ δποῖον ἐπώλει ἀντὶ ἀντιτίμου, δὲν ἀπεστράφῃ τὴν κακίαν καὶ δὲν ἐσυνετίσθῃ, ὥστε νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων· "Ολα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

**Φθὴ θ'. 'Ο εἰρημδς'*

Ξενίας δεσποτικῆς³ καὶ ἀθαράτου τραπέζης⁴, ἐν ὑπερώφω τοπῷ⁴ ταῖς ὑψηλαῖς φρεσί, πιστοί, δεῦτε ἀπολαύσωμεν, ἐπαναβεβηκότα Λόγον ἐκ τοῦ λόγου μαθήντες⁵, δν μεγαλύνομεν.

(1) 'Ο εἰρημδς ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ ἀποτελεῖ προτροπὴν πρὸς τοὺς πιστούς, δπως μετάσχουν τοῦ

μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Οὐδεμία ἀναφορά εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπάρχει, πρᾶγμα σπανιώτατον δι' εἰρημὸν τῆς θ' ὠδῆς, μόνη δὲ ἀπήχησις τῆς βιβλικῆς ὠδῆς εἶναι ἡ λ. μεγαλύνομεν.

(2) Τῆς φιλοξενίας, τὴν δποίαν δ Δεσπότης Χριστὸς παρέχει εἰς ήμᾶς.

(3) "Ἡτοι τραπέζης, τῆς δποίας τὰ ἐδέσματα προξενοῦν ἀθανασίαν εἰς τὸν μετέχοντα. Ἡ δὴ φράσις «ξενίας δεσποτικῆς καὶ ἀθανάτου τραπέζης» ἀποτελεῖ σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν.

(4) Προβλ. Μάρκ. ιδ' 15 καὶ Λουκ. κβ' 12 «ἀνώγεον μέγα ἐστρωμένον». Τὸν προσδιορισμὸν «ἐν ὑπερῷῳ τόπῳ» δι Νικόδημος συνδέει πρὸς τὸ ἀπολαύσωμεν καὶ ἔρμηνει αὐτὸν ἀλληγοριῶς: «Ποὺ δὲ ταῦτην τὴν τράπεζαν νὰ ἀπολαύσωμεν; Εἰς τόπον ὑψηλὸν καὶ ὑπερῷον· ἐν τῷ ἀνωγέῳ γὰρ παρέδωκεν δι Κύριος εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ μυστήρια... Τί δὲ ἄλλο νοεῖται τὸ ἀνώγεων, πάρεξ αἱ ὑψηλαὶ φρένες, αἱ ἀναβαίνουσαι καὶ μετεωριζόμεναι εἰς τὰς ὑψηλὰς περὶ Θεοῦ θεωρίας; Ἄς ἀπολαύσωμεν λοιπὸν τῆς ἀθανάτου τραπέζης... ὡς ἐν τινὶ ὑπερῷῳ τόπῳ εὑρισκόμενοι πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν γηίνων ἐξηρημένῳ» ('Εορτοδ., σ. 349 - 350). Παραπλησίως ἔρμηνει καὶ δ Θεοδωρόπουλος: «Πιστὸ Χριστιανοί, ἔλθετε νὰ ἀπολαύσωμεν, μὲ ἀνυψωμένον τὸν ψυχικὸν μας κόσμον, τὴν φιλοξενίαν ποὺ μᾶς κάμνει δι Δεσπότης Χριστὸς καὶ τὴν ἀθανάτον Τράπεζαν τὴν δποίαν μᾶς παραδέτει εἰς τόπον ὑψηλόν, τότε μὲν εἰς τὸ ὑπερῷον τῆς Ἱερουσαλήμ, σήμερον δὲ εἰς τὸ ιερὸν Θυσιαστήριον» ('Ἐπιφ. Θεοδωροπούλου, μνημ. ἔργ., σ. 187). Καίτοι αἱ ἀνωτέρω ἔρμηνεῖαι δὲν εἶναι ἀσύστατοι, προτιμῶμεν ἐν τούτοις νὰ συνδέσωμεν τὸ «ἐν ὑπερῷῳ τόπῳ» πρὸς τὸ «ἐπαναβεθηκότα Λόγον» ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς ἐννοίας τῆς μετοχῆς ἐπαναβεθηκότα. Ἀκολουθοῦντες τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀνακαλύπτομεν ἐν τῷ ἔρμῳ ὅραιότατον παραλληλισμόν:

Μαθόντες   ἐπαναβεθηκότα Λόγον   ἐν ὑπερῷῳ τόπῳ
ἀπολαύσωμεν   ξενίας δεσποτικῆς καὶ ἀθανάτου   ταῖς ὑψηλαῖς φρεσὶ^{τραπέζης}

(5) Κατὰ τὸν Νικόδημον ἡ φράσις αὕτη «διτῶς νοεῖται· ἦ γὰρ λέγει ὅτι ἡμεῖς ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου μαθόντες τὸν Θεὸν Λόγον, ὅτι ἀνέβη εἰς τὸ ὑπερῷον διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ Πάσχα, μεγαλύνομεν αὐτὸν, ἦ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγου... μαθόντες λόγον ἐπαναβεθηκότα: Ἡγουν ἀναγωγὴν καὶ ἀλληγορίαν ὑψηλοτέραν, μεγαλύνομεν αὐτόν» ('Εορτοδ., σ. 350). 'Ο Θεοδωρόπουλος μετὰ τοῦ Νικοδήμου προτιμᾷ τὴν β ἔρμηνειαν. 'Αλλ' ἡ τοιαύτη ἔρμηνεια δ' ἀπή-

τει οῆμα μεταβατικόν, ἐνῷ τὸ ἐπαναβαίνω εἶναι ἀμετάβατον. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν τὴν α' ἐρμηνείαν, σύμφωνον ἀλλώστε καὶ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν, τὴν δποίαν ἐδώσαμεν εἰς τὸ «ἐν ὑπερῷ τόπῳ». Ἐντεῦθεν καὶ προετιμήσαμεν τὴν ἐν τοῖς ἐντύποις Τριψιδίοις γραφὴν «ἐπαναβεβηκότα Λόγον ἐκ τοῦ λόγου μαθόντες» ἀντὶ τῆς «ἐπαναβεβηκότα λόγον ἐκ τοῦ Λόγου μαθόντες», τὴν δποίαν υἱοθετοῦν οἱ ἀνωτέρω ἐρμηνευταί.

*Ἐρμηνεία

Ἄς ἀπολαύσωμεν, πιστοί, μὲ ἀνυψωμένας τὰς διανοίας τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἀθάνατον τράπεζαν, τὴν δποίαν μᾶς παραθέτει ὁ Δεσπότης Χριστός, ἀφοῦ ἐμάθομεν ἐκ τοῦ ἑδαγγελικοῦ λόγου, δτι ὁ Θεὸς Λόγος, τὸν δποῖον μεγαλύνομεν καὶ δοξάζομεν, ἀνέθη εἰς ὑπερῷον τόπον, διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ φρικτὰ μυστήρια.

Τροπάριον α'

Ἄπιτε¹, τοῖς μαθηταῖς² ὁ Λόγος ἔφη, τὸ Πάσχα ἐν ὑπερῷ τόπῳ, ὡς νοῦς ἐνίδρυται³, οἵς⁴ μυσταγωγῶ, σκευάσατε⁵, ἀζύμῳ ἀληθείας λόγῳ⁶ τὸ στερρόν δὲ τῆς χάριτος⁷ μεγαλύνατε.

(1) Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ τροπαρίου τούτου ἀφωδημήθη ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ Λουκᾶ κβ' 7 - 8: «Ἄλλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπών, Πορευέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν».

(2) Εἰς τοὺς δύο ἐκ Βηθανίας ἀποσταλέντας μαθητάς, ἥτοι τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην.

(3) Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναντιρρήτως ἀναγωγικὴν ἐρμηνείαν: «ἀνώγεων ἐννοεῖ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, εἰς τὸ δποῖον κάθηται ὁ νοῦς ὡς Βασιλεὺς» (Ἐορτοδ., σ. 351). Ἡ καὶ ἀπλούστερον: τὴν κεφαλήν, εἰς τὴν δποίαν εἶναι ἐγκατεστημένη ἡ ἔδρα τῆς νοήσεως.

(4) Ἀναφέρεται ἡ εἰς δλους τοὺς Χριστιανοὺς ἡ εἰς μόνους τοὺς μαθητάς, οἱ δποῖοι ἐπρόκειτο νὰ συμφάγουν μετὰ τοῦ Κυρίου. Πιθανώτερον τὸ δεύτερον, ἐφ' ὅσον τὸ τροπάριον ἀναφέρεται εἰς τὸ συγκεκριμένον περιστατικὸν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

(5) Ἐτοιμάσατε.

(6) «Μὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀνεπιτήδευτον, ὡς τὰ ἄζυμα, λόγον τῆς ἀληθείας» (Θεοδωροπούλου, μν. Ἐργ., σ. 189). Ὁ Νικόδημος συνδέει τὴν φράσιν πρὸς τὸ σκευάσατε. «Πῶς δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ ἐτοιμάσουν; Μὲ ἄζυμον λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ἀπλότητος» (Ἐορτοδ., σ. 351).

Ορθότερον διπλως εἶναι νὰ συνδέσωμεν αὐτὴν πρὸς τὸ μυσταγωγῶ. Ο Κύριος μυσταγωγεῖ ἀξύμφῳ ἀληθείας λόγῳ.

(7) Ο Νικόδημος διακρίνει ἐνταῦθα ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς χρήσεως ἐνξύμου ἄρτου ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ ('Ἐνθ' ἀνωτ.). Ή τοιαύτη ἐκδοχὴ ὅμως εἶναι μᾶλλον ἔξεζητημένη καὶ ἀπίθανος, καθ' ὅσον τὸ θέμα τῶν ἀξύμων δὲν εἶχεν ἀναφυῆ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κοσμᾶ. Εξ ἀλλού, ἐὰν δὲ Κοσμᾶς ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῶν ὀξύμων, θὰ ἦτο σαφέστερος (ώς πράττει κατωτέρω εἰς τὸ γ' τροπάριον προκειμένου ν' ἀντικρούσῃ τὰς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου δογματικὰς πλάνας) καὶ δὲν θὰ ἥρκεῖτο εἰς ἀδριστὸν ὑπαινιγμόν.

Ερμηνεία

Ο Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶπεν εἰς τοὺς δύο μαθητάς του, τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην· πηγαίνετε, ἐτοιμάσατε τὸ πασχάλιον δεῖπνον εἰς τὸ ὑπερῷον τῆς οἰκίας, διότι καὶ δ νοῦς εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἰς τὴν κεφαλήν, εἶναι ἐγκατεστημένος; ἐτοιμάσατέ το χάριν ὑμῶν αὐτῶν, τοὺς δοποίους ὁδηγῶ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων διὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀνεπιτηδεύτου λόγου τῆς ἀληθείας: δοξάσατε δὲ καὶ μεγαλύνατε τὴν ἀκλόνητον δύναμιν τῆς θείας χάριτος.

Τροπάριον β'

Δημιουργὸν² δὲ Πατήρ πρὸ τῶν αἰώνων Σοφ' αν γεννᾷ³, ἀρχὴν δῶν με εἰς ἔργα ἔκπισε⁴ τὰ νῦν μυστικῶς τελούμενα· Λόγος γὰρ ἀκπιστος⁵ δὲν φύσει, τὰς φωνὰς⁶ οἰκειοῦμαι, οὐ νῦν⁵ προσείληφα.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον καὶ τὸ ἔπομενον, δι' ὃν κατακλείεται ὁ κανὼν, ἀναφερόμενα ὅχι εἰς τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας ἀλλ' εἰς τὴν προαιώνιον καὶ τὴν ἐν χρόνῳ γέννησιν τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ἐνώσιν τῶν δύο φύσεων, φαίνονται ἐκ πρώτης ὅψεως ἀσχετα πρὸς τὰ θέματα τοῦ κανόνος. ⁷Αν ἐνθυμηθῶμεν ὅμως, ὅτι καὶ τὸ α' τροπάριον τῆς α' ὀδῆς ἀφιέρωσεν δὲ ποιητὴς εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ὃς ἀπαρχὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ προσπόθεσιν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι οὗτος ἐπιμνυμεῖ νὰ κατακλείσῃ τὸν κανόνα διὰ τοῦ θέματος, διὰ τοῦ δοποίου ἥρχισεν αὐτόν. Ως δὲ ἐκεῖ ἀφωριμήθη ἐκ χωρίου τῶν Παροιμιῶν (θ' 1 - 5), οὕτω καὶ εἰς τὸ παρὸν ἀφοριμᾶται ἐκ τοῦ περιφήμου χριστολογικοῦ χωρίου Παρ. η' 22 - 23: «Κύριος ἐκ τισέ με ἀρχὴν δ δῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰώνος ἐθεμελίωσέ με». Εἰς ἀμφότερα τὰ τροπάρια παρίσταται διμ-

λῶν αὐτὸς δὲ Κύριος, διὸ δέον νὰ ἐννοήσωμεν ἔξωθεν τὸ «εἶπεν δὲ Κύριος».

(2) Ἡ Σοφία (δὲ Τίὸς τοῦ Θεοῦ) ὀνομάζεται Δημιουργός, διότι δι' αὐτοῦ δὲ Πατὴρ ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Πρβλ. καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Μελφοῦ προεόρτια στιχηρὰ τῶν Χριστουγέννων: «Ἡ δημιουργὸς νῦν προέρχεται Σοφία» (Αἶνοι 21ης Δεκεμβρίου).

(3) Τὸ μνημονευθὲν χωρίον τῶν Παροιμιῶν ἀναφέρεται κατὰ τοὺς Πατέρας εἰς τὴν προαιώνιον καὶ ἄναρχον ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν τοῦ Λόγου. 'Ο Κοσμᾶς ὅμως θέλων δι' αὐτοῦ νὰ σημάνῃ καὶ τὴν ἀχρονον καὶ τὴν ἐν χρόνῳ γέννησιν ἀναλύει τὸ ρῆμα ἔκτισεν εἰς δύο· γεννᾷς καὶ ἔκτισε· καὶ τὸ μὲν γεννᾷς ἀναφέρει εἰς τὴν ἀχρονον καὶ ἀτίδιον γέννησιν, διὸ καὶ χρησιμοποιεῖ ἐνεστῶτα, τὸ δὲ ἔκτισεν εἰς τὴν ἐν χρόνῳ τοιαύτην. «Τίς οὖν ἀντερεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν Σοφίαν κατὰ τὴν κάτω γέννησιν· γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ πλέον ἀληπτὸν;» (Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος Β' περὶ Τίον, παρὰ Νικοδήμῳ, 'Εορτοδ., σ. 353). Τὰ δύο ρήματα παρατίθενται ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ ἀσυνδέτως.

(4) Φωναὶ = κατὰ ἀρχὰς αἱ λέξεις, δι' ὧν σημαίνονται τὰ πράγματα, ἔπειτα δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα· ἐν προκειμένῳ τὰ ἰδιώματα καὶ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

(5) Κατὰ τὴν ἐνανθρωπησίν μου.

*Ερμηνεία

Λέγει δὲ Κύριος: 'Ο Πατὴρ γεννᾷς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐμὲ τὸν Τίον του, τὴν Σοφίαν, διὰ τῆς δποίας ἐδημιούργησε τὰ πάντα· ηὑδόκησε δὲ νὰ προσλάβω τὸ κτιστὸν ἀνθρώπινον σῶμα, διὰ νὰ εἴμαι ἡ πρώτη αἰτία καὶ βάσις τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων σχεδίων του, τὰ δποῖα τῶρα ἐκτελοῦνται κατὰ τρόπον μυστηριώδη καὶ ἀκατάληπτον. Διότι, ἐνῷ εἴμαι κατὰ τὴν φύσιν Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀκτιστος, οἰκειοποιοῦμαι τὰ γνωρίσματα καὶ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν δποίαν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς μου προσέλαβον.'

Τροπάριον γ'¹

'Ως² ἀνθρωπος ὑπάρχω³ οὐσίᾳ, οὐ φαρτασίᾳ, οὕτω Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως⁴ ἡ φύσις ἡ ἐνωθεῖσά μοι· Χριστὸν ἔνα⁵ διό με γνῶτε, τὰ ἐξ ὅν, ἐν οἷς, ἀπερ πέφυκα⁶ σφέζοντα⁷.

(1) Τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τοῦ προηγουμένου. Εἰς ἐκεῖνο ἐγέ-

νετο λόγος περὶ τῶν δύο γεννήσεων τοῦ Θεοῦ Λόγου· εἰς τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ. Φέρει δὲ τὸ τροπάριον σαφῶς ἀντιαιρετικὸν χαρακτῆρα, διότι ἐν ταῖς ὅλιγαις γραμμαῖς αὐτοῦ καταπολεμοῦνται εὑστόχως αἱ κυριώτεραι περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἀναφανεῖσαι αἱρέσεις, ἥτοι δὲ Δοκητισμὸς (οὐσία, οὐ φαντασία), δὲ Ἀπολλιναρισμὸς (Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως ή φύσις ή ἐνωθεῖσά μου), δὲ Νεστοριανισμὸς (Χριστὸν ἔνα με γνῶτε) καὶ δὲ Μονοφυσιτισμὸς (τὰ ἔξ δύν, ἐν οἷς, ἀπερ πέφυκα σώζοντα).

(2) Ἐπίρρημα ἀναφορικόν καθώς, Ἀπόδοσις αὐτοῦ τὸ οὗτο.

(3) Ἐξακολουθεῖ διμιλῶν αὐτὸς δὲ Κύριος.

(4) «Ἔτοι λαβὼν ἐγὼ καθ' ὑπόστασιν τὸ κτιστὸν καὶ παθητὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀντέδωκα δικαίως τὴν θέωσιν εἰς αὐτήν· τρόπος γάρ ἀντιδόσεώς ἐστι, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννην, ἐκατέρας φύσεως τῆς ἐν Χριστῷ ἀντιδιδόσης τῇ ἐτέρᾳ τὰ ἴδια, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων ἀσύγχυτον περιχώρησιν· ὅθεν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον Θεὸς παθητὸς δὲ Χριστὸς ὀνομάζεται, καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, καθ' δὲ δηλ. δέχεται τὰ τῆς παθητῆς φύσεως ἴδιώματα τῆς ὑποστατικῶς συνούσης αὐτῷ· καὶ πάλιν, ἐκ τοῦ ἐναντίου, παιδίον λέγεται προαιώνιον, καὶ ἀνθρωπος ἀναρχος, καθότι σύνθετος ὃν δὲ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων Θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ποτὲ μὲν ἐκ τῶν θεοποεπῶν αὐχημάτων, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ἀνθρωποπεπῶν καὶ ταπεινῶν ἴδιωμάτων δνομάζεται» (Ἐσοδοδ., σ. 354).

(5) «Γνωρίσατέ με ἔνα Χριστόν, κατὰ τὴν ὑπόστασιν δηλ. καὶ τὸ πρόσωπον, μὴ διαιρούμενον εἰς δύο Τίούς, σώζοντα δὲ τὰς δύο φύσεις, Θεότητα δηλαδὴ καὶ ἀνθρωπότητα διοκληρότατα καὶ ἀκεραιότατα σὺν πάσαις ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν ἐνεργείαις καὶ ἴδιώμασιν» (Αὐτόθι).

(6) Ἐξυπακούεται καὶ εἰς τὰ τρία προηγούμενα: ἐξ δύν πέφυκα, ἐν οἷς πέφυκα, ἀπερ πέφυκα. Σχῆμα ἀσύνδετον.

(7) Διατηροῦντα.

**Ερμηνεία*

Λέγει δὲ Κύριος: «Οπως οὐσιαστικῶς καὶ πραγματικῶς καὶ δῆλο κατὰ φαντασίαν εἶμαι ἀνθρωπος, τοιουτοτρόπως καὶ ή ἀνθρωπίνη φύσις ή ἐνωθεῖσα εἰς ἐμὲ ἐθεώθη κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαίας δόσεως τῶν ἴδιωμάτων. Διὰ τοῦτο μάθετε, δτι ἐγὼ δὲ Χριστὸς εἶμαι εἰς κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον, διασώζω δὲ καὶ διατηρῶ ἀμεταβλήτους τὰς δύο φύσεις, ἐκ τῶν δποίων συνίσταμαι καὶ ἐν ταῖς δποίαις ὑπάρχω καὶ τὰς δποίας ἔχω.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Ο κανὼν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς εἶναι τριώδιον περιλαμβάνον τὰς ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ προβλεπομένας διὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς ὀδάς, ἥτοι ε', η' καὶ θ'. Ἐχει δὲ δικαίων ἀκροστιχίδα κοινὴν μετὰ τοῦ κανόνος τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τὴν ἀκόλουθον:

«Προσάθθατόν τε Σάββατον μέλπω μέγα».

Τοῦ Ιαμβικοῦ τούτου στίχου αἱ μὲν πρῶται δύο λέξεις (Προσάθθατόν τε) ἀποτελοῦν τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ παρόντος κανόνος, αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς τὴν τοιαύτην τοῦ κανόνος τῆς ἐπαύριον. Ἡ δονομασία Προσάθθατον διὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς ἀπαντᾶ τόσον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ («καὶ ἐνήστενε πάσας τὰς ἡμέρας χηρεύσεως αὐτῆς, χωρὶς προσαθμάτων καὶ σαββάτων», 'Ιουδὴν η' 6), δσον καὶ ἐν τῇ Καινῇ («ἐπεὶ Παρασκευὴ ἦν, ὅτεστι προσαθμάτων», Μάρκ. ιε' 42).

Καὶ εἰς τὸν κανόνα τούτον παρατηροῦμεν τὴν ἀφιέρωσιν ἐκάστης ὠδῆς εἰς ἓν θέμα. Οὕτως εἰς τὴν ε' ὠδὴν ἔξιστορεῖται ἡ πρὸς τὸ Πάθος πορεία τοῦ Κυρίου καὶ αἱ προορήσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν η' ἡ πρόρρησις περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα συζήτησις μεταξὺ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πέτρου· εἰς δὲ τὴν θ' ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου ἐπίθεσις τῶν Ἰουδαίων καὶ λίαν περιληπτικῶς τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔκθεσις τῶν γεγονότων ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειράν.

Εἶναι προφανές, δτι δικαίων δὲν καλύπτει δλον τὸ γεγονός τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ περιγράφει σκηνάς τινας μόνον αὐτοῦ. Τοῦτο βεβαίως δφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ τροπαρίων λόγῳ τῶν δλίγων γραμμάτων τῆς ἀκροστιχίδος. Γεννᾶται δμως εὐλόγιος ἡ ἀπορία, διατί δικοσμᾶς δὲν ἐποίησεν δλόκληρον κανόνα δι' ἡμέραν τόσον πλουσίαν εἰς γεγονότα, ὃς ἐπραξε διὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Τὸ νήστιμον καὶ πένθιμον τῆς ἡμέρας δὲν φαίνεται ἰσχυρὸς λόγος, διότι καὶ εἰς ἄλλας νηστίμους ἡμέρας ἔχομεν πλήρεις κανόνας (Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τῆς Τυρινῆς καὶ τῆς Δ' ἑβδομάδος τῶν Νη-

στειῶν). Μᾶλλον πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, διὸ δὲ "Ορθρος τῆς Μεγ. Παρασκευῆς εἰχεν ἥδη προσλάβει ἵκανὴν ἔκτασιν διὰ τῆς ἀρχαιοτάτης διμάδος τῶν 15 ἀντιφώνων καὶ διὰ τῶν 12 Εὐαγγελίων, δὲ Κοσμᾶς δὲν ἤθελησε νὰ ἐπιμηκύνῃ αὐτὸν ἔτι περισσότερον διὰ τῆς προσθήκης πλήρους κανόνος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

·Ωδὴ ε'. Ο εἰρημὸς

Πρὸς σὲ² ὁρθρίζω³ τὸν δι'⁴ εὐσπλαχνίαν⁵ σεαυτὸν⁶ τῷ πεσόντι⁶ κενώσαντα⁵ ἀτρέπτως, καὶ μέχρι παθῶν ἀπαθῶς⁷ ὑποκυψιντα⁸, Λόγε Θεοῦ· τὴν εἰρήνην παράσχου μοι⁹, φιλάνθρωπε.

(1) 'Ο παρὸν κανὼν εἶναι δὲ τερερὸς τῆς Μεγ. Ἐβδομάδος, εἰς τὸν διποῖν συναντῶμεν τὴν ε' ὡδῆν. 'Ο πρῶτος ἦτο δὲ τῆς Μεγ. Πέμπτης. 'Αλλ' ἐνῷ ἐκεῖ δὲ εἰρημὸς τῆς ε' ὡδῆς ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας, δὲ παρὸν εἰρημὸς συνδέεται στενότατα τόσον πρὸς τὴν βιβλικὴν ὡδῆν, ἵτοι τὴν προσευχὴν τοῦ Ἡσαίου ('Ησ. κατ' 9 - 20), δύσον καὶ πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας, ἵτοι τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου, ἀποτελῶν οἷονεὶ τὸ προοίμιον τοῦ ὄλου κανόνος.

(2) Δύο παραθέσεις συνδέουν τὸν εἰρημὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ὡδῆν α) «Πρὸς σὲ δρθρίζω». Πρόβλ. «ἐκ νυκτὸς δὲ ό ό ί ζ ει τὸ πνεῦμα μου πρὸς σέ, δὲ Θεός» ('Ησ. κατ' 9). καὶ β) «τὴν εἰρήνην παράσχου μοι». Πρόβλ. «Κύριε δὲ Θεός ἡμῶν, εἰρήνην δὲς ἡμῖν» (αὐτ. 12). "Ισως καὶ ἡ δοτ. «τῷ πεσόντι» νὰ ἔχῃ ληφθῇ ἐκ τῆς βιβλικῆς ὡδῆς: «οὐ πεσούμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνταὶ πάντες οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς» (αὐτ. 18).

(3) 'Ορθρίζω, μεταγενέστερος τύπος τοῦ δρθρεύω = ἐξυπνῶ ἐνωρὶς τὸ πρωΐ. 'Ορθρίζω πρὸς τὸν Θεόν = ἀπὸ βαθέος δρθρού προσεύχομαι πρὸς τὸν Θεόν. (Πρόβλ. καὶ Ψαλμ. ξβ' 1 «Ο Θεός δὲ Θεός μου, πρὸς σὲ δρθρίζω»). «Οὕτε γάρ καθεύδειν οἷοί τέ ἐσμεν τοὺς τῆς νυκτὸς καιρούς, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἐγρηγορότων τῷ πνεύματι σὲ τὴν ἐπιθυμιάν ἡμῶν κατὰ νοῦν ἔχομεν» (Ἐδσέβιος Καισαρείας, Β.Ε.Π. τ. 23, σ. 113). «Ἀναγκαίως δὲ τοιαύτη ψυχὴ καὶ τοὺς δρθρούς προλαμβάνει, ἵνα καὶ περὶ τῶν παρεληλυθότων εὐχαριστήσῃ καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτὸν διαδέξασθαι ἡμέρας παρακαλέσῃ» (Θεόδωρος Ἡρακλείας, Β.Ε.Π. τ. 19, σ. 123).

(4) Διὰ τοῦ ἐμπροθέτου τούτου προσδιορισμοῦ καθορίζεται τὸ κίνητρον τῆς κατωτέρῳ μνημονευομένης κενώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ,

(5) Προβλ. Φιλιπ. β' 7 «έαυτὸν ἐκένωσε». 'Η κένωσις καὶ συγκατάβασις τοῦ Κυρίου ἡτο ἀπολύτως ἑκουσία.

(6) Δοτικὴ χαριστική. «Χάριν τοῦ πεσόντος Ἀδάμ, δοτις διὰ τὴν παρακοὴν ἔξεπεσεν ἀπὸ τὴν τρυφὴν τοῦ Παραδείσου» (Νικοδήμου, 'Εορτοδόξιμον, σ. 357). Δυνατὸν δμως καὶ γενικώτερον νὰ ἐκληφθῇ χάριν τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου.

(7) 'Αντίθεσις. «Μέχρι παθῶν» κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, «ἀπαθῶς» δμως κατὰ τὴν θείαν.

(8) Δι' δλέγων λέξεων δ ποιητὴς ὑπομιμνήσκει ἐπιτυχῶς δλην τὴν ἴστορίαν τῆς θείας οἰκονομίας ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων μέχρι τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου.

(9) Τὸ αἴτημα τῆς δρθρινῆς προσευχῆς τοῦ προφήτου καὶ τοῦ ποιητοῦ (βλ. ἀνωτ., σημ. 2). Εἰσάγεται ἀσυνδέτως πρὸς τὰ προηγούμενα ἔξυπακονομένου τοῦ ρ. δέομαι, ἢτοι: «πρὸς σὲ δρθρίζω καὶ δέομαι· τὴν εἰρήνην παράσχου μοι, φιλάνθρωπε». «Καλὰ μὲν καὶ τὰ ἄλλα παρὰ σοῦ πάντα· τὸ δὲ μέγιστον ἡ παρὰ σοῦ καὶ ἡ πρὸς ἔαυτοὺς εἰρήνη τυγχάνει, ἵνα ἀστασίαστοι ὅμεν καὶ χρονεύοντα πρὸς σὲ διὰ παντὸς φυλάττοιτο ἡ ψυχὴ» (Εὐσ. Καισ., ἐνθ' ἀνωτ., σ. 114).

*Ερμηνεία

'Απὸ βαθέος δρθρου ἔξυπνῷ καὶ προσευχομαι πρὸς σέ, Λόγε τοῦ Θεοῦ, δόπιος ἔνεκα τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἐταπείνωσες τὸν ἔαυτόν σου χάριν τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ὑποστῆς τροπήν τινα κατὰ τὴν θεότητά σου, καὶ ὑπέκυψες μέχρι παθῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σου φύσιν, ἐνῷ δὲ θεία σου φύσις παρέμεινεν ἀπαθής, καὶ παρακαλῶ· χάρισε εἰς ἐμέ, φιλάνθρωπε, τὴν εἰρήνην σου.

Τροπάριον α'

Ρυθμέντες¹ πόδας² καὶ προκαθαρθέντες³ μυστηρίου⁴ μεθέξει⁴ τοῦ θείου νῦν⁵, Χριστέ, σοῦ οἱ ὑπηρέται, ἐκ Σιών ἐλαῖωνος μέγα⁶ πρὸς δρος συνανηλθον, ὑμνοῦντες⁷ σε, φιλάνθρωπε.

(1) Μετοχὴ παθητ. ἀορίστου τοῦ ρύπτω = ἀφαιρῶ τὸν ρύπον, τὴν ἀκαθαρσίαν πλύνω.

(2) Αἰτιατικὴ τοῦ κατά τι συμπληροῦσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ρυθμέντες· ἀφοῦ ἐπλύθησαν κατὰ τοὺς πόδας.

(3) 'Η νίψις τῶν ποδῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν σωματικὴν καθαρότητα· ἡ κάθαρσις διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ μυστήριον ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχικὴν τοιαύτην. 'Αφοῦ λοιπὸν ἐκαθαρίσθησαν σωματικῶς καὶ

ψυχικῶς οἱ μαθηταί, συνακολουθοῦν τῷρα τὸν Κύριον πορευόμενον πρὸς τὸ Πάθος.

(4) Τὸ μὲν «μεθέξει» εἶναι δοτικὴ φανεροῦσα τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὅποίου ἐκαθαρίσθησαν οἱ μαθηταί· συμπληροῦται δὲ ἡ ἔννοια αὐτοῦ διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς γενικῆς «μυστηρίου»· ἐκαθαρίσθησαν διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ θεῖον μυστήριον.

(5) Συνδετέον πρὸς τὸ ρ. συνανήλθον. 'Αφοῦ δηλ. συνέβησαν τὰ προηγουμένως ἐκτεθέντα γεγονότα καὶ προητοιμάσθησαν δι' αὐτῶν οἱ μαθηταί, τῷρα πλέον συνανέρχονται μετὰ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ δόρος τῶν Ἐλαιῶν. Τὸ παρὸν τροπάριον συνδέει τὰ γεγονότα τῆς Μεγ. Πέμπτης πρὸς τὰ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. 'Αφοῦ ἐμνημόνευσε τοῦ νιπτῆρος καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας, μᾶς μεταφέρει τῷρα εἰς τὴν πορείαν τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸ δόρος τῶν Ἐλαιῶν.

(6) Μέγα κατὰ κυριολεξίαν δὲν εἶναι τὸ δόρος τῶν Ἐλαιῶν, διότι τὸ ὄφος του εἶναι ἀπὸ μὲν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 850 μ. περίπον, ἀπὸ δὲ τῆς κοιλάδος τοῦ Χειμάρρου τῶν Κέδρων μόλις 138 μ. Ἐπομένως τὸ ἐπίθετον «μέγα» πρέπει νὰ ἐννοηθῇ μᾶλλον μεταφορικῶς· μέγα διὰ τὴν φήμην του λόγῳ τοῦ στενοῦ συνδέσμου του πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ξωῆς τοῦ Κυρίου.

(7) Προβλ. Ματθ. κατ' 30· «καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ δόρος τῶν ἐλαιῶν».

*Ἐρμηνεία

Οἱ μαθηταὶ καὶ ὑπηρέται σου, Χριστέ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπλύθησαν κατὰ τοὺς πόδας καὶ ἐκαθαρίσθησαν ψυχικῶς διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ θεῖον μυστήριον, τῷρα πλέον ἀνῆλθον μαζὶ σου ἀπὸ τὴν Σιών πρὸς τὸ πεφημισμένον δόρος τῶν ἐλαιῶν ὑμνοῦντες σε, φιλάνθρωπε.

Τροπάριον β'

Ορᾶτε², ἔφης, φίλοι, μὴ θροεῖσθε². νῦν γὰρ ἥγγικεν ὡρα ληφθῆναι³ με πτανθῆναι³ χερσὶν⁴ ἀνόμων πάντες δὲ σποροπισθήσεοθε, ἐμὲ λιπύντες, οὓς συνάξω, κηρύξαι με φιλάρθρωπον⁵.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον εἶναι συνηρμοσμένον ἐκ διαφόρων λόγων τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὅποίων οὗτος προλέγει τὴν σύλληψίν του, τὸν διασκορπισμὸν τῶν μαθητῶν του, τὸν θάνατόν του καὶ τὴν μετά τὴν ἀνάστασιν ἐκ νέου συγκέντρωσιν τῶν μαθητῶν. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐλέχθησαν μὲν πάντες πρὸ τοῦ Πάθους, οὐχὶ ὅμως κατὰ τὴν αὐτὴν

στιγμὴν οὕτε καθ' ἡν σειρὰν παρατίθενται ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον μὲν τίθεται ὡς εἰσαγωγὴ αὐτολεξεὶ τὸ «Ορᾶτε μὴ θροεῖσθε» (Ματθ. κβ' 6). Ἐπειτα παρατίθενται τὸ Ματθ. ιστ' 45 «ἰδοὺ ἦ γάγικεν ἦ ὥρα καὶ ὁ νίδος τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν» καὶ τὸ Ιωάν. ιστ' 32 «ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπιός θῆτε ἔκαστος εἰς τὰ ἴδια καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε» καὶ τέλος τὸ Ματθ. ιστ' 32 «μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συναρμολόγησις τῶν χωρίων τούτων παρέχει ἐπιτυχῆ περὶ ληψίν τῶν πρὸ τοῦ Πάθους παραινέσεων τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς.

(2) Ἀσύνδετον σχῆμα, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ εὐαγγελικῷ χωρίῳ. Θροοῦμαι = ταράττομαι, φοβοῦμαι.

(3) Καὶ ἄλλο ἀσύνδετον.

(4) Δοτικὴ δραγανικὴ ἀναφερομένη εἰς ἀμφότερα τὰ ἀπαρέμφατα ληφθῆναι καὶ κτανθῆναι.

(5) Μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ὡς ἐπωδὸν κατακλείονται τόσον δὲ εἰρημὸς δύον καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς ὥδης. Ἐνταῦθα ἡ αἰτιατικὴ «φιλάνθρωπον» εἶναι κατηγορούμενον· διὰ νὰ κηρύξῃτε, διὰ ἐγὼ εἴμαι φιλάνθρωπος· διὰ νὰ κηρύξῃτε τὴν φιλανθρωπίαν μου. Τὸ ἐπίθετον φιλάνθρωπος· συνηθέστατα χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ἐκκλ. ὑμνογραφίᾳ διὰ τὸν Κύριον.

Ερμηνεία

Προσέχετε, φίλοι, — εἶπες, Κύριε, πρὸς τοὺς μαθητὰς — μὴ ταράττεσθε· διότι ἔφθασε τώρα ἦ ὥρα νὰ συλληφθῶ καὶ νὰ φονευθῶ ἀπὸ χεῖρας ἀνόμων ἀνθρώπων· δὲοἱ δὲ σεῖς θὰ σκορπισθῆτε καὶ θὰ μὲ ἔγκαταλείψετε· ἐγὼ δὲ μως θὰ σᾶς συγκεντρώσω καὶ πάλιν καὶ θὰ σᾶς ἀποστέλω νὰ κηρύξῃτε τὴν φιλανθρωπίαν μου.

*Ωδὴ η'. Ο εἰρημὸς¹

Στήλην² κακίας ἀντιθέου³ Παῖδες θεῖοι παρεδειγμάτισσαν⁴ καὶ Ἀριστοῦ⁵ δὲ φρουρατόμενον⁶ ἄντροιον⁷ βουλεύεται κενά· κτεῖναι⁸ μελετᾶ⁹ τὸν ζωῆς κρατοῦντα⁹ παλάμη, δὲ¹⁰ πᾶντα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τὸν αἰῶνας.

(1) Καὶ εἰς τὸν παρόντα εἰδιμὸν τὸ θέμα τῆς θιβλικῆς ὥδης συνδυάζεται πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας.

(2) Στήλη = λίθος διγκώδης ἦ πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς, μνημεῖον. Τὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα, διὰ

νὰ δηλώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος στηθὲν ἄγαλμα, τὸ δποῖον οἱ τρεῖς εὐσεβεῖς νέοι ἡρνήθησαν νὰ προσκυνήσουν.

(3) Τὸ ἄγαλμα τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἦτο μνημεῖον ὃχι μεγάλων κατορθωμάτων ἢ ἔργων καλῶν καὶ ἀξιομιμήτων ἀλλὰ μνημεῖον «κακίας ἀντιθέσου», διότι ἐμαρτύρει τὴν ἀσέβειαν τοῦ βασιλέως.

(4) Παραδειγματίζω = ἐπιδεικνύω ὡς παράδειγμα, τιμωρῶ δημοσίᾳ πρὸς παραδειγματισμόν, ἔξευτελίζω.

(5) Τὰ ἐπόμενα ἀποτελοῦν παράθεσιν ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ β' 1-2, δ δποῖος ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο ὡς μεσσιακός: «Ἴνατί ἐ φ ρ ύ α ἔ α ν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐ μ ε λ ἔ τ η σ α ν κ ε ν ἄ ; Παρέστησαν... καὶ κ α τ ἀ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». Πρὸς τὴν εὐσεβῆ διαγωγήν τῶν τριῶν νέων ἀντιπαρατίθεται ἡ ἀσέβης συμπεριφορὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπέναντι τοῦ Χριστοῦ. «Οἱ μὲν οὖν ἄγιοι τρεῖς Παιδες οὗτοι τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἐθεάτρισαν καὶ κατήσχυναν τὸ δὲ παράνομον συνέδριον τῶν ἀγόμων Ἰουδαίων, τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ ταραττόμενον καὶ μιαινόμενον, δὲν ἐπαραδειγμάτισεν, οὐδὲ ἐφαύλισεν, ὡς οἱ τρεῖς Παιδες, τὴν στήλην τοῦ φθόνου καὶ τῆς μιαιφόνου γνώμης ὃπου εἶχε κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἀνεστηλωμένην μέσα εἰς τὴν ψυχήν του» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 360).

(6) Φρυάττω ἢ δρούτερον φρυάττομαι = κυρίως ἐπὶ θυμοειδῶν καὶ σφριγώντων ἵππων κτυπώντων τὸ ἔδαφος μὲ τὰς δπλάς των, φυσώντων διὰ τῶν μυκτήρων καὶ προσπαθούντων νὰ ἀποπτύσουν τὸν χαλινόν. 'Ἐνταῦθα «μετενεχθὲν ἀπὸ τῆς ἀλόγου τῶν ἵππων δρμῆς» σημαίνει «τὸ μετ' ἐπάρσεως καὶ μεγαλανχίας ταράσσεσθαι καὶ θρυβεῖσθαι» ('Αθανάσιος). «Φρύαγμα τὸ ἀλογὸν φρόνημα» (δ αὐτός, Μ. 'Αθανασίου, 'Εξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμούς, Β.Ε.Π. τ. 32, σ. 35). «Ἐνταῦθα σαφέστερον τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας καὶ τὸ ἀχαλίνωτον θράσος κατὰ Χριστοῦ καταιτιᾶται» (Κύριλλος 'Αλεξανδρείας, παρὰ 'Ι. Γιαννακοπούλου, Οἱ Ψαλμοί, σ. 24).

(7) Βλ. καὶ α' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Τετάρτης: «ἐν κ ε ν ο ἴ σ τ δ ο ι ο ν τ ω ν ἀ ν δ μ ω ν».

(8) Παρατίθεται ἀσυνδέτως πρὸς τὸ προηγούμενον «βουλεύεται» δυνατὸν δμως ἢ ὅλη πρότασις «κτεῖναι... παλάμῃ» νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἐπεξήγησις τῆς προηγουμένης, ὡς διευχρινίζουσα δηλ., ποῖα τὰ μάταια σχέδια τοῦ συνεδρίου.

(9) Κτεῖναι... τὸν ζωῆς κρατοῦντα. 'Αντίθεσις καταδεικνύουσα τὸ μέγεθος ἀλλὰ καὶ τὴν ματαιότητα τοῦ τολμήματος τῶν Ἰουδαί-

ων. Θέλουν νὰ ἀποκτείνουν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δεικνύει τὸ μάταιον καὶ ἀδύνατον τῆς προσπαθείας των.

(10) Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ ἐπωδὸς ἐσχηματισμένη ἐλευθέρως βάσει τῆς βιβλικῆς ὠδῆς καὶ ἐπαναλαμβανομένη δμοιοτύπως εἰς πάντα τὰ τροπάρια.

Ἐρμηνεία

Οἱ θεοσεβεῖς νέοι ἐν Βαθύλωνι κατεξητέλισαν τὸ ἄγαλμα, τὸ δποῖον εἶχε στήσει δ Ναβουχοδονόσορ καὶ τὸ δποῖον ἀπετέλει μνημεῖον τῆς ἀντιθέου κακίας του· τὸ συνέδριον ὅμως τῶν ἀνόμων ἀφηνιάσαν καὶ μαινόμενον κατὰ τοῦ Χριστοῦ σχεδιάζει μάταια πράγματα· σκέπτεται δηλ. νὰ ἀποκτείνῃ αὐτόν, δ δποῖος κρατεῖ διὰ τῆς χειρός του τὴν ζωήν, τὸν δποῖον ὅλη ἡ κτίσις εὐδογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τὸν αἰώνας.

Τροπάριον α'

²Ἀπὸ βλεφάρων³, μαθηταί⁴, νῦν⁵ ὑπνον, ἔφης, Χριστέ, τινάξαιε⁶· ἐν προσευχῇ δὲ γρηγορεῖτε, πειρασμῷ μήπως ὀλησθε, καὶ μάλιστα Σίμων· τῷ κραταιῷ γάρ μείζων πεῖρα⁷· γνῶθι με⁸, Πέτρε, δν πᾶσα κτίσις εὐδογεῖ δοξάζοντα εἰς τὸν αἰώνας.

(1) Τὰ τροπάρια τῆς η' ὠδῆς ἀποτελοῦν διάλογον τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ Πέτρου περὶ τῆς ἐπικειμένης ἀρνήσεως αὐτοῦ. Ὁ διάλογος ἔχει ίστορικὴν βάσιν (Ματθ. κατ' 31 - 35. Μάρκ. ιδ' 27 - 31. Λουκ. κβ' 31 - 34. Ἰωάν. ιγ' 36 - 38), διαπλάσσεται ὅμως ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρησιμοποιοῦντος προληπτικῶς καὶ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἐπακολουθησάσης πραγματοποιήσεως τῆς προφρήσεως (βλ. δ' τροπάριον «καὶ σὸν παιδίσκη ἵα θᾶττον προσελθόνθα πτοήσει σε... πικρῶς δακρύσας ἔξεις ὅμως εὐλατόν με»). Ὁ Κύριος προείπε τὴν ἀρνησιν, δὲν περιέγραψεν ὅμως καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς δποίας θὰ ἐγίνετο αὕτη. «Ο ποιητὴς παρεμβάλλων εἰς τὰς προφρήσεις τοῦ Κυρίου καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπαληθεύσεως αὐτῶν παριστάζει ζωηρότερον τὴν παγγνώσιαν καὶ προορατικότητα τοῦ Κυρίου.

(2) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον συνεχίζεται ἡ ἀρξαμένη εἰς τὸ δ' τῆς ε' ὠδῆς παράθεσις λόγων τοῦ Κυρίου. Οἱ λόγοι προέρχονται καὶ πάλιν ἐκ διαφόρων χωρίων· «Γρηγορεῖτε· καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν» (Ματθ. κατ' 40). «Ἔπειτε δὲ δὲ ο Κύριος· Σίμων, Σίμων, ίδον δὲ σατανᾶς ἔξητήσατο ὅμας τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον» (Λουκ. κβ' 31). «Ἡσαν οἱ δρθαλμοὶ αὐτῶν βεβαηγμένοι ὑπνῷ» (Μάρκ. ιδ' 40). Τὸ περιεχόμενον τῶν χωρίων μᾶς

μεταφέρει εἰς τὴν ἐν Γεθσημανῇ ἀγωνιώδῃ προσευχὴν τοῦ Κυρίου, τὸν ὅπνον τῶν μαθητῶν καὶ τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐπιτιμήσεις καὶ προτροπὰς τοῦ Κυρίου. 'Ο Κύριος ἐν ἀρχῇ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους τοὺς μαθητάς· ἔπειτα δικιαστὴς στρέφει τὸν λόγον πρὸς τὸν Πέτρον, διὰ ν' ἀρχίσῃ ὁ μετ' αὐτοῦ διάλογος.

(3) Ἐν ἄλλοις γράφεται «μαθηταῖς». Ἀμφότεραι αἱ γραφαὶ εὑδοῦνται, ἡ μὲν ὡς κλητικὴ προσφώνησις ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς, ἡ δὲ ὡς ἀμεσον ἀντικείμενον τοῦ ἔφης.

(4) Συναπτέον πρὸς τὸ τινάξατε. Ἀπορρίψατε τὸν ὅπνον ἀπὸ τῶν βλεφάρων σας, διότι τώρα εἶναι καιρὸς ἐγρηγόρσεως.

(5) Ζωηροτάτη ἔκφρασις παριστῶσα τὴν προσπάθειαν, τὴν διποίαν καταβάλλει τις, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ἐπερχόμενον ὅπνον. «Προσφυῦς εἴπεν δὲ Μελωδὸς τὸ ὄχημα Τινάξατε· διότι, δταν δὲν τὸν διώξῃ τινάς, πάρεξ μὲ τὸ τίναγμα χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος, καὶ τότε μόλις καὶ μετὰ δίας» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 361).

(6) Πεῖρα = δοκιμασία, πειρασμός. Ἐν. γίγνεται. 'Ο Σίμων θεωρεῖ ἑαυτὸν ἰσχυρόν· ἀς γνωρίζῃ δικιαστὴς, δτι δὲν ἰσχυρός δικιασταῖ μεγαλυτέρας προσβολάς καὶ δοκιμασίας ἐκ μέρους τοῦ ἔχθροῦ. «Καθὼς οἱ ἔχθροι σπουδάζουν νὰ κρημνίσουν ἐκείνους τοὺς πύργους τῶν πόλεων, δπου βλέπουν δυνατωτέρους καὶ διχυρωτέρους ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πληροφορούμενοι διτες, δτι μαξὶ μὲ ἐκείνους ἔχουν νὰ συγκρημνίσουν καὶ τοὺς ἀδυνάτους... οὕτω καὶ διαβόλος, γνωρίζων τὸν μακάριον Πέτρον ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους 'Αποστόλους καὶ ἀνδρειότερον, δλον τὸν πόλεμον καὶ τὴν μάχην ἔστησε κατ' αὐτοῦ, ἵνα νικήσας αὐτὸν εὐκόλως νικήσῃ διμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ οὕτω τὴν μάνδραν τοῦ Χριστοῦ διασκορπίσῃ καὶ ἀφανίσῃ» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 361).

(7) Κατὰ τὸν Νικόδημον τὸ «γνῶθι με, Πέτρε» ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τῶν λόγων «οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον» (Ματθ. κατ' 72), δι' ὃν δὲ Πέτρος ἥρνημη τὸν Κύριον. «Θέλων δὲν ιστορίας Κοσμᾶς νὰ δείξῃ δτι δὲ Κύριος προεγίνωσκεν δχι μόνον τὴν ἀρνησιν τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς Ιδίας φωνὰς τῆς ἐκείνου ἀρνήσεως... εἰσάγει αὐτὸν λέγοντα πρὸς τὸν Πέτρον· Ὡ Σίμων Πέτρε, ἐσύ δπου ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ Πατρός μου μὲ ἐγνώρισες καὶ μὲ διμολόγησες Τίδην τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, γνώρισόν με τὸν αὐτὸν καὶ τώρα δπου παραδίδομαι εἰς θάνατον, καὶ μὴ μὲ ἀρνηθῆς καὶ εἰπῆς Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 362). Ἐχομεν δηλ. καὶ ἐνταῦθα χρησιμοποίησιν κατὰ πρόληψιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. (Βλ. ἀνωτ., σημ. 1).

Ἐρμηνεία

Εἶπες, Χριστέ· ἀποτινάξατε τώρα, ὃ μαθηταί, τὸν ὑπνον ἀπὸ τὰ
βλέφαρά σας· μὴ κοιμᾶσθε, ἀλλὰ γρηγορεῖτε προσευχόμενοι, διὰ νὰ
μὴ περιπέσητε εἰς πειρασμὸν καὶ καταστραφῆτε· περισσότερον δὲ ἄς
γρηγορῆ δ Σίμων, δ ὅποιος θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του ἴσχυρόν· διότι εἰς
τὸν δυνατὸν συμβαίνει μεγαλύτερος πειρασμός· ἀναγνώρισέ με, Πέ-
τρε, ὡς Τίὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀρνηθῆς ἐμέ, τὸν δοποῖον ὅλη ἡ κτίσις
εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

*Βέβηλον*² ἔπος τῶν χειλέων οὐποτε προήσομαι³, Λέσποται· σὺν
σοὶ θανοῦμαι ὡς εδγνώμων, κἄν οἱ πάντες ἀρνήσωνται⁴· ἔβόησε⁵
Πέτρος· σὰρξ οὐδὲ αἷμα, δ Πατήρ σου ἀπεκάλυψέ μοι σέ⁶, δν πᾶσα
κτίσις εὐλογεῖ δοξάζονσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον δ Κύριος ὑπενίχθη τὴν ἀρ-
νησιν τοῦ Πέτρου καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Εἰς τὸ παρὸν
ἀπαντῆ δ Πέτρος διαβεβαιῶν, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀρνηθῇ τὸν Κύ-
ριον, ἔστω καὶ ἀν παραστῇ ἀνάγκῃ νὰ ἀποθάνῃ μετ' αὐτοῦ. (Βλ. τὰ
σχετικὰ χωρία εἰς σημ. 1 τοῦ α' τροπαρίου).

(2) Βέβηλος (ἐκ τοῦ θαίνω) = ἐκεῖνος, τὸν δοποῖον ἐπιτρέπεται
νὰ πατήσῃ τις, δ παραδεδομένος εἰς κοινὴν χρῆσιν, καὶ ἐπομένως δ
μεμολυσμένος, δ ἀκάθαρτος.

(3) Μέλλων τοῦ προίεμαι = ἀφήνω.

(4) Προβλ. Ματθ. ιστ' 35 «Κἀν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθα-
νεῖν, οὐ μὴ σὲ ἀπαρνήσομαι» καὶ ιστ' 33 «εἰ πάντες σκανδαλι-
σθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι».

(5) Ρῆμα χαρακτηριστικὸν τῆς βιαιότητος, μεθ' ᾧς δ Πέτρος
ἀντέδρασεν εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου. Δὲν ἀπήντησεν ἀπλῶς, ἀλλὰ
διετύπωσε μετὰ φωνῆς ἴσχυρᾶς τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου σταθερὰν ἀπό-
φασίν του προσπαθῶν καὶ διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς νὰ ἐπιφράσῃ τοὺς
λόγους του.

(6) Προβλ. Ματθ. ιστ' 17 «Μακάριος εἰ, Σίμων βάρος Ἰωνᾶ, ὅτι
σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ' δ Πατήρ
μου δ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ή παράθεσις ἐνταῦθα γίνεται συνεπτυ-
γμένως καὶ ἐλλιπῶς. Εἰς τὸ «σὰρξ οὐδὲ αἷμα» ἐννοεῖται τὸ «ἀπεκάλυ-
ψε μοι σέ». Τὰ δύο κῶλα παρατίθενται ἀσυνδέτως. 'Ο Πέτρος ἀπαν-
τῶν εἰς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «γγνῶθι με, Πέτρε» ὑπενθυμίζει τοὺς

λόγους, δι' ὃν ὁ Κύριος ἐθεβαίωσεν αὐτόν, ὅτι ὅχι ἀνθρώπος ἀλλ' ὁ οὐρανίος Πατήρ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτόν, ποῖος εἶναι ὁ Κύριος. Εἶναι ὡς νὰ λέγῃ ὁ Πέτρος: «Σὺ εἴπας, Κύριε, ὅτι ὅχι σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀναρχος Πατήρ σου ἀπεκάλυψεν ἐσὲ εἰς ἡμέ. Καὶ λοιπὸν πῶς τώρα μοὶ λέγεις: Γνῶθι με, Πέτρε, ἐμὲ τὸν ἐγγνωσμένον καὶ ἀποκεκαλυμμένον εἰς ἐσὲ ἐκ τοῦ Πατρός μου»; (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 363). «Ἡ ἀπλούστερον ἀφοῦ κατὰ τὴν Ἰδικήν σου διαθεβαίωσιν, Κύριε, ὁ Πατήρ ἐφανέρωσεν εἰς ἡμέ, ποῖος εἶσαι σύ, πῶς εἶναι δυνατὸν τώρα νὰ σὲ ἀρνηθῶ;

Ερμηνεία

Δὲν θὰ ἀφήσω ποτὲ ἀπὸ τὰ χείλη μου ἀκάθαρτον καὶ μεμολισμένον λόγον, Δέσποτα: θὰ ἀποθάνω μαζί σου ὡς εὐγνώμων δοῦλος, καὶ ἀν ἀκόμη δλοι σὲ ἀρνηθοῦντο ἐφώναξε ζωηρῶς ὁ Πέτρος. Θὰ μείνω πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς σέ, διότι, καθὼς ὁ Ἰδιος ἐθεβαίωσες, ὅχι σὰρξ καὶ αἷμα ἀλλ' αὐτὸς ὁ Πατήρ σου ἐφανέρωσεν εἰς ἡμὲ σέ, τὸν δποῖον δλη ἥ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ'

Βάθος σοφίας θεῖηντος καὶ γνώσεως² οὐ πᾶν ἐξηρεύνησας ἄβυσσον δέ μου τῶν κριμάτων³ οὐ κατέλαβες, ἀνθρώπε⁴ ὁ Κύριος ἔφη¹. Σάρξ οὖν ὑπάρχων μὴ καυχῶ⁵ ἀρνήσῃ⁶ τοίτον γάρ με, δη πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζονσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) 'Ο Κύριος ἀνταπαντῷ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ συκενοφενῶς εἰς τὸ «σὰρξ οὐδὲ αἷμα, ὁ Πατήρ σου ἀπεκάλυψε μοὶ σέ». 'Η σύνδεσις πρὸς τὸ προηγούμενον τροπάριον Ναί: μὲ ἐφανέρωσεν εἰς σὲ ὁ Πατήρ: ἀλλὰ μὲ τοῦτο μὴ νομίζεις, Πέτρε, ὅτι ἐγνώρισες δλον τὸ βάθος τῆς σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀβύσσον τῶν κριμάτων καὶ τῶν βουλῶν του· ἀρά δὲν γνωρίζεις καὶ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς δποίους παραχωρεῖ ὁ Θεὸς νὰ μὲ ἀρνηθῆς.

(2) Πρβλ. Ρωμ. ια' 13 «Ὦ οὐαὶ τοῖς πλούτον καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐταῖς αὐτοῦ».

(3) Πρβλ. Ψαλμ. λε' 7 «Τὰ κρίματά σου ὡσεὶ ἄθυσσος πολλή».

(4) «Ἐντρεπτικῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου προφέρει ἔδω ὁ Κύριος, ἔναντιούμενος εἰς τὴν ὑπερηφανίαν τοῦ Πέτρου καὶ μεγαλαύρησιν» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 363).

(5) Προβλ. Α' Βασ. β' 13 «Μὴ κανχᾶσθε, καὶ μὴ λαλεῖτε ὑψηλὰ εἰς ὑπεροχήν». «Ἀληθῶς δὲ ἀρμόζουσι τὰ λόγια ταῦτα εἰς τὴν μεγαλαυχίαν τοῦ μακαρίου Πέτρου... ἐκαυχήθη γάρ καὶ ὁ κορυφαῖος Ἀπόστολος ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐλάλησεν ὑπέρογκα ἐναντίον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 363).

(6) Εἰς τὸ α' τροπάριον δὲ Κύριος ὅμιλησε συνεσκιασμένως περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Πέτρου· ἥδη κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Πέτρου προλέγει σαφῶς τὴν τριπλῆν ἀρνησίν του. Ἡ πρόρρησις τοῦ Κυρίου δλοκληροῦται εἰς τὸ ἐπόμενον τροπάριον.

Ἐρμηνεία

Δὲν ἔξηρεύνησες ὅλον τὸ βάθος τῆς σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ· οὔτε ἐννόησες, ἀνθρωπε, τὴν ἀβύσσον τῶν κρίσεων καὶ τῶν βιολῶν μου· εἴπεν δὲ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶσαι σάρξ, μὴ καυχᾶσαι καὶ μεγαλορρημονεῖς· διότι θὰ ἀρνηθῆς ὅχι ἀπαξ ἀλλὰ τοὺς ἔμε· τὸν δοποῖον ὅλη ἡ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον δ'

'Απαγορεύεις', Σίμων Πέτρος, δπερ πείσει^⁹ τάχος, ώς εἴρηται^⁹, καὶ^⁹ σοὶ παιδίσκη^⁹ ἵα^⁹ θάττον^⁹ προσελθοῦσα πτοήσει σε· δὲ Κύριος ἔφη· πικρῶς δακρύσας^⁹, ἔξεις ὅμως ενῆλατόν^{¹⁰} με, δην πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τῆς ὁδῆς ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ προηγουμένου. 'Εξακολουθεῖ διμιλῶν δὲ Κύριος, δστις προλέγει ὅχι μόνον τὴν ἀρνησίν τοῦ Πέτρου ἀλλὰ καὶ τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ. (Βλ. σημ. 1 εἰς α' τροπ. τῆς ὁδῆς).

(2) 'Απαγορεύω = δὲν ἐπιτρέπω, ἀποτρέπω. 'Ενταῦθα· ἀποκλείω κατηγορηματικῶς.

(3) Μέλλων τοῦ πάσχω.

(4) 'Ενν. ὑπ' ἐμοῦ. 'Ως ἥδη σοὶ ἔχω εἴπει.

(5) 'Ο καὶ ἀντιθετικός· καὶ ὅμως.

(6) Προβλ. Ματθ. ιστ' 9 «καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη· Αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς δοποίας ἐγένετο ἡ ἀρνησίς, ἐπανέξανουν τὴν ἐνοχὴν τοῦ Πέτρου. «Καὶ τὸ χειρότερον κακὸν εἶναι δτι δὲν θέλεις μὲ ἀρνηθῆ ἀπὸ δυναστείαν Βασιλέων, οὔτε ἀπὸ βίᾳ τυράννων, οὔτε ἀπὸ φοβερισμοὺς ἀρχόντων, οὔτε ἀπὸ τιμωρίας ποικίλων βασανιστηρίων... Ἀλλὰ τί; Μία μοναχὴ εὐτελεστάτη καὶ ταλαιπωρος δουλεύτρα, πλησιάσασα εἰς ἐσέ, εὐθὺς θέλει σὲ φοβίσει τόσον

πολλά, ὅστε νὰ ἀρνηθῆς, λέγων ὅτι δὲν μὲν ἡξεύρεις» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 364).

(7) Ἐοχαῖος Ἰωνικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ μία. Τπάρχει καὶ ἡ γραφὴ οἰα = μόνη, μὴ μεταβάλλουσα τὸ νόημα.

(8) Συναπτέον ἡ πρὸς τὸ προσελθοῦσα ἡ πρὸς τὸ πτοήσει σε. Εἰς τὴν α' περίπτωσιν τὸ νόημα εἶναι, ὅτι πολὺ συντόμως θὰ ἐπαληθεύσῃ ἡ πρόφροησις τοῦ Κυρίου· εἰς τὴν β' ὅτι ἡ ἀντίστασις τοῦ Πέτρου εἰς τὸν πειρασμὸν θὰ εἶναι τόσον μικρά, ὅστε ταχέως θὰ καμφθῇ. Πιθανωτέρα ἡ δευτέρα σύνδεσις; διὰ τῆς δποίας τονίζεται ἡ ἀντίθεσις τῶν λόγων τοῦ Πέτρου πρὸς τὰς πράξεις· ὑπόσχεται δὲ ο Πέτρος ἀφοσίωσιν μέχρι θανάτου εἰς τὸν Κύριον καὶ ὅμως ἡ ἀντίστασίς του θὰ καμφῇ ἐνώπιον τῆς ἐλαχίστης προσβολῆς.

(9) Προβλ. Ματθ. κατ' 75 «καὶ ἐξελθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς».

(10) Εὐλατος = σφόδρα ὄλεως, εὔμενής. Προβλ. Ψαλμ. ȝη' 8 «Ο Θεός, σὺ εὐτλατος ἐγίνου αὐτοῖς». Ο Κύριος παρουσιάζεται ἐνθαρρύνων τὸν Πέτρον, διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς ἀπόγνωσιν λόγῳ τοῦ βαρυτάτου παραπτώματός του. «Χαλεπώτερον τοῦ ἀμαρτάνειν ἐστὶ τὸ ἀπελπίζειν· Ἰούδας γάρ δὲ προδότης μικρόψυχος ἦν καὶ ἀπειροπόλεμος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπογιόντι αὐτῷ ἐπιδραμὼν δὲ ἔχθρός, ἀγγόντην περιῆψε· Πέτρος δὲ ἡ πέτρα ἡ στερεά, φοβερὸν πτῶμα κατενεχθείς, ὃς ἐμπειροπόλεμος οὐκ ἐξελύθη, οὐδὲ ἀπέγνω δυσθυμήσας, ἀλλὰ ἀναπτηδήσας, προήγαγε πικρότατα δάκρυα ἀπὸ καρδίας θλιβομένης καὶ τεταπεινωμένης, καὶ παρατίκα δὲ πολέμος ἥμῶν, θεασάμενος ταῦτα, ὅσπερ φλοξὶ σφοδροτάταις τὰς ὄψεις φλεγόμενος, ἀπεπήδησε, φεύγων μακρὰν καὶ δεινῶς διλούντων» ('Ιωάννης δὲ Καρπάθιος, παρὰ Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 365).

**Ερμηνεία*

'Αποκλείεις μετὰ βεβαιότητος, Πέτρε, αὐτό, τὸ δποῖον θὰ πάθῃς συντόμως, καθὼς ἥδη ἔχω εἴπει· εἴπεν δὲ Κύριος· καὶ ὅμως ὅχι βασιλεῖς καὶ ἀρχοντες ἀλλὰ μία καὶ μόνη δουλή, ἡ δποία θὰ σὲ πλησιάσῃ, πολὺ γρήγορα θὰ σὲ φοβήσῃ, ὅστε νὰ μὲν ἀρνηθῆς. Μὴ ἀπελπισθῆς δόμως· διότι, ἀφοῦ χύσης πικρὰ δάκρυα μετανοίας, θὰ ενρηγησεις εὐσπλαγχνικὸν καὶ πρόδυμον νὰ σὲ συγχωρήσω, ἐμέ, τὸν δποῖον δλη ἡ κτίσις εὖλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

'Ωδὴ θ'. 'Ο εἰρμὸς'

Τὴν τιμιωτέραν² τῶν Χερουβίμ³, καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως⁴ τῶν Σεραφίμ⁵, τὴν ἀδιαφθόρως⁶ Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν⁷, τὴν δοντας Θεοτόκον⁸ σὲ μεγαλύνομεν⁹.

(1) 'Ο παρὸν εἰρμὸς εἶναι δὲ γνωστότερος τῶν εἰρμῶν τῆς θ' ὁδῆς (μολονότι ἔλαχιστοι κανόνες περιέχουν αὐτόν), διότι εἰσῆλθεν εἰς καθημερινὴν λειτουργικὴν χρῆσιν καταστάς τὸ ἐφύμνιον τῆς ὁδῆς τῆς Θεοτόκου, ἡτις, ὡς γνωστόν, στιχολογεῖται καθημερινῶς ἐν τῷ ὅρθρῳ. Ήπειροτίμησις αὗτη πρὸς τὸν εἰρμὸν τοῦτον ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν συντομίαν καὶ τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων αὐτοῦ.

(2) Τίμιος = δὲ ἄξιος τιμῆς.

(3) Ἐδρ. Kerubhim. Εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν Kerubh. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Πατέρων ἐρμηνεύεται «πλήθος γνώσεως» ή «χύσις σοφίας». Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι γνωστὸν ἐν τῶν ἀνωτέρων ἀγγελικῶν ταγμάτων, τὰ δοποῖα ἀποτελοῦν οἰονεὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Βλ. καὶ Ψαλμ. ιξ' 11 «Ἐπέβη ἐπὶ Χερουβίμ καὶ ἐπετάσθη». 'Αλλ' ἐὰν τὰ Χερουβίμ ἔχουν τὴν ὑψίστην τιμὴν νὰ ἀποτελοῦν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, ή Θεοτόκος ἔχει τιμὴν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν αὐτῶν, διότι ἔγινε θρόνος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Τίοῦ τοῦ Θεοῦ.

(4) Ασύγκριτος = δὲ μὴ ἐπιδεχόμενος σύγκρισιν, ὑπέροχος. Τὸ ἐπίεργημα ἀσυγκρίτως ἐνταῦθα σημαίνει τὴν μεγίστην ὑπεροχὴν τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων. Κατὰ τὸν Νικόδημον ('Εορτοδ., σ. 366) τὸ ἀσυγκρίτως ἐννοεῖται καὶ εἰς τὴν φράσιν «τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ».

(5) Ἐδρ. Seraphim, καὶ εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν Saraph. Σημαίνει δὲ ἡ λ. εἶναι τινα πύρινον. Πρόβλ. καὶ Ψαλμ. ογ' 4 «ὅ ποιῶν... τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα» (ἢ κατ' ἄλλην γραφὴν «πῦρ φλέγον»). Κατὰ τὸν ψευδο-Διονύσιον τὰ Σεραφίμ εἶναι ἀγγελικὸν τάγμα κατέχον τὴν ὑπερτάτην θέσιν ἐν τῇ ἀγγελικῇ Ἱεραρχίᾳ. Συγκρίνων λοιπὸν δὲ ποιητὴς τὴν Θεοτόκον πρὸς τὰ δύο ὑπέρτατα ἀγγελικὰ τάγματα ἀποδεικνύει αὐτὴν ἀνωτέραν πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων.

(6) Μονολεκτικῶς, ἐκφράζεται ἡ περὶ ἀειπαρθενίας τῆς Θεοτόκου διδασκαλία, ἡ δοποῖα εἰς ἄλλους ὕμνους διατυποῦται πλατύτερον καὶ ἀναλυτικώτερον. Πρόβλ. «Παρθένος γάρ ἐγέννησας καὶ μετὰ τόκουν ὡς πρὸ τόκου διέμεινας» (Θεοτοκίον ἀποστίχων 'Εσπερινοῦ Σαββάτου α' ἥχου). «Ἡ πρὸ τόκου Παρθένος καὶ ἐν τόκῳ Παρθένος καὶ

μετά τόκον πάλιν οὖσα Παρθένος» (Θεοτοκίον ἀπολυτίκιον θαρέος ή-χου). «Καὶ Παρθένος ἔμεινας, μηδὲν τῆς παρθενίας λυμανθείσης» (Θεοτοκίον α' ὁδῆς β' κανόνος Μεσοπεντηκοστῆς).

(7) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἐπεξηγοῦνται αἱ προηγούμεναι, καθορίζεται δῆλον, διατί ἡ Θεοτόκος εἶναι τιμιωτέρα τῶν Χερουβίμ καὶ ἐνδοξοτέρα τῶν Σεραφίμ· διότι αὕτη συνέλαβε καὶ ἐγέννησεν ὃς ἄνθρωπον τὸν Θεὸν Λόγον ἄνευ φθορᾶς, οὐχὶ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἄνθρωπίνης γεννήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐπενεργείας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

(8) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης καταπολεμεῖται κυρίως μὲν ἡ αἰρεσίς τοῦ Νεστορίου, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι κακοδοξίαι. «Οντως Θεοτόκον, εἰς ἀναίρεσιν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν δμοφρόνων, οἵτινες ἐδόξαζον Προφήτην ἀπλοῦν ὅτι ἐγαλούχησεν ἡ Μαρία, θείας μόνον χάριτος καὶ σοφίας ἥξιωμένον. »Οντως Θεοτόκον· εἰς ἀποτροπὴν τῶν Θεοδοτιανῶν, οἵτινες μὴ Θεὸν ἐδογμάτιζον, ἀλλ' ἀπλοῦν ἄνθρωπον καὶ ψιλὸν ἡμῖν τετοκέναι τὴν ἀληθῆ Θεοτόκον. »Οντως Θεοτόκον· εἰς αἰσχύνην τῶν Οὐαλεντινιανῶν, οἵτινες ὡς διὰ σωληνούς ὀμολόγουν τὴν Θεομήτορα πεπρακέναι, καὶ σῶμα οὐκ ἐξ αὐτῆς ἐνηνοχέναι, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ, τὸν Χριστόν. »Οντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν τῶν Ἀρειανῶν, οἵτινες κτίσμα λέγοντες καὶ τὸν Τίὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, σάρκα μόνον ἐπίστευον τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι. »Οντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν τῶν Ἡμιαρείων, οἵτινες ἐδογμάτιζον, ὅτι ἐγέννησεν ἡ Ἀειπάρθενος Παρθένος οὐχ ὅμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὅμοιούσιον, αὐτῷ κατὰ πάντα... »Οντως Θεοτόκον· εἰς ἀποτροπὴν τῶν Μανιχαίων, οἵτινες ἐφρόνουν, ὅτι ἡ Θεοτόκος Μαρία δοκήσει μόνη καὶ φαντασίᾳ ἐγέννησε τὸν Χριστόν... »Οντως Θεοτόκον· εἰς αἰσχύνην τῶν Νεστοριανῶν, οἵτινες Χριστοτόκον... καὶ Θεότοκον ἐπίστευον τὴν Παρθένον, οὐ Θεοτόκον, δύο ἐνυπνιαζόμενοι Τίον, ἕνα ἐκ Θεοῦ καὶ ἕνα ἐκ τῆς Παρθένου. »Οντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν τῶν Σαβελλιανῶν, οἵτινες ήθελον, ὅτι ἡ Παρθένος ἐγέννησεν δχι τὸν Τίον, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν νοητόν, προφορικὸν ἀναχεόμενον ἡμῖν τὸν Λόγον» (Νικολάου τοῦ Βουλγάρεως, 'Ιερὰ Κατήγησις, 'Αθῆναι 1940, σ. 223 - 224). Ταπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «τὴν μόνην Θεοτόκον». Δι' αὐτῆς «ἀνατρέπεται ἡ τῶν Ἑλλήνων πλάνη, οἵ τινες πολλαὶ γυναικες ἐφλυάρουν ὅτι ἐγέννησαν τοὺς παρ' αὐτοῖς καλούμενους ψευδωνύμους Θεούς» (Νικοδ., 'Εστιοδρ., σ. 367). Μολονότι καὶ οὐτως «ἡ ἔννοια εἶναι δρῦη καὶ ὑγιῆς» (Αὐτόθι), ἐν τούτοις ἡ ἐπικρατοῦσα γραφὴ «τὴν δοντως Θεοτόκον»

φαίνεται προσφυεστέρα, διότι δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἀπέβλεπεν ὁ Κοσμᾶς εἰς καταπολέμησιν τῆς εἰδωλολατρίας, ἢτις κατὰ τὴν ἐποχὴν του εἶχε σχεδὸν ἐκλίπει παντελῶς, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικιλωνύμων αἰρέσεων. «Σημείωσαι ὅτι Θεοτόκος ἡ Ἅγια Παρθένος ὀνομάζεται ἐνεργητικῶς, ὡς Θεὸν γεννήσασα ἀληθῶς, καὶ ὅχι Θεοτόκος παθητικῶς: ἢτοι παρὰ Θεοῦ γεννηθεῖσα πνευματικῶς, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ δυσσεβῆς καὶ Ἰουδαϊόφρων Νεστόριος· οὕτω γάρ διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ πνευματικῶς ἐγεννήθησαν» (Νικοδ., Σενθ. ἀνωτ.).

(9) Μεγαλύνω = κάμνω τινὰ μέγαν, ὑψώνω, ἐπαινῶ, δοξάζω. Διὰ τῆς λ. ταύτης συνδέεται ὁ εἰρμὸς πρὸς τὴν θιβλικὴν θ' ὀδήγην «Μεγάλον εἰς ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον...». Η λ. ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἐπωδὸς καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὀδῆς πλὴν τοῦ τελευταίου.

Ἐρμηνεία

Τινοῦμεν καὶ δοξάζομεν σέ, ἡ δποία ἔχεις τιμὴν ἀνωτέραν ἐκείνης, τὴν δποίαν ἔχουν τὰ Χερουσθίμ, καὶ εἶσαι κατὰ πολὺ ἐνδοξοτέρα τῶν Σεραφίμ· σέ, ἡ δποία, χωρὶς νὰ φθαρῇ ἡ παρθενία σου, ἐγέννησες τὸν Θεὸν Λόγον· σέ, ἡ δποία εἶσαι πράγματι καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος.

Τροπάριον α'

Ολέθριος σπεῖρα² θεοστυγῶν³, πονηρευομένων⁴, θεοκτόνων⁵ συνταγωγὴ⁶ ἐπέστη, Χριστέ, σοί, καὶ ὡς ἄδικον εἴλκε⁸ τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων, δν μεγαλύνομεν⁷.

(1) Ἀφοῦ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ἀδάς ὁ ποιητὴς ἥσχολήθη μὲ τὰς πρὸ τοῦ Πάθους ὑποθήκας καὶ προρρήσεις τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν παροῦσαν τελευταίαν ὀδὴν περιγράφει αὐτὸ τὸ Πάθος. Ἡ περιγραφὴ δὲν εἶναι λεπτομερῆς καὶ διεξοδική, διότι ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ὑπολειπομένων τροπαρίων δὲν ἐπέτρεπε τοῦτο· εἶναι δημως ζωηρὰ καὶ παραστατικὴ καὶ δι' ὀλίγων εἰκόνων ὑπαινίσσεται τὰ κυριώτερα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου· τὴν σύλληψιν, τὴν εἰς τὰ ἔθνη παράδοσιν, τὰς ψευδομαρτυρίας καὶ τὰ ραπίσματα. Εἶναι περίεργον δημως, ὅτι οὐδόλως ἀναφέρεται ἡ Σταύρωσις τοῦ Κυρίου. "Ισως ὁ ποιητὴς δὲν ἥθελησε νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ γεγονός τῆς Σταυρώσεως, διότι δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ὑμνήσῃ αὐτὸ ἐκτενῶς καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ περιγραφὴ θὰ ἦτο ἀκροθιγής, ἢ διότι ἄλλοι ποιηταὶ πρὸ αὐτοῦ ἥσχολήθησαν μὲ τὸ γεγονός τοῦτο.

(2) Σπεῦρα ἔκαλεῖτο τὸ δέκατον τῆς ρωμαϊκῆς λεγεῶνος. Ἐνταῦθα ὅμως ἐννοεῖται στρατιωτικὴ δύναμις χιλίων ἀνδρῶν τελοῦσσα ὑπὸ χιλιαρχον. Τοιαύτη δύναμις κατὰ τὰς ἕορτάς, ὅτε ἡ Ἱερουσαλήμ κατεκλύζετο ὑπὸ πλήθους προσκυνητῶν, ἥτο ἐστρατωνισμένη εἰς τὸ παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ Ναοῦ φρούριον Ἀντωνία, ἐτοίμη ν' ἀντιμετωπίσῃ πᾶσαν ἀπόκειραν διασαλεύσεως τῆς τάξεως (Π. Τρεμπέλα, *Τρόμηνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, σ. 621). Ὁτι ἔχορησμα ποιοποιήθη ἡ σπεῖρα (ἥ, τὸ πιθανώτερον, τμῆμα αὐτῆς) διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου (ιη' 3 καὶ 13). Οἱ ἀρχιερεῖς προφανῶς ἔζητησαν τὴν συνδρομήν τῶν ρωμαίων στρατιῶν διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου ὡς ἐπικινδύνου ταραχἴου.

(3) Λαμβάνεται εἴτε ἐνεργητικῶς (ὅ μισῶν τὸν Θεὸν) εἴτε παθητικῶς (ὅ βδελυκτὸς εἰς τὸν Θεόν). Πρόβλ. καὶ Ρωμ. α' 30. Ἐνταῦθα μᾶλλον ἐνεργητικὸν ἀντιπαρατιθέμενον πρὸς τὸ κατωτέρω «θεοκτόνων».

(4) Πρόβλ. Ψαλμ. κα' 16 «συναγωγὴ ἡ πονηρευόμενός εἰναι τοῖς περιέσχον με». «Ἡ δὲ Συναγωγὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λαμβάνεται» (*Νικοδ., ἔνθ. ἀνωτ., σ. 368*). Διὰ μὲν τῆς σπείρας ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τοὺς ἐθνικούς, οἱ διποῖοι συνήργησαν εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου, διὰ δὲ τῆς συναγωγῆς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ διποῖοι παντὶ τρόπῳ ἐπεζήτουν τὸν θάνατον Αὐτοῦ. Ἰουδαῖοι καὶ ἐθνικοί, ἔχωρίζοντο δι' ἀγεφυρώτου χάσματος καὶ ἐβδελύσσοντο ἀλλήλους· τοῦτο δικαῖος δὲν ἡμπόδισεν αὐτοὺς νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν σύλληψιν καὶ θανάτωσιν τοῦ Κυρίου.

(5) «Ορα δέ, ὡς ἀναγνῶστα, ὅτι ὁ Μελφόδος θέλων νὰ φανερώσῃ χειροτέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς καὶ ἀπίστους Ρωμαίους, τὴν μὲν σπεῖραν τῶν Ρωμαίων ὀνόμασε θεοστυγῆ, τὴν δὲ Συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ὀνόμασε Θεοκτόνον· διὸ δὲ εἰναι χειρότερον τὸ νὰ φρονεύσῃ τινὰς ἔνα τάνθρωπον, ἀπὸ τὸ νὰ μισῇ μόνον ἀπλῶς, τόσον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἡτον ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους χειρότεροι· τὸν αὐτὸν Θεὸν οἱ μὲν Ρωμαίοι ἐμίσουν μόνον ἀπλῶς, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ ἐθανάτωσαν» (*Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.*).

(6) Τὸ ο. ἔλκω ἢ ἔλκυω δὲν χρησιμοποιεῖται μὲν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν εἰς τὰς περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου ἀφηγήσεις, χρησιμοποιεῖται δόμως διὶς εἰς τὰς Πράξεις προκειμένου περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα ἐν Φιλίπποις (*Πράξ. Ιστ' 19* «ἐπιλαβόμενοι τὸν Παύλον καὶ τὸν Σίλαν εἴλαντο σαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας») καὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Παύλου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐν Ἱε-

ρεσολύμοις (Πράξ. κα' 30 «ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου εἴλιον αὐτὸν ἔξω τοῦ ιεροῦ»). Πιθανώτατα ἐκ τῶν χωρίων τούτων παρέλαβεν αὐτὸν δὲ ποιητής.

(7) Ήμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐν ἀντιδέσει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἑθνικούς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον χρησιμοποιεῖται ἡ ἐπωδὸς καὶ εἰς πὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια.

Ἐρμηνεία

Ἡ καταστρεπτικὴ σπεῖρα τῶν εἰδωλολατρῶν Ρωμαίων, οἱ δποῖοι ἐμίσουν τὸν Θεόν, καὶ ἡ ἐκ πονηρῶν καὶ θεοκτόνων ἀνθρώπων ἀποτελουμένη Ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ ἐπετέθησαν ἐναντίον σου, Χριστέ, καὶ ἐσυρον ὡς ἄδικον σὲ τὸν δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, τὸν δποῖον ἡμεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν.

Τροπάριον β'

Νόμον³ ἀγνοοῦντες² οἱ ἀσεβεῖς, φωνὰς Προφητῶν³ τε μελετῶντες διακενῆσ⁴, ὡς πρόβατον⁵ εἴλικον⁶ σὲ τὸν πάντων Δεσπότην¹, ἀδίκως σφαγιάσαι⁵, δν μεγαλύνομεν.

(1) Καὶ τὸ τροπάριον τοῦτο ὅμιλεῖ, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον, περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου, ἀναφέρεται ὅμως μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς δποῖους ἐλέγχει, διότι, καίτοι ἡσαν προποιμασμένοι διὰ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, ἐπέδειξαν τοιαύτην ἀδικαιολόγητον συμπεριφορὰν πρὸς τὸν Σωτῆρα.

(2) Μᾶλλον εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μὴ ἐννοοῦντες, μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς τὸν Νόμον διότι ἐγνώριζον μὲν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Νόμον ἀλλ' ἡ γνῶσις τῶν ἡτο ἐξωτερικὴ καὶ ἐπιφανειακή. «Ἐὰν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκαταλάμβανον τὸν Νόμον, βέβαια ἥθελον γνωρίσει ἀπὸ αὐτὸν ὅτι δ ἀμνὸς ἐκεῖνος δποι ἐδιώριζεν δ Νόμος νὰ σφάζεται εἰς τὸ Πάσχα, καὶ δ Προφήτης ἐκεῖνος τὸν δποῖον εἶπεν δ Μωϋσῆς ὅτι ἔχει νὰ ἀναστῆῃ δ Κύριος, αὐτὰ λέγω ἐπροτύπωναν τὸν Δεσπότην Χριστόν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν θήμελαν σταυρώσει αὐτὸν» (Νικοδ., Ἐορτοδρ., σ. 369).

(3) Πρόβλ. Πράξ. ιγ' 27 «καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκομένας...». Νόμος καὶ Προφῆται ἀνεγινώσκοντο καὶ ἡρμηνεύοντο κατὰ πᾶν Σάββατον εἰς τὰς συναγωγάς. Ἀμφότερα ὁμίλουν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὗτε εἰς τὸν Νόμον ἐνεβάθυναν οὕτε εἰς τοὺς λόγους τῶν Προφητῶν ἔδωσαν

προσοχήν. Τουιουτορόπως κατήντησαν εἰς ἄγνοιαν τοῦ Νόμου καὶ ἡ μελέτη τῶν Προφητῶν ἀπέβη δι' αὐτοὺς ἐπὶ ματαίῳ.

(4) Ἡ πλήρης ἔκφρασις: διὰ κενῆς πράξεως = ματαίως, ἀνωφελῶς.

(5) Ὄπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς τὸ περίφημον χωρίον τοῦ Ἡσαίου «ὡς πρόσθιον ἐπὶ σφαγῇ νῆσθη» ('Ἡσ. νγ' 7). Ομιλῶν περὶ τῶν προφητῶν χρησιμοποιεῖ προσφυῶς προφητικὸν χωρίον, διὰ νὰ ἀποδεῖξῃ, ὅτι οἱ Προφῆται προεἶπον τὰ κατὰ τὸν Χριστόν.

(6) Βλ. σημ. 6 εἰς προηγούμενον τροπάριον.

(7) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Χριστοῦ «ὡς κτίστου τῶν ἀπάντων» ἐνταῦθα οὗτος χαρακτηρίζεται ὡς «τῶν πάντων δεσπότης» εἰς τὸ ἐπόμενον δὲ χαρακτηρίζεται ὡς «φύσει ζωοδότης». Διὰ πάντων τούτων ὁ ποιητὴς ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξάρῃ τὸ μέγεθος τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπιχειρημέντος ἀνοσιονοργήματος. Ἐὰν ἡ σφαγὴ οἰουδήποτε ἀθώου ἀποτελῇ ἔγκλημα, τὸ ἔγκλημα τοῦτο προσλαμβάνει ἀπροσμετρήτους διαστάσεις, διὰ τὸ θῦμα εἶναι δὲ κτίστης καὶ κύριος καὶ ζωοδότης τῶν πάντων.

'Ἐρμηνεία'

Οἱ ἀσεβεῖς Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἐννόουν κατὰ βάθος τὸν Νόμον καὶ ἐμελέτων ματαίως καὶ ἀνωφελῶς τοὺς λόγους τῶν Προφητῶν, συνέλαβον καὶ ἔσυρον, διὰ νὰ σφαγιάσουν ἀδίκως ὡς πρόβατον, σὲ τὸν κύριον τῶν ὅλων, τὸν διοῖνον ἥμεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν.

'Τροπάριον γ'

Τοῖς ἔθνεσιν¹ ἔκδοτον² τὴν ζωὴν σὺν τοῖς Γραμματεῦσιν ἀναιρεῖσθαι οἱ Ἱερεῖς παρέσχον³, πληρέντες αὐτοφθόνῳ⁴ κακίᾳ, τὸν φύσει ζωοδότην⁴, δὲν μεγαλύνομεν.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τοὺς ἔθνους. 'Ο Κύριος εἶχε προείπει μεταξὺ τῶν ἀλλων καὶ τὴν εἰς τὰ ἔθνη παράδοσίν του (Προβλ. Ματθ. κ' 18 «καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι»). Ἡ ὑπὸ ρωμαίων στρατιωτῶν σύλληψις, ἡ παράδοσίς του εἰς τὸν Πιλᾶτον καὶ ἡ ὑπὸ ρωμαίων ἐπίσης ἐκτέλεσις τῆς ἐπιβληθείσης εἰς Αὐτὸν θανατικῆς ποινῆς ἐπεβεβαίωσαν τὴν πρόρησιν τοῦ Κυρίου. 'Η εἰς τὰ ἔθνη παράδοσις ὑπέκρυψε συμβολικὸν

νόημα: «ῆτον τύπος καὶ αἰνιγμα, δτι ὁ Χριστὸς καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἔμελ-
λε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ ἄπιστα
ἔθνη, τὰ δποῖα πιστεύσαντα εἰς αὐτόν, ἐσώθησαν; οἱ δέ Ἰουδαῖοι ἀπι-
στήσαντες, κατεκρίθησαν» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 370).

(2) Ἐκδοτος = ὁ ἐκδιδόμενος, ὁ παραδιδόμενος καὶ κυρίως ὁ
προδιδόμενος. Παρέχω τινὰ ἔκδοτον = παραδίδω τινὰ ἐξ ὀλοκλήρου.

(3) Αὐτόφθυνος = ἔκεινος δστις εἶναι ἡ προσωποποίησις, ἡ ἐν-
σάρκωσις τοῦ φθύνον. Ἡ δημοτικότης τοῦ Κυρίου εἶχεν ἔξεγείρει τὸν
φθύνον τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραήλ: ὁ φθύνος δὲ οὗτος
ἡτο τὸ ἐλατήριον τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὃς δρῦν δάντελήφθη ὁ
Πιλάτος («Ἡδει γάρ δτι διὰ φθύνον παρέδωκαν αὐτὸν» Ματθ. κξ'
18. Βλ. καὶ Μάρκ. ιε' 10).

(4) «Φύσει ζωοδότης μόνον ἡτο ὁ Χριστός: διότι, ἀν καὶ ὁ Ἡλίας
καὶ ὁ Ἐλισσαῖος καὶ ἄλλοι ἄγιοι ἔζωποιήσαν νεκροὺς καὶ ἀνέστησαν,
καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δίκαιοι νὰ δνομάζωνται ζωοδόται· κατὰ θέσιν δ-
μως καὶ χάριν οὗτως ἔκεινοι δνομάζονται, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ φύσιν, ἐπει-
δὴ μὲ τὴν δύναμιν καὶ χάριν τοῦ Θεοῦ τοὺς νεκροὺς ἔζωποιήσαν, καὶ
δχι μὲ δύναμιν ἰδικήν των· δὲ Ἡησοῦς Χριστός, Θεὸς ἀληθινὸς καὶ
αὐτοζωὴ ὄν, διὰ τοῦτο καὶ φύσει ζωοδότης ἐστί τε καὶ λέγεται, ὃς οἴ-
κοθεν καὶ ἔξουσία παντοδεσπότῳ τὴν ζωὴν χαριζόμενος» (Νικοδ., ἔνθ'
ἀνωτ., σ. 370).

Ἐρμηνεία

Οἱ Ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν Γραμματέων, ἐπειδὴ εἶχον
πληγωθῆ ἀπὸ τὴν κακίαν τοῦ ὑπερβολικοῦ φθύνον, παρέδωκαν ἐξ ὀλο-
κλήρου εἰς τὰ ἔθνη, διὰ νὰ φονευθῇ, τὸν Χριστόν, ὁ δποῖος εἶναι ἡ ζωὴ
καὶ ἡ ἐκ φύσεως πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸν δποῖον ἡμεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζο-
μεν.

Τροπάριον δ'

*Ἐκύκλωσαν² κύνες ώσει³ πολλοί⁴, ἐκρότησαν, "Αναξ⁵, σια-
γόνα σὴν ραπισμῷ⁶, ἡρώτων σε⁷, σοῦ δὲ ψευδῆ κατεμαρτύρουν⁸
καὶ πάντα ὑπομείνας⁹ ἀπαντάς ἔσωσας.*

(1) Περιληπτικῶς ἐκτίθενται εἰς τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦτο τροπά-
ριον τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου. Ο ποιητὴς χρησιμοποιεῖ πλεῖστα ἀγιο-

γραφικὰ χωρία, κατὰ τὸ πλεῖστον προφητικά, τὰ δποῖα ἐπισημαίνονται κατωτέρω.

(2) Τποκείμενον τῶν ορημάτων ἐκύκλωσαν, ἐκρότησαν, ἡρώτων καὶ κατεμαρτύρουν δὲν εἶναι τὸ «κύνες πόλλοί», διότι τότε δὲν θὰ εἴχε θέσιν τὸ ὕδατο, ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν ἐννοούμενον «οἱ Ἰουδαῖοι».

(3) Τπερβατόν· ὥσει κύνες πόλλοί.

(4) Πρώτη ἀγιογραφικὴ παράθεσις αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ Ψαλμ. κα' 17· «ἐκ ύκλωσάν με κύνες πολλοί».

(5) Λίαν προσφυῶς χαρακτηρίζεται ἐνταῦθα ὁ Κύριος ὡς ἄναξ, διὰ νὰ τονισθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἀσθείας τῶν ραπισάντων τὸν Κύριον. «Τῶν ἀτάκτων δούλων εἶναι ἴδιον νὰ ραπίζωνται εἰς δὲ τὸν Βασιλέα, καὶ μάλιστα Βασιλέα τῶν βασιλεύντων,... ποῖος ἥθελε τολμήσει νὰ σηκώσῃ χεῖρα, καὶ νὰ κτυπήσῃ ράπισμα;» (Νικοδ., ἔνθ. ἀνωτ., σ. 371).

(6) Δευτέρα ἀγιογραφικὴ παράθεσις· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ὅπατα» ('Ησ. ν' 6). Τὸ πρῶτον ράπισμα ἔδωκεν εἰς τὸν Κύριον εἰς τῶν ὑπηρετῶν κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ "Αννα ἀνάκρισιν" ('Ιωάν. ιη' 22). πλῆθος δὲ ραπισμάτων καὶ κολαφισμῶν (δηλ. κτυπημάτων ἐπὶ τοῦ τραχήλου διὰ κοίλης χειρός, ὅποτε νὰ προκαλῆται κρότος) ἔδωκαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως (Ματθ. κατ' 67) ἀλλὰ καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος κατὰ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ δίκην ('Ιωάν. ιθ' 3).

(7) Τρίτη παράθεσις· «Ἄναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἐπηρεάζεις τοῦ μετανοεῖν» (Ψαλμ. λδ' 11). Πρόβλ. καὶ 'Ιωάν. ιη' 19 «ὅ οὖν ἀρχιερεὺς ἡρώτησε τὸν Ἰησοῦν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ» καὶ Μάρκ. ιδ' 60 - 61 «καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρεάζεις τὸν Ἰησοῦν... πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρεάζεις τὸν Ἰησοῦν...». Μὴ ἔχοντες συγκεκριμένην κατὰ τοῦ Κυρίου κατηγορίαν ὑπέβαλλον εἰς αὐτὸν ἐρωτήσεις μὲ τὴν ἐλπίδα, διτι θὰ ἀπέσπων ἀπόκρισίν τινα ἐνοχοποιητικήν, ἵνα στηρίξουν ἐπ' αὐτῆς κατηγορίαν δικαιολογοῦσαν τὴν εἰς θάνατον καταδίκην Αὐτοῦ.

(8) Τετάρτη παράθεσις· «ῦστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομαρτυρίας.

(9) Τροπικὴ μετοχή. Μὲ τὸ νὰ ὑπομείνῃς πάντα τὰ ἀνωτέρω παθήματα ἔσωσες τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

(10) Τὸ ἅπαντας ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Κυρίου, ὁ διποῖς ὑπὲρ πάντων προσέφερεν ἔσυτὸν καὶ εἰς πάντας παρέσχε τὴν δυνατότητα τῆς σωτηρίας· ἂν δὲν σώζωνται πάντες, τοῦτο ὄφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν δέχονται πάντες τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προσφερομένην σωτηρίαν.

Ἐρμηνεία

Σὲ περιεκύλωσαν, Κύριε, οἱ Ἰουδαῖοι ὡσὰν σκύλοι πολλοὶ ἐκτύπησαν ὅντα, Βασίλευ, μὲν ωπίσματα τὴν σιαγόνα σου· σοῦ ὅπεβαλον ἐρωτήσεις καὶ διετύπωσαν κατὰ σοῦ ψευδεῖς κατηγορίας· καὶ σύ, ἀφοῦ ὑπέμεινες πάντα ταῦτα, ἔσωσες δίκους τοὺς ἀνθρώπους.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΡΑΛΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ

‘Ο Κανών τοῦ Μεγάλου Σαββάτου είναι υπὸ τὴν σημερινήν του μορφὴν δκταώδιος, περιλαμβάνει δὲ ἐν ἑκάστῃ ὠδῇ τὸν εἰρμὸν καὶ τρία τροπάρια, πλὴν τῆς ζ' ὠδῆς, ἥτις ἔχει τέσσαρα τροπάρια. Εἶναι λοιπὸν δὲ ἐκτενέστερος ὅλων τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἐδδομάδος ἐκτεινόμενος εἰς 33 τροπάρια καὶ καταλαμβάνων τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ “Ορθοῦ τῆς ἡμέρας ταύτης (ἐὰν ἔξαιρέσωμεν τὰ Ἐγκάμια, τὰ δποῖα ἀποτελοῦν μεταγενέστερον στοιχεῖον). ‘Η δলη ἀκολουθία συμπληρου-
ται διὰ δύο καθισμάτων (“Σινδόνι καθαρᾶ” καὶ “Ἐξέστησαν χο-
ροῖ”), τοῦ κοντακίου τοῦ Ρωμανοῦ “Τὴν ἄδυσσον δὲ κλείσας” μετὰ τοῦ οἴκου “Ο συνέχων τὰ πάντα” καὶ τῶν τεσσάρων ἰδιομέλων τῶν Αἰνῶν μετὰ τοῦ Δοξαστικοῦ. Ἐξαποστειλάριον δὲν υπάρχει εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου, τὰ δὲ ἀπολυτίκια καὶ τὸ μετὰ τὴν γ'
ἀδὴν κάθισμα είναι προφανῶς εἰλημμένα ἐκ τῆς Ὁκτωήχου.

‘Εξ ἐπόψεως συγκροτήσεως δὲ Κανὼν τοῦ Μεγ. Σαββάτου είναι δὲ περιεργότερος πάντων, μοναδικὸς ἵσως, διότι δὲν ἐποιήθη διάλογος ὑφ' ἐνδός ποιητοῦ ἀλλὰ ὑπὰ τριῶν κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι είναι Κοσμᾶς δὲ ἐπίσκοπος Μαϊσουμᾶς καὶ τῶν λοιπῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἐδδομάδος ποιητής, Μᾶρκος δὲ ἐπίσκοπος Ἰδροῦντος (σημ. Otranto) τῆς Ἱταλίας, προερχόμενος ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Σάββα, καὶ ἡ μοναχὴ Κασιανὴ (ἡ φερομένη καὶ ὡς Κασία ἢ Ἰκασία ἢ Εἰκασία), γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων φερομένων ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς ἐκκλ. ὑμνῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ γνωστοτάτου ἰδιομέλου διοξαστικοῦ τῶν ἀπο-
στίχων τοῦ “Ορθοῦ τῆς Μεγ. Τετάρτης. ‘Η Κασιανὴ ἔζησε κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (829 - 842), δὲ Μᾶρκος ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (τέλη 8' - ἀρχὰς 9' αἰώνος).

Περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ κανόνος γράφει τὰ ἑξῆς Θεόδωρος δ Πρόδρομος: “Ο παρὸν κανὼν ποίημα μὲν ἐστιν ὅχρι καὶ πέμπτης ὡδῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδροῦντος, ἐκ δὲ ταύτης ὅχρις ἐνάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. Καίτοι οὐχ ὁ Μάρκος πρῶτος τῆς συμμελείας ταύτης ἢ διλομελείας ἡ οὐκ οἶδα ὅπως ἀρα φῶ τῇ Ἐκκλησίᾳ συνήρατο· ἀλλὰ πολὺ πρότερον, ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνὴ τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ καὶ παρθένος, Κασία τοῦνομα, τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἔχορημάτισε καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο· οἱ δὲ ὕστερον μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ' ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι λόγοις τὰ τοῦ ἥρως ἐκείνου μουσουργήματα, τὸ μὲν μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ καὶ τὸν εἰρμοὺς ἐγχειρίσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν”¹.

Σύμφωνος ἀλλὰ σαφεστέρα εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ Τριψδίῳ πληροφορία: “Ἐστι δὲ ὁ κανὼν ἀπὸ πρώτης ὡδῆς ἔως στ'² ποίημα Μάρκου Μοναχοῦ ἐπισκόπου Ἰδροῦντος. Οἱ εἰρμοὶ δὲ ποίημα γυναικὸς τινὸς Κασίας δονομαζομένης. Ἀπὸ δὲ στ' ὡδῆς καὶ ἐφεξῆς ποίημα τοῦ κυρίου Κοσμᾶ”.

Πρόγραμματι ὑπὸ τὸ δόνομα τῆς Κασιανῆς σώζεται τετραώδιον “τῷ ἀγίῳ καὶ Μεγάλῳ Σαββάτῳ” περιλαμβάνον τὰς ὡδὰς α', γ', δ' καὶ ε'. Οἱ εἰρμοὶ τοῦ τεραφδίου τούτου εἶναι οἱ γνωστοὶ εἰρμοὶ τῶν τεσσάρων πρώτων ὡδῶν τοῦ κανόνος τοῦ Μεγ. Σαββάτου (“Κύματι θαλάσσης” ἀλλ.), ἐκάστη δὲ ὡδὴ περιλαμβάνει ἐκτὸς τοῦ εἰρμοῦ ἄλλα δύο τροπάρια. Τὸ τετραώδιον τοῦτο ἐποιήθη ὑπὸ τῆς Κασιανῆς προφανῶς ὡς συμπλήρωμα τοῦ τετραφδίου τοῦ Κοσμᾶ, ὥστε ν' ἀποτελέσῃ μετ' αὐτοῦ πλήρη κανόνα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ δτι τὰ ἀρκτικὰ γράμματα τῶν εἰρμῶν καὶ τῶν τροπαρίων τῶν ὡδῶν α', γ' καὶ δ' σχηματίζουν ἀκροστιχίδα “Καὶ σεπτὸν” συμπληροῦσαν τὴν τοῦ τετραώδιου τοῦ Κοσμᾶ (“Καὶ σεπτὸν Σάββατον μέλπω μέγα”). Περιέργως τὰ ἀρκτικὰ τοῦ εἰρμοῦ καὶ τῶν τροπαρίων τῆς ε' ὡδῆς (ΘΤΤ) δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν ἀκροστιχίδα.

Τὸ τετραώδιον τῆς Κασιανῆς, τὸ διποῖον μνημονεύεται ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων διὰ τῶν πρώτων λέξεων αὐτοῦ “Αφρον γηραλέε”, ἐθεωρεῖτο ἀπολεσθέν, ἔως δτοι ἀνευρέθη εἰς δύο κώδικας τοῦ Ἀγίου Ορούς (τὸν Βατοπεδινὸν 1189, φ. 231α, καὶ τὸν Λαυριατικὸν Δ 32, φ. 3α) καὶ ἔνα τῆς Σιναϊτικῆς Βιβλιοθήκης (τὸν ὑπ' ἀριθμ.

1. Migne P.G. 133, 1235 - 36.

2. Μὴ συμπεριλαμβανομένης.

724, κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ V. Gardthausen) καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου ("Ἐκκλ. Φάρος" ΛΑ', σ. 96) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Θεοδ. Τζεδάκη (Κασιανὴ ἡ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας μελῳδός, Ἡράκλειον Κρήτης 1959, σ. 67 - 69).

Κατὰ ταῦτα δὲ Κοσμᾶς ἀρχικῶς ἐποίησε διὰ τὸ Μέγα Σάββατον τετραώδιον περιλαμβάνον τὰς ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ προσθλεπομένας διὰ τὸ Σάββατον ὡδὰς στ' - δ'. Τὸ τετραώδιον τοῦτο ἐπεξέτεινεν εἰς ὄκταώδιον κανόνα ἡ Κασιανὴ διὰ τῆς προσθήκης τῶν ὡδῶν α', γ', δ' καὶ ε'. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ὡδῶν δὲ Μᾶρκος παρέλαβε μόνον τοὺς εἰρμούς, ἀντικατέστησε δὲ τὰ τροπάρια δι' ἄλλων. Οὕτως δὲ κανὼν προσέλαβε τὴν σημερινήν του μορφήν.

Ἀνάλογος εἶναι καὶ τῆς ἀκροστιχίδος ἡ κατασκευή. Τὸ ἀρχικὸν τετραώδιον φέρει ἀκροστιχίδα "Σάββατον μέλπω μέγα", ἥτις ἀποτελεῖ μετὰ τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ τριφδίου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς ἱαμβικὸν ἔξαμετρον ("Προσάθβατόν τε Σάββατον μέλπω μέγα"). Εἴς τὴν ἀκροστιχίδα ταύτην περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰρμοί, δπως εἰς ὅλους τοὺς κανόνας τοῦ Κοσμᾶ. Ἡ Κασιανὴ συμπληρώσασα τὸν κανόνα συνεπλήρωσεν, ὡς εἰδομεν, καὶ τὴν ἀκροστιχίδα. Ό δὲ Μᾶρκος ἀντικαταστήσας τὰ τροπάρια τῆς Κασιανῆς συνεπλήρωσεν ἐπιτυχέστερον τὴν ἀκροστιχίδα διὰ τῶν λέξεων "Καὶ σήμερον δέ", ὡστε αὐτῇ ν' ἀποτελῇ πλήρη ἱαμβικὸν στίχον: "Καὶ σήμερον δὲ Σάββατον μέλπω μέγα". Δὲν συμπεριέλαβεν ὅμως εἰς τὴν ἀκροστιχίδα του τοὺς εἰρμούς, μολονότι δύο ἔξ αὐτῶν (οἱ τῆς α' καὶ τῆς γ' ὡδῆς) ἥρχιζον ἀπὸ τὰ ἀπαιτούμενα ὑπ' αὐτῆς στοιχεῖα (Κ καὶ Σ). Τὸ τελευταῖον τοῦτο κατὰ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον ἀποτελεῖ μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι οἱ εἰρμοὶ δὲν εἶναι ποίημα τοῦ Μάρκου: "Οὕτε γὰρ τοῖς τῶν εἰρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χοήται δὲ Μᾶρκος, καίτοι συναιρούμενοις αὐτῷ τὰ πολλά· αὐτίκα γὰρ τοῦ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα, καὶ τοῦ, Σὲ τὸν ἐπὶ ὄντας, τὸ σῆγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα· ἀλλὰ ταῦτα καταλιπῶν ὃς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἔαυτοῦ ποιήματα ὄντα, ἀντ' ἐκείνων ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τό, Κύριε Θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σῆγμα τό, Σύμβολα τῆς ταφῆς σου. "Ἐκ τε οὖν τούτου δῆλον ἐστι τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἰρμούς"³. "Ισως ὅμως καὶ τεχνικοὶ λόγοι ὠδήγησαν τὸν Μᾶρκον εἰς τὴν λύσιν ταύτην· ἐπειδὴ δηλ. δὲν συνεφάνουν πρός τὴν ἀκροστιχίδα του καὶ οἱ τέσσαρες εἰρμοὶ ἀλ-

³. Migne P.G., ἔνθ' ἀνωτ.

λὰ μόνον οἱ δύο, προετίμησε ν' ἀφήσῃ καὶ τὸν τέσσαρας ἐκτὸς αὐτῆς· ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἔχοησι μοποίει τοὺς δύο εἰρημούς, θὰ ἡγαγκάζετο· νὰ ποιήσῃ ἀνὰ δύο μόνον τροπάρια εἰς τὰς δύο πρώτας ὠδάς, ἐνῷ δὲ Μᾶρκος ἥθελε νὰ ποιήσῃ τὰς ὠδάς του ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ ἀρχικοῦ τετραώδειου.

Συγκρίνοντας τὸν παρόντα κανόνα πρὸς τῶν προηγουμένων ήμερων τῆς Μεγ. Ἐβδομάδος ενδίσκομεν αὐτὸν λυρικώτερον καὶ θεολογικώτερον. Εἰς ἐκείνους κυριαρχεῖ τὸ ἀφηγηματικὸν στοιχεῖον καὶ εἶναι ἀφθονοί αἱ ἀγιογραφικαὶ παραδέσεις καὶ ἐπιδράσεις· εἰς τὸν παρόντα τὸ ἀφηγηματικὸν στοιχεῖον εἶναι λίαν περιωρισμένον καὶ αἱ ἀγιογραφικαὶ ἐπιδράσεις σχετικῶς δλίγατ. Οἱ εἰρημοὶ τοῦ κανόνος; τόσον οἱ τῆς Κασιανῆς δύον καὶ οἱ τοῦ Κοσμᾶ, ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐξυμνούμενα γεγονότα, χωρὶς νὰ ἀφίστανται ἐντελῶς τῶν ἀγιτοίσιων βιβλικῶν ὠδῶν. Εἰς τινας μάλιστα δὲ αὐτῶν γίνεται ἀρμονικωτάτη σύζευξις τῶν γεγονότων (εἰρημοὶ α', στ' καὶ ζ' ὠδῆς).

Πρὸς διλοκήρωσιν τῆς παρούσης εἰσαγωγῆς θεωροῦμεν χρήσιμον, διποτανός παραθέσωμεν τὸ ἀγνωστὸν εἰς τοὺς πολλοὺς τετραώδιον τῆς Κασιανῆς, τὸ διποτανόν διμολογουμένως εἶναι ἐφάμιλλον τόσον τῶν ἄλλων ποιημάτων αὐτῆς δύον καὶ τοῦ κανόνος τῶν Μάρκου καὶ Κοσμᾶ⁴.

**Ωδὴ α'. *Ηχος πλ. β'*

Κύματι θαλάσσης...

"Αφρον γηραλέε * ἀκόρεστε ἀδη *, χανὼν ὑπόδεξαι * τὴν τῶν ἀπάντων ξωήν * καταπιῶν γὰρ ἐμέσεις *, ἀς προπέπωκας δικαίων ψυχάς * καθελεῖ σε Κύριος *, διτὶ δεδόξασται⁵.

"Ιησοῦ Θεέ μου *, ὅμινῶ σου τὰ πάθη *. ἔκῶν γὰρ τέθνηκας * ὑπὲρ τῆς πάντων ξωῆς * καὶ ἐν σινδόνι καὶ σμύρνῃ * κηδευθῆναι κατηξίωσας *. τὴν ταφὴν δοξάζω σου *, ὅμινῶ σου καὶ τὴν ἔγερσιν.

**Ωδὴ γ'.*

Σὲ τὸν ἐπὶ ὅδάτων...

"Ἐθεντό σε ἐν λάκκῳ *, μακρόθυμε Σωτήρ, οἱ Ἰουδαῖοι * καὶ ἐν

4. Τὸ κείμενον ἐλήφθη ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Εὐστρατιάδου· ἐπηρέχθησαν διμως διορθώσεις τινὲς εἰς τὴν στίχον καὶ προσετέθησαν ἐντὸς παρενθέσεων λέξεις τινὲς κατ' εἰκασίαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ νοήματος στίχων τινῶν. Οἱ στίχοι χωρίζονται δι' ἀστερίσκων.

5. Εδρυθμότερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὸν εἰρημὸν θὰ ἦτο «ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται».

σκιῷ θανάτου * τὸν ἐν νεκροῖς (...) ἐλεύθερον *, τὸν καὶ μοχλοὺς συντρίψαντα * τοῦ ἄδου, Δέσποτα *, τοὺς θανόντας (τε) ἐγείραντα.

Πᾶσι τοῖς ἐν ἀλύτοις * σειραῖς (ταῖς) τοῦ ἄδου πεπεδημένοις * δ Κύριος ἐβόα * οἱ ἐν δεσμοῖς (νῦν) ἐξέλθετε *. οἱ ἐν τῷ σκότει λύεσθε * δ βασιλεὺς ἡμῶν * (ῆκει) τοὺς ἐν γῇ λυτρούμενος.

*Ωδὴ δ'

Τὴν ἐν σταυρῷ σου θείαν κένωσιν...

'Ο τὴν ζωὴν πηγάδων Κύριος * γεγονὼς συμπαθῶς * ἐν τοῖς ὑποχθονίοις * τὸ φῶς τὸ τῆς θεότητος * ἔλαμψας θνητοῖς * καθελών τὴν τοῦ ἄδου * ζοφώδῃ δύναμιν.

Νενικημένος ⁶ δ πανδόλιος * ἐαυτὸν καθιορῶν * ἐχθρὸς τῇ κατάβασι * σοῦ τῇ εἰς ἄδου, Δέσποτα *, τὸ κράτος μου, βοῷ *, κατεπόθη καὶ πᾶσα * ἡ δυναστεία μου.

*Ωδὴ ε'

Θεοφανείας σου, Χριστέ...

Τοῦ ψυχοφθόρου τὴν δφρὸν * διὰ σταυροῦ νεκρωθείς⁷, εὐεργέτα *, καταβὰς εἰς ἄδου δὲ συνέτριψας * τοὺς αὐτοῦ μοχλοὺς καὶ ἀνέστησας * τὸν προπάτορα ὃς Θεὸς * καὶ τῇ νεκρώσει σου τοῖς πιστοῖς παρέσχες * εἰρήνην καὶ τὴν ζωὴν * καὶ ἀγαλλίασιν.

Τοῖς ἐν τῷ ἀδῃ συνοικῶν * δ τὴν ζωὴν τοῖς βροτοῖς ἀναβλύσας * τοῖς ἐν σκότει ἔλεγες, ἐξέλθετε *, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἀπολύθητε *. εἰς (γὰρ) ὕλεσιν τοῦ ἐχθροῦ * καὶ εἰς ἀνάστασιν τῶν προτεθνηκότων * ἐλήλυθα πρὸς ζωὴν * ἀνακαλούμενος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

*Ωδὴ α'. Ο εἰρυμδες¹

Κύματι² θαλάσσης³ τὸν κρύψαντα⁴ πάλαι⁴ διώκτην² τύραννον⁵ ὅπδο γῆν⁶ ἔκρυψαν³ τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες⁶. ἀλλ' ἥμετες² ὃς αἱ νεάνιδες⁷ τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν⁸ ἐνδόξως γάρ δεδόξασται¹⁰.

(1) Συνδυάζεται ἀριστα ἐν τῷ παρόντι εἴρημῷ τὸ θέμα τῆς βιβλί-

6. Όρθότερον «Νενικημένον».

7. Ή πρότασις ὅνειρος θήματος. Θά συνεπληροῦτο, ἐὰν ἀντὶ τοῦ κατωτέρω «εὐεργέτα» ἐτίθετο τὸ θήμα «καταβάλλεις».

κῆς α' ὡδῆς (ἢ καταπόντισις τῆς στρατιᾶς τοῦ Φαραὼ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ) πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας (τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου). 'Ως σύνδεσμος τῶν δύο γεγονότων χρησιμεύει τὸ φ. κρύπτω: "τὸν κρύψαντα... ἔκρυψαν".

(2) Κῦμα, θάλασσα, διώκτης λέξεις εἰλημμέναι ἐκ τῆς βιβλικῆς ὡδῆς. "Ἐπάγη τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης" ("Ἐξοδ. 1ε' 8). "Εἴπεν δὲ ἔχθρός τοι ὁ οἶκος καταλήψομαι..." (Ἄντ. 9). 'Εὰν λάθωμεν ὑπ' ὄψιν, δτὶ καὶ ἡ ἐπιφόδος "Τῷ Κυρίῳ ἀσωμενός" εἰναι αὐτοκεῖται εἰλημμένη ἐκ τῆς βιβλικῆς ὡδῆς (1ε' 1), διαπιστοῦμεν στενοτάτην ἔξαρτησιν τοῦ εἰρμοῦ ἐξ ἔκείνων.

(3) 'Η ἀνάμνησις τῆς διασώσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς καταδιώξεως τῶν Αἰγυπτίων δίδει εἰς τὴν ποιήτριαν ἀφορμήν, διὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀχαριστίαν τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸν Θεόν. Πρὸς τοῦτο δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ σχῆμα τῆς παρονομασίας: "Τὸν καὶ φαντακύματι θαλάσσης διώκτην τύραννον ὑπὸ γῆν ἔκρυψεν ψαντακόν σεσωμένων οἱ παῖδες" (Βλ. καὶ σημ. 6). Οὕτω διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως, διὰ τῆς δοπίας δηλουῦται ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὑποσημαίνεται καὶ ἡ πρᾶξις, διὰ τῆς δοπίας ἔξεδήλωσαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀχαριστίαν των οἵ ἀπόγονοι τῶν διασωθέντων.

(4) Τὸν παλαιὸν καιρόν ἦταν ἀπλῶς κάποτε.

(5) Καὶ ἡ γραφὴ "ὑπὸ γῆς".

(6) "Οχι οἱ ἀπόγονοι τῶν καταποντισθέντων ἔκείνων Αἰγυπτίων, ἐπειδὴ δὲν ἔτον τόσον μέγα τὸ παράπονον, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι παῖδες τῶν τότε διασωθέντων ἀθρόχως ἐκ τῆς θαλάσσης Ἰουδαίων" (Νικοδήμου, 'Εορτοδόμιον, σ. 375). Δὲν ἐννοεῖ θεολογίας ἡ ποιήτρια τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὸν Νικόδημον, οἱ δοποῖοι ἐμερίμνησαν εὐλαβῶς διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν Ἰουδαίων (ἀρχεόν, γραμματέων, ὅχλου), οἱ δοποῖοι θανατώσαντες τὸν Κύριον ἔγιναν αἴτιοι τῆς ταφῆς του.

(7) 'Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ' ἔκείνων ἐγκληματικὴν ἀχαριστίαν ἡμεῖς ἀς ψάλωμεν εἰς τὸν Κύριον ἐκδηλοῦντες εὐγνωμοσύνην.

(8) 'Ἐννοοῦνται αἱ Ἰσραηλίτιδες γυναικεῖς, αἱ δοποῖαι μετὰ τὴν θαυμαστὴν διάθασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀκολουθοῦσαι τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωϋσέως Μαριὰμ "μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν" ἐπανελάμβανον τοὺς λόγους τῆς ὡδῆς τοῦ Μωϋσέως ὑμνοῦσαι τὸν Σωτῆρα Κύριον ('Ἐξοδ. 1ε' 20 - 21). 'Η μνεῖα τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν ἀποτελεῖ

κατὰ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ παρῶν εἰρ-
μὸς εἶναι ποίημα γυναικὸς καὶ οὐχὶ ἀνδρός. "Νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλο-
νότι ἡ καὶ μελοποιός, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικός
ἔστι τὸ μελούργημα, ἐπεὶ δύο χρεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἑξόδῳ τὴν πρώτην
ἀδήν ἄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀν-
δρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνήρ, ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἀσωμεν'
εἶπεν" (Migne, P.G. 133, 1235). Εἰς δύο μόνον δῆλους εἰρμοὺς τῆς
πρώτης ἀδῆς γίνεται μνεία τῆς Μαριάμ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν·
α) εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς α' ἀδῆς τοῦ εἰς τὸν ἄγιον Γεηγόριον τὸν Θεο-
λόγον κανόνος τοῦ Κοσμᾶ, ἐν τῷ δποιῷ δύμως μνημονεύεται καὶ ὁ χο-
ρὸς τῶν ἀνδρῶν. "Ἐπαινὸν δὲ θεόπτης Μωϋσῆς τοῦ Ἰσραὴλ προαν-
κρούεται ἀρχεὶ Μαριάμ δὲ σοφῶν γυναικῶν..." (Μηναῖον Ἱανουα-
ρίου, 25)· καὶ β) εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς α' ἀδῆς τοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς
Θεοτόκου κανόνος τοῦ αὐτοῦ προφανῶς λόγῳ τῆς ἑορτῆς τῆς Θεοτό-
κου καὶ τῆς συνωνυμίας τῶν δύο γυναικῶν. "...ἡ ἱερὰ καὶ εὐκλεής,
Παρθένε, μνήμη σου πάντας συνηγάγετο πρὸς εὐφροσύνην τοὺς πι-
στοὺς ἔξαρχούσης Μαριάμ μετὰ χορῶν καὶ τυμπάνων..." Ἡ ἐν τῷ
παρόντι δύμως εἰρμῷ μνεία τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν ἀνευ τοιαύτης τοῦ
τῶν ἀνδρῶν δὲν ἔχει ἀλλην ἔξήγησιν εἰμὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου δια-
τυπουμένην.

(9) Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ ἐπωδὸς εἰλημμένη αὐτολεξεὶ ἐκ τῆς θι-
βλικῆς ἀδῆς. "Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δε-
δόξασταί τοι" ("Ἐξοδ. ιε' 1 καὶ 20). Ο Μάρκος εἰς τὰ ἐπακολου-
θοῦντα τροπάρια δὲν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπωδὸν· τὸ αὐτὸ πράττει καὶ
εἰς τὰς ἀδὰς δ' καὶ ε' εἰς τὴν γ' δύμως ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπωδὸν
προσαρμόζων αὐτὴν καταλλήλως εἰς ἔκαστον τροπάριον.

(10) Διὰ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης. "Ἐπειδὴ αὐτὸς ἀπέθανε
μὲν καὶ ἐτάφη διὰ τὴν ίδικήν μας ἀγάπην· αἰχμαλώτισε δὲ καὶ τὸν ἄ-
δην, καὶ ἐθανάτωσε τὸν ἡμᾶς θανατώσαντα Διάβολον" ("Εορτοδρ. σ.
375).

Ἐρμηνεία

Τὸν Κύριον, δὲ ποῖος κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐκάλυψε μέσα εἰς
τὸ κῦμα τῆς θαλάσσης τὸν Φαραὼ, τὸν διώκτην τύραννον τῶν Ἐθραι-
ων, ἔθαψαν τῷρα κάτω ἀπὸ τὴν γῆν οἱ ἀπόγονοι τῶν τότε διασωθέν-
των. Ἡμεῖς δύμως οἱ πιστοί, ἀς μὴ μιμηθῶμεν τὴν ἀχαριστίαν ἐκείνων,
ἀλλ' ὅπως τότε αἱ νεάνιδες ἔψαλλον εὐχαριστηρίους ὕμνους, ἀς ψάλω-

μεν εἰς τὸν Κύριον, διότι διὰ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης του ἐδοξάσθη πάρα πολὺ.

Tροπάριον α'

Κύριε Θεέ μου, ἔξόδιον² ὕμινον² καὶ ἐπιτάφιον φόδην⁴ σοι
ἔσομαι⁵, τῷ τῇ ταφῇ⁶ σου ζωῆς μοι τὰς εἰσόδους διανοίξαντι, καὶ
θανάτῳ⁷ θάνατον⁸ καὶ ἔδην⁸ θανατώσαντι.

(1) Τὸ πρῶτον τοῦτο τροπάριον ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῶν ὑπὸ τοῦ Μάρκου ποιηθέντων τροπαρίων τῶν τεσσάρων πρώτων ὁδῶν. Ὁ ποιητὴς ἐν αὐτῷ καθιστᾷ γνωστὸν τὸν σκοπόν του· νὰ ὑμνήσῃ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν δποίων κατηργήθη δ Θάνατος καὶ δ "Αδης. Εἰσάγει οὕτως ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὅλου ονόματος καὶ τῆς ἀγομένης ἔօρτῆς.

(2) Ἐξόδιος = δ ἀνήκων εἰς τὴν ἔξοδον· δ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θάνατον, τὴν ἐκ τοῦ βίου ἔξοδον· ἔξ οὖ καὶ ἔξοδιαστικὸν = ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία· καὶ ἔδι κοινῶς ἡ κηδεία.

(3) Ἐμνος = ὁδὴ ἀδομένη εἰς τιμὴν θεοῦ, ἥρωος ἢ ἀγίου, ἵδια ἐγκωμιαστικοῦ ἢ πανηγυρικοῦ χαρακτῆρος. Τὸ παρὸν ποίημα λοιπόν, μολονότι ἀναφέρεται εἰς θάνατον καὶ ταφὴν, δὲν θὰ εἶναι θρηνολόγημα ἀλλὰ πανηγυρικὸς ὄμονος, διότι δ θάνατος καὶ ἡ ταφὴ τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι λύπης ἀλλὰ χαρᾶς πρόξενος διὰ τὸν πιστούς.

(4) Ὡδὴ = τὸ μετὰ μέλους ποίημα. Ὡς ὁδὴ χαρακτηρίζεται ἐν τῇ Π.Δ. τὸ ἐπὶ τῇ διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ποίημα τοῦ Μωϋσέως· "Τότε ἦσε Μωϋσῆς καὶ οἱ υἱοί Ἰσραὴλ τὴν ὡδὴν ταύτην τῷ Θεῷ" ("Εξ. ιε' 1). Ἐκεῖθεν λοιπὸν προφανῶς παρέλαβεν αὐτὴν δοκίμιος. "Ἐξόδιον ὄμονον καὶ ἐπιτάφιον ὡδὴν". σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν.

(5) Καὶ ἡ λ. ἔσομαι ἐλήφθη ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ὁδῆς τοῦ Μωϋσέως ("Α σω μεν τῷ Κυρίῳ...") καὶ συνδέει τὸ παρὸν τροπάριον μετ' ἐκείνης.

(6) Δοτικὴ τοῦ τρόπου ἀναφερομένη εἰς τὴν μετοχὴν διανοίξαντι. Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐπακολουθοῦν ζωῆς. Ἡ ταφὴ προϋποθέτει θάνατον· καὶ δύμως δ θάνατος οὗτος διήνοιξεν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὰς πύλας τῆς ζωῆς.

(7) Θανάτῳ θάνατον... θανατώσαντι. Παρονομασία. Προβλ. καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον τοῦ Πάσχα "...θανάτῳ θάνατον πατήσας...".

(8) Θάνατος καὶ Ἀδης προσωποποιοῦντα συχνότατα τόσον ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ, ἀναφέρονται δὲ παραλλήλως ὡς δύο διακερομέναι ὅπ' ἄλληλων δυνάμεις. Λ.χ. "Καὶ Ἀδης στενάζει καὶ Θάνατος ὁδύρεται" (Οἶκος Κυριακῆς α' ἥχου) ή "Ἐτρεμε πάτωθεν τὰ καταχθόνια σήμερον, δὲ Ἀδης καὶ ὁ Θάνατος τὸν ἔνα τῆς Τοιάδος" (Οἶκος Κυριακῆς βαρεός ἥχου). Προφανῶς ὑπὸ τὸ πρόσωπον μὲν τοῦ Θανάτου νοεῖται αὐτὸν τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου, ὑπὸ τὸ πρόσωπον δὲ τοῦ Ἀδου ὁ χῶρος ἢ ἡ κατάστασις, ἐν τῇ δοποίᾳ εὑρίσκονται μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ καὶ μάλιστα αἱ ὑπόδικοι. Δεδομένου δὲ δτὶ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανότων ἡσαν ὑπόδικοι, τὸ κράτος τοῦ Ἀδου ἦτο ἀπόλυτον. Ἐκτοτε δημιώς "οὐκέτι τὸ κράτος τοῦ Θανάτου ἰσχύει κατέχειν τοὺς βροτούς· Χριστὸς γάρ κατῆλθε συντρίβων καὶ λύων τὰς δυνάμεις αὐτοῦ" (Κοντάκιον Κυριακῆς βαρεός ἥχου). Διὰ τοῦτο "σήμερον δὲ Ἀδης στένων δοῦ· κατελύθη μουν ἡ ἔξουσία... κατεπόθη μουν τὸ κράτος" (Στιχηρὰ Ἐσπερινοῦ Μεγ. Σαββάτου).

Ἐρμηνεία

Κύριε καὶ Θεέ μουν, θὰ ψάλω ἐπικήδειον ὕμνον καὶ ἐπιτάφιον ὧδην εἰς σέ, δὲ δοποῖος διὰ τῆς ταφῆς σου ἥντοιξες διάπλατα εἰς ἐμὲ τὰς πύλας τῆς ζωῆς καὶ διὰ τοῦ θανάτου σου ἐθανάτωσες τὸν Θάνατον καὶ τὸν Ἀδην.

Τροπάριον β'

"Ανω^¹ σε ἐν θρόνῳ^² καὶ κάτω ἐν τάφῳ^³ τὰ ὑπερκόσμια^⁴ καὶ ὑποχθόνια^⁵ κατανοοῦντα, Σωτήρ μουν, ἐδονεῖτο τῇ νεκρώσει σουν· ὑπὲδε νοῦν ὠράθης γάρ νεκρὸς ζωαρχικάτατος^⁶.

(1) Πληρες ἀντιθέσεων τὸ τροπάριον τοῦτο. "Τὸ μὲν γάρ, "Ανω, μὲ τό, Κάτω, ἀντίθετα εἰσὶν, δμοίως καὶ τό, 'Ἐν θρόνῳ, μὲ τό, 'Ἐν τάφῳ, καὶ τό, 'Τπερκόσμια, μὲ τό, 'Τποχθόνια, καὶ τό, Νεκρός, μὲ τό, Ζωαρχικάτατος" ('Εορτοδρ. σ. 377). 'Ἡ σειρὰ τῶν ἀντιθέσεων κορυφοῦται εἰς τὴν τελευταίαν, ἐκφερομένην μάλιστα καὶ εἰς ὑπερθετικὸν βαθμόν.

(2) "Ισως πρόκειται περὶ ἀπηχήσεως τοῦ δράματος τοῦ Ἡσαΐου· "εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνον νψηλοῦ" ('Ἡσ. στ' 1).

(3) 'Ο Κύριος εὑρίσκετο ταυτοχρόνως "ἄνω ἐν θρόνῳ καὶ κάτω ἐν τάφῳ", διότι "μὴ χωρισθεὶς τῶν ἄνω ἐπέστη τοῖς κάτω" (γ' στιχηρὸν Αἴνων Εὐαγγελισμοῦ).

(4) Κατὰ τὸν Νικόδημον ὑπερκόσμια = τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ὑποχθόνια = αἱ ἐν τῷ "Ἄδῃ ψυχαί. "Τὰ μὲν γὰρ ὑπερκόσμια τάγματα ἔφριττον καὶ ἔθαύμαξον, πᾶς ἐσύ, δὲ ὅποῖς κάθησαι εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, ἐνεκρώθης καὶ ἐνεταφιάσθης τὰ δὲ ὑποχθόνια ἔφριττον καὶ ἔθαύμαξον, πᾶς ἐσύ, δὲ ἀποθανὼν καὶ ἐνταφιασθεὶς καὶ κατελθὼν εἰς τὸν ἄδην, καταργεῖς μὲν διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς σου τὸν θάνατον, καὶ ἀνιστᾶς τοὺς ἐν τάφοις τεθαμμένους νεκρούς, αἰχμαλωτίζεις δὲ διὰ τῆς ἐν ἄδῃ σου καταβάσεως τὸν ἄδην, καὶ ἐλευθερώνεις τὰς ἐν τῷ ἄδῃ κρατουμένας ψυχὰς τῶν ἀπὸνος θανότων ταῦτα γὰρ πάντα θαυμαστά εἰσι καὶ παράδοξα" ('Εορτοδ., σ. 377). Διὰ νὰ εὐδοθωθῇ ἡ ἐρμηνεία αὕτη, πρέπει τὸ κατωτέρῳ "ἐδονεῖτο" νὰ ἐρμηνευθῇ μεταφροικῶς: συνεκλονίζοντο ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ θαυμασμοῦ. 'Εὰν δομαὶ ἐκλάβωμεν αὐτὸν κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν του, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲ ποιητὴς διὰ τῆς φράσεως "τὰ ὑπερκόσμια καὶ ὑποχθόνια... ἐδονεῖτο" ἐννοεῖ τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου συμβάντα, ἥτοι τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἥλιου (τὰ ὑπερκόσμια) καὶ τὸν σεισμὸν (τὰ ὑποχθόνια), διὰ τῶν δοιῶν καὶ ἡ ἀψυχος φύσις "συνέπασχε τῷ τὰ πάντα κτίσαντι" (α' ἀπόστιχον "Ορθρού Μεγ. Παρασκευῆς"). Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην φαίνεται νὰ ἀποδέχεται καὶ δ. Θ. Ξύδης: "Σὲ συγκλονιστικὰ γεγονότα, δύος ἡ ταφὴ καὶ ἡ 'Ανάστασις ἐνὸς Θεοῦ... δλα τὰ πλάσματα, δλες οἱ λεπτομέρειες τῆς δημιουργίας, δείχνονται σὲ μιὰ τέτοια συμμετοχή, γεμάτη ἀπὸ μιὰ βούλησι πάμφωτη, θεόληπτη, ποὺ ὑπερβαίνει τὴ στενότητα τῶν ἀνθρώπων" (Θ. Ξύδη, Τὰ κείμενα στὸν "Ορθρο τῶν Παθῶν καὶ τῆς 'Αναστάσεως, «Ἀκτῖνες» 1948, σ. 179). Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἔχομεν ἐν τῷ τροπαρίῳ προσωποποίησιν τῆς ἀψύχου φύσεως ἐκφραζομένην διὰ τῆς μετοχῆς "κατανοοῦντα".

(5) Ζωαρχικὸς = ὁ ὃν ἀρχή, αἰτία τῆς ζωῆς. 'Εκφέρεται εἰς ὑπερθετικὸν θαῦμόν, διὰ νὰ δηλωθῇ, ὅτι δὲ Κύριος εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀπόλυτος αἰτία τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ πηγὴ καὶ αἰτία τῆς φυσικῆς ζωῆς· διὰ τοῦ θανάτου του δομας ἐγένετο καὶ πηγὴ καὶ αἰτία τῆς ὑπερφυσικῆς αἰωνίου ζωῆς.

* * * Ερμηνεία

"Ω Σωτήρ μου, αἱ ὑπερκόσμιοι ἀγγελικαὶ δυνάμεις (ἢ τὰ οὐράνια σώματα) καὶ αἱ κάτω τῆς γῆς ἐν τῷ "Ἄδῃ ψυχαὶ τῶν ἀποθανότων (ἢ αἱ ὑποχθόνιοι δυνάμεις) βλέπουσαι σὲ νὰ ενδρίσκεσαι ταυτοχρόνως ἀνω ἐν θρόνῳ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ κάτω ἐν τῷ τάφῳ ὡς νεκρός, συν-

εκλονίζοντο ἀπὸ δέος καὶ θαυμασμὸν διὰ τὴν παράδοξον νέκρωσίν σου· διότι σὺ κατὰ τρόπον ἀκατάληπτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἐφάνης νεκρὸς καὶ συγχρόνως ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς.

Τροπάριον γ'

"*Ira*¹ σοῦ² τῆς δόξης τὰ πάντα πληρώσῃς, καταπεφοίτηκας ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς³ ἀπὸ γὰρ σοῦ οὐκ ἐκρύθη⁴ ἢ ὑπόστασίς⁴ μου⁵ ἢ ἐν Ἀδάμ⁵, καὶ ταφεῖς φθαρέντα με⁶ καινοποιεῖς φιλάνθρωπε.

(1) Τὸ πρῶτον κῶλον τοῦ τροπαρίου ἔδραῖται ἐπὶ τοῦ Ἐφεσ. δ' 9 - 10. "Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; 'Ο καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ δ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα'. Πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο συνδυάζεται καὶ τὸ τοῦ Ἡσαΐου στ'⁷ 3 "Πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ". ἡ δὲ φράσις "ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς"⁸ ἐνθυμίζει καὶ τὸ Ψαλμ. ρλη'⁹ 15, περὶ οὗ κατωτέρῳ. Τὸ τροπάριον λοιπὸν εἶναι ἔξοχως γραφικόν.

(2) Προσδιορίζει τὴν ἐπακολουθοῦσαν φράσιν "τῆς δόξης", δχι ὡς γενικὴ κτητικὴ (= ἡ δόξα ὡς κτῆμα τοῦ Θεοῦ, ὡς κατάστασις, ἐν τῇ ὁποίᾳ ενδίσκεται δ Θεὸς) ἀλλὰ ὡς ἀντικειμενικὴ (= ἡ δοξολογία, τὴν διοίαν τὰ πλάσματα ἀναπέμπουν εἰς τὸν Θεόν). Τὸ νόημα δηλ. τῆς ὄλης φράσεως εἶναι· διὰ νὰ δοξάζουν τὰ πάντα τὸν Κύριον. "Ως σκοπὸν λοιπὸν τῆς εἰς "Αδου καθόδου τοῦ Κυρίου δοξίζει δ ποιητὴς μετὰ τοῦ Παύλου τὴν πλήρωσιν τῶν πάντων διὰ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου. " "Επρεπε γάρ... ἐπειδὴ δ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴν δόξαν σου..., μηδὲ δ ἄδης καὶ τὰ ὑποχθόνια νὰ μείνουν εὔκαιρα ἀπὸ τὴν δόξαν σου, Κύριε, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ νὰ δοξασθῆς ὡς νικητὴς καὶ Θεὸς ἀπὸ τὰς ἐν ἄδη τερρότοις καὶ θαυμάσιοις ψυχὰς τῶν Δικαιῶν καὶ Προφητῶν, καὶ οὕτω νὰ πληρωθῶσι τὰ πάντα τῆς ἰδικῆς σου δόξης" (Ἐορτοδ., σ. 378).

(3) Ἡ τελευταία φράσις τοῦ προηγουμένου κώλου εὑρηται αὐτολεξεὶ ἐν Ψαλμ. ρλη'¹⁰ 15. 'Ο ποιητὴς συνεχίζει τώρα πρωθυτέρως τὴν παράθεσιν τοῦ ψαλμικοῦ χωρίου ἐφαρμόζων αὐτὸν εἰς τὴν εἰς ἄδου κάθοδον τοῦ Κυρίου· "Οὐκ ἐκρύθη τὸ δόστοινον μου ἀπὸ σοῦ, δὲ ἐποίησας ἐν κυρφῇ, καὶ ἡ νόποστάσις μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς".

(4) Ἡ λ. ὑπόστασις, δηλοῦσα ἀρχικῶς τὸ ὑποστήριγμα, τὴν βάσιν, τὸ θεμέλιον πραγματός τινος, δηλοῦ ἐπειτα τὴν οὐσίαν τοῦ πρά-

γματος, και τέλος τὴν ὑπαρξιν. Τπὸ τὴν ἔννοιαν ταῦτην χρησιμοποιεῖται, ως γνωστὸν και περὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος (Πρθλ. "Τρεῖς ὑποστάσεις ὑμνοῦμεν θεαρχικάς", α' τροπ. α' ὀδῆς τριαδικοῦ κανόνος τοῦ πλ. 6' ἥχου). Ἐνταῦθα δηλοῖ τὴν ὑπαρξιν ἐκάστου ἀνθρώπου μεμονωμένως και τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῷ συνόλῳ.

(5) Ὁ Ἄδαμ εἶναι ὁ γενάρχης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀλλὰ και ὁ παρασύρας αὐτὸ διὰ τῆς πτώσεώς του εἰς τὴν φθορὰν τῆς ἀμαρτίας και τοῦ θανάτου. Δι' ἀμφοτέρους τοὺς λόγους ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου καλεῖται "ὑπόστασις ἐν Ἀδάμ". Βλ. και Ρωμ. ε' 12· "δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε και διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, και οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν, ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον".

(6) Ἐμὲ προσωπικῶς ἀλλὰ και ὅλον τὸ ἀνθρωπίνον γένος. Ὁ ποιητὴς ὅμιλει ως ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αἱ λυτρωτικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Κυρίου ἀναφέρονται εἰς τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλὰ και εἰς ἕνα ἔκαστον ἀνθρωπον, "δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν" (Α' Κορ. η' 11).

Ἐρμηνεία

Διὰ νὰ γεμίσῃς τὰ πάντα μὲ τὴν δόξαν σου, ὥστε πανταχοῦ και ὑπὸ πάντων νὰ ἀναπέμπηται εἰς σὲ δοξολογίᾳ, κατέβης, Κύριε, εἰς τὰ κατώτατα μέρη τῆς γῆς, ὥστε και οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι νεκροὶ νὰ σὲ δοξάσουν. Διότι λόγω τῆς παγγυνωσίας σου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρυψῇ ἀπὸ σὲ και νὰ μὴ γίνῃ ἀντικείμενον λυτρωτικῆς ἐνεργείας ἡ ὑπαρξίας μου, ή δοπία ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἔχει τὴν ἀρχὴν και διὰ τοῦ Ἀδάμ παρεσύρθη εἰς τὴν φθοράν· διὰ τοῦ θανάτου δὲ και τῆς ταφῆς σου ἀνακαινίζεις ἐμέ, δηλ. δόλοκληρον τὸ ἀνθρωπίνον γένος, τὸ δοπιον εἶχε φθαρῆ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας.

Ωδὴ γ'. Ὁ εἰρημὸς¹

Σὲ τὸν ἐπὶ ὄντας κρεμάσαντα² πᾶσαν τὴν γῆν ἀσχέτως³ ἡ Κτίσις⁴ κατιδοῦσα ἐν τῷ Κρανίῳ⁵ κρεμάμενον⁶ θάμβει⁷ πολλῷ συνείχετο, οὐκ ἔστιν ἄγιος πλήν σου, Κύριε⁸, κραυγάζονσα.

(1) Πλὴν τῆς ἐπωδοῦ οὐδεμίαν ἀλλην σύνδεσιν πρὸς τὴν βιβλικὴν ὠδὴν παρουσιάζει δι εἰρημὸς οὗτος.

(2) Ἡ φράσις "ἐπὶ ὄντας κρεμάσαντα πᾶσαν τὴν γῆν" ἀπηχεῖ βιβλικὰς ἐκφράσεις, ώς "Ἄντος ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν και

ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτὴν” (Ψαλμ. κγ' 2) καὶ “τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων” (Ψαλμ. ρλε' 6). αὐτολεξεὶ δημως ἀπαντᾶ τὸ πρῶτον εἰς τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον Μελίτωνος τοῦ Σάρδεων († περὶ τὸ 180 μ.Χ.), δὲ διοῖς κατὰ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ ΙΙ. Χρήστου δὲν εἶναι δημιλία οὔτε θεολογικὴ πραγματεία ἀλλ’ οἰονεὶ ὅμνος συντεταγμένος, ἵνα ἀπαγγέλληται κατὰ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Πάσχα τῶν Τεσαρεσκαιδεκατῶν (Βλ. Θρησκ. καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 8ος, σ. 982). Ἐκεῖθεν λοιπὸν παρελήφθη ἡ φράσις αὕτη τόσον εἰς τὸ παρὸν τροπάριον, δύσον καὶ εἰς τὸ γνωστὸν Ἰδιόμελον “Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου ὃ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας”.

(3) Συμπληροὶ καὶ ἐπιτέίνει τὴν ἔννοιαν τοῦ “κρεμάσαντα”, ἀντιτίθεται δὲ πρὸς τὸ κατωτέρω “συνείχετο”.

(4) Διὰ τῶν ἐπακολουθούντων, κατιδοῦσα, συνείχετο, κραυγάζουσα, προσωποποεῖται δραματικῶτατα ἡ κτίσις καὶ παρίσταται συμμετέχουσα εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου. Ἡ ποιήτρια ἀσφαλῶς ὑπαινίσσεται τὰ συνοδεύσαντα τὸν θανάτον τοῦ Κυρίου ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα (τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἥλιου, τὸν σεισμόν, τὸ ἄνοιγμα τῶν τάφων), διὰ τῶν διοίων ἡ ἀψυχος κτίσις ἐφαίνετο οἰονεὶ συμπάσχουσα μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἐκδηλοῦσα τὴν ἔκπληξιν τῆς διὰ τὴν ἀπειρον Αὐτοῦ συγκατάθασιν. Παρομοίας προσωποποιήσεις συναντῶμεν καὶ εἰς ἄλλους ὅμνους: “Πᾶσα ἡ κτίσις ἥλλοιοῦτο φόβῳ θεωροῦσά σε ἐν Σταυρῷ κρεμάμενον, Χριστέ... τὰ πάντα συνέπασχον τῷ τὰ πάντα κτίσαντι” (α' ἀπόστιχον Ἰδιόμελον “Ορθροῦ Μ. Παρασκευῆς”). “Θεὸν σταυρούμενον σαρκὶ καθορῶσα ἡ κτίσις διελύετο φόβῳ” (α' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς τοῦ ἀναστασίου κανόνος τοῦ πλ. 6' ἥχου).

(5) Ἡ ποιήτρια παραδέτει ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου (κγ' 33), διόπου ἀποσιωπᾶται τὸ ἔβραϊκὸν ὄνομα Γολγοθᾶ καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον τὸ ἑλληνικὸν Κρανίον, τὸ διοῖον εἶναι μετάφρασις τοῦ ἔβραικοῦ. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὄντοματος τοῦ τόπου τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου διετυπώθησαν διάφοροι γνῶμαι. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη, ὅτι ἡ δνομασία διέφεύλεται εἰς τὸ σχῆμα τοῦ λόφου (Βλ. Π. Τρεμπέλα, ‘Τπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, σ. 506, καὶ ‘Τπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ιωάννην, σ. 665).

(6) Κρεμάσαντα - κρεμάμενον. Παρονομασία.

(7) Θάμβος = ἔκπληξις, ἴσχυρὸς θαυμασμός.

(8) Ἡ συνήθης ἐπωδὸς τῆς γ' ὠδῆς. ““Οτι οὐκ ἔστιν ἄγιος ὡς Κύριος... οὐκ ἔστιν ἄγιος πλὴν σού” (Α'

Βασ. β' 2). Ἐπαναλαμβάνεται, ἐλαφρῶς τροποποιουμένη ἐκάστοτε, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τροπάρια τῆς ὁδῆς.

Ἐρμηνεία

“Οταν ἡ Κτίσις εἶδε σέ, δὲ δόποῖος ἐκρέμασες τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, χωρὶς νὰ συγκρατήται ἀπὸ πουθενά, νὰ κρέμασαι ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ εἰς τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Κρανίον, κατελήφθῃ ἀπὸ ἴσχυρὸν θαυμασμὸν καὶ ἐκραύγαζε· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος ἐκτὸς Σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον α'

Σύμβολα τῆς ταφῆς σου¹ παρέδειξας² τὰς ὁράσεις πληθύνας³· τῦν⁴ δὲ τὰ κρύφιά σου⁵ θεανδρικῶς⁶ διειράνωσας⁷ καὶ τοῖς ἐν “Ἄδη⁸, Λέσποτα, οὐκ ἔστιν ἄγιος πλήν σου, Κύριε⁹, πραγμάτωσιν¹⁰.

(1) Ἐννοοῦνται ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεγονότα τῆς Π.Δ. (ώς ἡ ὑπὸ τοῦ κήτους κατάποσις τοῦ Ἰωνᾶ, ἡ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων ωψις τοῦ Δανιήλ, ἡ εἰς λάκκον ἐμβολὴ τοῦ Ἰωσῆφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του κ.ἄ.), ὡς καὶ οἱ λόγοι τῶν προφητῶν (ώς δὲ τοῦ Ἡσαΐου “ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἤρται ὁ δίκαιος ἔσται ἐν ἐιρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ”, Ἡσ. νγ' 1-2) καὶ τὰ δράματα τῶν προφητῶν (ώς τὸ τοῦ Ἱεζεκιήλ περὶ τῶν ἔηρῶν δοτέων, Ἱεζ. λξ' 1-14), διὰ τῶν δποίων αἰνιγματωδῶς καὶ συνεσκιασμένως προεδηλοῦτο ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου.

(2) Παραδείκνυμι = ἐπιδεικνύω, παρουσιάζω.

(3) Ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ Ὡσὴκὲ ιβ' 11· “ἐγὼ δὲ σεις ἐπλήθυνας να καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὑμοιώθην”. “Διδάσκει διὰ τούτου δὲ Θεός, διτὶ διαφόροις ἀποκαλύψεσιν ἔχορήσατο, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐπιδεικνύς, ἀδόρατος γὰρ αὕτη, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκάστου χρείαν τρόπους τινὰς καὶ δμοιώματα δεικνύων τῆς φύσεως καὶ ἐνεργείας· ἀλλως γὰρ ὠράθη τῷ Δανιήλ, καὶ ἐτέρως τῷ Ἱεζεκιήλ, καὶ τῷ Ἡσαΐᾳ ἐτέρως, καὶ τῷ Μιχαΐᾳ ἄλλως” (Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, βλ. Νικοδ. Ἐορτοδρόμιον, σ. 382). “Ωστε τὸ “ἐπλήθυνα” ἀναφέρεται ὅχι μόνον εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν εἰς τοὺς προφήτας ἀποκαλύψεων ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς δποίας ἐγένοντο αὗται.

(4) “Ἄλλοτε δὲ Θεός δμίλει διὰ συμβόλων καὶ αἰνιγμάτων τώρα δμως, “ὅτε ἥλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου”, ἀποκαλύπτει φανερῶς ἐκεῖνα, τὰ δποῖα εἶχε προείπει διὰ συμβόλων καὶ ὁράσεων καὶ τὰ δποῖα ὡς ἐκ τούτου παρέμενον κεκρυμμένα καὶ ἀγνωστα εἰς τοὺς πολλοὺς.

(5) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. ν' 8· "τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφα τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι". "Τὰ πάλαι μὲν τυπούμενα δι' αἰνιγμάτων καὶ συμβόλων ἀπὸ τοὺς προφήτας, νῦν δὲ φανερωθέντα δι' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως" (Νικοδ., Ἐορτοδό., σ. 382).

(6) Κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς θεάνθρωπον. "Θεὸς δμοῦ φανεῖς καὶ ἀνθρώπος" (Ζωναρᾶς παρὰ Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(7) 'Αντιτίθεται πρὸς "τὰ κρύφαια".

(8) "Οχι μόνον εἰς τοὺς ξωντανοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἐπὶ γῆς εὑρισκομένους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐν τῷ ἄδῃ ζόντας, εἰς τοὺς δποίους ἐκατέβης καὶ ὑπέδειξας θεανδρικῶς τὰ κρύφαιά σου" (Νικοδ., ἔνθ. ἀνωτ.). Πρβλ. καὶ Α' Πέτρ. γ' 19· "ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε".

(9) 'Η ἐπιφρόδης ἐπαναλαμβάνεται ἀκριβῶς ὡς καὶ ἐν τῷ εἰρμῷ ἀντὶ τῆς μετοχῆς "κραυγάζουσα" δμῶς, διὰ τῆς δποίας οἱ λόγοι τῆς ἐπιφρόδης ἐτίθεντο εἰς τὸ στόμα τῆς προσωποποιηθείσης κτίσεως, ἐδῶ ἔχομεν "κραυγάζουσιν", δοτικὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς ἐν "Ἄδῃ, ἀπὸ τὰ στόματα τῶν δποίων ἀκούεται τώρα ὁ ὑμνος "οὐκ ἔστιν ἄγιος πλήν σου, Κύριε".

(10) 'Κραυγὴ ἔστιν ἐπιτεταμένη φωνή, καὶ μετὰ πνεύματος βιαιούς ἐκρηγνυμένη. Οἱ οὖν ἐκπλήξει ληφθέντες μείζοσι τῆς συνηθείας εἰώθασι κεχρησθαι φωναῖς καὶ βοῶν ἐκ φόβου. Καὶ οἱ ἐν τῷ "Άδῃ λοιπὸν δρῶντες τὸν Κύριον εἰς αὐτοὺς καταβάντα, καὶ ἐκεῖθεν αὐτοὺς ρυσάμενον, ἐκπληττόμενοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν σωτηρίᾳ, ἐκραζον τὸ Οὐκ ἔστιν ἄγιος" (Ζωναρᾶς παρὰ Νικοδ., Ἐορτοδό., σ. 383).

Ἐρμηνεία

Κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, Κύριε, παρουσίασες πολλὰ γεγονότα, τὰ δποῖα ἐσνυμένα τὴν ταφήν σου καὶ ἔδειξες εἰς τοὺς προφήτας πολλὰ καὶ ποικίλα δράματα· τώρα δμως κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τὴν θεανδρικήν σου φύσιν ἀπεκάλυψες πλέον φανερῶς τὰ μέχρι τοῦδε κεχρυμένα, δχι μόνον εἰς τοὺς ἐπὶ γῆς ζῶντας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ "Άδῃ εὑρισκομένους, οἱ δποῖοι ἐκπληττόμενοι διὰ τὰς ἐνεργείας σου αὐτάς μὲ δυνατὴν φωνὴν ἔλεγον. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος ἐκτὸς Σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον β'¹

"*Ηπλωσας² τὰς παλάμας³ καὶ ἥρωσας τὰ τὸ πρὸν διεστῶ-*

τα⁴ καταστολῆ⁵ δέ, Σῶτερ, τῇ ἐν σινδόνι καὶ μνήματι πεπεδημένους⁶ ἔλυσας οὐκ ἐστιν ἄγιος πλὴν σου, Κύριε, χρανγάζοντας.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον μνημονεύονται τὰ δύο κύρια σημεῖα τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου, ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ταφή, καὶ ἐρμηνεύονται ἀλληγορικῶς.

(2) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ κατωτέρω “ἥνωσας”.

(3) “Ἔτοι τὰς χειράς σου, ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὅλον, ἢ διότι, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν Ἰωάννην, αἱ παλάμαι ἥτον ὅπου ἐκαρφώθησαν εἰς τὸν Σταυρὸν” (Νικοδήμου, Ἐφροδό., σ. 383). Τὸ αὐτὸ σχῆμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς τροπάρια τῆς Ὁκτωήχου. Π.χ. “Παλάμας ἀχράντους σου, Χριστέ, ἐπὶ ξύλου ἥπλωσας...” (α' ἐσπέριον στιχηρὸν Τρίτης α' ἥχου). “Ἐκτεταμέναις παλάμαις ἐπὶ σταυροῦ...” (α' τροπ. α' ὁδῆς ἀναστασίμου κανόνος πλ. β' ἥχου). Ἡ ἀπλωσις τῶν παλαμῶν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀλληγορεῖται διαφοροτρόπως: “Καθὼς ἔνας εἰρηνητοὶς ἀνθρωπος, ὅταν θέλῃ νὰ ἔνωσῃ καὶ νὰ φιλιώσῃ δύο ἀνθρώπους ὅπου ἔχουν ἔχθραν ἀναμεταξύ των, καὶ εἶναι χωρισμένοι ἔνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἔξαπλόνει τὰ χέρια του, καὶ μὲ τὸ δεξιόν του μὲν χέρι πιάνει τὸν ἔνα ἀνθρωπον, μὲ τὸ ἀριστερὸν δὲ πιάνει τὸν ἄλλον, καὶ οὕτω φέρνει καὶ τοὺς δύο εἰς ἓν καὶ τοὺς εἰρηνοποιεῖ οὕτω καὶ σὺ ἐποίησας, Σωτὴρ ἡμέτερε· ἀπλώσας γάρ τὰς παναγίας σου χειράς, καὶ ἔνωσας τοὺς ποὶν χωρισμένους, εἰρηνητοίησας αὐτοὺς καὶ φιλίους ἀποκατέστησας...” Ἡ καὶ διὰ τοῦτο ἐξήπλωσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ δι Κύριος τὰς παλάμας του, διὰ νὰ πιάσῃ τὰ μακρὰν ὅντα τέκνα του, καὶ οὕτως ἐναγκαλισθῆ αὐτὰ ὡς πατήρ φιλόστοργος,... καθὼς ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἄσωτον υἱὸν... ἢ, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, ἥπλωσε τὰς παλάμας του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, παρακαλῶν τὸν Πατέρα ὑπὲρ τοῦ Κόσμου, ἢ παρακαλῶν τὸν ἀπειθοῦντα λαὸν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ γνωρίσῃ τοῦ σωτηρίου πάθους τὴν δύναμιν” (Νικοδήμου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 383 - 384).

(4) Ποῖα; α) Τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τοὺς Ἐθνικούς, τοὺς δοποὶς ἥνωσεν δι Κύριος εἰς ἔνα λαόν, τὸν Χριστιανικόν. “Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, δι ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας” (Ἐφεσ. β' 14 κ.ε.). Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἀναπτύσσεται ἐν τῷ β' τροπαρίῳ τῆς α' ὁδῆς τοῦ σταυροαναστάσιμου κανόνος τοῦ πλ. β' ἥχου. “Ἡπλωσας τὰς θείας παλάμας σου, Σῶτερ, ἐν τῷ ἀχράντῳ σου καὶ ζωηφόρῳ Σταυρῷ καὶ συνηγάγον τὰ ἔθνη εἰς ἐπίγνωσίν σου, Δέσποτα, προσκυνοῦντα, Κύριε, τὴν ἔνδοξόν σου Σταύρωσιν”. β) Τὸν ἀνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ δοποίου διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰχε χωρι-

σθῆ. γ) "Τοὺς Ἀγγέλους δμοῦ καὶ τοὺς ἀνθρώπους" (Νικοδήμου, Εορτοδρ., σ. 383). Πιθανώτεραι αἱ δύο πρῶται ἐκδοχαί.

(5) Καταστολὴ = ρίπτειν πρὸς τὰ κάτω ἢ ἐμποδίζειν καὶ καταπάνειν κατάπαυσις: ἐνταφιασμός. Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ "ἔλυσας".

(6) Τοὺς ἐν "Ἄδῃ δεσμίους. Πρὸβλ. "Κύριος λύει πεπεδημένος" (Ψαλμ. όμε' 7). Αἱ πλέον παράδοξοι ἀντιθέσεις συνέβησαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν αὐτοῦ. Κατέθη ἐξ οὐρανῶν, διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἀνθρώπον· ἐπτώχευσε, διὰ νὰ πλουτίσῃ αὐτόν· ἥπλωσε τὰς παλάμας, διὰ νὰ ἔνωσῃ τὰ διεστῶτα· περιετολίχθη διὰ σινδόνος καὶ ἐνεκλείσθη ἐν τάφῳ, διὰ νὰ παράσχῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς δεσμίους.

Ἐρμηνεία

"Ηπλωσες, Σῶτερ, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὰς παλάμας σου καὶ τοιουτορόπως ἥνωσες ἐκείνους, οἱ διοῖοι πρὸιν ἤσαν χωρισμένοι ἀπ' ἄλλήλων, τοὺς Ἰσραηλίτας δηλ. μετὰ τῶν ἐμνικῶν καὶ ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τοῦ Θεοῦ· διὰ τῆς ἐν σινδόνι δὲ περιτυλίξεώς σου καὶ τῆς ἐν τῷ τάφῳ κατακλείσεώς σου ἡλευθέρωσες τοὺς ἐν "Ἄδῃ δεσμίους, οἱ διοῖοι διὰ τοῦτο μὲ φωνὴν δυνατὴν ἔλεγον· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον γ'

Μνήματι καὶ σφραγίσιν¹, ἀχώρητε², συνεσχέδης βουλήσει³, καὶ γὰρ τὴν δύναμίν σου ταῖς ἐνεργείαις ἐγγράσιας⁴ θεονοργικῶς⁵ τοῖς μέλποντιν⁶ οὐκ ἔστιν ἀγιος πλήν σου, Κύριε, φιλάνθρωπε.

(1) Συνέχειαν τοῦ προηγουμένου ἀποτελεῖ τὸ παρὸν τροπάριον. Ἐκεῖ ἐμνημονεύθη ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἐνταφιασμός: ἐδῶ τὸ μνημεῖον καὶ οἱ σφραγίδες. Βλ. Ματθ. κξ' 66 "Σ φραγίδες παντί".

(2) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ "συνεσχέδης". Ο "ἀχώρητος παντί", ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του "ἐχωρήθη ἐν γαστρὶ" (γ' κάθισμα "Ορθοῦ Χριστουγέννων), τώρα καταδέχεται νὰ περικλεισθῇ ἐν τάφῳ καὶ νὰ ἀσφαλισθῇ διὰ σφραγίδων.

(3) Ἡ ἐν τάφῳ περικλεισις καὶ ἡ διὰ σφραγίδων ἀσφάλισις τοῦ Κυρίου δὲν ἔγένοντο παρὰ τὴν θέλησίν του· διότι ὁ Κύριος ἐκουσίως παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ Πάθος. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ενδίσκομεν διατυπουμένην πολλαχοῦ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ. Παραλείποντες ἄλλους παραλλήλους ὑμνους παραθέτομεν δύο ἀποσπάσματα ἐξ ὑμνου τοῦ Ρω-

μανοῦ εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου, ἐκ τοῦ δποίου μόνον τὸ προοίμιον (“Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου. . .”) καὶ ὁ α' οἶκος ψάλλονται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Μεγ. Κανόνος. Εἰς τὸν ιδ' οἶκον δὲ Θάνατος ἀρνούμενος νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου ἐπιθουλὴν τοῦ Διαβόλου λέγει πρὸς αὐτόν· “Ἐὰν νεύσῃ (δὲ Ἰησοῦς), προσεγγίζω τῷ Σταυρῷ· εἰ μὴ γάρ θελήσει, οὐδὲ θνήσκει”. Εἰς δὲ τὸν κγ' οἶκον δὲ ποιητὴς λέγει πρὸς τὸν Κύριον· “Σωτῆρ ἀπάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστευόντων, διτὶ θουλῇ ἐσταυρώθης καὶ γνώμῃ ἐνεκρώθης, λέγοντι μὴ θέλοντες οἱ ἄνομοι· ἀλλοτῶν γάρ τὰ σκέλη κατεάξαντες τὰ σὰ οὐ κατέαξαν, ἵνα μάθωσιν, διτὶ ἀκων οὐκ ἔγενοντο ἐν νεκροῖς, ἐκῶν δὲ ἀφῆκες τὸ πνεῦμα δὲ πανταχοῦ τὰ πάντα πληρῶν” (Νικ. Τωμαδάκη, Ρωμανοῦ τοῦ μελῳδοῦ “Τμονοί, ἐκδιδόμενοι ἐκ Πατμιακῶν κωδίκων, τ. Α', Ἀθῆναι 1952, σ. 34 - 35).

(4) Αἴτιολογεῖ τὸ “θουλήσει”. Η ἐκουσία παράδοσις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἐν τάφῳ κατάθεσις ἔγένοντο, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀπειρος δύναμις τῆς Θεότητός του διὰ τῶν ἐνεργειῶν, αἱ δποῖαι ἐπηκολούθησαν, ήτοι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς του καὶ τῆς ἐκ τοῦ τάφου ἔξοδου ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν φυλασσομένου.

(5) Ψαλμικὴ παράθεσις· “Ἐ γ ν ὡ ρ ι σ α σ ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σ ο ν” (Ψαλμ. οστ' 15).

(6) Κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς Θεόν· θαυματουργικῶς.

*Ερμηνεία

Σύ, Κύριε, δὲ δποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χωρέσῃς εἰς ὥρισμένον τόπον, περιωρίσθης καὶ συνεκρατήθης μὲ τὴν θέλησίν σου ἀπὸ τὸν τάφον, εἰς τὸν δποῖον κατετέθη τὸ σῶμά σου, καὶ ἀπὸ τὰς σφραγίδας, μὲ τὰς δποῖας ἐσφραγίσθη δ τάφος· οὕτω δὲ μὲ τὰς ἐνεργείας, αἱ δποῖαι ἡκολούθησαν, δηλ. μὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσιν σου, ἐφανέρωσες κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν δύναμίν σου εἰς ἐκείνους, οἱ δποῖοι πιστεύοντες εἰς σὲ ψάλλουν· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ὅγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε φιλάνθρωπε.

*Ωδὴ δ'. Ο εἰρημὸς¹

Τὴν ἐν Σταυρῷ² σου θείαν κένωσιν³ προορῶν⁴ Ἀββακούμ,
ἐξεστηκάς⁴ ἐβρά· Σὺ δυναστῶν⁶ διέκοψας κράτος, Ἀγαθέ, δμιλῶν⁶
τοῖς ἐν Ἀδη ὡς παντοδύναμος⁵.

(1) Ο παρὸν κανὼν εἶναι δὲ δεύτερος τῆς Μεγ. Ἐθδομάδος — με-

τὰ τῆς Μ. Πέμπτης — εἰς τὸν ὅποῖον συναντῶμεν τὴν δ' ὡδῆν. Οἱ δύο είρημοὶ εἶναι κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα κατεσκευασμένοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῆς δ' ὡδῆς. Εἰς ἀμφότερους εἰσάγεται ὁ προφήτης Ἀββακούμ προλέγων διὰ τῆς ὡδῆς του τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως καὶ κενώσεως τοῦ Τίοῦ τοῦ Θεοῦ, τίθεται δὲ εἰς τὸ στόμα τοῦ προφήτου εἰς στίχος τῆς ὡδῆς αὐτοῦ (ἐκεῖ μὲν ὁ στ. Ἀθβ. γ' 4 «καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἴσχύος αὐτοῦ», ἐνταῦθα δὲ ὁ γ' 14 «διέκεινος ὁ ποιητὴς θεωρεῖ ὡς τὸν περιφερόμενον εἰς τὴν κένωσιν τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ παρὸν εἰρημὸς λοιπὸν συνδυάζει ἐν ἑαυτῷ τὸ θέμα τῆς βιβλικῆς δ' ὡδῆς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας.

(2) 'Η κένωσις τοῦ Κυρίου ἥρχισε βεβαίως ἀπ' αὐτῆς τῆς συλλήψεώς του, ἐκορυφώθη δῆμως κατὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν του.

(3) 'Τπενθυμίζει τὸ τοῦ Παύλου «ἕαυτὸν ἐκένωσε» (Φιλιπ. β' 7) ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ 'Ωρολογίῳ ἰαμβικὴν ἐπιγραφὴν τῆς δ' ὡδῆς «Τὴν τοῦ Λόγου κένωσιν, Ἀββακούμ, φράσον». 'Η ὡδὴ τοῦ Ἀββακούμ θεωρεῖται γενικῶς ὡς προφητεύουσα τὸ μυστήριον τῆς κενώσεως τοῦ Τίοῦ τοῦ Θεοῦ.

(4) Παράθεσις ἐκ τῆς ὡδῆς τοῦ Ἀββακούμ: «κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστη ὁ προφήτης τῆς δ' ὡδῆς» (γ' 2). 'Εξέστη ὁ Ἀββακούμ διὰ τὰ παράδοξα, τὰ ὅποια προεῖδε. «Πῶς γάρ δὲν εἶναι παράδοξον τὸ νὰ νικήσῃ δι νεκρωθεῖς τὸν νεκρωθέντα; ή πῶς δὲν εἶναι παράδοξον τὸ νὰ κατακόψῃ τὸν κρατοῦντα δι νόπτης ἐκείνουν κρατούμενος;» (Νικοδ., 'Εορτοδ., σ. 385).

(5) Τὸ κύριον χωρίον τῆς ὡδῆς, ἐπὶ τοῦ ὅποίου οἰκοδομεῖται ὁ εἰρημὸς (Βλ. ἀνωτ. σημ. 1). Τὸ νόημα τοῦ προφητικοῦ χωρίου εἶναι: «ἀπέκοψας πρὸς κατάπληξιν ὅλων κεφαλὰς δυναστῶν» ('Ι. Γιαννακοπούλου, 'Η Παλαιὰ Διαθήκη, τ. 21ος, «Οἱ Δώδεκα μικροὶ Προφῆται», σ. 265). 'Τπὸ τοὺς δυνάστας κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν Πατέρων νοοῦνται ἀλληγορικῶς οἱ ἀρχοντες τοῦ Ἰσραήλ, οἱ ὅποιοι «ἐξέστησαν» καὶ παρέδωκαν τὸν Κύριον εἰς θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο δι Κύριος δέκιοψεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας καὶ ἦφαντε τελείως (Νικοδήμου, Κῆπος Χαρίτων, ἔκδ. 2α, Βόλος 1958, σ. 117). 'Ἐνταῦθα δῆμως, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου, ὡς δυνάσται πρέπει νὰ νοηθοῦν οἱ δαιμονες, δι θάνατος, δ' ἄδης, οἱ ὅποιοι πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἐδυνάστευον τὸ ἀνθρώπινον γένος (Βλ. Νικοδήμου, 'Εορτοδ., σ. 385).

(6) Χρονικὴ μετοχὴ δεικνύουσα, πότε ὁ Κύριος διέκοψε τὸ πράτος τῶν δυναστῶν. Ἡ εἰς ἄδου κάθοδος τοῦ Κυρίου ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου αὐτοῦ. Ὁμιλῶ, ἐπὶ τόπου = ἐπισκέπτομαι.

(7) Δέον νὰ συναφθῇ πρὸς τὸ «διέκοψας» καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ «ὅμιλῶν τοῖς ἐν Ἀδῃ». Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου, ἀπηχοῦντος τὴν φράσιν «Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου» τῆς βιβλικῆς ἀδῆς (γ' 19), διερμόδης περιστοῦται κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τοὺς πλείστους εἰρημούς τῆς δ' ἀδῆς, τῶν δποίων συνήθης κατακλεῖς εἶναι τὸ «τὸ δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε», σχηματισθὲν ἐπίσης ἐκ τοῦ ὡς ἄνω στάχου γ' 19.

***Ερμηνεία**

Ο προφήτης Ἀββακοῦμ προβλέπων, Κύριε, τὴν θείαν σου συγκατάβασιν, ἡ δποία ἔκορυφώθη κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ προσήλωσίν σου, καταληφθεὶς ἀπὸ Ἰσχυρὰν ἔκπληξιν ἀνεφώνησε· Σύ, Ἀγαθὲ Κύριε, ὅταν κατῆλθες ὡς νεκρὸς εἰς τὸν Ἀδην, ἔθεσες ὡς παντοδύναμος Θεὸς τέρῳ μεταξὺ τῶν κυριαρχίαν τῶν δαιμόνων, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδου, οἱ δποῖοι προηγουμένως ἐδυνάστευον καὶ ἐτυράννουν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Tροπάριον α'

Ἐβδόμην· σήμερον ἡγίασας², ἦν εὐλόγησας πρὸν καταπάνσει τῶν ἔργων· παράγεις³ γὰρ τὰ σύμπαντα καὶ καινοποιεῖς⁴ σαββατίζων⁵, Σωτῆρ μου, καὶ ἀνακτώμενος⁶.

(1) Ἐννοεῖται ἡμέραν. Εἰς τὸ παρόν τροπάριον ἀφοροῦται ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν καταπάνσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας παραθέτων πλείστας λέξεις ἐκ τοῦ σχετικοῦ χωρίου· «Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτὴν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ» (Γέν. β' 3).

(2) Ἐν μὲν τῷ ἀγιογραφικῷ χωρίῳ ἀμφότερα τὰ ρήματα εὐλόγησεν καὶ ἡγίασεν ἀναφέρονται εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν δημιουργίαν ἐνταῦθα δημοσίᾳ ποιητὴς ἀναφέρει μόνον τὸ εὐλόγησας εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς καταπάνσεως τῶν ἔργων, ἐπιφύλασσει δὲ τὸ ἡγίασας εἰς τὸ μέγα τοῦτο Σάββατον τῆς καταπάνσεως τοῦ Τίοῦ τοῦ Θεοῦ.

(3) Ὁ Θεοδωρόπουλος ἐρμηνεύει τὸ παράγεις διὰ τοῦ καταρ-

γεῖς· «Διότι διὰ τῆς ἐν τῷ τάφῳ ἀναπαύσεώς σου καὶ διὰ τῆς ἐπανόδου σου εἰς τὴν ζωὴν (ἥτοι διὰ τῆς Ἀναστάσεώς σου) καταργεῖς ὅλα τὰ παλαιὰ καὶ τὰ κάμνεις νέα» (Ἡ Μεγ. Ἐβδομάδα μετὰ ἐρμηνείας τῶν ὑμνῶν, σ. 447). Ἀλλὰ τὸ ὄχημα παράγω ἐνταῦθα εἶναι μεταβατικὸν καὶ δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ παρέρχομαι (ῶς λ.χ. ἐν Α' Ἰωάν. β' 17 καὶ Α' Κορ. ζ' 31). σημαίνει μᾶλλον δὲ, τι καὶ σήμερον: γεννῶ, δημιουργῶ, φέρω εἰς φῶς. Παράγεις τὰ σύμπαντα = δημιουργεῖς τὰ σύμπαντα. Τοῦτο δυνατὸν νὰ ἀναφέρηται εἴτε εἰς τὴν παλαιὰν δημιουργίαν εἴτε μετὰ τοῦ καινοποιεῖς εἰς τὴν διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Τίον τοῦ Θεοῦ ἀναδημιουργίαν. Τοιαύτην ἐρμηνείαν φαίνεται νὰ δίδῃ καὶ δι Νικόδημος: «Πλὴν μ' ὅλον δὲ τι σαββατίζεις σωματικῶς, πνευματικῶς ὅμως καὶ μυστικῶς παράγεις δὴν τὴν κτίσιν καὶ καινοποιεῖς» (Ἐορτοδ., σ. 387).

(4) Πιθανὴ ἀπήχησις τοῦ Ἀποκ. κα' 5 «ἰδοὺ καὶ νὰ ποιῶ πάντα».

(5) Σαββατίζω = τηρῶ τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου ἀναπαύομαι. Ἡ περὶ τοῦ σαββατισμοῦ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ τάφῳ διδασκαλίᾳ ἀναπτύσσεται πλατύτερον εἰς τὸ β' ἰδιόμελον τῶν Αἰνων καὶ εἰς τὸ δοξαστικόν. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἰδιομέλῳ ἀναγινώσκομεν «Τί τὸ δρώμενον θέαμα; Τίς ἡ παροῦσα κατάπαυσις; Οἱ βασιλεὺς τῶν αἰώνων τὴν διὰ πάθους τελέσας οἰκονομίαν ἐν τάφῳ σαββατίζει καινὸν ἡμῖν παρέχων σαββατισμόν» ἐν δὲ τῷ δοξαστικῷ «Τοῦτο γάρ ἔστι τὸ εὐλογημένον Σάββατον αὗτη ἔστιν ἡ τῆς καταπαύσεως ἡμέρα, ἐν ᾧ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ δι μονογενῆς Τίδες τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῇ σαρκὶ σαββατίσας». Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ δοξαστικοῦ τὸ χωρίον Γέν. β' 3 θεωρεῖται δῶς ἀναφερόμενον ὀλληγορικῶς εἰς τὸ Μέγα Σάββατον «Τὴν σήμερον μυστικῶς δι μέγας Μωϋσῆς προδιετυπώστο λέγων καὶ εὐλόγησεν δι Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην. Τοῦτο γάρ ἔστι τὸ εὐλογημένον Σάββατον...».

(6) Ἀντικείμενον αὐτοῦ «τὰ σύμπαντα». Ἀνακτῶμαι = ἀποκτῶ ἀπολεσθέν· ἀναζωογονῶ.

Ἐρμηνεία

Ἡγίασας σήμερον, Σωτήρ, τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, τὴν διοίαν ηὐλόγησας προηγουμένως, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας, διὰ τῆς καταπαύσεως τῶν ἔργων. Διότι σήμερον δημιουργεῖς ἐκ νέου καὶ ἀνακαινίζεις τὰ σύμπαντα ἀναπαυόμενος ἐν τῷ τάφῳ καὶ

διὰ τῆς ἀναπαύσεώς σου ταύτης ἀνακάλῶν αὐτὰ ἐκ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν.

Τροπάριον β'

Ρωμαλεότητι τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντός² σου, τῆς σαρκὸς ἡ ψυχὴ σου διήρηται³, σπαράττουσιν⁴ ἀμφω⁵ γάρ⁶ δεσμοὺς τοῦ θανάτου καὶ ἄδου⁷, Λόγε, τῷ κράτει σου.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο ὁ ποιητὴς ἔξηγει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, δηλ. ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τοῦ σώματός του. Τοῦτο ἔγινεν δχὶ κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τὸν ἵσχυοντα δι' ὅλους τὸν ἀνθρώπους, καθ' ὃν «έπιπεδῷ ὁ θάνατος τυραννίκως καὶ δεσποτικῶς» καὶ «ἐκνικωμένης τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ θανάτου... οὕτω γίνεται ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα» (Νικοδ., Ἐορτοδ., σ. 387) παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ κατὰ τρόπον τελείως διάφορον· ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, διότι ἐπέκρατησεν ἡ «ρωμαλεότης τοῦ κρείττονος», ἡ δύναμις δηλ. τῆς θείας φύσεως τοῦ Κυρίου, καὶ ἔξηγάγκασε τρόπον τινὰ τὸν θάνατον ἄκοντα νὰ προσέλθῃ. «Ο Θάνατος προβλέπων τὰς ὁδυνηρὰς δι' ἔαντὸν συνεπείας τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου δὲν ἐπεδύμει νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ (Βλ. σημ. 3 εἰς γ' τροπ. τῆς γ' ὀδῆς): προσταχθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Κυρίου δὲν ἥδυνατο νὰ πράξῃ ἄλλως. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀναπτύσσει καὶ Ιωάννης δὲ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ β' τροπ. τῆς α' ὀδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος τοῦ πλ. β' ἦχου: «Φόβῳ σοι ὡς θεραπαινὶς ἡ τελευτὴ προσταχθεῖσα πρόσεισι τῷ Δεσπότῃ τῆς ζωῆς».

(2) Ἐκνικῶ = νικῶ, ὑπερισχύω, ἐπικρατῶ.

(3) Ἡ συντακτικὴ σειρὰ τῶν λέξεων· Σοῦ ἐκνικήσαντος ρωμαλεότητι τοῦ κρείττονος, διήρηται ἡ ψυχὴ σου τῆς σαρκός. Ἡ μετοχὴ ἐκνικήσαντος αἵτιολογική, ὑποκείμενον δὲ αὐτῆς τὸ σοῦ.

(4) Ἐσφαλμένως γράφεται εἰς πάντα τὰ ἔντυπα Τριάδια «σπαράττουσα». Σπαράττω = ἔεσχίζω, κατακομματιάζω.

(5) Ἀμφότεραι, δηλ. ἡ σάρξ καὶ ἡ ψυχὴ σου. Τποκείμενον τοῦ σπαράττουσιν.

(6) Αἵτιολογεῖται ἡ ἀνωτέρω σκέψις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Ἀπόδειξις δηλ. τοῦ ὅτι ὑπερίσχυσεν ἡ θεία φύσις τοῦ Κυρίου εἴναι τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμά του, καίτοι χωρισθέντα ἀπ' ἄλλήλων, κατασυνέτριψαν τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδου διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θείας φύσεως, ἡ δποία ἦτο ἡνωμένη μετ' αὐτῶν.

(7) «'Αφ' οὖ δὲ ἔχωρίσθησαν τὰ δύο ταῦτα ἀπ' ἄλλήλων, ή μὲν σάρξ ἐν τάφῳ τεθεῖσα, ἐσπάραξε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, τοῦ κρατοῦντος ἐν τοῖς τάφοις διαλελυμένα τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα· ή δὲ ψυχὴ κατελθοῦσα εἰς τὸν ὅδην, ἐσπάραξε τὰ δεσμὰ τούτου τοῦ κρατοῦντος ἐν ἑαυτῷ τὰς ψυχάς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων· καὶ ή μὲν ψυχή σου ἥλευθέρωσε τὰς ἐν τῷ ὅδῃ ψυχάς τῶν ἐκεῖ πιστευσάντων· ή δὲ σάρξ σοι ἀνέστησε τὰ ἐν τοῖς τάφοις κείμενα σώματα» (Νικοδ., Ἐορτοδό., σ. 388). Παραπλήσια λέγονται καὶ ἐν τῷ β' τροπαρῷ τῆς ε' ὁδῆς τοῦ σταυροαναστασίου κανόνος τοῦ δ' ἥχουν «Λυθέντα, Φιλάνθρωπε, σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος καὶ ὅδης, ἀκοντες ἄμφω δίκας εἰσπράττονται, ὃ μὲν τῶν ἀγίων σου ψυχάς, σώματα δὲ ἔτερος συνεκπέμπων, ἀθάνατε».

**Ερμηνεία*

Ἡ ψυχὴ σου ἔχωρίσθη τοῦ σώματός σου, Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὅχι διότι ὑπερούσχυσεν ὁ θάνατος, ἀλλὰ διότι σὺ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἰσχυρούτερου, δηλ. τῆς θεότητός σου, ἐπεκράτησες καὶ ἐκάλεσες τὸν θάνατον νὰ προσέλθῃ· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὸ ὅτι ἀμφότερα, τὸ σῶμα σου δηλ. καὶ η ψυχὴ σου, κατελθόντα εἰς τὸν ὅδην κατεκομμάτιασαν καὶ συνέτριψαν τὸ μὲν σῶμα τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ή δὲ ψυχὴ τὰ δεσμὰ τοῦ ἄδου, μὲ τὴν κραταιὰν δύναμιν τῆς θεότητός σου, μετὰ τῆς δποίας ἤσαν ἡνωμένα.

Τροπάριον γ'

«Ο ἄδης¹, Λόγε, συνοντήσας σοι ἐπικράνθη², βροτὸν³ δρῶν τεθεωμένον⁴, κατάστικτον τοῖς μώλωψι καὶ πανσθενουργόν⁵, τῷ φρικτῷ⁶ τῆς μορφῆς⁷ δὲ διαπεφώρηκεν.

(1) Καὶ πάλιν ἔχομεν ἐδῶ προσωποποίησιν τοῦ ἄδου. Βλ. σημ. 8 εἰς α' τροπ. τῆς α' ὁδῆς.

(2) 'Ο ποιητὴς χρησιμοποιεῖ τὸ χωρίον 'Ησ. ιδ' 9· «'Ο ἄδης κάτωθεν ἐπικράνθη⁸ συναντήσας σοι παντήσας σοι⁹. Τὸ χωρίον ἀναφέρεται κατὰ κυριολεξίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος, τῆς δποίας τὴν πτῶσιν προφητεύει ὁ 'Ησαῖας ἐν τοῖς οἰκ. ιγ'-ιδ'. παρίσταται δηλ. καὶ αὐτὸς ὁ 'Ἄδης μετὰ πικρίας καὶ ἀγανακτήσεως δεχόμενος τὸν βασιλέα τοῦτον λόγῳ τῶν ἀδικιῶν καὶ λοιπῶν ἐγκλημάτων αὐτοῦ. 'Τπὸ τοῦ ποιητοῦ ὅμως η ὥστις ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου, ήτις ὑπῆρξε πρόξενος πικρίας καὶ δλέθρου διὰ τὸν 'Ἄδην. 'Ο μοίως ἐφαρμόζεται καὶ ὑπὸ Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὸ γ' τῶν

ἀναστασίμων ἀποστίχων τοῦ α' ήχου: «Βασιλεὺς ὑπάρχων οὐδανοῦ καὶ γῆς, Ἀκατάληπτε, ἐκῶν ἐσταύρωσαι διὰ φιλανθρωπίαν· δὲν δὲ Ἄδης συναντήσας κάτωθεν ἐπικράνθη...». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἀναγινωσκόμενον Κατηχητικὸν Λόγον τὸν εἰς τὸν Χρυσόστομον ἀποδιδόμενον ἀκούομεν· «Ἐσκύλευσε τὸν Ἄδην δὲ κατελθῶν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπίκρανεν αὐτὸν γενεσάμενον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαίας ἐβόησεν δὲ Ἄδης, φησίν, ἐπικράνθη, συναντήσας σοι κάτω».

(3) Βροτὸς = θνητὸς ἀνθρωπος. Ὁ Νικόδημος μετὰ τοῦ Θεοδώρου διατυπώνει τὴν ἀπορίαν «Πῶς λέγεται δὲ Ἄδης ἐδῶ δὲτι ἐσυνάντησε τὸν Κύριον γεμάτον ἀπὸ τὰ σημάδια τῶν πληγῶν καὶ τῶν παθῶν; Τὰ μὲν γάρ σημάδια τῶν παθῶν εἶναι ἴδια τῶν σωμάτων δὲ δὲ Ἄδης εἶναι τόπος τῶν ψυχῶν καὶ δχι τῶν σωμάτων». Πρὸς λύσιν δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης λέγει, δὲτι «ἡ μὲν σὰρξ (τοῦ Κυρίου) ἐμαστίχθη μὲ τὰς μάστιγας καὶ τὰ πάθη, τὰ σημάδια δὲ τούτων διέθησαν καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ψυχήν, τὴν δποίαν δὲ Ἄδης συναντήσας κάτωθεν ἐπικράνθη». Ὁ αὐτὸς δμως δίδει ἐν ὑποσημειώσει καὶ ἄλλην ἀπάντησιν ἀπλουστέραν καὶ φυσικωτέραν λέγων, δὲτι «δὲ βροτὸς περιλαμβάνει σῶμα καὶ ψυχήν διθεν αὐτὸς ποτὲ μὲν λέγεται ἀπὸ τὴν σάρκα· δψεται γάρ, φησί, πᾶσα σὰρξ (ἥτοι πᾶς ἀνθρωπος)· ποτὲ δὲ ἀπὸ τὴν ψυχήν, κατὰ τὸ ‘πᾶσα ψυχὴ ἔξουσίας ὑπερεχούσαις ὑποτασσόσθω’ διὰ τοῦτο βροτὸς ἐδῶ ἵσως νοεῖται ἡ τοῦ Κυρίου σάρξ, ἡ δεξαμένη τὰ στίγματα καὶ ἐν τάφῳ κειμένη» (Ἐορτοδ., σ. 389 - 390). Θὰ ἥδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐκλάβωμεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἄδην ὡς συνώνυμον τοῦ θανάτου, δπότε ἡ δυσχέρεια ἐκλείπει πλήρως.

(4) Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Κυρίου, ἥτις διὰ τῆς ἐνώσεως της μετὰ τῆς θείας ἐθέωδη καὶ αὐτή.

(5) Πανσθενουργὸς = παντοδύναμος.

(6) Φρικτὸς = δὲ προξενῶν φρίκην, φοβερός.

(7) Τῆς μορφῆς τοῦ Κυρίου, τῆς δποίας ἡ θέα προνέζένησε φρίκην εἰς τὸν Ἄδην.

(8) Διαφωνῶ = ἀποδημήσκω, ἀπόλλυμαι. Ὁ Νικόδημος ἐδημηνεύει ἄλλως: «ἀπὸ τὴν φρικτὴν θεωρίαν καὶ ἀπορίαν τον διαπεφώνηκεν ἥτοι ἔμεινεν ἀφωνος καὶ μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα» (Ἐορτοδ., σ. 389). Ενστοχος ἡ ἐρμηνεία αὐτη, μολονότι τὸ φ. διαφωνῶ δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην.

**Ερμηνεία*

Ο “Ἄδης, Λόγε, ἐδοκίμασε πικρὰν γεῦσιν, δταν σὲ συνήντησε,

διότι ἔβλεπεν ἄνθρωπον ὃχι ὅμοιον πρὸς τοὺς ἄλλους ἀλλὰ ἄνθρωπον, ὃ διποῖς ἐθεώθη, γεμάτον μὲν κατὰ τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πληγῶν, τὰς διποίας ἐδέχθη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ παντοδύναμον λόγῳ τῆς φρίκης δὲ καὶ τῆς ἐπιλήξεως, τὴν διποίαν προστάξεν εἰς αὐτὸν ἡ φοβερὰ μορφή σου, ἔμεινεν ἄφωνος.

·Ωδὴ ε'. ·Ο εἰρημὸς·

Θεοφανείας² σου, Χριστέ, τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς³ γερουμένης· 'Ησαΐας φῶς⁴ ἴδων⁵ ἀνέσπερον', ἐκ νυκτὸς δρόμοις⁶ ἐκραυγαῖς⁷ ἀναστήσονται⁸ οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ ἀγαλλιάσονται.

(1) Καὶ δὲ παρὸν εἰρημὸς συνδυάζει τὸ θέμα τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὀδῆς πρὸς τὸ τῆς ἡμέρας. 'Ως πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ ισχύοντος τὰ λεχθέντα περὶ τοῦ εἰρημοῦ τῆς δὲ ὀδῆς. Εἰσάγεται δηλ. καὶ ἔδω δὲ προφήτης — δὲ 'Ησαΐας, εἰς τὸν διποῖον ἀνήκει ἡ ε' ὀδὴ — προλέγων τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τίθεται εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς τῶν στίχων τῆς ὀδῆς του, δὲ ἀρμοδιώτερος διὰ τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας.

(2) Θεοφάνεια = ἔμφανισις τοῦ Θεοῦ. 'Ενταῦθα ἡ ἐπὶ γῆς ἔμφανισις τοῦ Κυρίου. Συνάπτεται πρὸς τὸ κατωτέρω «φῶς ἀνέσπερον», ἥτοι «Ο 'Ησαΐας ἴδων τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς θεοφανείας σου...».

(3) Συμπαθής = δὲ ὑπὸ διμοίων ἀισθημάτων κάτεχόμενος· ἐπομένως δὲ συναισθανόμενος οἴκτον καὶ εὐσπλαγχνίαν διὰ τινα πάσχοντα, ὡς κατ' ἔξοχὴν διὰ τὸν πεσόντα ἄνθρωπον δὲ Κύριος, δοτις ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ ἀγίου Ιακώβου χαρακτηρίζεται ὡς «ὁ συμπαθής μάλιστα περὶ τὸ πλάσμα» αὐτοῦ.

(4) Παράθεσις ἐκ τῆς ὀδῆς τοῦ 'Ησαίου πρωθύστερος: «Ἐκ νυκτὸς δὲ φῶς ἴζει τὸ πνεῦμα μου πρὸς σέ, δὲ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς». ('Ησ. κατ' 9). Περὶ τῆς σημασίας τοῦ δρόμοῦ διηγεῖται σημ. 3 εἰς εἰρημὸν ε' ὀδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Παρασκευῆς.

(5) 'Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προϊδών.

(6) 'Ο ἀνευ ἐσπέρας, δὲ μὴ σθεννύμενος, ἀδυτος.

(7) Αὔτολεξει σχεδὸν παραθέτει δὲ ποιητής τὸν στ. 19 ἐκ τῆς ὀδῆς τοῦ 'Ησαίου «Ἄναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τῇ γῇ». «Η πρόρρησις αὕτη ἐφαρμόζεται τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ ἐθνικῶς νεκροῦ καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ δοντος Ισραηλιτικοῦ λαοῦ, τοῦ πρὸς

καιρὸν ἐκλιπόντος καὶ ὡς ἐν τάφῳ κατακαλυφθέντος, πραγματικώτερον ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἀναστάσεως τῶν ἐκ τῆς ἀμαρτίας νεκρῶν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ πλέον δύναται νὰ ἀναφέρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τελικοῦ θριάμβου τῶν δικαίων, ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ὅποι φαίνονται μὲν πρὸς καιρὸν ἡττώμενοι καὶ πίπτοντες, ἔτι δὲ καὶ θανατούμενοι, ἀλλ' ἐν τέλει ἐγερθήσονται καὶ ἔξ αὐτῶν ἔτι τῶν μνημείων αὐτῶν νικηταί... Τέλος δὲ δὲν εἶναι ἀσχετος καὶ πρὸς τὴν ἐκ νεκρῶν καθολικὴν ἀνάστασιν, καθ' ἣν οἱ δίκαιοι θὰ ἀναστηθῶσιν ἔνδοξοι, ἵνα συξήσωσιν ἐν μακαριότητι μετὰ τῆς ἐνδόξου Κεφαλῆς αὐτῶν τῆς ὡς ἀπαρχῆς τῶν κεκοιμημένων ἥδη ἀναστηθείσης» (Π. Ν. Τρεμέλα, 'Τρόμημα εἰς τὸν Προφ. Ἡσαΐαν, σ. 294). Ἐνταῦθα ὅμως ὁ ποιητής, χωρὶς νὰ ἀποκλείῃ τὰς ἀνωτέρω ἐρμηνείας, πιθανώτατα θεωρεῖ τὸν προφητικὸν λόγον ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου γενομένην ἀνάστασιν νεκρῶν, διτε «τὰ μνημεῖα ἀνεῳχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἥγειρον» (Ματθ. κε' 52).

(8) 'Ο Νικόδημος, θέλων νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ προφητικὸν λόγιον καὶ τὴν εἰς "Ἄδον κάθισδον τοῦ Κυρίου, ἐρμηνεύει οὕτω τὴν τελευταίαν πρότασιν αὐτοῦ: «ἐν δὲ τῇ εἰς "Ἄδον καταβάσει σου ὅλοι ἐκεῖνοι ὅπου εὑρίσκοντο ἀπὸ τοῦ αἰώνος νεκροὶ ἐν τῇ γῇ τῇ σκοτεινῇ τοῦ ἄδου... ήγαλλιάσαντο βλέποντες ἐσὲ τὸν φωτίσαντα αὐτὸνς καὶ ἐκεῖθεν ἐλευθερώσαντα» ('Εορτοδ., σ. 390). Στηρίζει δὲ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν εἰς τὸν 'Ιὼβ 1' 21 «εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ γνοφεράν, εἰς γῆν σκότους αἰώνιου, οὗ οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδὲ ὁρᾶν ζωὴν θροτῶν». 'Ο αὐτὸς ὅμως προσθέτει εὐθὺς ἀμέσως, διτε τὸ χωρίον «δύναται νὰ νοηθῇ... διὰ ἐκείνους ὅπου είδον τὸν ἀναστάντας δικαίους ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, καὶ εἰσελθόντας εἰς τὴν ἀγίαν Πόλιν ὑπόθεσις γὰρ χαρᾶς ἔγινεν εἰς αὐτοὺς ἥτε κείνων ἀνάστασις» (Αὐτόθι). 'Η τελευταία αὕτη ἐρμηνεία εἶναι συμφωνοτέρα πρὸς τὴν ἀνωτέρω δοθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὅλου χωρίου τοῦ 'Ἡσαίου, ἐνῷ ἥ προηγουμένη στηρίζεται εἰς αὐθαίρετον συσχετισμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸ 'Ιὼβ 1' 21. Πέραν τούτου ὅμως τὸ «πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ» δυνατὸν νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἀναφερόμενον ἀνευτινὸς περιορισμοῦ εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, διότι δι' ὅλους ἥ ἐμφάνισις τοῦ Κυρίου ὑπῆρξεν αἵτια χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

*Ερμηνεία

'Ο Προφήτης 'Ἡσαΐας, Χριστέ, προϊδών τὸ ἀνέσπερον καὶ ἄδυ-

τον φῶς τῆς θείας ἐμφανίσεώς σου ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ δοία ἔγινεν ἐξ ἀμέτρου συμπαθείας καὶ εὐσπλαγχνίας πρὸς ἡμᾶς, ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου, ἐνῷ ἀκόμη ἦτο νῦξ, ἐκραύγαζε προφητικῶς· Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάθους σου θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ καὶ θὰ ἐγερθοῦν οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τοῖς μνημείοις καὶ ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς γῆς θὰ αἰσθανθοῦν ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην.

Tροπάριον α'

Νεοποιεῖς τὸν γηγενεῖς² δὲ πλαστούργος χοϊκὸς χρηματίσας³, καὶ σιρδὼν⁴ καὶ τάφος⁵ ὑπεμφαίνοντοι τὸ συνόν⁶ σοι, Λόγε, μυστήριον⁷; δὲ εὐσχήμων γάρ βουλευτὴς⁸ τὴν τοῦ σὲ φύσαντος⁹ βουλὴν⁸ σχηματίζει⁹, ἐν σοὶ μεγαλοπρεπῶς καινοποιοῦντός με.

(1) Τὸ τροπάριον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ ταφὴν τοῦ Κυρίου. Ἐκ τοῦ ὅλου κανόνος μόνον αὐτὸν καὶ τὸ β' τῆς η' ὁδῆς ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα τοῦτο.

(2) 'Ο ποιητὴς ὑταγίσσεται προφανῶς τὸ τοῦ Παύλου «δὲ πρῶτος ἀνθρωπὸς ἐκ γῆς χοϊκὸς γένεται» (Α' Κορ. ies' 47).

(3) Ζωηροτάτη ἀντίθεσις. 'Ο ἐκ τοῦ χοϊκὸς πλαστουργήσας τὸν ἄνθρωπον γίνεται δὲ ἔδιος χοϊκός, διὰ νὰ ἀναπλάσῃ αὐτὸν φθαρέντα καὶ καταστήσῃ καινόν. 'Ο ἐπουράνιος γίνεται χοϊκός, διὰ νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ χοϊκοὶ ἐπουράνιοι. Διότι, «καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου» (Α' Κορ. ies' 49).

(4) 'Ο Ἰωσὴφ ἐχοησιμοποίησε σινδόνα καινὴν (Ματθ. κξ' 59, Μάρκ. ies' 46), διὰ νὰ ἐντυλίξῃ τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ δποῖον ἐν συνεχείᾳ ἐτοποθέτησεν εἰς καινὸν τάφον (Ματθ. κξ' 60, Λουκ. κγ' 53, Ἰωάν. ιθ' 41 - 42). Ταῦτα ἀλληγορικῶς ἔρμηνεύων δὲ ποιητὴς θεωρεῖ δῶς ὑποδηλοῦντα τὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου καινοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

(5) «Τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἀποκρύφου καὶ θείας βουλῆς τοῦ ἀνάρχου Πατρός σου... τὸ δποῖον εὐδοκήθη μὲν πρὸ αἰώνων ἐν σοὶ, ἐνεργήθη δὲ ὑπὸ σοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων» (Νικοδ., Ἐορτοδ., σ. 391).

(6) Βλ. Μάρκ. ies' 43, «ἐλθὼν Ἰωσὴφ δὲ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βούλευτης», ἦτοι ἔντιμον καὶ ἀξιοσέβαστον μέλος τοῦ συνεδρίου.

(7) Μετοχὴ ἀορίστου τοῦ ρ. φύω = παράγω, γεννῶ. Λέγεται

ένταῦθα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἀνάρχως πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννήσαντος τὸν Τίόν.

(8) Σχῆμα οητορικῆς συστοιχίας. «Ρητορικάτα καὶ προσφύ-
στατα ἐδῶ ὁ Ιερὸς Μᾶρκος τὸν λόγον ἐσχημάτισεν εἰπὼν γὰρ πρότε-
ρον, 'Ο ἐνσχήμων βουλευτής, ἀκολούθως ἐπιφέρει πρὸς μὲν τὸ ἐνσχή-
μων τὸ Σχηματίζει, πρὸς δὲ τὸ Βουλευτής τὸ Βουλῆν» ('Εορτοδ., σ.
391).

(9) Σχηματίζω = Δίδω σχῆμα εἰς τι πρᾶγμα. 'Ἐνταῦθα δικαίως
μᾶλλον εἰκονίζω. 'Ο Ἰωσὴφ χρησιμοποιῶν καινὴν σινδόνα καὶ και-
νὸν τάφον εἰκονίζει καὶ ὑποδηλοῖ τὴν περὶ καινοποιήσεως τοῦ ἀνθρώ-
που προαιώνιον βουλὴν τοῦ Πατρός.

Ἐξηγησία

'Αναγεννᾶς καὶ ἀνακαινίζεις τοὺς ἐκ γῆς πλασθέντας ἀνθρώπους
γενόμενος ἀνθρώπος χοϊκός, σύ, δ. δποῖος ἐκ τοῦ χοδὸς ἔπλασες τὸν ἀν-
θρώπον. Τὸ μυστήριον δὲ τοῦτο τῆς καινοποιήσεως τῶν ἀνθρώπων,
τὸ δποῖον ὑπάρχει ἐν σοὶ, ὑποδηλοῦν ἡ καινὴ σινδών, μὲ τὴν δποίαν
ἐνετυλίχθης, καὶ τὸ καινὸν μνημεῖον, εἰς τὸ δποῖον ἐνεταφιάσθης. Διότι
δ εὐγενῆς καὶ ἔντιμος βουλευτής, δ Ἰωσὴφ, χρησιμοποιῶν καινὴν σιν-
δόνα καὶ καινὸν τάφον εἰκονίζει τὴν θέλησιν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ γεν-
νήσαντός σε ἀνάρχου Πατρός, δ δποῖος διὰ σοῦ κατὰ τρόπον θαυμα-
στὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνακαινίζει ἐμὲ τὸν ἀνθρώπον.

Τροπάριον β'

Διὰ θανάτου¹ τὸ θνητόν² διὰ ταφῆς³ τὸ φθαρτὸν μεταβάλ-
λεις· ἀφθαρτίζεις⁴ γὰρ θεοπρεπέστατα, ἀπαθανατίζων τὸ πρόσολημ-
μα· ἡ γὰρ σάρξ σου διαφθορὰν⁵ οὐκ οἶδε, Δέσποτα, οὐδὲ ἡ ψυχή⁶
σου εἰς ἥδον ἔνεπεν⁷ ἐγκαταλέλειπται⁸.

(1) Ρῆμα ἐννοεῖται τὸ κατωτέρω μεταβάλλεις.

(2) Τὴν θνητότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως διὰ τοῦ θανάτου
σου μεταβάλλεις εἰς ἀθανάσιαν. 'Αντίθεσις.

(3) 'Η ταφὴ κατὰ κανόνα συνεπάγεται φθοράν. Τὸ σῶμα τοῦ
Κυρίου δὲν ὑπέστη μὲν διαφθοράν, «ἥτοι διάλυσιν εἰς τὰ ἐξ ὅν συνε-
τέθη, ὃς αἱ λοιπαὶ σάρκες τῶν ἀποθησκόντων ἀνθρώπων», ὑπέστη
δικαίως φθοράν, «ἥτοι χωρισμὸν καὶ διάστασιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς» (Νικοδ.,
'Εορτοδ., σ. 393). Διὰ τῆς φθορᾶς δὲ ταύτης μετέβαλεν εἰς ἀφθαρ-
σίαν τὸ φθαρτὸν τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Δευτέρᾳ ἀντίθεσις. Αἱ δύο
ἀντιθέσιες παρατίθενται ἀσυνδέτως.

(4) Ένν. τὸ πρόσλημμα. Καθιστᾶς ἀφθαρτον και ἀθάνατον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν δποίαν προσέλαβες. Τὸ πῶς ἔξηγεῖται ἐν συνεχείᾳ (Βλ. σημ. 7).

(5) Φαρτόν, ἀφθαρτίζεις, διαφθορά. Παρονομασία.

(6) Ξενοπρεπῆς = παράδοξος, ἀσυνήθης.

(7) Παραθέτει ἐνταῦθα ὁ ποιητής τὸ δαβιτικὸν λόγιον «ὅτι οὐ καὶ γκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μονεῖσθαι ἀδην, οὐδὲ ἐδώσεις τὸν δοσιόν σου ἵδεῖν διαφθορὰν» (Ψαλμ. ιε' 10), τὸ δποίον και δ Ἀπ. Πέτρος διμιλῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐφῆρμοσεν ἐπὶ τοῦ θανάτου και τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου (Πράξ. β' 27). Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου δὲν παρέμεινεν εἰς τὸν "Ἀδην, ἀλλ' ἡνώθη πάλιν μετὰ τοῦ σώματός του, τὸ δποίον ἐπίσης δὲν διεφθάρη ἐν τῷ τάφῳ, και ἀμφότερα ἀνέστησαν, ἅρα ἡ προσληφθεῖσα ὑπὲν αὐτοῦ ἀνθρωπίνη φύσις κατέστη ἀφθαρτος και ἀθάνατος.

Σημηγεία

Διὰ τοῦ θανάτου σου μετάβαλλεις τὸ θνητὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς ἀθανασίαν διὰ τῆς ταφῆς σου μεταβάλλεις τὸ φθαρτὸν αὐτῆς εἰς ἀφθαρσίαν. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι σὺ κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν κατέστησας ἀφθαρτον και ἀθάνατον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν δποίαν προσέλαβες. Διότι, καθὼς προεἶπεν δ Δαβίδ, ἡ σάρξ σου, Δέσποτα, δὲν ἐγνώρισε διαφθορὰν και διάλυσιν ἐν τῷ τάφῳ, οὔτε ἡ ψυχὴ σου — κατὰ τρόπον παράδοξον και ἀσυνήθη — ἐγκατελείφθη εἰς τὸν ἄδην, ἀλλ' ἐπανῆλθε και ἡνώθη μετὰ τῆς σαρκός σου, ἡ δποία τοιουτορρόπως ἀνέστη ἀφθαρτος πλέον και ἀθάνατος.

Τροπάριον γ'

"Ἐξ ἀλοχεύτου² προελθών, και λογχευθεὶς³ τὴν πλευράν⁴, Πλαστούργε μου, ἐξ αὐτῆς εἰργάσω τὴν ἀνάπλασιν ιὴν τῆς Εὔας⁵, Αδάμ γενόμενος, ἀφυπνώσας ὑπερφυῶς ὑπρον φυσίζων⁶, και ζωὴν⁷ ἐγείρας⁸ ἐξ ὑπρον και τῆς φθορᾶς ὡς παντοδύναμος⁹.

(1) Τὸ τροπάριον ἀφιεροῦται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀνάπλασιν τῆς προμήτορος Εὔας. Φυσικῷ τῷ λόγῳ γίνεται ἀνάμνησις και τῆς πρώτης δημιουργίας αὐτῆς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ 'Αδάμ (Γέν. β' 21 - 22) και παραλληλισμὸς τῶν δύο δημιουργιῶν.

(2) Ἀλόχευτος = ἡ μὴ γνοῦσα ὡδῖνας τοκετοῦ, παρθένος.

(3). Ἀλόχευτος; λογχευθείς. Σχῆμα φητορικῆς συστοιχίας. Ο Κύριος ἐγεννήθη ἄνευ μητρικῶν ἀδίνων· ὁ Ἰδιος ὅμως ἐδοκίμασε πόνους, διὰ νὰ ἀναγεννήσῃ τὸν ἄνθρωπον.

(4) Μνημόνευται· ἡ λόγχευσις τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ δημιουργίαν τῆς Εδας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ τῆς λογχευθείσης πλευρᾶς τοῦ Κυρίου «ἔξηρθεν αἷμα καὶ ὑδωρ» ('Ιωάν. ιθ' 34), σύμβολα τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτισμάτος καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἀναγκαῖοτάτων διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου.

(5) «Καθὼς δὲ παλαιὸς Ἀδάμ ἐπλάσθη ἀπὸ παρθένον γῆν... οὗτῳ καὶ σὺ ἐγεννήθης ἀπὸ Παρθένον Μητέρα· καὶ καθὼς ἐκεῖνος ὑπνωσε, σοῦ ἐπιβαλόντος αὐτῷ ἔκστασιν· οὗτῳ καὶ σὺ ὑπνωσας ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπερφυσικῶς ὑπνον φυσίζων, ἥγουν βλαστήσαντα τὴν ζωὴν· καὶ καθὼς, ἐκείνου ὑπνώττοντος, ἐλήφθη ἐκ τῆς πλευρᾶς του ἡ Εδα, ἥτις ἐρμηνεύεται ζωὴ· οὗτῳ καὶ σὺ ὑπνωσας τὸν φυσίζων ὑπνον, ἀνέστησας τὴν πεσοῦσαν καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας θανατωθεῖσαν Εδαν, τὴν ἀληθῶς μητέρα πάντων τῶν ζώντων» (Νικοδ., 'Εορτοδρ., σ. 394).

(6) Φυσίζως = δὲ παράγων ζωὴν.

(7) «Ζωὴν, οἱ μὲν νοοῦσι τὴν Εδαν, οἱ δέ, τὴν πνευματικὴν ζωὴν, τὴν δποίαν ἔχαρισεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς του» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.). Πρὸς τὴν πρωτηνήν ἐρμηνείαν συμφωνεῖ ἡ ἐν παλαιοῖς ἐντύποις Τοιωδίοις ὑπάρχουσα γραφὴ Ζωὴν (διὰ κεφαλαίου), ἀφοῦ Εδα σημαίνει Ζωὴν.

(8) Εἳν δεχθῶμεν τὴν α' ἐκ τῶν ἀνώτερων ἐρμηνειῶν, τὸ ἐγείρω ἐνταῦθα σημαίνει ἀνιστῶ· «ἀναστήσας τὴν Εδαν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς». Εἳν δεχθῶμεν τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν, σημαίνει πηγάζω, παράγω· «πηγάσας ἐκ τῆς πλευρᾶς σου ζωὴν πνευματικήν». Πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ὅμως δὲν συνάδει ἡ κατωτέρω φράσις «καὶ τῆς φθορᾶς» ἀλλ' ἀλλη γραφὴ «καὶ τῆς σαρκός», τὴν δποίαν νιοθετοῦν δὲ Νικόδημος καὶ ὁ Θεοδωρόπολος ἐρμηνεύοντες αὐτὴν ὡς συνώνυμον πρὸς τὴν πλευράν· «Πόθεν δὲ ἀνέστησας αὐτήν; Ἐκ τοῦ ἴδικοῦ σου ὑπνου καὶ τῆς πλευρᾶς σου... καθότι τό, Καὶ τῆς σαρκός σου, εἶναι ἀντὶ τοῦ, Καὶ τῆς πλευρᾶς σου, ἐπειδὴ καὶ ἡ πλευρὰ σάρκη ὀνομάζεται, κατὰ τό, Καὶ ἔλαβεν ὁ Θεός μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ (τοῦ Ἀδάμ) καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.). Θεωροῦντες ἐξεζητημένην πως τὴν ἐρμηνείαν ταύτην προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «καὶ τῆς φθορᾶς» (ὑπάρχουσαν εἰς πάντα τὰ

έντυπα Τριάδια) και τὰς συναδούσας πρὸς αὐτὴν ἔρμηνείας, ἵτοι ἡ ἀνέστησας τὴν Εὔαν τὸν θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς ἢ ἐκ τοῦ ὄπνου σου καὶ τῆς φθορᾶς, τὴν δποίαν ὑπέστης (βλ. σημ. 3 εἰς προηγούμενον τροπάριον), ἐπήγασας ξωὴν πνευματικήν.

(9) Ἐνταῦθα περατοῦται τὸ συμπληρωματικὸν τετραώδιον τοῦ Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδροῦντος. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης ὥδης ἀρχεται τὸ ἀρχικὸν τετραώδιον τοῦ Κοσμᾶ.

•Ἐρμηνεία

Γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου Μητρὸς καὶ λογχευθεὶς εἰς τὴν πλευράν σου, Πλαστουργέ μου, ἐπαργματοποίησες ἐξ αὐτῆς τὴν ἀναδημιουργίαν τῆς Εὔας γενόμενος δὲ ἴδιος νέος Ἀδάμ. Ὁπως δηλ. ἐκεῖνος ἐκοιμήθη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὄπνου του δὲ Θεός διέπλασεν ἐκ τῆς πλευρᾶς του τὴν Εὔαν, οὕτω καὶ σὺ ἐκοιμήθης κατὰ τρόπον ὑπερφυσικὸν ὄπνον ξωσιγόνον καὶ δὲ αὐτοῦ ἀνέστησες τὴν Ζωὴν, δηλ. τὴν Εὔαν, ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς.

•Ωδὴ στ'. Ὁ εἰρημὸς

Συνεσχέθη², ἀλλ' οὐ κατεσχέθη¹ στέργοις⁴ κητώοις⁵ Ἰωνᾶς⁶ σοῦ γὰρ⁷ τὸν τύπον⁸ φέρων τοῦ παθόντος καὶ ταφῇ δοθέντος, ὡς ἐκ θαλάμου⁹ τοῦ θηρὸς ἀνέθορε¹⁰, προσεφώνει δὲ τῇ κονστωδίᾳ¹¹ οἱ φυλασσόμενοι¹² μάταια καὶ φευδῆ, ἔλεον αὐτοῖς¹³ ἐγκατελίπετε¹⁴.

(1) Διὰ τοῦ εἰρμοῦ τούτου ἀρχεται τὸ τετραώδιον τοῦ Κοσμᾶ. Ὡς ἡ Κασιανὴ ἐν τοῖς εἰρμοῖς τῆς δ' καὶ ε' ὥδης, οὕτω καὶ δὲ Κοσμᾶς συνδυάζει ἐν τῷ παρόντι εἰρμῷ τὸ θέμα τῆς ἡμέρας πρὸς τὸ τῆς βιβλικῆς ὥδης, μνημονεύων μὲν τοῦ παθήματος τοῦ Ἰωνᾶς ὡς τύπου τῆς τριημέρου ταφῆς τοῦ Κυρίου, χρησιμοποιῶν δὲ ἐκ τῆς ὥδης τοῦ Ἰωνᾶς στίχον κατάλληλον τῇ περιστάσει (Ἰωνᾶ β' 9), δοτις δὲν χρησιμοποιεῖται συνήθως εἰς τοὺς εἰρμοὺς τῆς στ' ὥδης.

(2) Διὰ φητορικοῦ σχῆματος «συστοιχίας διμοιοτελεύτου» εἰσάγει δὲ Κοσμᾶς τόσον τὸν εἰρμὸν δσον καὶ τὰ τροπάρια τῆς παρούσης ὥδης. «Δύω δὲ πράγματα εἰσάγων, τὸ μὲν ἔνα λέγει δτι ἔγινε, τὸ δὲ ἄλλο, δτι δὲν ἔγινε· καὶ ἀκολούθως φέρει τὴν αἰτίαν, διατί δὲν ἔγινε» (Νικοδήμου, Ἔορτοδρόμιον, σ. 396). Εἰς τὸ σχῆμα ἐνυπάρχει καὶ ἀντίθεσις (συνεσχέθη - οὐ κατεσχέθη). Εἰς τὸ τελευταῖον τροπάριον φυλάσσεται μὲν ἡ συστοιχία καὶ ἡ ἀντίθεσις, δὲν ὑπάρχει δμως τὸ διμοιοτέλευτον («βασιλεύει ἄλλ' οὐκ αἰωνίζει»).

(3) «Σύσχεσις γάρ λέγεται ἡ μέχρι τινὸς καιροῦ συγκράτησις, δταν ἦναι ἐλπὶς εἰς τὸν συγκρατηθέντα νὰ ἐλευθερωθῆῃ κατάσχεσις δὲ εἶναι ἡ τελεία κατακράτησις, δταν δὲν μένῃ ἐλευθερίας ἐλπὶς» (Νικοδ., Εορτοδ., σ. 395).

(4) Στέρνα = τὰ σπλάγχνα.

(5) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον (δι' αἰτιολογικῆς προτάσεως) εἰσάγονται καὶ τὰ ἀντίστοιχα κῶλα τῶν τριῶν τροπαρίων τῆς ὥδης (εἰ γάρ καὶ λέλυται σου — εἰ γάρ καὶ πέπονθέ σου — σὺ γάρ τεθεὶς ἐν τάφῳ).

(6) 'Ο Ιωνᾶς δὲν προεφήτευσε διὰ λόγων τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου, ἀλλ᾽ ἔχομνά τισεν δὲν διατίθεται τοῦ παθήματός του τύπος αὐτῆς. Τὴν ἔρμηνειαν τοῦ σημείου τοῦ Ιωνᾶ ἔκαμεν αὐτὸς δὲ Κύριος: «Ὥσπερ ἐγένετο Ιωνᾶς δὲ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήπους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὗτως ἔσται καὶ δὲν διόδις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (Ματθ. ιβ' 40). Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ Ιωνᾶ διάλοκληρον ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου.

(7) Θαλάμου νυμφίκου. 'Απήχησις τοῦ φαλμικοῦ «καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ» (Ψαλμ. ιη' 5). «Καθὼς δὲ Ιωνᾶς ἐκβῆκε φαιδρός καὶ χαροποίος ἀπὸ τὸ κῆπος, ὡς ἀπὸ νυμφίκου κοιτῶνα οὗτως καὶ δὲ Ιησοῦς Χριστὸς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸν ἄδην καὶ ἀπὸ τὸν τάφον, καθὼς δὲ νυμφίος ἐκβάνει ἀπὸ τὸν νυμφίκον του θάλαμον, χωρὶς νὰ φέρῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του κανὲν ορμεῖον λύπης» (Νικοδ., ξνβ' ἀνωτ.).

(8) 'Ανεπήδησεν. 'Αόριστος β' τοῦ ρ. ἀναθρώσκω.

(9) 'Απὸ τῆς λέξεως ταύτης δροχεται αὐτολεξεὶ σχεδὸν ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ στ. β' ο τῆς ὥδης τοῦ Ιωνᾶ, δστις ἔχει ὡς ἔξης: «Φυλασσόμενοι μάταια καὶ φευδῆ ἔλεον αὐτῶν (ἢ αὐτοῖς) ἐγκατέλιπον». 'Εν τῇ ὥδῃ οἱ λόγοι οὗτοι ἀναφέρονται εἰς τοὺς λατρεύοντας ματαίους καὶ φευδεῖς θεούς, οἵτινες «ἐγκατέλιπον τὸ ἔλεος αὐτῶν, τὸ δόπιον θὰ τοῖς παρείχετο ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν» (Π. Τρεμπέλα, 'Ο Προφήτης Ιωνᾶς, 'Αθῆναι 1962, σ. 48). 'Ενταῦθα δόμως δὲ ποιητὴς παρουσιάζει τὸν Ιωνᾶν ἀπευθύνοντα τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὴν φυλάττουσαν τὸν τάφον τοῦ Κυρίου κουστωδίαν ἀποτελουμένην ἐξ εἰδωλολατρῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τὰς λέξεις δὲ «μάταια καὶ φευδῆ» ἐννοεῖ πιθανότατα τὸ ἀσκοπον καὶ ἀνωφελές τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, διὰ τῆς δποίας δὲν κατώρθωσαν νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἔγερσιν τοῦ Κυρίου. Πρόβλ. καὶ τοὺς στίχους τοῦ συναξαρίου τοῦ Μεγ. Σαββάτου

«Μάτην φυλάττεις τὸν τάφον, κουστωδία·
οὐ γὰρ καθέξει τύμβος αὐτοῖςωταν».

(10) Ἀντὶ τοῦ αὐτῶν. Συντακτικὴ ἀνακολουθία. 'Ορθότερον θὰ
ήτο «ἔλεον ὑμῶν», ἐφ' ὅσον τὸ ἐπακολουθοῦν ωῆμα εἶναι β'. προσώπου.
Ο ποιητὴς δικαίωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν λέξιν τοῦ βιβλικοῦ κει-
μένου.

(11) Ο Ἰωνᾶς ὀνειδίζει (κατὰ τὸν Θεόδωρον) τοὺς στρατιώ-
τας, διότι ἀμελήσαντες ἔκοιμηθησαν καὶ δὲν ἤμποδισαν τὴν ἐκ τοῦ
τάφου ἔξιδον τοῦ Κυρίου (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.). Πιθανότερον δικαίωσε
ὁ Ἰωνᾶς οἰκτείρει τοὺς στρατιώτας, διότι, ἐνῷ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ
εὑκαιρία νὰ τύχουν τοῦ θείου ἐλέους, αὐτοὶ τὴν ἐγκατέλιπον προτι-
μήσαντες τὸ ψεῦδος (Βλ. Ματθ. κη' 11 - 15).

Ἐρμηνεία

Ἐκρατήθη προσωρινῶς ἀλλ' ὅχι διοιστικῶς εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ
θαλασσίου κήτους ὁ Ἰωνᾶς διότι φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν προτύπωσιν
σου, ὁ διοῖος ἔπαθες καὶ παρεδόθης εἰς ταφήν, ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὴν
κοιλίαν τοῦ κήτους, ὅπως ἐξέρχεται ὁ νυμφίος ἐκ τοῦ θαλάμου του
εὗθυμος, ἀνεκραύγαζε δὲ προφητικῶς πρὸς τοὺς φυλάσσοντας τὸν τά-
φον σου στρατιώτας: «Ὤ σεῖς, οἵτινες ματαίως καὶ ἀσκόπως φυλάτ-
τε τὸν τάφον, ἀρνηθέντες νὰ διολογήσητε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυ-
ρίου ἀπωλέσατε τὴν εὑκαιρίαν νὰ τύχητε τοῦ θείου ἐλέους».

Τροπάριον α'

‘Ανηρέθης², ἀλλ’ οὐ διηρέθης³, Λόγε, ἵς μετέσχες σαρκός⁴
εὶ γὰρ καὶ λέλυται σου ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους⁵, ἀλλὰ καὶ
οὕτω μία ἡν ὑπόστασις⁶ τῆς Θεότητος καὶ τῆς σαρκός σου· ἐν ἀμ-
φοτέροις⁷ γὰρ εἰς ὑπάρχεις Υἱός, Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἀν-
θρωπος.

(1) Περὶ τῆς λογοτεχνικῆς κατασκευῆς τοῦ παρόντος τροπαρίου
καὶ τῶν ἐπομένων βλ. σημ. 2 εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς στ' ὧδης:

(2) Ἀναφέρεται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν θείαν
φύσιν αὐτοῦ, μολονότι ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Λόγον τοῦ
Θεοῦ. «Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἔπαθε καὶ ἔθανατώθη
αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἔπαθεν οὐδαμῶς... ἀλλ' δικαίωσε τῆς ἐν
τῷ Θεῷ Λόγῳ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένης ἀνθρωπότητος πασχούσης
ταῦτα, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος λέγεται ὅτι ἔπασχε, διὰ τὴν καθ' ὑπό-
στασιν ἡνωσιν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων ἀκατάληπτον περί-

χώρησιν· δις δὴ καὶ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως λέγεται, ἔκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννην» (Νικοδ., 'Εορτοδ., σ. 396 - 97. Βλ. καὶ σημ. 4 εἰς γ' τροπ. τῆς ς' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Πέμπτης).

(3) Τονίζεται τοῦτο εἰς ἀναίρεσιν πεπλανημένων δοξασιῶν, διτὸς δὴθεν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡ θεότης ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτοῦ.

(4). Δηλ. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν δποίαν προσέλαβες. 'Απὸ τοῦ μέρους ὀνομάζεται τὸ ὄλον. 'Ομοίως καὶ κατωτέρῳ.

(5). 'Ο ποιητὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόδρομην τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του («Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον» Ἰωάν. β' 19 χ.ε.), τῆς δποίας διαπιστοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν.

(6) Τὸ μὲν σῶμα τοῦ Κυρίου ἐλύθη, ἥτοι ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου· ἡ θεότης ὅμως αὐτοῦ παρέμεινεν ἀχώριστος καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. «Οθεν μὲ τὸ σῶμα παροῦσα ἐν τῷ τάφῳ ἐσπάραξε τὸν θάνατον· μὲ τὴν ψυχὴν δὲ παροῦσα ἐν τῷ ἀδῃ, ἐσκύλευσε τοῦτον, καὶ ἤλευθέρωσε τὰς ἐν τῷ ἀδῃ ψυχὰς» (Νικοδ., 'Εορτοδ., σ. 397). Περὶ τῆς λ. ὑπόστασις διλ. σημ. 4 εἰς γ' τροπ. τῆς α' ὠδῆς.

(7). Δηλ. ἐν ταῖς δύο φύσεσι, τῇ θείᾳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ.

***Ἐρμηνεία**

'Θανατώθης μὲν κατὰ τὸ σῶμα, Λόγε τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐχωρίσθη ὅμως ἡ θεία σου φύσις ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην τοιαύτην, τὴν δποίαν προσέλαβες. Διότι, δὲν καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάθους σου ἐλύθη, δπως εἶχες προείπει, δ ναδὸς τοῦ σώματός σου καὶ ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς σου, ἐν τούτοις δὲν ἐχωρίσθη ἡ θεία σου φύσις ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ἐπομένως δὲν διηρέθης εἰς δύο ὑπόστασεις, ἀλλὰ μία ἥτο ἡ ὑπόστασις καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητός σου. Διότι καὶ εἰς τὰς δύο φύσεις εἶσαι εἶς καὶ δ αὐτὸς Τίδες, Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἀνθρωπός.

***Τροπάριον β'**

Βροτοκτόνον¹, ἀλλ' οὐ θεοκτόνον² ἔφυ τὸ πταῖσμα τοῦ Ἀδάμ· εἰ γάρ καὶ πέπονθέ σου τῆς σαρκὸς ἡ χοϊκὴ οὐσία, ἀλλ' ἡ θεότης ἀπαθῆς διέμεινε· τὸ φθαρτὸν³ δέ σου⁴ πρὸς ἀφθαρσιανούς τοιούτους⁵ μετεστοιχείωσας⁶, καὶ ἀφθάρτους ζωῆς ἐδειξας⁵ πηγὴν ἐξ ἀναστάσεως.

(1) 'Εκτὸς τοῦ σχήματος τῆς ὅμοιοτελεύτου συστοιχίας, διὰ τοῦ

δποίου ἄρχεται καὶ τὸ παρὸν τροπάριον, συναντῶμεν ἐν αὐτῷ παρονομασίαν. (φθαρτόν, ἀφθαρσίαν, ἀφθάρτου) καὶ ἀντίθεσιν (τὸ φθαρτὸν πρὸς ἀφθαρσίαν).

(2) Τὸ παρὸν τροπάριον δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια καὶ ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου, κατὰ τὸν Νικόδημον. Ἐπειδὴ δηλ. ἔχει ὁμίλησε περὶ ἀναιρέσεως τοῦ Λόγου ἐννοούμενῆς κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως, ἵνα μὴ κατηγορηθῇ ὡς θεοπασχίτης, ἐπεξηγεῖ ἐνταῦθα, διὰ τὸ Πάθος ἀποδίδει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καὶ οὐχὶ εἰς τὴν θείαν φύσιν τοῦ Κυρίου.

(3) Δηλ. τὸ σῶμά σου «τὸ ἔως τότε ὑπάρχον παθητὸν καὶ φθαρτὸν καὶ μνητόν, διὰ τὴν ἀρρητὸν οἰκονομίαν καὶ συγκατάθασιν, ἵνα δηλαδὴ διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ μανάτου αὐτοῦ καταργηθῇ τὸ πάθος καὶ ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος» (Νικοδ., Ἔργον δρ., σ. 398).

(4) Καὶ ἡ γραφὴ «μετεστοιχείωσε» καὶ «ἔδειξεν». Τροκείμενον ἡ θεότης. Τὸ νόμιμα τοῦ τροπαρίου δὲν μεταβάλλεται, οἰανδήποτε γραφὴν καὶ ἀν δεχθῶμεν: Μεταστοιχεῖω = μεταβάλλω τὴν στοιχειώδη φύσιν πράγματός τινος. «Μετεστοιχείωσεν εἰς ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ πάσχῃ καὶ νὰ φθείρεται καὶ νὰ θανατοῦται, ἀλλὰ νὰ ἦναι εἰς τὸ ἔξις ἀπαθές, ἀφθαρτὸν καὶ ἀθάνατον» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(5) Ἐδειξας αὐτό, δηλ. τὸ ἀφθαρτοποιηθὲν σῶμά σου, πηγὴν ἀφθάρτου ζωῆς διὰ τῆς ἀναστάσεως σου. Διὰ ποίους; Δι' ὅλους τὸν ἀνθρώπους, τῶν ὅποιων ἐπίσης τὰ ἀπομνήσκοντα φθαρτὰ σώματα θὰ ἀναστηθοῦν ἀφθαρτα. Ἐκτενὴ ἀνάπτυξιν τῆς περὶ ἀναστάσεως χριστιανικῆς διδασκαλίας ποιεῖται ὁ Παῦλος (Α' Κορ. κεφ. ιε').

Ἐρμηνεία

Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Ἀδάμ, ἔνεκα τοῦ ὅποίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, ἐφόνευσε μὲν τὴν ἀνθρωπίνην σου φύσιν, Κύριε, ὅχι δύμως καὶ τὴν θείαν σου τοιαύτην διότι, ἀλλὰ καὶ ἐπαθεν ἡ ἐκ χώματος συνισταμένη οὐσία τῆς σαρκός σου, ἐν τούτοις ἡ θεότης ἔμεινεν ἀπαθής καὶ ὅχι μόνον αὐτὴ ἔμεινεν ἀπαθής, ἀλλὰ καὶ τὸ φθαρτὸν ἔως τότε σῶμά σου μετέβαλες εἰς ἀφθαρτὸν καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως σου ἀνέδειξες αὐτὸν πηγὴν ἀφθάρτου ζωῆς δι' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος:

Τροπάριον γ'

Βασιλεύει ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει ἀδης τοῦ γένους τῶν βρο-

τῶν⁴ σὺ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ⁵, Κραταιέ, ζωαρχικῇ παλάμῃ⁶ τὰ τοῦ θανάτου κλεῖθρα διεσπάραξας⁷ καὶ ἐκήρυξας⁸ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδοντοι λύτρωσιν ἀψευδῆ, Σῶτερ, γεγονός τεκνῶν πρωτόκος⁹.

(1) «Οὐιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου ὡς περὶ ίσχυροῦ ήγεμόνος καὶ περὶ τῆς κυριαρχίας του ὡς περὶ ἀκαταγωνίστου, καθολικῆς καὶ μονίμου κυριαρχίας. Πράγματι οὐδεὶς ἔξαιρεῖται τοῦ σκῆπτρου του. Εἶναι βασιλεία, ἥτις ἐπιζῆ πάσης ἀλλῆς ἐν τῇ γῇ ἀρχῆς, ἐξουσίας καὶ δινάμεως, ἐνώπιον τῆς δπότες πάντες οἱ μονάρχαι τῆς γῆς ἔρχεται στιγμή, καθ' ἣν ἀπογυμνοῦνται δλοτελῶς τῆς ἐξουσίας καὶ δόξης των. Διότι δὲ θάνατος εἶναι δὲ σχατος ἐχθρὸς (Α' Κορ. 1ε' 26), δὲ δπότοις θὰ καταλυθῇ δριστικῶς, δταν πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ ὑποταχθῶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ» (Π. Τρεμπέλα, 'Τπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τῆς Κ.Δ., τ. Α', Αθῆναι 1956, σ. 88).

(2) Μεγάλη καὶ πανίσχυρος ὑπῆρξεν ἡ κυριαρχία τοῦ ἄδου ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅχι δμως καὶ αἰωνία· διότι κατήργησεν αὐτὴν δὲ θάνατος τοῦ Κυρίου. «Καὶ μένει μὲν ἦδη δὲ θάνατος καὶ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος θάνατον εἰς τὸν πιστούς, ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον δι' αὐτοὺς δὲ τύραννος ἐκεῖνος δὲ σκληρός, ἀλλ' ὑπνος γλυκύς, μετάβασις τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν» (Θεοδ. Ζωγράφου, 'Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Ἀπ. Παύλου, Βόλος 1932, σ. 182).

(3) Οἄδης καὶ δὲ θάνατος, οἵτινες ἀλλαχοῦ λαμβάνονται ὡς διακεκριμέναι ἀπ' ἀλλήλων ἐξουσίαι (α' τροπ. α' ὁδῆς καὶ β' τροπ. δ' ὁδῆς τοῦ παρόντος κανόνος), ἐνταῦθα λαμβάνονται συνωνύμως καὶ ἀδιακρίτως. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ τοῦ τροπαρίου γίνεται λόγος περὶ βασιλείας τοῦ ἄδου, κατωτέρω περιγράφεται ἡ κατάλυσις τῆς κυριαρχίας τοῦ θανάτου.

(3) Βροτὸς = θνητὸς ἀνθρώπος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀθάνατος ἢ θεός.

(5) Τὴν λῆξιν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἄδου τοποθετεῖ δὲ ποιητὴς εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου: 'Ο Παῦλος δμως, παρὰ τοῦ δποίου ἐρανίζεται δὲ πιοητής, λέγει, δτι «ἐβάσιλευσεν δὲ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως» (Ρωμ. ε' 14). Ή διαφωνία εἶναι φαινομενική. Κατά τινα ἐρμηνείαν τὸ «μέχρι Μωϋσέως» σημαίνει δλην τὴν περίοδον, καθ' ἣν ισχεν δὲ Μωσαϊκὸς Νόμος, ἥτοι μέχρι τοῦ Χριστοῦ (Θ. Ζωγράφου, ἔνδι άνωτ.). Τὸ πιθανώτερον δμως εἶναι, δτι δὲ Παῦλος, εἰπὼν προηγουμένως, δτι «ἀμαρτία οὐκ ἔλλογεῖται μὴ δητος νόμου» (Ρωμ. ε' 13), θέλει νὰ

ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ κατὰ τὴν προμωσαῖκὴν περίοδον, μολονότι δὲν εἶχεν ἀκόμη δοθῆ ὁ γραπτὸς νόμος, ἐν τούτοις ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς συνέπεια τῆς ἀμαρτίας, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἔνοη, ὅτι μετὰ τὸν Μωϋσέα ἔπαινεν ἡ κυριαρχία τοῦ θανάτου.

(6) Συναπτέον πρὸς τὸ «διεσπάραξας» ὡς δοτικὴ τοῦ μέσου ἢ τοῦ τρόπου.

(7) Προβλ. «Συνέτριψε πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασε» (Ψαλμ. ρστ' 16. Βλ. καὶ Ἡσ. με' 2).

(8) 'Απήχησις τοῦ κλασικοῦ περὶ τῆς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου χωρίου Α' Πέτρ. γ' 19· «ἐν φιλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκ ήρυξε».

(9) Βλ. Κολ. α' 18 καὶ Α' Κορ. ιε' 20. «Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν» καλεῖται ὁ Κύριος «ὡς πρῶτος ἐκραγεῖς τῆς τοῦ ἄδου γαστρὸς εἰς τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως παλιγνυστῶν καὶ ἀειζωτῶν» (Εὐθ. Ζιγανῆνός).

**Ερμηνεία*

'Ο ἄδης βασιλεύει ἐπὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰτίας τῆς παρασάσεως τοῦ 'Ἄδαμ, ἀλλ' ἡ βασιλεία του δὲν εἶναι αἰωνία. Διότι, δταν σύ, παντοδύναμε Κύριε, ἐτέθης νεκρὸς εἰς τὸν τάφον, τότε μὲ τὴν πανίσχυρον χειρά σου, ἡ δόπια δίδει ζωὴν εἰς δλα τὰ δντα, κατεκομάτιασες τὰ κλειδιά, μὲ τὰ ὄποια δ ἄδης ἐκράτει δεσμίους τοὺς νεκρούς, καὶ ἐκήρυξες εἰς τοὺς ἐκεῖ κοιμωμένους λύτρωσιν ἀληθινὴν ἀπὸ τὰ δεσμά των διότι σὺ εἶσαι ὁ πρῶτος, ὅστις ἀνέστης ἐκ νεκρῶν εἰς νέαν ζωὴν ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον.

**Ωδὴ ζ'. Ο εἱρμὸς¹*

"Αφραστον θᾶμα! ² Ο ἐν καμίνῳ ρυσάμενος τοὺς δσίους Πλαΐδας ἐκ φλογός³; ἐν τάφῳ νεκρὸς ἀπνούς κατατίθεται, εἰς σωτηρίαν⁴ ήμῶν τῶν μελωδούντων. Λυτρωτὰ δ Θεός εὐλογητὸς εί.

(1) Οἱ εἱρμοὶ τῆς ζ' καὶ τῆς η' ὀδηγοὶ ἔχοντες κοινὸν τὸ θέμα, τὴν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἐμβολήν τῶν τριῶν εὐσεβῶν νέων ἀλλ' οἱ μὲν τῆς ζ' ἐδράζονται ἐπὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἀξαρίου (στ. 1 καὶ 33 μετὰ τὸ Δαν. γ' 23), οἱ δὲ τῆς η' ἐπὶ τοῦ ὅμνου τῶν Τριῶν (στ. 34-67). Ἐντεῦθεν οἱ μὲν τῆς ζ' ὀδηγοὶ κατακλείονται συνήθως διὰ τῆς φράσεως «Εὐλογητὸς εί, Κύριε, ὁ Θεός τῶν Πατέρων ήμῶν», δι' ής ἀρχεται ή προσευχὴ τοῦ Ἀξαρίου (στ. 2), οἱ δὲ τῆς η' διὰ τῆς μεθ' ἔκα-

στον στίχον. αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης ἐπωδοῦ «τὸν Κύριον ὑμεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας» ὑπὸ διαφόρους παραλλαγάς. Ἐν τῷ παρόντι εἶρη, ὡς καὶ ἐν τοῖς τῶν προηγούμενών ἀδῶν, συνδιάξεται τὸ θέμα τῆς ἡμέρας πρὸς τὸ τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὡδῆς, ἀντιπαραβάλλεται δὴ, ἢ ταφὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ λύτρωσιν τῶν τριῶν νέων ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς καμίνου.

(2) Διὰ θαυμαστικοῦ ἐπιφωνήματος, «μὲ θαυμαστικὸν σχῆμα καὶ ἐκπληκτικόν», κατὰ τὸν Νικόδημον, ἀρχεται ὁ εἰρηνός. Τὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου εἶναι δύντως ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως. «Νεκρὸς δρᾶται σήμερον ὁ ζωντανοὺς τοὺς νέους ἐκείνους διασφυλάξας· ἀπνους πρόκειται ὁ πνεῦμα δρόσου διασυρίζον εἰς ἐκείνους ἀποστείλας· ἐν τάφῳ τίθεται ὁ ἐν τῇ καμίνῳ πρὸς ἐκείνους συγκαταβάς εἰς εἶδος Ἀγγέλου» (Νικοδήμου, Ἑορτοδο., σ. 401).

(3) 'Απήχησις δχι ἐκ τῆς κάθαυτὸν βιβλικῆς ὡδῆς (τῆς προσευχῆς τοῦ Ἀξαρίου) ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τῶν τριῶν νέων διηγήσεως· «ἔστι γὰρ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, φήμεται λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, φύσεται ἡμᾶς» (Δαν. γ' 17).

(4) 'Εξηγεῖται δὲ λόγος, δι' ὃν ἀπέθανε καὶ ἐτάφη δοκιμος δὲν ἔπαθε τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ἐξ αἰτίας προσωπικῶν αὐτοῦ ἀμαρτιῶν, ἀλλ' ἐκουσίως παρεδόθη εἰς θάνατον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν σωτηρίαν εἰς ἡμᾶς τὸν πιστεύοντας εἰς αὐτὸν καὶ μελφοῦντας τὸν ὕμνον τῶν τριῶν νέων. Τὸ ἀπὸ τῶν λέξεων τούτων μέχρι τέλους τοῦ εἰρηνοῦ τμῆμα ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὡδῆς.

Ἐρμηνεία

'Ανέκφραστον καὶ ἀπερίγραπτον θαῦμα συμβαίνει σήμερον! 'Εκεῖνος, δοποῖος μέσα εἰς τὴν κάμινον τῆς Βασιλῶνος ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὴν φλόγα τοὺς τρεῖς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸν νέοντας, οἵτινες εἶχον φυμῆν εἰς αὐτήν, αὐτὸς τῷρα νεκρὸς ἀνευ πνοῆς καταβιβάζεται εἰς τὸν τάφον· τοῦτο δὲ γίνεται χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ δοποῖοι πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ψάλλομεν ὡς οἱ νέοι ἐκεῖνοι. Εὐλογημένος είσαι, Λυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον α'

Τέτρωρται· ὡδῆς· ἐν τῇ καρδίᾳ· δεξάμενος τὸν τρωθέντα

λόγχη τὴν πλευράν⁴ καὶ στένει⁵ πνοὶ φείφ δαπανώμενος⁶ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελφδούντων⁷ Λυτρωτὰ δὲ Θεὸς εὐλογητὸς εἰ.

(1) «Τέ τροις ταῖς... δεξάμενος τὸν τρόον θέντα». Πάρονυμασία μετ' ἀντιθέσεως.

(2) 'Ο Νικόδημος συλλογιζόμενος, διτι «δὲ Ἀδης ἄψυχος ὥν καὶ ἀναίσθητος, οὔτε καρδίαν ἔχει, οὔτε τιτρώσκεται, ἀλλ' οὔτε στενάζει», συμπεραίνει, διτι «Ἄδης ἐδῶ ἐμπορεῖ νὰ νοηθῇ ὁ Διάβολος δι τοῦ Ἀδου αἴτιος» ('Ἐρτοδό., σ. 402). Μᾶλλον δμως πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ προσωποποίησεως τοῦ Ἀδου.

(3) Συμπληροῦ τὴν ἔννοιαν τοῦ τέτρωται ἑτραυματίσθη εἰς τὴν καρδίαν. Τὸ πλῆγμα, τὸ δποῖον κατέφερε κατὰ τοῦ ἄδου ὁ Κύριος διὰ τοῦ θανάτου του, ὑπῆρξε καίριον καὶ θανατηφόρον.

(4) Βλ. Ἰω. ιθ' 41· «εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχην αὐτοῦ τὴν πλευράν οὐ καρδίαν ἔχει». Η λόγχενοις τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου δὲν ἐπέφερε τὸν θάνατον αὐτοῦ, διότι ἐγένετο μετὰ τὴν ἐκπνοὴν αὐτοῦ πρὸς διαπίστωσιν τοῦ θανάτου του. 'Ο ποιητής δμως ἀντιπαραθέτει αὐτὴν πρὸς τὸν θανάτιμον τραυματισμὸν τοῦ Ἀδου. «Ἐπειδὴ δὲ καρδία ἐν τῷ μέσῳ μὲν εἶναι τοῦ σώματος, κλίνει δὲ πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευράν... Ωστε αἱ τρόσεις καὶ αἱ πληγαὶ δμωιαι ἔγιναν καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀδου δὲ μᾶλλον εἰπεῖν, χειροτέρα καὶ δριμυτέρα ἔγινεν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀδου πληγὴ ἀπὸ τὴν γενομένην ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(5) Συνεχίζεται δὲ προσωποποίησις. Τί φυσικῶτερον τοῦ νὰ στενάζῃ ὁ τραυματίας; Ή ἐν τοῖς ἐντύποις Τριφδίοις, ταῖς συνόψεσι καλπ. ὑπάρχουσα γραφὴ «σθένει» εἶναι τελείως ἐσφαλμένη.

(6) Πιθανὴ ἀπήγησις τοῦ Ἐερ. ιθ' 29 «καὶ γάρ δὲ Θεὸς δημῶν πῦρ καταναλίσκον».

'Ερμηνεία

Ἐτραυματίσθη εἰς τὴν καρδίαν καίριως καὶ θανατηφόρως δὲ ἄδης, εὐθὺς ὡς ἐδέχθη ἐκεῖνον, δὲ δποῖος ἐπληγώθη διὰ τῆς λόγχης εἰς τὴν πλευράν· καὶ στενάζει ἀπὸ τὸν πόνον του, διότι τὸν κατατρώγει τὸ πῦρ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ γίνεται πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ δποῖοι φάλλομεν πρὸς τὸν Κύριον. Εὐλογημένος εἶσαι, Λυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον β'

“Ολβίος! τάφος!² ἐν³ ἔαντῷ γὰρ⁴ δεξάμενος ὡς ὑπνοῦντα⁵
τὸν Δημιουργόν, ζωῆς⁶ θησαυρὸς⁷ θεῖος ἀναδέεικται, εἰς σωτηρίαν
ἡμῶν τῶν μελῳδούντων· Λυτρωτὰ δὲ Θεὸς εὐλογητὸς εἰ.

(1) Πλούσιος, εὐτυχής, μακάριος.

(2) Τὸ τροπάριον ἀρχεται διὰ θαυμαστικοῦ ἐπιφωνήματος, ὡς καὶ
ὁ εἶδος. ‘Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τάφους πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώ-
πων μόνος δὲ τοῦ Κυρίου εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μακάριος.

(3) Αἰτιολογεῖται δὲ χαρακτηρισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου.

(4) «Πρεπόντως εἴπεν δὲ μελῳδὸς ὑπνοῦντα τὸν Κύριον· διότι ἂν
δὲ θάνατος τῶν ἐναρέτων λέγεται ὑπνος... πολλῷ μᾶλλον καὶ ἀσυγκρί-
τως μᾶλλον δὲ θάνατος τοῦ ἀναμαρτῆτον Σωτῆρος δύνομάζεται ὑπνος· οὐ-
τῷ γὰρ καὶ δὲ Πατριάρχης Ἰακὼβ προφητικῶς εἴπε περὶ αὐτοῦ· 'Αναπε-
σῶν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡσεὶ σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;» (Νικοδ.,
Ἐορτοδ., σ. 403). ‘Ἄλλα καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος ἐχαρακτήρισε τὸν θά-
νατον ὡς ὑπνον διμιλῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λαζάρου (Ιωάν. ια'
11, 13). Πρεβλ. καὶ γ' τροπ. τῆς εἰς ὀδῆς τοῦ παρόντος κάνονος: «ἀφυ-
πνώσας ὑπερφυῶς ὑπνον φυσίζων».

(5) ‘Ο τάφος ἀναδεικνύεται ζωῆς θησαυρός. ‘Αντίθεσις.

(6) Θησαυροφυλάκιον. Εἰς τοὺς ἀρχαίους τάφους συχνότατα ἀπέ-
κρυπτον ὑλικοὺς θησαυροὺς ή ἐνεταφίαζον μετὰ τοῦ ἀποθανόντος πο-
λύτιμα προσωπικὰ ἀντικείμενα αὐτοῦ. ‘Ο τάφος τοῦ Κυρίου ἐδέχθη
θησαυρὸν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον παντὸς ἄλλου, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.
Διὰ τοῦτο καὶ κατέστη ἀντικείμενον τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν
Χριστιανῶν ἀνὰ τὸν αἰῶνας. ‘Ἄλλα καὶ ὅπ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων κατὰ
τὸν Χρυσόστομον ἀπενεμήθη τιμὴ εἰς αὐτόν· ‘Οὐκ ἔγνωτε τοὺς ἀγγέ-
λους, πῶς παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ οὐκ ἔχοντι σῶμα, τάφῳ κενῷ; ἀλλ'
ὅμως ἐπειδὴ ὅλως ἐδέξατο τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν, πολλὴν ἀπονέμουσι
καὶ τῷ τόπῳ τὴν τιμὴν» (Λόγος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καὶ τὸν
Σταυρόν, Ιωάν. Χρυσόστόμου Εργα, τ. 4ος, Αθῆναι 1969, σ. 104).

Ἐρμηνεία

Πόσον πλούσιος καὶ εὐτυχής ἀνεδείχθη δὲ τάφος τοῦ Κυρίου! Διότι,
ἀφοῦ ἐδέχθη ἐντός του ὡς κοιμώμενον, ἦτοι ὡς προσωρινῶς θανόντα;
τὸν Δημιουργόν, ἀνεδείχθη θεῖον ταμείον καὶ θησαυροφυλάκιον ζωῆς
αἰωνίου· τοῦτο δὲ ἔγινε πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ διποῖοι ϕάλλομεν πρὸς
τὸν Κύριον· εὐλογημένος εἶσαι, Λυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον γ'

Νόμῳ θανόντων¹ τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν ἡ τῶν ὅλων δέχεται² ζωή³, καὶ τοῦτον πηγὴν δείκνυσιν ἐγέρσεως⁴ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελρδούντων. Λυτρωτὰ δὲ Θεὸς εὐλογητὸς εἰ.

(1) Συμφώνως πρὸς τὸν ἴσχυόντα δι' ὅλους τοὺς θανόντας νόμον, ὅστις ἐπιβάλλει τὴν ταφὴν αὐτῶν, δέχεται καὶ ὁ Κύριος ἀποθανόντων νὰ ἐνταφιασθῇ.

(2) Καὶ πάλιν ὑποδηλοῦται διὰ τοῦ φήματος τούτου, ὅτι ἔκουσίως κατεδέχθη τὴν ταφὴν ὁ Κύριος καὶ οὐχὶ παρὰ τὴν θέλησίν του.

(3) Ἀντίθεσις: ή ζωὴ τῶν ὅλων κατατίθεται ἐν τῷ τάφῳ. Πρὸβλ. Ἰωάνν. ιδ' 6· «ἐγὼ εἰμι η̄ ὅδος καὶ η̄ ἀλήθεια καὶ η̄ ζωὴ».

(4) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον δὲ ποιητὴς ἔχαρακτήρισε τὸν τάφον τοῦ Κυρίου ὡς «ζωῆς θησαυρόν»: ἐνταῦθα ὀνομάζει αὐτὸν «πηγὴν ἐγέρσεως». Καὶ Ἰωάννης δὲ Δαμᾶσκηνός παραπλησίως ὀνομάζει αὐτὸν «ζωηφόρον» καὶ «πηγὴν τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως» (β' τροπ. ζ' ὁδῆς ἀναστάσιμου κανόνος τοῦ δ' ἥχου). «Ἐν τῇ δυνάμει γὰρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἐκ τοῦ θεοδέγμονος τάρου ἐγερθέντος Χριστοῦ ἔχουν νὰ ἀναστηθοῦν ὅλοι οἱ ἀπ' αἰώνος θανόντες ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, εὑσεβεῖς ὅμοι καὶ ἀσεβεῖς, καὶ πιστοὶ καὶ ἀπιστοι» (Νικοδ., Εορτοδρ., σ. 405).

Ἐρμηνεία

Συμφώνως πρὸς τὸν ἴσχυόντα δι' ὅλους τοὺς ἀποθνήσκοντας νόμον δὲ Χριστός, η̄ ζωὴ τῶν ὅλων, ἀφοῦ ἀπέθανε, δέχεται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν τάφον: τὸν τάφον ὅμως τοῦτον ἀναδεικνύει διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ πηγὴν ἀναστάσεως καὶ ζωῆς: τοῦτο δὲ γίνεται πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ δοποὶ φάλλομεν πρὸς αὐτὸν. Εὐλογημένος εἶσαι, Λυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον δ'

Μία ὑπῆρχεν η̄ ἐν τῷ ἄδῃ ἀχώριστος καὶ ἐν τάφῳ καὶ ἐν τῇ θεότητης Χριστοῦ σὺν πατρὶ καὶ Πνεύματι, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν μελρδούντων. Λυτρωτὰ δὲ Θεὸς εὐλογητὸς εἰ.

(1) Εἰς ἀναίρεσιν κακοδοξιῶν η̄ εἰς λύσιν ἀποριῶν ἀποβλέπον τὸ τροπάριον τοῦτο τονίζει τὸ ἐνιαίον καὶ ἀδιαίρετον τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θαγάτου του. Κατὰ τὴν διδασκα-

λίαν τῶν Πατέρων «τὸ θεῖον ἀμερὲς ὅν» εἶναι «ὅλον δικιῶς πανταχοῦ καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον» (Π. Τρεμπέλα, Δογματική τῆς 'Ορθοδόξου Καθολικῆς 'Εκκλησίας, τ. Α', 'Αθῆναι 1959, σ. 201). Καὶ κατὰ τὸν θάνατον λοιπὸν τοῦ Κυρίου ή μὲν ἀνθρωπίνη φύσις αὐτὸν διεσπάσθη εἰς σῶμα καὶ ψυχήν, η δεότης ὅμως παρέμεινεν ἔγιαία καὶ ἀδιάσπαστος, παροῦσα διοκλήρος ταυτοχρόνως καὶ ἐν τῷ ἄδῃ μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τῷ τάφῳ, ὃπου εὑρίσκετο τὸ σῶμά του, καὶ ἐν τῷ Παραδείσῳ μετὰ τοῦ ληστοῦ καὶ ἐν τοῖς ὑψίστοις μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἅγιον Πνεύματος. Προβλ. καὶ β' τροπ. α' ὡδῆς τοῦ ἀναστασ. κανόνος τοῦ δ'. ἥχον: «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ἄδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς θεός, ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστέ, μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος».

Ερμηνεία

Μία καὶ ἀδιαίρετος ήτο η δεότης τοῦ Χριστοῦ, η ὅποια κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του ήτο παροῦσα ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸν ἄδην, ὃπου είχε κατέλθει η ψυχὴ τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν τάφον, ὃπου είχε κατατεθῆ τὸ σῶμά του, καὶ εἰς τὸν Παραδείσον μετὰ τοῦ ληστοῦ, ἡνωμένη ἀχωρίστως μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἅγιον Πνεύματος· τούτῳ δὲ ἐγένετο χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ δποῖοι ψάλλομεν πρὸς αὐτόν: Εὐλογημένος εἶσαι, Λυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Ωδὴ η'. Ο εἰρηδός

"Ἐκστηθὶ φρίττων", Οὐρανέ, καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς· Ιδοὺ γάρ ἐν τεκροῖς λογίζεται ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν¹, καὶ τάφῳ σμικρῷ ἔσενοδοχεῖται²· δν³: Παῖδες εὐλογεῖτε, Τερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερψυχοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Ο εἰρηδός ἀναφέρεται ἐξ διοκλήρου εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας καὶ μόνον η ἐπωδὸς εἶναι ἐσχηματισμένη διὰ φράσεων τῆς βιβλικῆς ὡδῆς (βλ. κατωτέρω σημ. 9). Απήχησιν ὅμως αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀναμφιθόλως καὶ η πρόσκλησις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐκπλαγοῦν διὰ τὰ συμβαίνοντα· διότι καὶ ἐν τῇ ὡδῇ τῶν Τριῶν Παΐδων καλούνται ὁ οὐρανός, η γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, νὰ εὐλογήσουν τὸν Κύριον· «Εὐλογεῖτε οὐρανοὶ τὸν Κύριον... Εὐλογείτω η γῆ τὸν Κύριον...» (στ. 35 καὶ 51).

(2) Τὸ ὅμιλον εἶχει πλείστας σημασίας. Ἐνταῦθα δυνατὸν νὰ ἔρμηνευθῇ θαυμάζω, ἐκπλήττομαι· ἢ μεταβάλλω τὰς φυσικὰς ἴδιότητας, ἀλλοιοῦμαι. Ἡ δευτέρᾳ ἔρμηνείᾳ, τὴν ὅποιαν καὶ ὁ Νικόδημος ἀκολουθεῖ, φαίνεται ἐκφραστικώτερα καὶ συμφωνοτέρα πρὸς τὰ ἐπακολουθοῦντα «φρίττων» καὶ «σαλευθήτωσαν», τὰ ὅποια ἐπίσης προϋποθέτουν ἀλλοίωσιν.

(3) Φρίττω = κινοῦμαι ως ἡ ἑλαφρῶς κυμαίνομένη θάλασσα· συνταράσσομαι· καταλαμβάνομαι ὑπὸ φρίκης· ἀνατριχιάζω.

(4) Παράθεσις αὐτολεξὲι ἐκ τοῦ Ψαλμ. πα' 5· «σα λευθήτω τὰ μέλια τῆς γῆς».

(5) Κατὰ παρόμοιον τρόπον (διὰ κυρίας αἰτιολογικῆς προτάσεως) εἰσάγονται καὶ τὰ ἀντίστοιχα κῶλα τῶν ἐπακολουθούντων τριῶν τροπαρίων: «Ἄδαμ γάρ τῷ προτέρῳ δεύτερος», «νεκρὸν γάρ καὶ γυμνὸν θεώμενος», «ἕκαν γάρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται». Ἀνάλογον σχῆμα συντητήσαμεν καὶ εἰς τὴν στ' ὠδήν.

(6) Νέα φαλμικὴ παράθεσις: «προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβανόντων εἰς λάκκον, ἐγενήθην ώσει ἀνθρωπος ἀβοήθητος· ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος» (Ψαλμ. πε' 4).

(7) Ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὰ δύο ἐκ τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων. *Eἰς τὸ β'* ὑπάρχει ἀντίστοιχος φράσις «τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν».

(8) Φιλόξενεῖται ως ξένος. «Καθὼς δτάν ἐσυναναστρέψετο μὲν ἡμᾶς ἐν τῇ ξωῇ δ. Κύρειος, δὲν εἴχε κατάλυμα ἰδικόν του... οὕτως οὐδὲ ἐν τῷ θανάτῳ... κατεδέχθη νὰ μη ἔχῃ ἰδικόν του τάφον, ἀλλ' εἰς ξένον τάφον τὸν τοῦ Ἰωσήφ θάπτεται» (Νικόδ., 'Εορτοδρ., σ. 406-407).

(9) Ἡ ἐντεῦθεν ἀρχομένη ἐπωδὸς ἐσχηματίσθη κατὰ σχῆμα ἀσύνδετον ἐκ τῶν στίχων 65, 61 καὶ 62 τῆς θιβλικῆς ὠδῆς («Ἐύλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀξαρία καὶ Μισαήλ, τὸν Κύριον· Εὐλογεῖτε, ιερεὶς Ἰωσήφ τοῦ Κύριου, τὸν Κύριον Εὐλογεῖτε; δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον· ὑμεῖτε καὶ ν περψ ψ οὐ τε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας»), ἐπαναλαμβάνεται δὲ αὐτολεξὲι καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς. Τὴν αὐτὴν ἐπωδὸν εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸν εἰρμὸν «Ἐπαπλασίως κάμινον» (η' ὠδὴ τοῦ ἀναστασ. κανόνος τοῦ πλ. δ' Ηχου). «Προσέταξε τὸν παῖδας ως ἀπειροκάκους τὴν ἥλικιαν, καὶ οὐ πάντα κεχραμένην ἐν ἀμαρτίαις... εἴτα τὸν ιερεῖς ἐκάλεσεν, ως λειτούργημα τὸν ὄμνον ἔχοντας τοῦ Θεοῦ... καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν λαόν· ὥστε διὰ τῶν τριῶν ταγμάτων πάντας συνεκάλεσε τὸν πιστοὺς εἰς ὄμνον τοῦ μέχρι τῶν εἰρημένων συγκαταβάντος Δεσπότου» (Ζωναρᾶς, παρὰ Νικόδ., 'Εορτοδρ., σ. 407).

Ἐρμηνεία

“Αλλαξε δψιν ἀπὸ τὴν φρίκην, οὐρανέ, καὶ ἀς σάλευθοῦν τὰ θεμέλια τῆς γῆς διὰ τὰ σήμερον συμβαίνοντα. Διότι ἴδου ὁ Θεός, ὁ δποῖος κατοικεῖ εἰς τὰ ὕψιστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, κατατάσσεται μετὰ τῶν νεκρῶν καὶ φιλοξενεῖται ὡς ἔνος εἰς μικρὸν τάφον! Εὔλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες: ἀνυμνεῖτε αὐτὸν οἱ Ιερεῖς· ὅλος ὁ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

Ἄεινται ἀχραντος γαός¹, τὴν πεπιωκυῖαν² δὲ συνανίστησι³ σκηνήν⁴. Ἀδάμ γὰρ τῷ προτέρῳ⁵ δεύτερος⁶, ὁ ἐν ὕψιστοις οἰκῶν⁷, κατῆλθε μέχρις “Ἄδου ταμείων”⁸ διν Παῖδες εὐλογεῖτε, Ιερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Καὶ πάλιν ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν Ἰωάν. β' 19 πρόρρησιν τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τριημέρου ἀναστάσεως του «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», τῆς δποίας διαπιστοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν (Βλ. καὶ α' τροπ. τῆς στ' ὥδης).

(2) Πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου ὁ ποιητὴς συμπαραδέτει καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἀμώς περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς δυναστείας τοῦ οἴκου Δαβὶδ· «ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν τὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκὴν» (Ἀμ. 9' 11). Τῆς προφητείας ταύτης ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος διμιλῶν κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον καὶ διαβλέπει τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου (Πράξ. ιε' 15 κ.ξ.). «Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομήν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τοῦτο εἰρησθαι νενοήκαστι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές. Καὶ μετὰ τοῦτο γὰρ πολλάκις κατέστραπται· ἡ δὲ προφητεία αἰωνίαν τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐπαγγέλλεται. Πρόδηλον τοίνυν, διτι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταύτην εἰρησθαι νοήσουμεν. Ο γὰρ Κύριος ἡμῶν, ἐκ Δαβὶδ κατάγων κατὰ σάρκα τὸ γένος, τὴν πρὸς τὸν Δαβὶδ γεγενημένην ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν» (Οἰκουμένιος, παρὰ Π. Τρεμπέλα ‘Τπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, σ. 432). Ο Νικόδημος, συσχετίζων τὴν προφητείαν πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τροπαρίου, ὡς σκηνὴν ἐννοεῖ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἡ δποία «τύπον είχε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἀρχομένης ἔως τοῦ Δαβὶδ, καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ τελειουμένης εἰς τὸν Χριστὸν» (Ἐορτοδ., σ. 408. Πρόβλ. καὶ τὴν τῷ

δοξαστικῷ τῶν ἀποστίχων τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ φράσιν «καὶ ἡ σκηνὴ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐδίσιας»). Ἡ τοιαύτη ἔρμηνεία δὲν φαίνεται ἀπίθανος, καθόσον μάλιστα ὁ ποιητής διμιλεῖ γενικῶς περὶ σκηνῆς πεπτωκύας, χωρὶς νὰ καθορίζῃ αὐτὴν ὡς σκηνὴν τοῦ Δαβίδ, ἡ δὲ αἰτιολογικὴ ἐκφορὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος κώλου συνδέει αὐτὸν στενῶς πρὸς τὸ πρῶτον.

(3) Κατὰ τὴν ἀνάστασίν του. Ἀνιστῶν τὸν λιθέντα ἄχραντον ναὸν τοῦ σώματός του συνανιστῷ καὶ τὴν πεπτωκύαν σκηνὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οὐδίσιας.

(4) Δοτικὴ χαριστική. Χάριν τοῦ πρώτου Ἀδάμ, διστις εὐρίσκετο δέσμιος ἐν τῷ "Ἀδῃ, δέ νέος Ἀδάμ, «δὲ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν, κατῆλθε μέχρις Ἀδου ταμείων».

(5) Ἡ ὅλη φράσις ἐδράζεται ἐπὶ τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς: «Ἐγένετο δὲ πρῶτος ἀνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ἔωσαν δὲ σχατος Ἄδαμ εἰς πνεῦμα ἔωσαν... Ο πρῶτος ἀνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, δὲ δεύτερος ἀνθρωπος δὲ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ» (ιε' 45, 47).

(6) Ἐπανάληψις τῆς δομίας φράσεως τοῦ εἰρημοῦ, συγχρόνως δύμας καὶ ἀπήχησις τῆς φράσεως «δὲ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ» τοῦ ἀνωτέρῳ παρατεθέντος χωρίου.

(7) Ταμεῖον = θησαυροφυλάκιον, ἀποθήκη, ἴδιαίτερον δωμάτιον. "Ἀδου ταμεῖα = τὰ ἐνδότερα τοῦ "Ἀδου. «Ο ἐν ὑψίστοις οἰκῶν κατῆλθε μέχρις Ἀδου ταμείων». Ἐντυπωσιακὴ ἀντίθεσις!

**Ερμηνεία*

"Εξεπληρώθη ἢδη ἡ πρόρρησις τοῦ Κυρίου καὶ ἐλύθη πλέον δὲ ἀμόλυντος ναὸς τοῦ Σώματός του· μὲ τὴν ἀνάστασίν του δὲ συνανιστῷ καὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ δποία εἶχε επαπέσει ἀπὸ τὸ ἀρχικόν της μεγαλεῖον. Διότι χάριν τοῦ πρώτου Ἀδάμ δὲύτερος Ἀδάμ, δηλ. δὲ Κύριος, δὲ δποῖος κατοικεῖ εἰς τὰ ὑψιστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, κατῆλθε μέχρι τῶν ἴδιαιτέρων διαμερισμάτων τοῦ "Ἀδου! Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες· ἀνυμνεῖτε αὐτὸν οἱ Ιερεῖς· δόλος δὲ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω δλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

Πέπανται τόλμα μαθητῶν², Ἀριμαθείας³ δὲ ἀριστεύει Ἰωσῆφ⁴· νεκρὸν γὰρ καὶ γυμνὸν θεώμενος τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν⁵, αλ-

τεῖται καὶ κηδεύει ἡ κραυγάζων Οἱ* Παῖδες εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς ἀνυμέτε, λαὸς ὑπέρυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) «Μέγα ἐγκώμιον πλέκει ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ δι μελωδὸς εἰς τὸν ἄγιον Ἰωσήφ τὸν τοῦ Κυρίου ἐνταφιαστὴν» (Νικοδ., Ἐορτόδ., σ. 409).

(2) Διὰ τῆς φράσεως «τόλμα μαθητῶν» ὑπενθυμίζονται περιληπτικῶς δλαι αἱ ἐκδηλώσεις ἀφοσιώσεως τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Κύριον, εἰς τὰς ὁποίας μέχρι πρὸ δλίγον προέβαινον αἱ κατηγορηματικαὶ διαβεβαιώσεις τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν περὶ ἀφοσιώσεως μέχρι θανάτου (Ματθ. κτ' 35). ή ἐπίθεσις τοῦ Πέτρου κατὰ τοῦ ὑπηρέτου Μᾶλλου (Ἴωάν. ιη' 10). ή εἰσοδος τοῦ Ἴωάννου καὶ τοῦ Πέτρου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως (Ἴω. ιη' 15 - 16). Τῷρα πλέον ή τόλμη αὕτη ἔχει καταπαύσει καὶ «οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον» (Ματθ. κτ' 56).

(3) Οὗτος εὑρίσκεται εἰς τὰ ἔντυπα Τοιώδια ἀντὶ τῆς γραφῆς Ἀριμαθαίας, ήτις ὑπάρχει πανταχοῦ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. Τπάρχει δῆμος καὶ ή γραφὴ Ἀριμαθαίας συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς πρώτης. Ό Νικόδημος σχηματίζει ἐπίθετον Ἀριμαθαῖος.

(4) «Οἱ μέχρι τοῦδε δειλὸι καὶ κεκρυμμένοι μαθητῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδεικνύει ἀρίστην διαγωγὴν. Ή κατὰ τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου συμπεριφορὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἰωσήφ ὑπενθυμίζει τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «πολλοὶ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι» (Ματθ. ιθ' 30).

(5) Προβλ. Ρωμ. θ' 5 «δὸν ἐπὶ πάντων Θεός». Η φράσις περιέχει ἔντονον ἀντίθεσιν. Ό ἐπὶ πάντων Θεός, ή αὐτοῖς καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς, καθορᾶται νεκρός· δ ἔχων τὰ πάντα εἰς τὴν διάθεσίν του, δ «ἀναβαλλόμενος φῶς ως ἴματιον» (Ψαλμ. ογ' 2), κεῖται γυμνός!

(6) Βλ. Ματθ. κξ' 58 «οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ἢ τήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ».

(7) «Ἄν γὰρ αὐτὸς δ τρισμακάριος ἀνθρωπος δὲν ἦθελε τὸ ἐνταφιάσει, ἵσως οὐδὲ ταφῆς ἔμελλε νὰ ἀξιώσῃ αὐτὸ ή τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων ἀπανθρωπία» (Νικοδ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(8) «Η ἐπωδὸς τροποποιεῖται ἐλαφρῶς τιθεμένη εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἰωσήφ.

***Ερμηνεία**

Ἐπαυσεν ἥδη ή τόλμη, τὴν ὅποίαν μέχρι πρό τινος ἐπεδείκνυον

οἱ μαθηταὶ ἀντιθέτως δὲ ὁ ἐξ Ἀριμαζαίας καταγόμενος Ἰωσὴφ ἐπιδεικνύει ἀρίστην διαγωγήν· διότι βλέπων νεκρὸν καὶ γυμνὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν Κύριον; ὁ δποῖος ὡς Θεὸς ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ξητεῖ ἀπὸ τὸν Πιλάτον τὸ Σῶμα του καὶ κηδεύει αὐτὸν κραυγάζων· Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παιδες, ὑμεῖτε αὐτὸν οἱ Ιερεῖς, ὅλος ὁ λαός ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ'^{τροπ.}

"Ο τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν! ὁ ἀγαθότης! ὁ ἀφράστον ἀνοχῆς!² ἐκὼν γὰρ ὥλο γῆν σφραγίζεται³ ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν, καὶ πλάνος⁴ Θεὸς⁵ συκοφαντεῖται⁶ δν⁷ Παῖδες εὐλογεῖτε, Ιερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερψυῖτε εἰς πάντας τὸν αἰῶνας.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σφράγισιν τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου (Ματθ. κξ' 62-66). εἶναι λοιπὸν συνέχεια τοῦ προηγουμένου, τὸ δποῖον ἀνεφέρετο εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου.

(2) Ἀλλεπάλληλοι θαυμαστικαὶ ἀναφωνήσεις. "Ολα δσα προηγουμένως ἀνέφερεν δ ποιητῆς περὶ τοῦ Κυρίου, η νέκρωσις καὶ δ ἐνταφιασμὸς (εἰρμὸς η' ὀδῆς), καὶ η εἰς ἄδου κάθιδος (α' τροπ.), δεικνύον τὴν ἄφατον συγκατάβασιν αὐτοῦ ὡς ἀποκορύφωμα δμως αὐτῆς θεωρεῖ δ ποιητῆς τὸ δτι δ Κύριος κατεδέχθη καὶ νὰ σφραγισθῇ ἐν τῷ τάφῳ, «δ ἀχώρητος παντί», καὶ νὰ συκοφαντηθῇ ὡς «πλάνος», ὡς πλανῶν δηλ. τὸν λαὸν, δ εἰπὼν «ἔγω εἰμι η ὥδος καὶ η ἀλήθεια» ('Ιωάν. ιδ' 6).

(3) Προβλ. Ματθ. κξ' 66 «σφραγίσαντες τὸν λίθον».

(4) Οὕτως ἔχαρακτήρισαν τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι διμιλοῦντες πρὸς τὸν Πιλάτον (Ματθ. κξ' 63).

(5) Ἐξυπακούεται τὸ ἄρθρον δ Θεὸς συκοφαντεῖται ὡς πλάνος. "Ωστε τὸ πλάνος εἶναι κατηγορούμενον καὶ οὐχὶ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ Θεός. «Οὐ γὰρ πλάνον Θεὸν οἱ μιαιφόνοι ἔλεγον, ἀλλὰ πλάνον μόνον» (Νικοδ., Εορτοδ., σ. 411).

(6) Ἡ ἐπωδὸς ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ δυνατὸν νὰ συνδεθῇ πρὸς τὰ προηγούμενα ἀντιθετικῶς· ἐκεῖνοι μὲν συκοφαντοῦν αὐτὸν ὡς πλάνον· σεῖς δὲ (παῖδες, Ιερεῖς, λαός) εὐλογεῖτε, ἀνυμνεῖτε καὶ ὑπερψυῖτε αὐτὸν ὡς Θεὸν ἀληθινόν.

**Ερμηνεία*

Πόσον ἀξιοθαύμαστα καὶ παράδοξα πράγματα συμβαίνουν σήμε-

ρον! Πόσον ἀπειρος ἀγαθότης ἐκδηλοῦται ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου! Πόσον ἀπερίγραπτος ἀνοχὴ καὶ συγκατάβασις! Διότι αὐτός, δὲ ὅποιος κατοικεῖ εἰς τὰ ὑψιστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, θάπτεται θεληματικῶς κάτω ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀσφαλίζεται μὲν σφραγίδας, καὶ δὲ Θεός συκοφαντεῖται ὡς λαοπλάνος! Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παιδες· ἀνυμνεῖτε αὐτὸν οἱ Ἱερεῖς· δόλος δὲ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

•Φδη φ'. 'Ο εἰρυδες'

Μὴ ἐποδύου² μου, Μῆτερ, καθορῶσα ἐν τάφῳ δὲ ἐν γαστρὶ ἀνευσπορᾶς οννέλαβες Υἱόν· ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι· καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ ἀπαύστως ὡς Θεός, τὸν δὲ πίστει καὶ πόθῳ σὲ μεγαλύνοντας³.

(1) 'Ο εἰρυδες καὶ τὰ δύο πρῶτα τροπάρια ἀποτελοῦν διάλογον τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Θεοτόκου· εἰς τὸ τελευταῖον τροπάριον διμιλεῖ πάλιν δὲ Κύριος πρὸς δὲ λους τοὺς πιστούς. 'Ολόκληρος δὲ ὁ δόκης φέρει ἔξοχως ἀναστάσιμον χαρακτῆρα. Οὕτω λίαν προσφυῶς δὲ ποιητής εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματός του μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς ταφῆς καὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Θ. Ξενόφων (Τὰ κείμενα στὸν 'Ορθρο τῶν Παθῶν καὶ τῆς 'Αναστάσεως, 'Ἀκτίνες' 1948, σ. 181) δὲ παροῦσα ὁδὴ εἶναι «ἡ πιὸ συγκινητικὴ, δὲ ἔκτακτα δραματικὴ καὶ ὑψηλοφρονέστερη ὁδὴ».

(2) Λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Θεοτόκον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πάθους εἰς μόνον διεσώμη, δὲ περὶ τοῦ 'Ιωάννου λεχθεὶς πρὸς αὐτὴν «γύναι, ίδού δὲ νέός σου» ('Ιωάν. ιθ' 26). Διεσώμη δὲ μως προτρεπτικὸς λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὰς γυναικας, αἱ δποῖαι ἐθρήνουν αὐτὸν βαδίζοντα πρὸς τὸν Γολγοθᾶν. 'Θυγατέρες Ιερουσαλήμ, μὴ καὶ αἱ ε τε ἐ π' ἐ μέ...» (Λουκ. κγ' 27 κ.ε.). Ή φαντασία τῶν ποιητῶν ἀφορμωμένη ἐκ τῶν λόγων τούτων ἔπλασεν ὀραιοτάτους καὶ συγκινητικωτάτους διαλόγους τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Θεοτόκου. Τοιούτους ενδισκομεν ἐκτὸς τοῦ παρόντος καὶ εἰς τὰ ἐγκώμια, εἰς τὰ σταυροθεοτοκία τῆς 'Οκτωήχου καὶ εἰς τὸ κοντάκιον τοῦ Ρωμανοῦ «τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ, εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τοὺς θρήνους τῆς Θεοτόκου», τὸ γνωστὸν «Τὸν δὲ ἡμᾶς σταυρωθέντα» (βλ. διλόληρον τὸ κοντάκιον παρὰ Π. N. Τρεμπέλη, 'Ἐκλογὴ Ἑλληνικῆς δροδόξου ὑμνογραφίας, σ. 88).

(3) Προβλ. «Νῦν ἐδοξάσθη δὲ Τίδος τοῦ ἀνθρώπου...» ('Ιωάν. ιγ' 31 - 32). Παραπλήσια καὶ τὰ 'Ιωάν. ιθ' 23 καὶ ιε' 1. Εἶναι

χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ τὰς τρεῖς φοράς, καθ' ἃς γίνεται λόγος περὶ δόξης τοῦ Τίον τοῦ ἀνθρώπου, αὕτη συνδυάζεται στενῶς πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ· διότι δὲ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατος τοῦ Κυρίου εἶναι ή ἀπαρχὴ τῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δόξης αὐτοῦ.

(4) Τὸ χαρακτηριστικὸν ἡμία τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου. «Με γαλύνει η ψυχή μου τὸν Κύριον» (Λουκ. α' 46) χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τοῦ διαλόγου.

**Ερμηνεία*

Ο Κύριος λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον· Μὴ θρηνῆς δι' ἐμέ, Μῆτερ, βλέπουσα κείμενον ἐν τῷ τάφῳ τὸν Τίον, τὸν δποῖον συνέλαβες ἐν τῇ κοιλίᾳ σου ἄνευ σπορᾶς ἀνδρός· μὴ θρηνῆς, διότι θὰ ἀναστηθῶ καὶ θὰ δοξασθῶ καὶ ὡς ἄνθρωπος, καὶ θὰ δοξάσω μὲ δόξαν μεγάλην καὶ ἀτελεύτητον ἔκεινος, οἱ δποῖοι μὲ πίστιν καὶ πόθον ὑμνοῦν καὶ μεγαλύνουν σὲ τὴν Μητέρα μου.

Τροπάριον α'

Ἐπὶ τῷ ξένῳ σου τόκῳ τὰς ὠδῖνας φυγοῦσα¹, ὑπερφυῶς² ἐμαρφίσιθη,³ ἄναρχε Υἱέ· τὸν δέ σε, Θεέ μου, ἀπνονν δρῶσα νεκρὸν τῇ ρομφαίᾳ⁴ τῆς λύπης σπαραγίτομαι δεινῶς⁵ ἀλλ' ἀνάστηθι, δπως μεγαλινι θήσωμαι⁶.

(1) Ἡ Θεοτόκος ἀποκρινομένη εἰς τοὺς παρηγόρητικούς λόγους τοῦ Κυρίου ἀνατρέχει εἰς τὰ γεγονότα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· ἀντιπαραβάλλει τὴν χαράν, τὴν δποίαν ἐδοκίμασε τότε, καὶ τὴν τιμήν, τῆς δποίας ἥξιώθη γενομένη μήτηρ τοῦ Τίον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἀπαραμύθητον λύτην, τὴν δποίαν τώρα δοκιμάζει καὶ καταλήγει εἰς θερμὴν ἐπίκλησιν πρὸς τὸν Τίον αὐτῆς, δπως ἐπιληρώσῃ τὴν περὶ ἀναστάσεως ὑπόσχεσίν του. «Εἶναι γοητευτικὰ ποιητικὴ ή ἀντίθεση, ποὺ δίνει ἀνθρώπινο βάθος στὴν ἀπάντησή της» (Θ. Ξένη, ἔνθ' ἀνωτ.).

(2) "Οτι ἡ Θεοτόκος δὲν ἐδοκίμασεν ὠδῖνας τοκετοῦ, ἀναφέρεται πολλαχοῦ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ. Βλ. λ.χ. Θεοτοκίον γ' ὠδῆς ἀναστασίμον κανόνος τοῦ πλ. α' ἦχου «ἄνευθεν ὠδίνων μητρικῶν» καὶ εἰδιμὸν δ' ὠδῆς κανόνος Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου «καὶ ἀνωδίνως τὸ θρέφος ἀποτεκοῦσσα».

(3) Δυνατὸν νὰ σημαίνῃ θαυμαστῶς, παραδόξως· ή ὑπερβαλλόντως. Κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν δέον νὰ συναφθῇ πρὸς τὸ φυγοῦσα,

ἐνῷ κατὰ τὴν δευτέραν πρὸς τὸ ἐμακαρίσμην. Πιθανώτερον τὸ δευτέρον.

(4) Κατὰ τὴν πρόφρεσιν αὐτῆς τῆς Θεοτόκου «ἰδού γάρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦ σί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ» (Λουκ. α' 48). Λίαν προσφυῶς, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τροπαρίου τῆς θ' ὁδῆς, χρησιμοποιεῖται ῥῆμα ἐκ τῆς ὁδῆς τῆς Θεοτόκου.

(5) Μεγάλη καὶ πλατεῖα ἀμφίστομος σπάθη. Ἡ Θεοτόκος ἐνθυμεῖται τὴν προφητείαν τοῦ θεοδόχου Συμεὼν «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ὁ μαρτυρία» (Λουκ. β' 35) καὶ διαπιστοῖ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. «Μονονοψίᾳ γάρ ρουμφαίᾳ κατεσφάζετο ἡ ἀγία Παρθένος σταυρούμενον δρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα» (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, παρὰ Π. Τρεμέλα, *Τρόπονημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον*, σ. 110).

(6) Οὗτοι γράφεται ἐν πᾶσι τοῖς ἐντύποις Τριῳδίοις κλπ., καὶ παρὰ Νικοδήμῳ ἀλλ' ὃ τύπος οὗτος εἶναι ἀνύπαρκτος δρόστερον θὰ ἔτοι μεγαλυνθήσομαι, ἵτοι δριστικὴ μέλλοντος ἀντὶ ὑποτακτικῆς ἀορίστου χάριν τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ διμοτονίας πρὸς τὸν είρημὸν (Βλ. καὶ Θ. Ξύδη, ἔνθ' ἀνωτ.).

**Ερμηνεία*

Ἡ Θεοτόκος ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Κύριον: «Οταν κατὰ τὴν παράδοξον γέννησίν σου διέφυγον τὰς ὡδίνας τοῦ τοκετοῦ, ἐμακαρίσμην ὑπερβαλλόντως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀναρχε Τίέ· τώρα ὅμως, βλέπουσα σέ, Θεέ μου, νεκρὸν ἀνευ πνοῆς, πατάξεσχίζομαι ἀπὸ τὴν ρουμφαίαν τῆς λύπης, περὶ τῆς δοπίας δύμηλησε προφητικῶς δ Συμεών. Ἀλλὰ ἐκπλήρωσον τὴν ὑπόσχεσίν σου καὶ ἀνάστηθι ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ νὰ δοξασθῶ καὶ ἐγώ.

Τροπάριον β'

Γῆ με καλύπτει ἐκόντα, ἀλλὰ φρίττουσιν ἄδον οἱ πυλωδοί², ἡμφιεσμένον³ βλέποντες στολὴν⁴ ἡμαγμένην, Μῆτερ, τῆς ἐκδικήσεως⁵ τοὺς ἔχθροὺς⁶ ἐν σταυρῷ⁷ γάρ πατάξας ὡς Θεός, ἀναστήσομαι αὐδίς καὶ μεγαλύνω⁸ σε.

(1) Ὁ Κύριος ἀνταπαντᾷ εἰς τὴν Θεοτόκον. «Ἡ ἀνταπάντηση τοῦ Χριστοῦ... εἶναι παρουσίαση τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του, μὲ τὴν ὅψη τοῦ ταυτόχρονου θριαμβευτῆ, ποὺ ὅχι μὲ τὴν Ἀνάσταση μόνο ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο νικάει τὴν φθορὰ τοῦ θανάτου. Θέ-

λει νὰ σπείρει τὴν ἀγακούφιση στὴ μητρικὴ καρδιά, ποὺ ὑπόκωφει, συγχλονιστικὸν βγαίνουν οἱ λυγμοὶ τῆς» (Θ. Ξύδη, ἔνθ' ἀνωτ.).

(2) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ἰωᾶς λη' 17 «π υ λ ω ρ ο ἵ δε ἄ δ ο υ ἰδόντες σε ἔπιτηξαν». Τὸ αὐτὸν χωρίον χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς ἄλλους ὕμνους περὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου (βλ. στ' ἀναστάσιμον ἐσπέριον στιχηρὸν τοῦ β' ἥχου καὶ στ' τῶν Αἴνων τοῦ δ' ἥχου). Διὰ πρώτην φορὰν δὲ "Ἄδης πτοεῖται καὶ φρίττει ἐνώπιον ἐνὸς νεκροῦ τεθαμμένου.

(3) Η φράσις «ἡμαριεσμένον στολὴν ἡμαγμένην τῆς ἐκδικήσεως» ἐδράζεται ἐπὶ τῶν χωρίων τοῦ Ἡσαΐου «καὶ περιεβάλλετο ἴματιον ἐκδικήσεως καὶ ἡ σεως καὶ τὸ περιβόλαιον ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν ὅνειδος τοῖς ὑπεναντίοις» (νθ' 17) καὶ «τίς οὗτος δὲ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἴματιῶν ἐκ Βοσόρ, οὕτως ὀφράτος ἐν στολῇ... διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἴματια;» (ξγ' 1-2).

(4) «Στολὴ καὶ περιβόλη τοῦ Κυρίου καὶ ἴματιον ἡ σὰρξ λέγεται, ἢν τῷ ἴδιῳ αἷματι ἐπλινεν, ἀντὶ τοῦ δάκρυον ἐποίησε καὶ ἐφοίνιξεν, ἥγουν ἔβαψεν, ἡρύθρωσεν». «Περιεβάλετο οὖν τὴν σάρκα... ἵνα ἐκδικήσῃ τὸ οἰκεῖον ποίημα τυραννούμενον διδ καὶ ἴματιον ἐκδικήσεως εἰληκεν αὐτὴν δὲ προφήτης καὶ ἀνταποδόσεως περιβολὴν» (Ζωναρᾶς, παρὰ Νικοδ., Ἔορτοδορ., σ. 414, ὑποσ. 2).

(5) «Δαιμονας δηλ. καὶ πάθη καὶ Ἰουδαίους» (Νικοδ., Ἔορτοδορ., σ. 413).

(6) «Ως μὲν μάχαιραν ἦράβδον» (Ἀντόθι).

(7) Ἐνεστὼς ἀντὶ μέλλοντος χάριν τῆς διμοτονίας πρὸς τὸν εἰρμόν.

Ἐρμηνεία

'Ο Κύριος ἀνταπαντῶν λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον· Μὲ σκεπάζει, ὁ Μῆτερ, ἡ γῆ νεκρόν, ὅχι ἐξ ἀνάγκης ἀλλὰ διότι ἐγώ τὸ ἡμέληρσα ἐν τούτοις διμως οἱ φυλάσσοντες τὰς πύλας τοῦ "Ἄδου δαιμονες καταλαμβάνονται ἀπὸ φρίκην, ἐπειδὴ μὲν διέπουν νὰ φορῶ τὴν στολὴν τῆς τιμωρίας, ἡ δποία ἔχει βαφῆ μὲ τὸ αἷμα μου, τὸ δποῖον ἔχυσα κατὰ τὴν θυσίαν μου· φρίττουν, διότι, ἀφοῦ κτυπήσω καὶ συντρίψω διὰ τοῦ Σταυροῦ τοὺς ἔχθρούς, θὰ ἀναστηθῶ καὶ πάλιν καὶ θὰ σὲ δοξάσω.

Τροπάριον γ'

'Αγαλλιάσθω ἡ κτίσις², εὐφραίνεσθωσαν πάντες οἱ γηγενεῖς· δὲ γὰρ ἔχθρος ἐσκύλευται³ ἄδης· μετὰ μύρων γυναικες προσουπαντά-

τωσαν⁴ τὸν Ἀδάμ σὲν τῇ Εὕρι λυτροῦμαι⁵ παγγειῇ⁶ καὶ τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ ἔξαναστήσουμαι.

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν λοιπῶν τῆς θ' ὁδῆς. Ὁμιλεῖ ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ὁ Κύριος, ἀπευθύνεται δῆμος ἡδη πρὸς πάντας τοὺς πιστούς, καὶ πρὸς αὐτὴν ἔτι τὴν ἄψυχον κτίσιν, καὶ καλεῖ αὐτὸν εἰς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν διὰ τὰ λυτρωτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Πάθους του. Ἡ ἀνάστασις προμηνύεται τώρα ἐμφανέστερον καὶ ὁ θριαμβευτικὸς τόνος κυριαρχεῖ ἐξ ὀλοκλήρου. «Ολα σ' αὐτὸ τὸ τροπάριο εἶναι προμηνύματα ἐνδε μεγάλου ἐρχομοῦ, δῆλα μοιάζουν μὲ σκιοτήματα» (Θ. Ξύδη, ἐνθ' ἀνωτ.).

(2) Συχνότατα ἐν τῇ ἑκκλ. ὑμνογραφίᾳ προσκαλεῖται ἡ κτίσις, δο οὐρανός καὶ ἡ γῆ, νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν (Βλ. ἀναστάσιμα ἀπόστιχα α' ἥχου «Ἄγαλλιάσθω ἡ κτίσις, οὐρανοὶ εὐφραινέσθωσαν» ἀναστάσιμον ἀπολυτίκιον γ' ἥχου «Ἐνθραινέσθω τὰ οὐράνια, ἀγαλλιάσθω τὰ ἐπίγεια» κάθισμα Χριστογέννων ἀπὸ γ' ὁδῆς «Ἄγαλλιάσθω οὐρανός, γῆ εὐφραινέσθω» κ.ἄ.). Διότι εἶναι διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅτι «καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις» ἔνεκα τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου «τῇ ματαίότητι ὑπετάγη» καὶ «συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» καὶ ὅτι «ἔλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φυδρᾶς εἰς τὴν ἔλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 20 - 22).

(3) Σκυλεύω = ἀπογυμνῶ ἔχθρον φονευθέντα λαμβάνων τὰ ὅπλα αὐτοῦ ὡς λάφυρα. Ὁ ἔχθρος ἄδης λοιπὸν εἶναι πλέον νεκρός, ἀπογεγυμνωμένος πάσης δυνάμεως, τελείως ἀνίσχυρος ἔναντι τῶν ἀνθρώπων (Βλ. τὰ λίαν δραματικὰ στιχηρὰ τοῦ Ἐσπερινοῦ τοῦ Μεγ. Σαββάτου «Σήμερον δ "Αδης στένων βοᾷ...»).

(4) Προσυπαντῶ καὶ ἀπλῶς ὑπαντῶ = ἐρχομαι εἰς συνάντησίν τίνος. Προβλ. Ματθ. ιη' 9 «καὶ Ιδού Ἰησοῦς ἀπήντην τοῖς αὐταῖς».

(5) Λυτροῦμαι = ἔλευθερώνων τινὰ πληρώνων λύτρα, ἔξαγοράζω· καὶ ἀπλῶς ἀπαλλάσσω, ἔλευθερώνων. Αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπε περὶ ἔαντοῦ, ὅτι ἤλθε «δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον αὐτὶ πολλῶν» (Ματθ. κ' 28). Καὶ δο Ἀπ. Πέτρος βεβαιοῖ, ὅτι «οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρῷ θητεῖ ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἷματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ» (Α' Πέτρ. α' 18 - 19).

(6) «Εἶπε δὲ τοῦτο διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Μονογενὴς Τίτος τοῦ Θεοῦ

δὲν ἐσαρκώθη καὶ ἔπαθε καὶ ἔτάφη καὶ ἀνέστη διὰ μόνους τοὺς προπάτορας, ἀλλὰ διὰ ὅλον τὸ γένος αὐτῶν ταῦτα ὑπέμεινε. Δόξα τῇ οἰκονομίᾳ σου, Κύριε· δόξα τῇ φιλανθρωπίᾳ σου, Δέσποτα· δόξα τῇ συγκαταβάσει σου, "Ἄγιε, ὅτι θέλων ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα πέπονθας» (Νικοδ., Εορτοδ., σ. 415).

Ἐρμηνεία

"Ἄς ἀγάλλεται ἡ κτίσις (λέγει ὁ Κύριος)· ἄς εὐφραίνωνται ὅλοι οἱ ἐκ τῆς γῆς πλασθέντες ἀνθρώποι· διότι δὲ ἐχθρός των, δὲ ἄδης, ἔχει ἀπογυμνωθῆ πλέον ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ εἶναι ἀνίσχυρος καὶ ἀκίνδυνος. "Ἄς ἔλθουν αἱ γυναικεῖς μετὰ μύρων πρὸς συνάντησίν μου· διότι μὲ τὸν θάνατόν μου ἐλευθερώνω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ θανάτου τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὕναν μαζὶ μὲ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τὴν τοίτην ἡμέραν ὁπωσδήποτε θὰ ἀναστηνῶ.

ΤΕΛΟΣ

Διαρθρωτικοί παραγνήσεις.

- 1.- Τό κοντάκιον «Ο γλαύκος μόδηρος και ο σύντονος έπι» της
μόδηρης μέντος Σίνας ποίητρα του Ρυφανού. Οι^c Maas-Tzy-
panis δένει αυτοπεριδιαρκτικάνους αὐτὸς ούτε εἰς τὰ γνήσια οὐ-
τε εἰς τὰ ἀρχιτελεῖτερα ποίησα του Ρυφανού.
(P. Maas - C. Tzypanis, *Barasti Romani Melodi can-
tica. Cantica gennina*, Oxford 1963. *Cantica
dubia*, Berlin 1970). «Υπάρχουν ἄκρις δύο ἄλλα
κοντάκια εἰς τὸν γλαύκην, συγκαταδεχόμενα ωτὸν τῶν
ἀνωτέρων εἰς τὰ γνήσια ποίησα του Ρυφανού
(Cantica gennina 6. 339 καὶ 354). Τούτῳ ἐνισχύεται τὴν
γνώμην ὅτι η γνήσιη του γλαύκην ἡτο ἀρέκαστη τὸ θέτον
τῆς M. Δευζέρας.
- 2.- Κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ γνοῦ τῆς Αραγαράγεως εἰς
τὴν Λειζουργίαν τῆς M. Δευζέρας ἀνεγράψαντο τὴν
εὐαγγελικὴν περιοπὴν Ματθ. κε 17-28, τὴν αναφεύκεντην
εἰς τὸ αἴστητον τῶν νικῶν Ζεβεδαίου καὶ τῆς ἐξ αὐτο-
μῆς αὐτοῦ σιδανειάτικης τοῦ Κυρίου (Α. Παπαδόποδον-
Κεραμέως, Ανάληπτα Κεραμοδικίσκης Σταχνοδογύιας,
τ. 2ος, ἀραγαράγητη ἐπανέκδοσις, Βρυξέλλα 1963, σελ. 46).
Τοῦτο ἐξηγετεῖ διατὶ ὁ Κοσμᾶς πραγματεύεται τὸ θέμα
τούτου τόπου εἰς τὸ γριψότιον, ὃσον καὶ εἰς τὰ ἰδίοτερα.
- 3.- Τὰ γρία ἰδίοτερα τοῦ Κοσμᾶ, τὰ ὅποια κατὰ τὴν 64-
μέρον ιπαρχοῦσαν ταῖς τηρίζονται εἰσόρκωσις καὶ φαίδον-
τοι τὸ μὲν αἱ ἀδοξαστικὸν τὸν αἴρων, τὰ δὲ ἄλλα
δύο ἡ απόβοτα, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Αραγαράγεως
ἔχειται τὸ θέμα τὸ εἴπερια βικηφὲς εἰς τὸν Εγκε-
ρίνον τῆς M. Δευζέρας, εἰς τὸν ὅποιον ἀνεγράψαντο
τὴν δινούσην μητρονενούσην εὐαγγελικὴν περιοπὴν
(Α. Παπαδόποδον- Κεραμέως, συνθ. θεωτ. 6. 44). Τροποποι-
ουμένης ἔδαφρως τῆς οὐκέτερου κρατουμένης ταξίους, θὰ ξ-
το δυνατὸν τὸ μὲν ἰδίοτερον τῆς ζητητελέους γυνῆς τὰ
φέρττεσαι ἡ αδοξαστικὸν τὸν αἴρων, τὰ δὲ γρία ἰδί-
μελα τοῦ Κοσμᾶ ἡ απόβοτα.